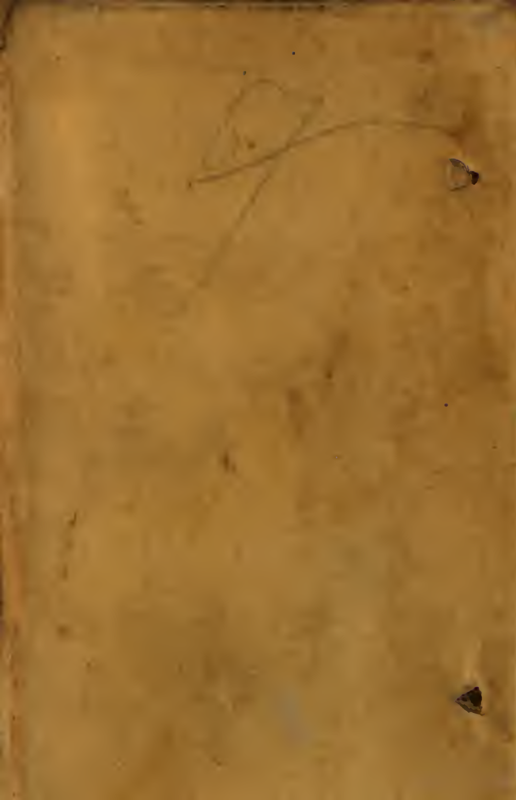

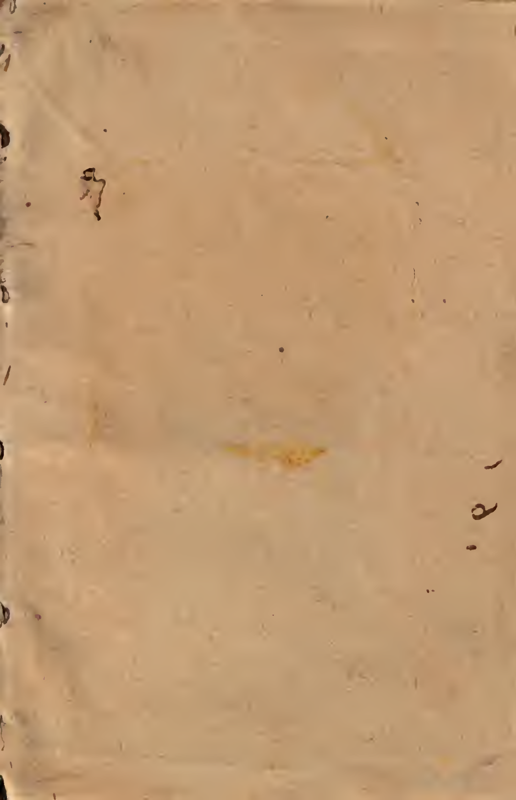

M

4.6.13.

I

VITA
FRANCISCI
BORGIAE

Tertij Societatis IESV Generalis

A

P. RIBADENEIRA

Hispanice scripta; Latine

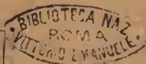
vero ab

AND. SCHOTTO ANTVERP. Ins. it

vtroque eiusdem Societatis Sacerdote.

Accesserunt nunc primum pia Opuscula

FRANCISCI BORGIAE.

ANTVERPIAE,

E Typographeio Ioach. Trognaesij.

CIↃ. IↃ. XCVIII.

Cum Gratia & Priuilegio.

Collegio Societatis IESV Romano
And. Schottus presbyter
D. M.

SVMMA PRIVILEGII ERNESTI PRINCIPIS ELECTORIS, EPISCOPI Leodienſis, &c.

PRIVILEGIO *Celſitudinis eius cautum eſt, ne quis abſque conſenſu* IOACHIMI TROGNAESII, *Typographi Antuerpienſis*, Vitam FRANCISCI BORGIAE, Tertij Societatis IESV Generalis *a* R^do P. AND. SCHOTTO *Latine ſcriptam intra decennium imprimat, aut alibi impreſſam in Dioeceſim Leodienſem importet, venalemve habeat, ſub poena in Diplomate conſtituta. Datum Arenſpergij, 4. Decembris, 1597.*

Signatum

Erneſtus.

APPROBATIO.

VITAM R^{dis} *Patris* FRANCISCI BORGIAE, *Ducis Gandiae, & Societatis* IESV *Praepositi Generalis Tertij, nec non eiusdem libellos, seu tractatus sex approbo, praeloque dignos iudico. Datum Antuerpiae, Nonis Nouemb. 1597.*

SILVESTER PARDO, S. Theologiae Licentiatus, Cathedralis Ecclesiae Antuerp. Canonicus, librorumque Censor.

AD ILLVSTRISS.

CAR. BORGIAM GANDIAE DVCEM, LOMBAIAE MARCHIONEM, ET OLIVAE COMITEM

ANDREAS SCHOTTVS
Societatis IESV *Sacerdos.*

ITAM FRANCISCI BORGIAE, proaui tui, CAROLE Dux, qui Societatis nostræ tertius ab Ignatio familiam duxit, Gandiae, te hortante, Latine ſcribere ingreſſus, Romae ad exitum adduxi, & in tuo nomine, duabus potiſſimum de cauſſis, apparere volui. Primum, Superiorum iuſſu, qui

hanc qualemcunque exſtare voluerunt grati animi teſtificationem erga gentem Borgiam: e qua FRANCISCVS Societatem recens tunc ortam, acceſſione ſua mirifice illuſtrauit. Deinde, quod in eam ſpem venerim, fore, vt, cum magna ſit in omnem partem ad bene, beateq; viuendum vis exemplorum; maiorem tibi, Sociiſque noſtris fructum domeſtica exempla ſint allatura. Tibi quidem, quod, vt in atriis maiorum tuorum mutas imagines, & ſigna ſpectare ſoleas, hanc ipſam proaui tui ſpirantem paene, ac loquentem effigiem, ea te animi alacritate accepturũ confidam, qua me olim de Principis

officio,

officio, e M. Tullij, Philoſophorumque libris quotidie differentem audire conſueras. Sociis vero noſtris, haec ipſa exempla non mediocre credantur emolumentum allatura: quod ea Parentis optimi expreſſa pietatis veſtigia intuebuntur, quibus dum inſiſtere volent, velle autem debent, minime degeneraſſe a maioribus videri poſſint. De me, illud affirmare licet, lacrymas mihi perſaepe ſcribendo manaſſe: dum me tacitus ipſe tanti exemplo viri caſtigo. Quin & ad alios, vt coniuges, vt nobiles viros, hinc eſt peruentura, cupio quidem certe, vtilitas. Legendis enim noſtris, obſeruabũt rerum humanarum,

honorumq; despicientia, veram animi tranquillitatẽ, atque adeo voluptatem contineri: quas artes veterum Philosophorum natio inuestigando quaesiuit; sed quaesiuit tantum; Christiana vero disciplina, atque Religio, inuenit, ac possidet. His & illa causa accessit. Cum Ignatij Loiolae, & Francisci Xauerij, innocentissimorum virorum, res domi, forisq; sancte gestas, Latine a tribus Societatis nostrae disertis hominibus, Ribadeneira, Maffeio, ac Tursellino scriptas viderem; meas esse partes duxi, licet conatu impari, pari tamen voluntate, quae de FRANCISCI vita, legendo praeclara Petri Ribadeneirae monu-

monumenta, ſciſcitandoq; pridem didiciſſem, Latino poſteris ſermone tranſcriberem: quod in iis Edetanorum, Conſentanorumque locis diu, multumque verſatus eſſem, quibus ille, abdicatis iam honorum, bonorumq; titulis, penitus abdens ſe diuinae Philoſophiae primum conſecrarat. Latine vero ſcribendum duxi: quod cum Hiſpana lingua ſuis finibus continetur, Latina ab omnibus prope gentibus legatur, intelligaturque: & res ab illo praeclare geſtae, dignae plane ſint, quae ab omnibus gentibus cognoſcantur. Stylum vero ſtudio ſic temperaui, vt pij, & Religioſi viri res geſtas, hiſto-

riamque Ecclesiasticam scribi à me perpetuo meminissem: Sallustianam quidem breuitatem secutus; sed obsoletis, & nimis antiquis vocibus, quas è M. Catonis Originibus ille hauserat, valere iussis: legi simul & intelligi exoptans. Doctis certe ne sermo agrestis taedio esset, sedulo caui; semidoctis vero ne molestiam obscura dictio pareret, operam dedi. In interpretando M. Tullij, & Horatij regula sum vsus, ne verba annumeranda, sed sententias modo, nihil vt omitterem, appendēdas existimarem. Ad veritatis autem fidem omnia retuli, non ad pompam, ostentationemq; ingenij: vt militares

olim

olim conciones ſolent; in quibus Salluſtium, Liuiumque Sex. Pōpeius Trogus apud Iuſtinum, quod Hiſtoriae modum exceſſerint, reprehendit: vel denique funebres laudationes; quibus iidem Cicero, & Liuius factam eſſe Hiſtoriam mēdoſiorem merito queruntur. Habes quid ſim ſecutus. Iam hoc agamus; & a pueritia, de more, paullo altius ordiamur.

INDEX

INDEX CAPITVM

QVAE LIBRO PRIMO.

XIX.

LIBRO SECVNDO.

LIBRO TERTIO.

IX. *Va-*

LIBRO QVARTO.

FINIS.

FRANCISCVS BORGIA III.
A te, quid volui super terram?

P. FRANCISCVS BORGIA, *Ex Duce Gandiæ, Societatis* IESV *Præpositus Generalis tertius. Obijt Romæ, pridie Kal. Octob. anno Christi* CIↃ.IↃ.LXXII. *Ætat.* LXII.

BORGIA, maiores veræ pietatis honore
Præstinguis, stellas Sol veluti exoriens.

DE VITA FRANCISCI BORGIAE

Societatis Iesu Praepositi Generalis ab Ignatio Tertij

LIBER PRIMUS

Andrea Schotto Societatis eiusdem interprete.

Caput I.

Natales, & educatio.

Qui illustrium virorum res, domi, forisque gestas, literarum monumentis consignarũt, ij fere maiorum stirpes a capite arcessere solent. Equidem breuiter, etsi felicitatẽ his non metiar, Francisci Borgiae, patre, auo, maioribus clarissimi, natales recensebo: quando ad laudem permagni interesse existimant, domi nobilem, virtutis via ad Pietatis culmen peruenisse; contemptisque maiorum imaginibus, & honorum titulis, Christo sese crucifixo consecrasse.

 Igitur

Igitur FRANCISCVS BORGIA, Gandiensium Dux quartus, post Societatis IESV sacerdos, & Praepositus Generalis tertius, filius fuit primogenitus Ioannis Borgiae Gandiensium Ducis tertij. Natus matre Ioanna Aragonia, Alphonsi filia, eius qui Ferdinandi Regis Catholici filius fuit: Idque Gandiae, quod in Consentanis tertio lapide, *Leucas* Hispani vulgo appellant, à Sucronis fluminis ostio, nono vero Valentia situm est oppidum: ante diem V. Kal. Nouembris, qui dies Simoni & Iudae Apostolis, anniuersario ritu sacer est: anno
1510. reparatae salutis decimo supra millesimũ, & quingentesimum: Iulio secundo Pontifice Maximo Ecclesiae Romanae clauum tenente, Imperij vero Maximiliano I. Caesare: cum apud Aragoniam Regnum obtineret Ferdinandus Rex, cui Catholici cognomentum merito tributum, FRANCISCI nostri proauus: quique Castellae tum regna administrabat Ioannae filiae nomine, & Caroli nepotis; qui post & Hispaniarum Rex, & Imperator eius nominis quinctus fuit. Borgia vero gens, Hispanas inter familias clara in primis, & nobilis; ex qua meri Principes prodierunt: Pontifices duo, Calixtus tertius, & Alexander Sextus; Cardinales, & Duces plurimi. Mater grauida,

uida, cum vteri doloribus angeretur, & Religiosorum hominum preces sacrificiaque adhibuit, & pauperibus multa eleemosynis elargita est, vt felicem partum ederet: tum Beatum Franciscum, cui addicta maxime, dum viueret, appellauit. Partui vicina, eius cingulo ex Diuae Clarae coenobio oblato, feliciter enixa, & ex voto parens, FRANCISCI nomine partum honestauit.

Hic iam summa cura diligentiaque ab vtroque parente educatus, primis statim fidei Christianae rudimentis imbutus, vna cum lacte ea virtutis semina imbibit, quae in omnem aetatem adhaeserunt. Cauerunt diligenter, ex Platonis praecepto, ne tenera aetas ineptis nutricum fabulis inficeretur. *Lib. 2. de Repub.* Orationibus pro captu aetatis, Deum frequenter precabatur, flexis etiam genibus, vt a parentibus edoctus; libentius etiam sua sponte: quod indolis optimae, virtutisque argumentum visum est. Diuum Iacobum inter ceteros colere; aras domi erigere, imaginibus Sanctorum placari, si vel, vt in tenera aetate, excandesceret, vel lacrymas funderet. Erat & solemne familiae Borgiae vetere instituto, vt e Diuorum numero aliquem quotannis sorte educeret. Seruabat religiose hunc morem puer etiam tum FRANCISCVS: (quem etiam

in Societatem induxit, prius quam familiam ducere coepit.) Diui nomen cui obuenisset, is profesto die duos mendicos vicatim collectos alebat; festo vero, binis bini mares, feminis feminae, ad mensam ministrabant. Mores candidi, suaues, sine fastu, neque, vt in hac aetate plerumque, difficiles: sic fiebat, vt carus omnibus, quibus vteretur, acceptusque esset. Septimum iam aetatis annum attigerat, cum praeceptori Ferdinando, Theologo insigni, negocium parens dedit, vt primis Latinae linguae praeceptis erudiret accurate, & scribendi rationem traderet. Morum item praefectus, vir nobilis, vt custos additus, qui aulicis moribus imbueret; salutandique comiter, & agendi officium doceret. Hi inter se, non contentione, inuidiaque dissentiebant; sed honesta potius, & ab Hesiodo laudata aemulatione, suum quisque munus sedulo obibat. Neutri perdifficilis ad formandam primam illam aetatem prouincia fuit, quod docile ingenium puer nactus esset, & obsequens, nec ad parendum peruicax. Decimum agebat annum, cum Verbi Dei praecones in templis libenter audiret: qui si forte, vt diserti homines, actione placuissent, eorum venuste gestus exprimebat, sententias memoriter recitabat.

bat. Concionari ab auia, & amita puer iussus, ea tum de CHRISTI assertoris nostri cruciatibus verba fecit, supra quam ab ea aetate exspectari posset: vt non pueri, sed Spiritus Sancti vocem aud isse se, qui aderant, affirmarent. Matrem decennio maior morte amisit, anno post natum Christum, millesimo quingentesimo vicesimo. Aegrotantis salutem à DEO, si ita placitum esset, postulare, lacrymas fundere, obtestari. Ad haec in cubiculum sine arbitris secedere: flagellis in se ipse saeuire; sua ne sponte, an a piis hominibus edoctus, non habeo dicere: illud tantum; praeclare iam tum iecisse fundamenta, initiumque fecisse austerioris vitae. Matris obitum luxit, quoad aetas illa patiebatur, & constanter tulit. Consilia, vitaeque praecepta piae matronae ad extremum vsque spiritum retinuit, religioseque seruauit.

1520.

CAPVT II.

Adolescens patrio solo egreditur.

TVMVLTVATVM ea tempestate in Hispania ciuili seditione, absente Carolo Rege, qui tum in Germania, Imperator appellatus, versabatur. Plebs enim secessione arma aduersus Optimates induerat. Quiritando libertatem inclamare,

1521.

& ad pileum etiam ſeruitia vocare. queſta a diuitioribus, potentioribuſque oppreſſam ſe, aegre vitam tolerare, grauem ſeruitutem ſeruire. Tempore, vt fit, paruis e principiis orta ſeditio huc demum euaſerat; vti caſtris locatis ſigna conferrent, neque a nobilium caede inflammatum vulgus temperaret. Non eius expers calamitatis (ſaeuitum enim in omnes maiorum gentium familias) Borgia gens. Iam enim Palmam inter, & Gandiam patentibus campis coniurati cum Prorege, omnique adeo nobilitate manus conſerere auſi, ſuperiores euaſerant: turbati, fugatique nobiles terga verterant. Gandia praedae ceſſit, direptaq; confeſtim: vti vix matrem Ioannes Dux, ſororem, & filias, Virgines DEO ad Diuae Clarae conſecratas, emittere potuerit. FRANCISCVS filius fuga ſalutẽ, admiſſo equo, inuenit; Dianium, qui quarto inde lapide portus eſt, delatus, Inde cum parẽte, & Prorege, nauigio in arcem rupi impoſitam venit: quae rupes a forma *Paeninſula* ab incolis vocatur. Hinc Caeſarauguſtam eum parens deduxit; ipſe tranquillatis rebus, caeſis ad internecionem, fugatiſque a Segobrigenſium Regulo rebellibus, domum tandem reuertit. FRANCISCVS in auunculi Ioannis Aragonij Archiepiſcopi Caeſarau-

ſarau-

ſarauguſtani contubernio haeſit. Is artibus, quas liberum ſcire aequum eſt adoleſcentem, Grammaticis, Muſicis, & equeſtri diſciplina, ab optimis doctoribus imbuendum curauit. In his tamen FRANCISCVS pietatis ſtudium minime negligendum duxit. Audierat tum, verni temporis ieiuniis, cum de rebus diuinis ad populum ſermones haberi ſolent, familiae Diui Hieronymi diſertum hominem, de vltimo Vniuerſi Iudicio vehementer, firmiſque lateribus perorantem: iterumque de Chriſti paſſi cruciatibus. Pupugit nimirum adoleſcentis animum Dei verbum, ancipiti gladio acutius: illinc timor tribunalis illius ſeueri, vbi omnes ſiſti nos oportet; hinc commiſeratio dolorum in Cruce, ſui redimendi gratia, ſuſceptorum. Quibus rebus adductus, faſtidire praeſentia, & iam tum de perfectioris vitae ratione, in aliqua piorum hominum familia tranſigenda, animo agitare: ſed quia annis minor, neque integra res ei, qui nondum ſui iuris eſſet: illud ſaltem commodi accepit, vti res omnes prudentius, quoad aetas ferret, ne tranſuerſum animum agerent, adminiſtraret. Caeſarauguſta Baëzam (vt incolae Granatenſi in regno ſitum oppidum appellant) officij gratia in viam ſe dedit, inuitatus a lectiſſi-

ma femina Maria Luna, proauia, vxore Henrici Henriquez, qui Ferdinandi Regis Catholici patruus, & Praetorio praefectus, magnus item Legionensis militiae Magister erat. Huc etiam auia Maria Henriquez, illius filia, cum amita, sororibusque ciuili illa secessione, pedestri itinere fuga dilapsae peruenerant. Quarum conspectu, etsi delectatus FRANCISCVS, in morbum post tamen, itinerum forte incommodis, incidit. Sex ipsos menses lectulo affixus, iacuit. Mox cum meliuscule haberet, ecce tibi terraemotus; periculosus iuxta, & diuturnus. Igitur quadraginta dies sub dio, & pellibus, lectica vsus, egit; haec illi tectum, lectumque, periculo declinando, praebebat. Sanus iam, valensque, missus a parente Tordesillam (oppidum id *Turrim Syllanam* sine auctore quidam vocant) ad Catherinam, Principem Hispaniæ, Ioannae Reginae filiam: cui de more seruiens, operam adolescens nauauit; priusquam ea Ioanni III. Lusitaniae Regi nuptum daretur. Caesaraugustam post, vnde venerat, ad auunculum redit: qui patruum sapiens, ne otio adolescens (quod vitiorum omnium seminarium est) languesceret, ad Philosophiam, de more, appellere animum iubet: & disserendi primum ratione imbuendum tradidit

didit Gaſpari Laxo, ſubtili tum Philoſopho; ſed, vt ea tempora erant, minime diſerto; quod aetatis potius, quam hominum vitio, Humanitatis ibi ſtudia iacerent: quibus caeterae artes, tanquam in bono lumine collocatae, ſplendeſcunt. Dialecticam vero facultatem Borgia tractabat, qua diſputando, qua dictata euoluendo, perinde atque lauream, Academiarum more, accipere conſtitutum haberet. Perceperat, radices ſcientiarum amaras, fructus ex ſe dulciſſimos efferre. Animi vero, quod caput eſt, pietatiſque ſummam curam adhibuit, ne aſſiduo litterarum ſtudio, nimio ſui neglectu ſilueſceret. Igniculos itaque animo inſitos identidem excitabat, aſſiduo Sacramentorum Poenitentiae, & Euchariſtiae vſu. Si quod ſpiritui bellum inteſtinum naturae fomes, & Daemon faceret, ad orationem, confeſſionemque, tamquam ad anchoram confugere. Quibus rebus fiebat, vt domeſticas aulicorum, & paraſitorum blanditias, adulationis plenas, & libidinem, caſti Ioſephi exemplo, effugeret; Vlyſſis denique more, obturatis cera auribus, Sirenum voces praetereundo, ad ſcopulos non adhaereſceret. Sacros adhaec libellos de rebus aſceticis, domi libenter lectitãdo, (qui animos potius, quam oculos *Gen. 39.*

 paſcunt)

pascunt) obfirmata mente virtutem amplectendam; vitia sibi fugienda persuaserat, illud Regij Vatis saepenumero vsurpans: *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiae tuae.* His potissimum rebus ad sacrum coniugium, castum integrumque corpus attulit. Quod & in Nebridio, equite Romano, Sanctus Hieronymus mirifice praedicauit.

Psal. 118.

Epist. 9. ad Saluinam.

CAPVT III.

In aulam Caesaris proficiscitur.

VNDEVICESIMVM aetatis annum agebat, cum Caesaraugusta domum, visendi parentis gratia, reuertit: humaniter ibi menses aliquot habitus, missionem deinde postulare coepit; liceret pace illius, cui semper dicto audiens fuisset, in aulam Caesaris migrare, vt in tanti se Principis clientelam daret, cui Christianum orbem multum esse merito debiturum augurabatur. Parens filij prudens consilium probare. *Amo te,* inquit, *de hac sententia, fili: & volo, vt vis: vnico te non inuitus carebo, dum e re sit optimi Principis. Macte igitur animi, & quo tua te virtus, & maiorum exempla vocant, perge.* Familiam hinc proficiscenti adornat, qua honeste stipatus in Vaccaeos venit. Hic Pintia, quae hodie Vallisoletum, Caesaris tunc sedes, nobilissimis omnium nationum

tionum viris abundabat. FRANCISCVS, vt in hoc aetatis flore pulcra erat, & imperio digna forma, facile omnium in se oculos conuertit. Hic igitur, Deo bene iuuante, ita se comparauit, vt post paullo falsam eorum refellerit opinionem, qui dicerent, aulicum simul Christi, & Principum asseclam esse vix posse. Vt enim Carolo placere FRANCISCVS ex officio obnixe studuit; sic ad Christum respectum habuit, rerum omnium inspectorem, & iudicem: vti nihil equite, & Christiano, quae laus summa est, indignum diceret, ageret, cogitaretue. Domesticis itaque ignauo otio, aleae ludo, libidine, obsceno sermone, & iurandi praua consuetudine, qua verbo, qua exemplo, interdixit. Quae mala, vt sunt, pestes palatij iuuenis appellabat. Qui lenocinium, impurum admodum vitium, profiterentur, suas sibi res habere iussit. *Aliis*, inquit, *voluptatem parasiti, Gnathones, Thrasones, & ollae amici assentando adferant; mihi, vt quod sentio dicam, non placent. Placent viri graues, & innocentes, qui verum dicere libere audeant.* Seruos aiebat, non tam dominis honorem stipando adferre, quam contra a dominorum bona existimatione decus mutuari. De aliorum fama detrahi, se praesente non sustinebat: sed vel modeste,

cum res daret, reprehendere, vel certe sermonem abrumpere solitus, tacite officij admonebat. Hisce artibus bonis, domi suis exemplo esse, & honestis sermonibus facem praeferre. Aulicos voti sui in ambiendo compotes fieri, praemiaque a Principe accipere, tantum abest vt inuideret, vt etiam libentibus auribus acciperet, laudaretque factum; illis etiam gratularetur, cum bona spe, fore, vt sibi itidem decuiso spatio honos aliquando haberetur. Equidem memoria teneo, cum diceret qui ab intimis illi cubiculis erat, vidisse se, quoties matronas nobiles, officij gratia, visere oporteret, hirsutum, pilisque asperum cilicium induere solitum: vt hoc tanquam clypeo munitus, tela Daemonis ignea, carnisque illecebras restingueret. Solet enim per oculorum fenestras ad animum mors penetrare, vulnerare etiam telo saepe letali. Sic Scyllam inter, & Charybdim, nauem saluam deduxit. Quin & coniuge domũ ducta, quae illo natu grandior erat, cum & fores Regiae semper illi paterent, nihil vnquam ferunt aut intemperans a FRANCISCO, aut leue dictum, factumue. Equestribus porro exercitationibus mirifice delectabatur, hausta illa ex Xenophonte Philosopho disciplina. Ludos igitur Troia-

Troianos agere libenter, haſtis concurrere, tela iacere, fuga Parthorum more ficta, hoſtem ferire, auerſa manu vulnerare, tauros in arena laceſſere, equum in gyrum agere, curſu cum aequalibus contendere, praemia nemini concedere; omnia denique ſe digna dextre exſequi. Non fefellit ea virtus, quae diu latere non poteſt, Carolum; ſed, quaſi in illuſtri loco poſita, in oculos incurrit, ſermonemque paſſim dedit. Erat in comitatu Auguſtae, fidamque illi operam pridem probarat, Leonora Caſtri, virgo nobili apud Luſitanos loco nata; Aluari Caſtri, & Iſabellae Meneſiae Barretae filia: candidis ornata moribus, & in DEVM eximia pietate. Huic conditio dum quaeritur, vnus FRANCISCVS Auguſtis placuit, ob morũ honeſtatem prope ſingularem: miſſuſq; extemplo Gandiam Petrus Gundiſaluus Mendoſius, Auguſtae Oeconomus: qui Caeſaris nomine a Ioanne Duce poſtularet, quaeſitam filio vxorem, coniugiumque ratum eſſe vellet, iuberetque. Nec abnuit Dux: Caeſari per litteras gratias agit, quod filij rationem habuiſſet. Nec FRANCISCVS matrimonium detrectauit, ratus id, quod erat, Caeſari, cui omnia deberet vitae ornamenta, ſimul & parenti, cui vitam, morem eſſe gerendum.

CAPVT IV.

Vxore ducta liberos sustulit.

NVPTVM iam data Leonora in Borgiam familiam, FRANCISCVM Marchionis Lombayae titulo Caesar decorauit, Regioque equorum stabulo, quae summa fere dignitas est, praefecit. Mores vtrique coniugi concordes, & omni bono de aliis merendo, pia quadam contentione certabant. Augustorum amicitiam, beneuolentiamque, non tam sua, quam inopum caussa affectabant. Quibus rebus fiebat, vt rerum parens, & effector DEVS, pauperum gratia illos vicissim proueheret in maius. Hinc constans valetudo, opes, clientes, honores, magistratus affluebant: quodque DEI benignitate accidere credimus, liberorum, & quidem optimorum, copia. Timentis enim DEVM (inquit Psaltes Regius) *vxor, sicut vitis abundans in lateribus domus eius. Filij eius, sicut nouellae oliuarum, in circuitu mensae eius.* Suscepti ex ea liberi octo: mares quinque, tres feminae. Natu maximus Carolus Borgia fuit: qui in honorum titulis parenti successit. Caroli Caesaris nomen, qui tum in Italia agebat, ei donauit Augusta vxor, cum Philippo Principe iuuentutis Hispanicae, Christi

Psal. 126.

anno

anno CIↃ. IↃ. XXX. Summa vir prudentia, & acerrimo iudicio, ex omni nobilitatis flore vnus ad Ligurum seditionem pacandam, a Philippo II. Rege Catholico missus anno CIↃ. IↃ. LXXV. Postquam in Regis potestatẽ venit Lusitania, idem militiae Imperator, summa auctoritate prouinciam rexit. Huius natalem anno vertente Isabella excepit, Lermae Comes: Marchionis Dianij, Comitumque matronarum Lemosij, & Altamirae, Ioannis quoque Sandoualli mater. Tertius, Ioannes Borgia Belpouchij, Gothalaniae vico natus, cum vterque parens Caesarem conuentus Aragoniae regni agentem, secutus esset. Hic similiter Legatus a Philippo Rege in Lusitaniam missus: post, ad Maximilianum Augustum in Germaniam; nunc in curia Augustae Mariae, sororis Philippi, Praefectus maximus. Quartus, Aluarus, & ipse, Catholici Regis nomine arduis de rebus Romae apud Pontificẽ Legatus: post, vxoris dote, Alcanizij Marchio. Quinta soboles, Ioanna Aragonia: nuptum matura aetate data Alcanizij Marchioni. huius filia Aluaro, quem nominaui, auunculo in manum, Pontifice indulgente, conuenit. Sextus, Ferdinandus Borgia, Mariae Augustae & ipse curiae Praefectus. Hinc Dorothea filia,

filia, quae in tenera adhuc aetate, qua se DEO ad Diuae Clarae virgo deuouerat, vita abiit. Natorum vltimus, Alphonsus Borgia, ipse quoque fratrum exemplo Augustae curiae, dum vixit, praefuit.

CAPVT V

Exercitationes animi, & corporis.

TAMETSI prudenter antea rem familiarem administrarat, vt cuiuis in aula patrifamilias praeire videretur; nunc tamen cautius rem tueri domesticam coepit. Rationes, & aera subducenda Leonorae vxori mandata: publica ipse negotia curare; nihil praetermittere eorum, quae Caesar in mandatis daret. Familiam elegit optimam, ex frugi, non nequam, seruis. Alea, & id genus ludis, longe quam antea seuerius, interdixit: oculorum eam falsam esse voluptatem dictitans. Interrogatus etiam, quidnam caussae esset, cur, quam auide aulici amplectuntur alea ludendi cupiditatem, eam ipse formidaret? *Dementis,* inquit, *est nauem bene compactam, & mercibus plenam, data opera, in scopulos velis, remisque impellere.* Scopulum recte vir prudens aleam appellabat, ad quem, exiguum quidem cubum, vi tamen magnum, plerique re lauta, ac beati, nauem fregissent. Quattuor adhuc

rerum

rerum quantiuis pretij damna adferre solere: temporis, pecuniae, & pietatis iacturam fieri; conscientiae denique bonae religionem, periurio, ludorum comite, facile amitti. Melioribus itaque, valetudinis tuendae, exercitationibus animum relaxabat; vt Musicae symphonia: in qua sic excelluit, vt non canere solum suauiter, modulateque posset, sed & numeros ipse ex arte concinnaret, cantusque meditaretur, qui in Hispaniae templis hodieque, in re diuina, sacrisque, Gandiae Ducis titulo, accinuntur. Corpori vero exercendo aucupium adhibuit, falcone potissimum vsus, & accipitre. Qua quidem venationis forma, eo impensius delectatum narrant, quo gratior ea Carolo Caesari tum erat, quem singulari studio affectabatur. Verum non hic FRANCISCI industria subsistit: altiora animo agitabat, vberioresque ex agrorum aspectu, venationeq; fructus tulit. Vt enim diuinum illum FRANCISCVM, cum pedibus se daret in viam, spectatis ruri flosculis, DEVM omnium effectorem laudare solitum accepimus: sic noster ex conditis rebus, agris, auibus, canibusque architectum DEVM assidue laudabat. Quas quidem pias meditationes, non a me excogitatas, sed ex illius ore acceptas, precium

 opeiae

operae erit referre. *Magna*, inquit, DEI *exstant in vtramque partem in me beneficia; agros etiam, siluasque oberrantem, feras insectantem, & praedam ex auibus agentem. Quo fit, vt interdum sapientiam illius admirabundus meditari soleam, qui hominum generi feras, & aues, ad rapinam comparatas, parere docuerit: quae quidem vinculis solutae, in caelum vsque eo subuolant, vt vel oculorum aciem effugiant. Homini quoque tantum tribuerit honoris, vt eius imperio aues, & vinculorum, & pristinae libertatis oblitae, sibilis, fictisque clamoribus obediant: vocatae redeant, memores manus, quae cibum praebere solet; & quamuis fero sint, agrestiq; ingenio, vsu tamen, & educatione mansuescant. Eaedem emissae ad capturam, tanquam milites ad explorandas hostium copias, fugandasque, reliquas aues, etiam maiores, vnguibus, rostrisque caedunt, sternunt, & ad humum affligunt. Mox parta victoria, praedam domino relinquunt, partem minimam patienter exspectant. Pugnantes iidem in aëre cum spectarem, subiit ea mentem cogitatio, talem videri Daemonis pugnam, cum piorum animos ex insidiis aggreditur; dum, vt* leo rugiens, circuit quaerens, quem deuoret: *& si quis paulo constantior existat, cuniculis rationis arcem euertere studet. Frequentius vero pudorem mihi meditatio illa incutere solet, feram illam carniuoram, modicae escae gratia, agreste ingenium exuere, cicurem, atque mansuetam reddi, voce hominis accitam statim adulare;*

1. Petr. 5.

uolare; pati adhaec velari lumina, quibus nihil in vita carius: Hominem contra rationis, & orationis participem, & ad ciuilem societatem conditum, alis, talaribusque, quibus diuinam vindictam effugere poßit, carentem, tot, tantisque beneficiis ornatum, adeo ingratum aetatem agere, vt DEO *vocanti parere nolit. In canum vero venatione illud mirabar, quamuis famelicum, & in feram rabie quadam actum animal, obsequi tamen hominum imperiis, praedamque relinquere: Hominem contra,* DEI *simulacrum, si quo se scelere obstrinxerit, aegre auelli, surdis auribus degere, nec* DEO *appellanti dicto audientem esse.* Hisce meditationibus FRANCISCVS, etiam agros lustrans, fructus capiebat vberrimos: dum non oculos solum, corpusque, vt venatorum natio; sed animum etiam caelestium rerum memoria pasceret. Praedam ad haec vnguibus saepius eripere, & manumittere solitus, quam longo diei spatio quaesiisset, vt vincere sese ipse, animique sensum iam tum assuesceret.

Mathematicis etiam disciplinis operam dedit: iis praesertim, quas in optimo belli imperatore requiri audierat, ad machinas, molesque iaciendas, moenia munienda, locum castris capiendum; caeli, solique situm, & naturam inuestigandam. Quibus artibus magnos saepe duces victoriam mi-

litiae peperisse, metu etiam milites liberasse, acceperat. Calcar addebat & Caesaris, quo familiariter vtebatur, exemplum, cur maiores in dies progressus facere vellet: cuius & Cosmographo, Sanctae Crucis cognomento, operam dedit, horis tamen diuersis. Carolus itaque libenter FRANCISCVM consulere, dictata exigere. Qua vna re ad pristinam consuetudinem non parua accessio facta est. Ioca itaque & seria cum illo communia habebat omnia. Verum ne illis quidem animi studiis, Musicis, & Mathematicis, aut corporis exercitationibus, venatione, & aucupio, satis erat ad constantẽ corporis habitudinem tuendam comparatus: sed, vt plerumque fit, in hac vitae imbecillitate, morbis etiam interdum tentabatur.

Febri enim ardentissima debilitatus, didicit nihil esse in rebus humanis proprium, nihil perpetuum. Cum vero alterno, & nouercali die, igni medullae coquerentur, pia illa mentem pupugit meditatio, ecquaenam illos flammae vrerent, qui ob flagitia apud Inferos poenas aeternas penderent: quique purgante igni, cum futurae beatitudinis spe, expiarentur. Pro his igitur ex illo tempore & orare in dies ipse, & rem diuinam curare cœpit. Illud etiam com-

modi

modi e morbo accessit, vt libris iam tum profanis nuntium remiserit, sacros assidue tractauerit, nouum praecipue Testamentum, Sanctorumque vitas, summa & voluptate, & vtilitate: impuros vero scriptores, vt vitiorum, libidinumque seminaria, ne nominari quidem sit passus. Lectica valetudinis gratia, dum in agros portaretur, Diui Pauli Epistolas, adhibito etiam sacro interprete, lectitabat: non secus atque Isaiae vaticinia Candaces Aethiopiae Reginae Eunuchus. Verum non multa, sed multum legere studium fuit. Si quid laudabile occurrisset, sustinens, ponderare ea, & exsequi cupiebat. Hinc piorum librorum lectionem, recte primum melioris vitae gradum esse dicebat. *Act. 8.*

Vix iam confirmatus, suscepta in eam Galliae partem, quae Prouincia Romanis est appellata, expeditione; arma tractans Caesarem secutus est, adscitis sociis, Ruisio Gomesio Sylua, qui post Euoli Princeps; Georgio item Melo: quos vnice caros habuit, & in paucis, vt coniugis cognatos, dilexit. Affecto iam bello, missus a Caesare, qui Augustae vxori omnem belli euentum exponeret, deque valetudine sua securo esse animo iuberet.

Anno, qui est insecutus CIↃ.IↃ.XXXVII. 1537.

dum Segouiae in Carpetanis conuentus Ordinum haberentur, morbo item anginae decubuit, vt ſanguine paene fauces obſtruerentur; ſed linguae licet vſum amiſiſſe videretur, mentem tamen in DEVM fixam tenuit: ad mortem obeundam animo, quam vnquam alias, paratiore. Iam tum enim ſingulis menſibus pane illo caeleſti, criminibus expiatis, victitabat. Praeter illa morborum incommoda, ſtimulos ad pietatem addidit triſtis nuncius Gandia de morte Mariae Gabrielae auiae allatus: quae lectiſſima femina, vita prius pie, innocenterque acta, poſt in Diuae Clarae coenobium ſeſe abdiderat. De cuius vita, moribuſque, quando locus manum inijcere videtur, pauca de multis attingam.

CAPVT VI.

Vita, & obitus Mariae Gabrielae FRANCISCI *auiae.*

INTER cetera felicitatis argumenta numerabat, auiam ſibi pientiſſimam obtigiſſe, Mariam Henriquez, Catholici Regis Ferdinandi patruelem, quam Ioannes Borgia Gandienſium Dux ſecundus, thalami conſortem habuit. ſed illo immatura morte praerepto, haec octauo decimo aetatis anno vidua relicta eſt; ſuſceptis duobus

libe-

liberis, Ioanne, & Isabella: quae tenera adhuc aetate ad Diuae Clarae DEO sese votis obstrinxit; Ioannes vero natu maximus, in matrimonium Ioannam Aragoniam cepit, ex qua FRANCISCO, primo iam partu suscepto, ad Diuae Clarae Maria, filiae Isabellae exemplo, migrauit. Nec, vt maxime optarat, praestare, citius licuit: quod, vt piam matronam decet, liberi antea parente orbati recte educandi, prolesque ex iis propaganda esset. Cuius iam voti compos, in tot, tantisque vitae miseriis, nihil coenobij solitudine duxit antiquius. Ioannes Dux tertius factum illud heroicum, lacrymis deprecari, & dissuadere frustra tentauit: veritus ne quid vnico familiae, nominisque heredi FRANCISCO recens nato, humanitus accideret. At illa: *Ego vero hoc te, fili, metu libero. Natus enim tibi* FRANCISCVS *talis, tantusque euadet, vt multorum instar liberorum vnus sit. Huius itaque diuini beneficij nomine vtrumque gratias* DEO *quotidie agere, nisi ingrati esse volumus, necesse est. Equidem de me affirmare possum, quoties in Virginum* DEO *laudes canentium coetu versor, toties Angelorum choris intereße videor. Hanc cur mihi veram voluptatem, fili, inuideas, non video.* Paruit his dictis Ioannes, inuitus tamen. Tertium itaque, & tricesimum aetatis an-

num attigerat, cum Maria, abdicatis aulae titulis, Regum sè maximo consecrauit: corporis tamen ea imbecillitate, vt vel annum supereſſe poſſe inter velatas Virgines, tam auſtera vitae abſtinentia, negarent medici. Atqui, DEO iubente, tres ipſos, & triginta annos in coenobio, ſumma & religione, & diſciplina, vixit; ceteriſque omnibus exemplo fuit, nulla dignitatis, & natalium habita ratione. Iam enim Mariae Gabrielae, vt ſacrae ſolent Virgines, nomen adſciuit. Filiae; cum forte Abbatiſſae, vt vulgo nominant, titulo virginibus praeeſſet, matri pro tunica detrita nouam tradidit, iuſſitque veterem ſibi indumento relinqueret. Certatum hic vtrimque officioſe de attrita veſte, dum neutra alteri eam concedit. Ceſſit tandem mater filiae, vt dignitate tum maiori; hoc addito, augurij loco: *Habe tibi, nata, veſtem meam, quam cupide affectaſti attritam: faxit parens ille Vniuerſi* DEVS, *qui nos noſtraque reſpicit, tum demum eam abijcias, cum in Carpetanorum Regno* (vt poſt euenit) *noſtrarum Virginum Diuae Clarae titulo familiam inſtitues.* Memorandū & illud, Ignatiam Corellam virginem nobilem, Conſentanorum Comitis filiam, a Maria ſibi cariſſima, morti vicina, (quod ſine illa vitam ſibi acerbam fore putaret) obnixe obteſtando

testando petiisse, vt defuncta a DEO impetraret, sibi in caelum subsequi statim vt morte liceret. Facturam se Maria recepit. Visum non longo post interuallo illius spectrum, iamque voti compotem factam nunciauit. Sic non diu post Ignatia feliciter vita decedens, subsecuta est. Nec minorem illud admirationem legenti pariet; pridie eius diei, quo vita migrauit, mortem praesagiisse: *Cras*, inquit, ad Mariam Iesu, Comitis Dianij sororem, conuersa) *Dei benignitate, hinc tanquam e diuersorio in caelum, vt spero & opto, euolabo. Interea febri ardentissima, vt anteactae vitae errata expientur, excoquar: nihil enim immundum sedes illas introibit. Sed in his ardoribus illud postremum morienti officium praesta; vt pace tua*(erat enim vicaria auctoritate praedita) *sitienti mihi frigida porrigatur: nec enim nisi summa necessitate flagitabo.* Vix dicendi finē fecerat, cum febris medullas occupat, adeo vehemens, vt flammis ardere videretur. Dux enim Ioannes, manum exosculatus, matris benedictionem postulans, postremū iam Vale de more dicens, ignis se carbones, non hominis manum, contrectasse affirmauit. Franciscae filiae, quae cum imperio praeerat, benedicens, id negotij dedit, vt simul extremum efflasset spiritum, hymnum illum, *Te Deum laudamus*, cum

gratiarum actione a Virginibus decantari iuberet; quod DEI benignitate, tandem aliquando, veluti vinculis libera, migrasset. Fuit & illud sanctioris vitae argumentum: sito iam corpore, priusquam efferretur, auditas esse Angelorum voces, sacrae Virgines praedicarunt. Quibus etiam, cum Dux, Ecclesiasticis ordinibus stipatus, ad iusta matri persoluenda, funusque curandum, adesset, Sacerdotes sacris operaturi silentium imperarunt; quod in illarum odéo, cantus symphonia audiretur. Neminem vero tum mortalem cecinisse compertum; creditumque diuinitus auditam vocem, vt saepe in beatorum hominum

Lib. Dialo- funere, Gregorius Pontifex accidisse com-
gor. 11. memorat. Hic matronae religiosissimae exitus fuit: cuius iactura FRANCISCVS, quod vitae magistram re, consilioque iuuantem amisisset, vehementer indoluit: patrocinio tamen, quod DEO potiretur, iam tum se foueri sensit. Cuius etiam precibus in Societatem IESV se, tanquam in portum post esse delatum, existimauit.

CAPVT VII.

Isabellae Augustae mors.

1537. SEPTIMO, illa, & tricesimo, post CHRISTVM natum, supra millesimum,

mum, & quingentesimum gesta: haec, biennio post, non minus quam illa admi- 1539.
randa, acciderunt. Carolus Caesar Toleti, quae Carpetanorum caput, Regumque sedes Gothicis temporibus, vt Hispaniae vmbilicus, fuit, omnium Ordinum conuentum agebat, magno & festorum ludorum apparatu, & nobilium, plebisque plausu. Sed, vt plerumque fieri solet, gaudia luctus contaminauit. Isabella enim Augusta, Caroli vxor, vita decessit, magno Caesari sui relicto desiderio. Erat enim foemina ob singularem pietatis cultum, & in egenos liberalitatem, omnibus cara: & vt illo, non peregrino, caelo nata, Hispanica ingenia cum nosset, moderabatur egregie. Decretum Caesaris auctoritate, vti Marchio Lombayae funus deduceret, Illiberim versus: quae vrbs hodieq; Granatensis Regni caput, templumque in ea sepulcris Catholicorum Regum, auorum Isabellae, clarum. Qui Reges, maiorum memoria, eam vrbem Mauris ereptá CHRISTI regno vindicarunt. Efferebatur insigni pompa cadauer, stipante FRANCISCO cum omni familia, & vxore. Hic nihil ad custodiam, decusque funeris, ac sumptus quod pertineret, praetermissum. Illiberitanis compositum corpus traditur, vti Regio sacello

cello maiorum monumentis inferretur: & in acta publica, tabellionis fide, & manu, referunt, Augustae hoc cadauer esse, quo tempore, cuius opera acceptum, conditumque. Nudata vero facie, vt agnosceretur, ne qua forte fraus commissa esset, adeo deformis apparuit, vt spectantibus terrorem incuteret; graui etiam odore, itineris comites fugaret: vt qui testificari auderet illam ipsam Augustam esse, repertus sit nemo. Moriens enim, qua erat matrona verecundia, nequis corpus tangeret, vel aromatibus condiret, mandarat. FRANCISCVS solus mansit, & quanquam iure-iurando firmare non auderet, eamdem illam toto terrarũ orbe clarissimam Principem esse, quod adeo sui dissimilis appareret: illud tamen, sancte, & conceptis verbis affirmans, in acta referri iubet, ipsam Augustam videri; quod nihil eorum, quae ad fidam custodiam pertinerent, in Illiberitano itinere, sciens, prudens, omisisset. Hic tacitus ille secum, & moestus, praesentia praeteritis committens, cogitare: *Haeccine illa sunt lumina, quae omnium in se oculos conuerterant? haec venustas illa, quae aliarũ formas exstinxerat? Tune Isabella? Tune Augusta? Fallunt oculi? aberrat mens? Sed non fallunt. Nimirum humanarum haec rerum vicissitudo est. I nunc, fragile illud*

illud formae bonum admirare. Illud ſane verum, certumque eſt, vno hoc, breuique aſpectu cadaueris, adeo immutatum, ſuique diſſimilem redditũ & ipſum FRANCISCVM, vt eumdem eſſe negares. Iam tum enim diuina luce illuſtratus, longe diuerſa meditabatur, animumque ferro ſemel induxit, falſa haec, fluxaque bona, formam, diuitias, clientelas, honores, pro nihilo eſſe ducenda; vera illa, aeternaque ſectanda; caeleſtia terrenis, diuina humanis anteponenda. Breuibus vitae curriculum ſpaciis, anguſtiſque terminis circumſcribi. Vnicum ſingulis animum caelitus infuſum, qui, morte obita, corporiſque vinculis liber, aut delictorum aeternas poenas dabit; aut virtutis praemia ſempiterna conſequetur. Nihil itaque procraſtinandum ratus, meliora omnia, vbi primum poteſtas foret, animo agitare, DEOque religioſe promittere. *Quid enim*, inquit, *mihi eſt in caelo, & a te quid volui ſuper terram? Quae vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem?* Sito iam rite in aede ſacra cadauere, domum FRANCISCVS ſe contulit, & in cubiculum confeſtim, ſine arbitris, peſſulo ianuae obducto, ſe abdidit; humique proſtratus, lacrymis gemitus miſcens, in has fere voces erupit: Auguſtinum, credo, imitatus, cum

Pſal. 72.
Pſal. 29.
Lib. 8. Confeſſ. cap. 8.

cum & ille recens caelesti vulnere, cerui instar, ictus esset. *O miseram vitae rationem! o fallaces hominum spes; & inanes nostras cogitationes! Quousque tandem diligimus vanitatem, & quaerimus mendacium? Quousque veris neglectis, vmbras consectamur? Regna, imperia, nobilitas, honores, morte soluuntur; formae dignitas morbo, & morte amittitur: omnia denique cito ex laetitia, & voluptate, ad luctum, & lacrymas recidunt. En illa Augustarum pulcherrima, vt in funere deformata iacet! Expergiscere igitur anima mea, expergiscere tanquam e veterno. Sat Principi mortali datum. Te, te sequar immortalis. Illumina* DEVS *oculos meos, viamque commonstra; vt quod reliquum est vitae spacium, perbreue illud quidẽ, at quantum id est, recte, pieque transigatur.* Sic fere FRANCISCVS, fusis vbertim lacrymis; repetens identidem illud: *Sat datum mortali Principi; deinceps immortali seruiendum, si sapio. Transcribam igitur reliquum vitae tempus Regiae caelesti.* Noctem, quae subsecuta est, anxiis hisce cogitationibus insomnem traduxit. Postridie eius diei, facta re diuina, parentatum est, iustaque rite persoluta. Mox Ioannes Auila, Ecclesiastes insignis, &, quod scripta testantur, egregia sacrarum litterarum peritia, & pietate, pro concione breuiter Augustae laudes perstrinxit: vehementer vero, & fusius, vitae mortalis condi-

Psal. 4.

conditionem, ſpes hominum inanes, miſerias, calamitateſque innumerabiles praedicauit. Nec pupugit ſolum FRANCISCI animum, qui diuinitus iam ictus eſſet; verum & gladium ſpiritus, DEI verbum, altius adegit. Sumpto itaque modico in meridie cibo, ſacerdotem illum ad ſe arceſſendum curauit: vulnus aperit; mentem animi detegit; rogat, quae in rem futura exiſtimet, audacter ediſſerat. Ille aulicorum tria potiſſimum vitia fugere iubet; ambitionem, inuidiam, libidinemque, tanquam animorum peſtes, praeſentiaque venena. Alter hic ſtimulus acceſſit. Redditae ea tempeſtate litterae amitae Franciſcae Ieſu, quae ad Diuae Clarae Gandiae velatis Virginibus praeerat. Narrat, viſum ſibi in oratione FRANCISCVM, dum in Illiberitana profectione eſſet, tendere ad DEVM manus, ſupplicem: deinde manu diuina ſublatum, ad optima quaeque ſubuectum. Auguſtae etiam animam a ſacris Virginibus ſpectatam; e purgantibus flammis in caelum ab Angelis elatam. Quibus viſis, tametſi ſummo iudicio, atque delectu fides habenda; quod multae ſimplicitate deceptae mulierculae, graues etiam viros in errorem traxerint: illud tamen inficiari nemo poteſt, ſanctiſſimis hominibus vera ſaepe

ſaepe viſa, & ſimulacra apparuiſſe. Magnum certe FRANCISCVS, ex hiice litteris, vt Auguſtae funere, Ioannis item Auilae concione, emolumentum cepit. Adeo verum eſt illud ſapientiſſimi hominis conſilium, *melius eſſe domum luctus, quam conuiuij frequentare*. Quare in auſterioris vitae ſtudio magis in dies confirmatus, ab aula ſe domi colligere, priuatuſque viuere cum vxore, & liberis decreuit. Hoc amplius; ſi quid vxori, quod nollet, accideret, & ſuperſtes ipſe eſſet, fore, vt in aliquam ſe religioſorum hominum familiam daret: tum demum praeclare ſecum actum iri exiſtimabat, hancque vitae felicitatem appellabat. Quod quidem votum DEO rite promiſit, & tandem, data longioris vitae vſura, re ipſa praeſtitit.

Eccleſ. 7.

CAPVT VIII.

Gothalaniae Prorex a Caeſare creatur.

ILLIBERI domum reuerſus, Carolo rei geſtae curatique funeris rationem conſtare voluit. Is collaudato officio, honorifice dimiſit. Poſt non diu, ad ſe accitum, Proregis, ſeu Praetoris cum imperio, legat in Gothalaniam prouinciam: ſic a Gothis, & Alanis, qui ibi ſedem, occupata Hiſpania, fixerunt, appellatam; vt & a Vandalis

Baeti-

Baetica, hodie *Andalusia* quasi *Vandalia*; & a *Longobardis* Insubrum regio *Lombardia* est dicta. Quae quidem a Septentrione gentes, immanitate barbarae, & multitudine innumerabiles, in Italiam, & Hispaniam infusae, ducentos, & quod excurrit, annos imperium vi tenuerunt. *Cataluniam* incolae nominant. Sunt qui a Gotalaunicis Galliae campis *Catalauniam* deriuent. Caletanos esse Ptolemaeo, alij autumant. Sed hoc agamus. Tergiuersari primum Marchio coepit; munusque plenum quidem honoris, oneris tamen immensi esse affirmauit. Caesar contra sic vrgere; illius ad hanc rem opus esse ingenio. Bonorum enim Principum vti vicaria potestate velle se, non eorum, qui quaestum ex imperio, dignitateq; ambirent. Vicit tandem Caroli, qui pro suo iure imperare posset, auctoritas. DEVM itaque venerans precatur, quando non studio quaesitos esse fasces, & titulos, nec ambitam a se prouinciam sciret, vires idem negociis pares, qui vnus & posset, & vellet, sufficeret. Proregis iam auctoritate in viam se, Barcinonem versus, dedit: sed Valentia primum, & Gandia profectus, vt parentem optimum de via salutaret. Abeunti, Caesar, Diui Iacobi Hispaniae tutelaris, Crucem rubeam, ensis

forma pectori appositam, gestare iubet, additis etiam annuis opimis praediorum fructibus, & vectigalium. Is est inter militares Hispaniae Ordines primus, in quem nobilissimi dumtaxat, approbatis prius natalibus, optimeque de Repub. meriti, adscribuntur. His multae in prouinciis, tum in ea, quam ingrediebatur, immunitates a Regibus datae. Barcinone publica ciuium laetitia, festisque ludis exceptus, nihil duxit antiquius, quam vt munus feliciter obiret: DEI ante omnia, Iustitiae auctoris, ope implorata, vnde omnia rerum gerendarum ducenda initia. Prima vero cura fuit, viam regiam a latrociniis tutam reddere, vt merces vrbi opulentissimae commode, & importari, & exportari possent. Erat omnis ea tunc ora, Galliae vicina, latrociniis infamis, siue loci ingenio, syluis, montibusque impediti; siue gentis vitio, incertum.

Hic FRANCISCVS nobiles quosdam, latronum receptatores, factionesque alere audierat. In hos primum, more maiorum, animaduersum. Rumor erat quinquaginta paene sicarios, agmine facto, vastatis agris, vicisq; direptis, agrestes abduxisse in oculis paene Barcinonensium. Copiis itaque coactis, corporisq; custodibus eductis, FRANCISCVS bello eos persequi studet. Illi

terga

terga vertunt, in arcem se recipiunt. Meticulosi enim id genus homines, siue armorum tractandorum imperiti, siue conscientia stimulati. Marchio muris inclusos arma deponere, & imperata facere iubet: ni pareant, machinas aeneas admoturum. Sic ad deditionem tandem compulsi, poenas dederunt. Alios in furcam tolli: sectis corporibus, membra in viis publicis collocari, quo ceteris exempla darent, iussit: alios Regiis triremibus, ad remigandum, adscripsit. Formidinem ea seueritas sontibus ceteris attulit. Obseruarunt & curiosi, cum diceret, ex hac Sicariorum venatione, qui vias obsidentes in viatores incurrerent, maiorem cepisse voluptatem, quam dum feras iuuenis consectaretur. Rem enim publicam corpori componebat: membra putrida secari, & cauterio vri solere, vt reliqua salua permaneant: improbos a bonis iudicibus ad mortem damnari, vt bonis inter improbos tutis esse liceat. Vitia itaque, non homines oderat, sed eorum vicem miseratus deplorabat: cumque ad supplicium raperentur, sacrificia singulatim triginta fieri suo aere iubebat. Iudicum quoque rationem habuit: cum vt ius ex aequo, & bono administrarent: tum ne lites ampliando redderent immortales, litemque

 praeua-

praeuaricando facerent suam; magno litigantium, quorum facultates exhauriantur, detrimento. Controuersias vero, partium consensu, saepe ad concordiam adigebat, ne lites ex litibus sererentur. Ditiores aes alienum inopibus dissoluere confestim iubebat. Pauperes quoque, de suo dissoluto aere, quod contraxerant (ne Praetoris Edicto creditoribus addicti seruirent) liberali caussa, manu asserebat. His qui ludos litterarios aperirét, quibus prima aetas optimis informatur & litteris, & moribus, domum publice attribuit, & salarium. Seminaria enim rerum publicarum pueros esse, e quibus recte institutis, optimi ciues exsisterent, praedicabat.

Praesidia item diligenter inspexit, vt Reipublicae neruos. Militum dilectum habuit. Ignauos, & ad signa infrequentes exauctorauit. Si quae copiae, vt solent, in Italiam illac transirent, iniuria agrestium abstinere iussit. Qui secus fecisset, damnum Tribunus militum pendere cogebatur. Barcinonem, qua mari alluitur, muris nudam, cinxit, pariete continenter ducto: molemque iecit, cui, quod primum fundamentis lapidem iniecerit, FRANCISCI nomen adhaesit. Laboratum eo tempore annonae caritate, vti periculum esset, ne fame

fame exhaurіretur respub. Marchio vndique, terra marique, datis litteris, importandum frumentum curauit; viritimque distribuit. Quo factum est, vt Reipub bono natus diceretur, & Patriae parens a ciuibus appellaretur. Magnam pecuniae vim pauperum subsidio donauit. Clam alebat quos ex opimis Fortunae bonis excidisse cognorat: quod his inopiam onus Aetna grauius esse, non ignoraret. Pias Monachorum, Virginumque familias eleemosynis iuuit. Denique, vt ne tristem abs se praesidio indigentem vllum dimitteret, quod & de Tito Vespasiano Imperatore ferunt, diligenter cauit. *Sueton. c. 8.*

CAPVT IX.

Orationis, & Poenitentiae in imperio studium.

NEC Caesaris solum curanda negotia, remque publicam tractandam Marchio censuit; salutis suae maiorem rationem ipse duxit: ratus, quod res est, breui mortales occidere: tolli plerosque in medio cursu, falsos inani spe: nihil nos hinc efferre: vnam virtutem comitem esse. Animum itaque, cuius ea propria est, potissimum excolendum; quod a funere superſit. In mentem interdu reuocabat susceptum melioris vitae consilium, ne, vt fit, obli-

uione, vel desidia languesceret. Dicere & illud solitus: mortem Augustae, vitam sibi attulisse. Fixum itaque illud manebat, saeculi pompis nuncium aliquando remittendum, quamuis ea res sermonem plerisque datura esset: & quale tandem cumque aliorum de se iudicium foret, minime laborandum. His quasi alte iactis solidae virtutis fundamentis, quae in vulgi rumore, gloriaque contemnenda sita sunt, precationi quotidie, & rerum caelestium meditationi, subseciuas aliquot horas dandas putauit. Hanc vnam rerum prudenter, feliciterque gerendarum anchoram, optimorum consiliorum basim appellabat. Sacramentorum item vsum frequentandum duxit, Poenitentiae, & Eucharistiae; quae naufragij tabulas colligentibus nauem compingant, & anteactae vitae errata expiando restaurent. Cum itaque ex commendati sibi tituli Crucis officio, recitare in dies statis horis orationes Dominicas, salutationesque Angelicas teneretur; ad horas Canonicas septem, meditationes totidem salubres adiunxit passionis Christi: quibus illum a monte Oliuarum, ad Caluariae vsque, hinc cum Spiritum Patri commendasset, ad sepulcrum, officij gratia comitabatur. Vt autem *septies in die cadere iustum*, morta-

Prouer. 24.

mortalium ſapientiſſimum iudicaſſe: ſic parentem illius, regium Prophetam, *ſepties in die laudem dicere ſolitum,* medias inter regni occupationes, didicerat. B. Virgini preces quotidie rite adnumerabat, myſteria animo verſans: ex quibus triplex capi emolumentum aiebat. Primum, immortales DEO pro tot, tantiſque donis gratias agi: pudore deinde nos affici, quod ea adhuc contempſerimus: denique ad eas ipſas virtutes, quae hic eminent, incitari. Harum meditationum vſu, ad Pietatis maius in dies ſtudium exſtimulabatur, maiora animo agitans. DEI itaquè attributa, ineffabilem potentiam, qua condidit vniuerſa; inſcrutabilem ſapientiam, qua gubernat omnia; bonitatem inexhauſtam, qua paſcit cuncta, ac vegetat, meditari: & miſericordiam, atque iuſtitiam, Gloriam denique aeternae beatitudinis, pulchritudinemque contemplari. Quo, tanquam mari magno inuectus, altum tenebat, extraque ſe admirabundus rapiebatur. Hinc fiebat, vt lacrymae vbertim fluerent, diceretque identidem illud: *Domine, quis ſilice, aut rupe, immo adamante durius cor meum mollire potuit, niſi tu miſericordiarum* DEVS, *qui de petra fontes aquarum eduxiſti? Qui potes ex hijce lapidibus, Abrahae filios excitare: cor denique ſaxeum, reddere carneum.* Sic dilu- *Ezech. 11.*

Pſal. 118. *Matth. 3.*

culo, quinas saepe horas flexis genibus orando transigebat: diei reliquum publicis negotiis impendens, ne suo ipse muneri defuisse videretur. Ludis saepe inuitus aderat, & spectaculis, aliud tamen agens; vt quid gestum esset interrogatus, nihil referre aut posset, aut vellet. Haec quidem de Oratione admirãdã: nunc de Abstinentia, & Poenitentia. Cœnis sibi perpetuo interdixit. Prandio ita parce victitabat, vt herbis, & leguminibus coctis tantum vteretur: pane solum, & frigida contentus. Lautitias, & eduliorum fercula respuebat. Piis ipse sermonibus conuiuas, prolixe etiam nobiles viros, de more, accipiebat. Principum enim virorum vocationes, quibus illac in mediam Hispaniam iter esset, omittere honoris gratia non potuit. Hac abstinentia factum, vt cum obeso admodum corpore, ventreque esset, breui laxae nimis tunicae essent, duplicarique indumenta possent. Par austeritas in vigiliis, & cilicio, quibus carnem domabat: flagellis item, & sui contemptu, atque victoria; quam Plato, vel vrbium expugnatione maiorem esse, dicebat. Reprehendet fortasse non nemo, nimiam in Principe viro austeritatem: at non abhorret a vero, DEO ita visum, atque impetu adeo vehementi, vas illud electum

Lib. 1. de Legib. initio.

edolare

edolare voluiſſe, expiandis prioris vitae peccatis.

CAPVT X.

De frequenti Euchariſtiae vſu conſultus Ignatius.

SAÇRUSANCTVM Euchariſtiae ſacramentum, priuatim quidem octauo quoque die, publice vero anniuerſariis feſtis, quo ciuibus exemplo eſſet, frequentabat. Verum frequens ille Sacramẽtorum vſus, ſermonem pleriſque dedit, variis varie ſentientibus: quando imperitae plebis, quot capita, tot ſententiae. In deſuetudinem enim abierat, vetuſtiſſimus ille mos frequẽtius diuinis Euchariſtiae epulis accumbendi: qui tamen, inde ab initio naſcentis Eccleſiae, inualuerat. Non defuere itaque tum homines, cetera non indocti, qui maiorem dignitatis Sacramenti rationem haberi crederent, ſi raro admodum, vel ſemel quotannis, iuxta Eccleſiae praeceptum, panis ille Angelorũ manducaretur. Ceterum alij nihilo illis inferiores, aſſidua Sanctorum Patrum lectione didicerant, vt indigne ſumere nefas eſſe; ita vtiliſſimum digne, frequenterque illum accipere: quod & frigidos incendat, & a vitiis deterreat. Optabat FRANCISCVS, in tam repugnantibus ſententiis, cognitam veriorem

obuiis vlnis amplecti. Venerat commodum Roma Barcinonem Antonius Araoz, Societatis Theologus, ab Ignatio Loyola missus. Hic officij gratia dum Marchionem salutat, inter varios de piis animi exercitationibus sermones, de Eucharistia etiam mentio incidit: quantumque in eo genere excelleret Ignatius, exposuit. Incessit Marchionem cupiditas, ad illum hac tota de re animi sensum referre. Datis itaque Romam litteris, gratulatur primum Ignatio, de recens orta, opera ipsius, stirpe, Ecclesiae Catholicae emolumento: orare, quid de frequenti Sacramentorum communione sentiendum putaret, certiorem faceret. Redditis litteris Ignatius respondit, Societatis illud bonum, solidum esse DEI beneficium. *Paulus plantauit, Apollo rigauit,* DEVS *autem dedit incrementum.* Ad Eucharistiam quod attinet: inter eius commoda, vt plurima sunt, & illud non postremum videri; frequentiore eius vsu, a vitiis homines auocari, rariusque impingere: sin, vt homines sumus, labi contingat, citius exsurgere, resipiscere, ad frugemque reuocari. Neque vna amussi ingenia omnia metienda: aliis rarius, frequentius aliis, ad diuinam mensam accedere, vtile videri. Suadere itaque, & hortari, prudentem aliquem, piumque e multis

1. Cor. 3.

multis deligeret, cuius potissimum consilio in pietatis studio vteretur. Assensus statim Marchio est, in eiusque sententiam libens iit; & iam tum Societatis IESV presbyteros, ad excolendum animum, consilioque regendum, libenter consuluit.

CAPVT XI.

Ioannis Ducis Gandiae mors.

HIS fere intentus, recte prouinciam administrabat, incolis acceptus, quod omnes officio adiungeret, laederet neminem: cum tristis e patria nuntius necopinanti allatus, Ioannem parentem vixisse. Percussit non leuiter FRANCISCI animum, tali se parente orbatum. Erat enim ob singularem animi facilitatem Ioannes, morumque integritatem, carus, acceptusq; suis; tota vt in luctu, & squalore ditio Gandiensis, amisso communi parente, iaceret: lugerent vero potissimum inopes, quos, vt CHRISTI mébra, fouit liberaliter. Vnum de multis exemplum seligã. Cum Praefectus Curiae pares eleemosynis non videri rationes expostularet, Ioannes respondit: *Cum ad meam ipse voluptatem, deliciasque splendide mea expenderem, conqueri minime solebas: nunc cum egentibus, quibus debentur, haec distribuo, deesse quereris? Verũ ita statuo; mihi potius omnia*

vitae

vitae necessaria deesse, quam CHRISTI *membris, patiar.* In DEVM quoque maxime pius exstitit: dum enim Gandiae corpus Dominicum per compita ad aegrotos viatici nomine, veteri consuetudine, deferebatur; facem ipse ardentem dextra gestare solitus, suis omnibus exemplo erat. Quin & venatum egressus, (quo studio mirifice tenebatur) si forte, vt iusserat, signũ daretur aere Campano, confestim retro domum, reducto equi freno, calcaribus etiam admotis, redibat, vt hoc officij de more praestaret. Valentiae quoque nobilibus viris praeiuit, vt ab aula, quae Diui Laurentij templo obiacet, ad Hieronymianorum vsque Diuo Michaeli sacram aedem, Regiam cognomento; longo admodum interuallo, ordines nobilium duceret: qui nobiles taedis ardentibus, honoris gratia, Eucharistiam antecedebant, & reducebant. Morte itaque parentis nunciata, FRANCISCVS ab Imp. Carolo, qui tum forte Barcinone in Italiam cogitabat, postulauit, vti ad suos redire, pace illius, remque tueri familiarem liceret. Impetrauit, quamuis aegre, a Caesare: ea tamen lege, vt Philippi Hispanicae iuuentutis Principis, (Romano more loquor) qui tum vxorẽ ducere parabat, Mariam Ioannis III.

Lusita-

Lusitanorum Regis filiam, Curiae Praefectus esset; sponsae vero a cubiculis Leonora vxor. Quae res tabulis etiam imperata, immatura Mariae morte, diremta est. Igitur Gandiam magna omnium exspectatione peruenit, anno CIↃ.IↃ. tertio, & quadragesimo: bene ominantibus suis, quod in illius humanitate, & beneuolentia, magnum sibi praesidium collocassent. 1543.
Parentis famulos non dimisit, ne desertos se quererentur; tametsi pridem familiam integre constituisset. Xenodochium ad hoc instaurandum curauit, & amplificandum; annua etiam pecunia attributa. Oppidum Mari nostro vicinum, quod piratarum incursionibus obnoxium esset, qui ex Africa in Hispaniae oras desilientes, captiuos abducerent, & pecora abigerent, muniendum, murisque cingendum, qua parte nudum, censuit: tum ne praesidiis militum, qui fere impotenter agunt, & libidinose, inquilini perpetuo vexarentur. Aenea quoque tormenta recens conflata disposuit, moles iecit, fossas, & vallum duxit, excubias ordinauit: nihil vt ad elegantis oppidi speciem, decusque desiderari posset. Palatium etiam, membro exaedificato, auxit, posterorum commodo. pagos ad haec finitimos, suorum concordiae, & quieti, magno

gno

gno appenſo aere, redemit, adiunxitque Gandienſium ditioni. In vico Lombayae, coenobium Diui Dominici familiae, a fundamentis conſtruxit: vaſis aureis, argenteiſque templum ditauit; victui corporiſque cultui, quantum ſatis eſſet, attribuit. Maximam enim rationem habendam exiſtimabat inopiae Religioſorum hominum. Iudicabat item, reque ipſa praeſtitit, pauperes quidem iure alendos; tum vero iuſtius eos, qui ſplendida olim fortuna vſi, graui accepta calamitate, ad extremam inopiam recidiſſent.

CAPVT XII.
Obitus Leonorae vxoris.

PARENTE optimo orbatus FRANCISCVS, poſt non diu coniuge etiam viduatus luxit. Qua quidem fidiſſima ſocia plures annos vſus eſt; non ſolum tori, verum etiam piarũ omnium exercitationum. Erat enim matrona ſingulari in DEVM pietate, & in egenos caritate. Et, tametſi diſſimili ingenio fuiſſet, mariti tamen domeſtico exemplo frangi potuiſſet. Interrogata aliquando a nobiliſſima femina, cur ſimplici adeo, paeneque attrita veſte, nulla dignitatis habita ratione, vteretur: *Mene,* inquit, *byſſinis, ſericis, aut purpureis indui vis,*

cum

cum dominum meum (sic enim virum appellabat)*cilicium gestare sciam?* Cum igitur annos ipsos duodeuiginti, sine querela, simul vixissent, prior illa, diuturno morbo confecta, tandem decessit. Lento nimirum dolore expiari crimina, si quae forte contraxisset, voluit DEVS. Afflixit igitur & ille casus FRANCISCI, quamuis constantem, animum: quod altera sui parte spoliari se videret, liberorum matre, & dolorum, curarumque socia. Aegrotante illa orare frequentius, piorum etiam hominum precibus adhibitis, eleemosynis, atque ieiuniis. Solus aliquando conclaue, remotis arbitris, ingressus, obnixe, lacrymis fusis, obtestabatur DEVM, saluam coniugem, superstitemque vellet: cum ecce tibi vocem quandam interiorem clare audire visus est, vt post ipse retulit, quae diceret: *Vxorem si diutius superesse vis, arbitratu tuo fiat: at tibi non expedit.* Qua re turbatus, minime dubitauit DEI vocem esse. Parendum itaque: tacite enim redargui, quod, quid peteret, ignoraret. Rursus vero in lacrymas iit, hisce admistis vocibus: *Domine* DEVS, *vnde hoc mihi, vt arbitratui committas meo, quod in tua solius est potestate? Mea permagni refert, tuam sequi in omnibus voluntatem. Quis enim te nouit rectius, quid e re mea sit? tua itaque voluntas fiat:*

nec de

nec de vxore solũ, sed de liberis etiam, statuas supplex oro. Obseruatum, coniugis morbum statum quendam tunc tenuisse, vt dubitarent medici, meliuscule ne, an deterius haberet; post has vero preces ad desperationem laborare coepisse. Animam agenti ad ceruical adfuit, & diuiniis alloquiis confirmauit: mortem forti animo, DEI misericordiae innixa, obiret. Illa vero CHRISTI de cruce pendentis imagine pie amplexa, animã salutis auctori, spei plena, reddidit, ante diem vj. Kal. Aprilis, anno redemti
1545. orbis CIↃ. IↃ. quadragesimo sexto.

CAPVT XIII.

Gandiae Societatis IESV *Collegium, Academiamque constituit.*

MORTVA Leonora, Gandiam commodum venerat Petrus Faber, Allobrox, qui primus se ad Ignatij Loyolae societatem Lutetiae Parisiorum applicuit. Hunc ex Hispania Paulus III. Pont. Max. euocandum curarat, vt in Theologorum sedis Pontificiae numero, Tridẽtino Concilio, Catholicae fidei caussam, aduersus recens ab inferis excitatas haereses, tueretur, vnã cum Iacobo Layne, & Alphonso Salmerõne Toletano, Sociis. Ignatius in mandatis Fabro dederat, Gandia iter faceret,

ret, FRANCISCVM Ducem, officij gratia, ſalutaturus; qui aedes Societati excitare animum induxerat: eoque paullo ante ſacerdotes Roma, & Olyſſipone, allegati. Incredibile dictu, quantum illius aduentu delectatus FRANCISCVS: vt animi parentem, & moderatorem, tùm demum nactum ſe, DEI beneficio, praedicaret. Exercitationes enim Faber, quas Ignatius de CHRISTI rebus geſtis, & morte dictarat, meditandas propoſuerat. Aſceticum hoc opuſculum (ſic enim, Baſilij Magni auctoritatem ſecutus, appello, quas vulgo *Exercitationes ſpiritus*) poſt FRANCISCVS, vtilitatem reipſa expertus, Pauli III. Pont. Max. auctoritate, ratum haberi curauit. Diploma quoque vt in eam ſententiam fieret, quod libello additum legimus, impetrauit: ad eorum opinionem minuendam, qui, quae non legerunt, temere damnant; aut ſi legerunt, faſcinato inuidiae oculo, non recta ratione, dijudicant. Iacta collegij fundamenta, feliciter, ante diem iij. Nonas Maias, anni CIↃ. IↃ. XLVI. 1546.
Primũ quidem lapidem Faber, ſacris rite operatus, poſuit; alterum Dux, poſtque, eius exemplo, liberi. Breui aedes conſtructae, ludique aperti humaniorum litterarum, diuinae item, & humanae Philoſo-

phiae. Quin & in Academiae formam, Summi Pontificis, & Caesaris auctoritate, euexit. Prima ea omnium Societati credita. Bibliotheca item exornauit. Faber, salutato FRANCISCO, quammaximis itineribus Romam peruenit. Mox Kal. Sextilibus, magno Sociorum luctu, occubuit.
1547. Insequenti anno Monsonium, in Celtiberiae finibus id oppidum, vbi trium regnorum haberi conuentus solent, Philippus Hispaniae tum Princeps, FRANCISCVM honorifice euocauit: quo nobilium animos ad concordiam reuocaret. Memoria tenebat, parentem suum Carolum Caesarem, quincto ante anno, fideli eiusdem opera vsum. FRANCISCVS, quasi iam vltimum id officium Principi praestaret, & immortali se Regi compararet, quod ad patriae commodum, nobilium emolumentum, Regis ornamentum pertinere videretur, nihil praetermisit.

CAPVT XIV.

In nouo vitae genere suscipiendo Societatem IESV *delegit.*

EXIN maiora animo agitabat; vti ad summam vitae perfectionem contenderet, & Euangelij consilia, vinculis iam coniugij liber, amplectenda duceret. Rogare

gare itaque pios homines, quoties ad ſe adirent,precibus,Liturgiis, a DEO poſcerent,ſalubria ſibi conſilia de optimo vitae genere deligendo,in quo ſunt omnia,ſuggereret. Ipſe quoque eleemoſynas indies erogabat, pluſque tribuebat temporis orationi,meditationi,atque vigiliis: ieiunia,& corporis verberationes intendebat. Didicerat enim puer, deliberationem de vitae curſu ineundo,omnium eſſe difficillimam. Illud vero fixum, animoque obfirmatum, diuitiis, honorumque titulis abdicatis, CHRISTVM ſequi; eiuſque, Crucem tollendo,veſtigiis inſiſtere.Haec vero dubia, & impedita cogitatio,in duplici Religioſorum hominum via, vtram ingredi melius eſſet:eorum ne,qui caeleſtium rerum meditationi dediti, in ſolitudinem ſe, hominumque infrequentiam abdiderunt, & ſuae duntaxat ſaluti inuigilant; an qui excellente animi magnitudine, proximos Chriſto,qua verbo,qua exemplo, lucrifacere ſtudent: qualis Chriſti, & Apoſtolorum vita fuit.Et vero ſunt arctiſſimo inter ſe vinculo,tanquam germanae,colligatae, quae in contemplatione,quaeq; in actione verſatur vita; in Maria, & Martha ſororibus, deſignatae. FRANCISCVS quidem ſolitudinis amantior videbatur,vt vni

Cicero 1. Offic.

sibi DEOque in solitudine commodius vacaret; ieiuniis, & abstinentia corpus in eremo maceraret: verum cum se ad orandum daret, eorum potius institutum sibi commendari, DEO inspirante, sensit, qui contemplationi etiam actionem, publico commodo, adiungerent. Sed in hoc ipso vitae genere, perplexum & illud, in tot, tantisque piorum hominum familiis, quam potissimum sequeretur. In primis, Diui FRANCISCI institutum ceteris praetulit; quod & tutelarem illum, iam inde a puero, nomenque adsciuisset. Illic summam & inopiam, & vitae austeritatem, quas pridem artes bonas exoptarat, exerceri sciebat. At dum haec DEO saepe commendat consilia, aridum ab oratione, frigidum, & ieiunum exsurgere se sensit: rapi vero ad Societatem IESV; quod recens nata Religio, in vulgus etiam ignota esset; nullus denique hic ambitioni, dignitatiue locus pateret. Fore itaque, vt ibi ignobilis, & inglorius falleret, ac lateret. Qua in deliberatione, rem ad Diui FRANCISCI pium, & eruditum sacerdotem, tanquam arcanum, retulit; DEI oraculum, illo interprete, & deprecatore, auditurus. Ille vero sacris operatus, narrat, vocari illum in Societatem IESV; ita Deo placitum: *Quod,* inquit,

inquit, *tibi, Dux, & Ecclesiae vertat bene.* Victus tandem cessit FRANCISCVS, Societatemque inire certo decreuit. Haec dum agitat, orationi intentus, septem continuo diebus tiaram capiti imminentem clare vidit. Ecclesiasticam dignitatem designari putans, obtestari Deum, ac deprecari, ne, quos fugeret honores, quaesiisse alibi videretur. Cum post Societatis Praepositus renuntiatus esset, a Gaspare Fernandez interrogatus, illane tiara esset, iucunde respondit, eandem videri.

CAPVT XV.

In Societatem ab Ignatio recipi cupit.

IGITVR FRANCISCVS nihil vltra cunctandum ratus, domesticum extemplo cum litteris Romam ad Ignatium allegauit, qui tum Societatis familiam auctor ipse ducebat: rogat primum reliquis Sociis adscribendo, voti compotem faceret. De re omni familiari, liberis, annuo censu, reditibusque certiorem facit: quae consilio regeret, moderareturque. Non exiguam, redditis litteris, Ignatius voluptatem cepit: quod recens ortam familiam, tanti viri accessione, illustratum iri confideret. Et vero pridem id praeuideret, DEO suggerente. Romam enim ex Hispania re-

uerſo Fabro, vitaque mox defunƈto, cum moeſtos videret Socios Ignatius, tanti viri immaturo obitu, atque iaƈtura: *Bene ſperare iubeo, ait, minimeque lugendum cenſeo: quando praeclare cum illo agi non dubito. Spero item fore, vt qui Fabrum nobis eripuit intempeſtiue, idem alium parem ſufficiat,* Ducem Gandiae tacite vaticinans. Epiſtolam, qua reſpondit Ignatius, attexam: ſed mihi fraudi non ſit, verba non eſſe adnumerata, cum ſenſum fide bona redditum ſciam. BENEDICTVS DEVS, *qui conſolatur nos in omnibus, cui quoniam pro meritis gratias agere non poſſumus mortales, laudent eum omnes Angeli, beatorumque ſpiritus, quia te vineae ſuae excolendae deſtinauit, atque conduxit. Equidem te in ordinem noſtrum adopto, recipioque libens; cum bona ſpe, vtilitati id fore Eccleſiae* DEI, *cuius honor quaeritur; tibi quoque ſummae conſolationi, Societati ornamento, omnibus denique exemplo, & emolumento. Precabor itaque* DEVM, *vt, qui velle dedit, det idem & perficere, ad laudem, & gloriam nominis Filij ſui* IESV *Chriſti, in cuius Societatem, puſillum hunc gregem vocare placuit. Venio ad ſingula epiſtolae tuae capita. De te, quando in noſtrum gregem admitti poſſis, quaeris. Equidem in Domino ſic ſtatuo, rem primum familiarē, vt gnauum patrem familias decet, conſtituas prudēter, & mature. Mature quidem, vt citius voti compos fias; prudenter vero, ne in vulgus efferri*

prius

prius ſanum id conſilium patiaris, quam praeſtare, quod valde exoptas, commodo tuo poßis. De filiabus matrimonio collocandis, dignitatis, & ordinis tui habendam rationem cenſeo. Marchioni quoque filio natu maximo vxor quaerenda. Fratribus reliquis tantum in bonis relinquas, quantum ſatis eſt, quo in Academiis diſciplinarum ſtudia perſequi commode liceat. Caeſarem praeterea eorum rationem habiturum, cum pro tuis in illum officiis, tum quia ita merebuntur ipſi, confido. Aedificia, ſi quae inchoata, ad tecta perducantur. Denique, vt ſemel dicam, abſolui omnia quam maturrime, ad exitumque, quoad eius fieri poteſt, referri optarim: quo citius libero te, & expedito frui liceat. Interea loci, ſtudia reuocanda omnino exiſtimo; & vrgenda ſerio eſt Theologia, ſacerdoti neceſſaria, in qua etiam laurea te Doctoris inſigniri velim in Gandienſi Academia. Cetera, vt ſe dabunt, ad me referas licet; equidem rebus tuis parentis poſthac animo conſulam: DEVM*que precabor, te, tuaque ſoſpitet, atque ad portum ſalutis aeternae perducat. Romae.*

Hiſce lectis litteris FRANCISCVS gaudio paene exſiliit, quod e ſua ipſe poteſtate exiſſet, & Ignatio ſe, vt coepit, commiſiſſet. Omnia itaque ſatagere ne longius fieret, quo citius ſeſe vinculis expediret. Optabat iam tum Vota concipere, Religioſorum hominum ritu. Quam rem, litteris illius adductus Ignatius, a Pontifice

Max. impetrauit. Anno itaque salutis CIↃ. IↃ. XLVII. Votis nuncupatis solemnibus, Sociorum numero adscriptus Gandiae est; paucis tamen consciis, ne in vulgus prius manaret, quam rebus omnibus compositis, Societati se adiungeret.

CAPVT XVI.
Rem domesticam componit.

IGITVR parendum in reliquis sibi Ignatij sanis consiliis duxit. Filio Marchioni Lombaiae Carolo, familiae principi, vxor data Magdalena Centellas, Francisci Centellae Comitis Oliuae, (id oppidum mille passibus Gandiae adiacet) & Mariae Cardonae filia. Filiarum trium natu minima Dorothea, nondum amissa matre, Christum sponsi loco adsciuerat, in coenobiumque D. Clarae, puella admodum, se abdiderat: ceterae nobilissimis viris collocatae. Isabella nuptum cessit Francisco Rogio Sandoualio, Lermae Comiti, & Marchionis Dianij heredi: Ioanna Aragonia Ioanni Henriquez, Alcanizij Marchioni, in manum conuenit. Gener sane vterque, vt genere nobilissimus, sic & moribus honestissimus. In quibus nuptiis illud FRANCISCI Ducis consilium laudari video. Alterum generũ, Lermae Comitem,

ad ter-

ad tertium diem adesse iussit; pactus horam, tempusque, quo sacris rite peractis, sponsalia inirent:ne, vt saepe fit, non recte, ante Ecclesiae benedictionem conuenirent sponsi. Restabat alterum e mandatis, quod exsequi studio fuit simul & voluptati. Liberorum enim nuptiis expeditus, totum se sacrarum litterarum studio dedit. Ei rei in Societatis Collegio membrum domus, quod exstat, exaedificarat, quo se cum liberis studiorum gratia colligeret. Theologiae itaque partim mysticae, partim ei, quae in scholis tractari disputando, via, ac ratione solet, egregiam operam nauauit; Doctore vsus Magistro Peresio, quem Valentia Edetanorum, magno praemio, honore, atque stipendio, euocandum curarat. Hunc attente, assidueque audiuit, & legendo, disputandoque, ea industriae, atque doctrinae dedit argumenta, vt breui laureae titulo omnium suffragiis dignus haberetur. Magisterij itaque primum, mox Theologiae laurea, adhibitis prius & disputationibus, & examine, decoratus est. Operaepretium fortasse fuerit, horas, studiique rationem referre. Tribus horis solem anteuertebat, quas, & alteras tres, precationi tribuebat. Octaua diei hora, vt Hispani numerant, expiatis quotidie criminibus

communicabat. Nona, Doctorem Theologiae attente auscultabat, dictata etiam calamo excipiens. Summa temperantia pransus, de rebus diuinis cum liberis agebat. Pomeridiani temporis reliquum, partim studiis, partim negotiis priuatis, publicisque dabat. Vergente ad occasum sole, SS. Patrum monumenta Scripturae lectioni adiungebat: horis item Canonicis temporis nonnihil tribuens. Somni enim parcissimi fuit, non lecto; sed tabulis ligneis, villoso tegmine instratis, vsus. Ante somnum seipse accurate excutiebat, apparitoris, lictoris, rei, & iudicis sustinere se personam fingens. Quo vitae genere factum est, vt fama disseminata, illius visendi gratia, dynastae aliquot Gandiam venerint: in his & Episcopus Carthaginis Spartariae, Stephanus Almayda; datis etiam ea de re honorificis ad amicum litteris.

CAPVT XVII.

Romam anno saeculari sacro cogitat.

CESSERAT dies, quem Pontifex rebus componendis FRANCISCO praefixerat, & decurso iam triennij studiorum spatio, annus saecularis sacer, qui hodie *Iubilaeus*, imminebat. Romam itaque proficisci decreuit, cum vt principum Apostolo-

Apostolorum, quae tum rite vniuersa panduntur, limina frequentaret; tum Ignatij videndi studio: denique ne sua iterum opera Caesar in negotiis obeundis vteretur. Verebatur contra, ne Romae praesens cum esset, a Paulo III. contra Societatis institutum, Cardinalium Collegio inuitus adscriberetur: quod Alexander VI. gentis Borgiae, purpureo illum olim galero donasset. Auxerat quoque metum, quod FRANCISCI fratres duo, ab eo ipso Paulo Cardinales nuper creati fuerant. Sed commode cecidit, quod Paulus ex humanis exemptus, Iulio item tertio vacuam sedem Pontificiam reliquit. Conditis igitur testamenti tabulis, Carolum, familiae heredem, seuocat. *Postremum hoc te,* inquit, *Carole fili, forsan alloquor. Romam iter adornari vides, anno saeculari sacro, vt Apostolorum limina exosculer. Societati* IESV *me volens addixi, bonis me, titulisque abdicaturus: quo viuam securius, aeternamque beatitudinem,* DEO *bene iuuante, consequar. Fratres itaque, ditionemque Gandiensem tuae committo fidei: tu vicißim da operam, ne eam tibi, familiae principi, commisisse nos aliquando poeniteat. Ius, & aequum inprimis tuere: consiliarios prudentes, fidosque adhibe, qui verum libere dicant; non assentando blandiantur. Ciuium potius, quam tuis commodis stude; & amari, quam timeri malis. Tria*

tibi coenobia, tamquam maiorum monumenta, in manus trado: Lombayae, Sodalium S. Dominici; Gandiae, Sociorum; & D. Clarae Virginum, in quibus ſoror eſt, & amitae. Piorum enim hominum precibus, conſilioq́; reſpub feliciter geritur. DEVM, *quod rei caput eſt, time, & religioſe colito. Hunc inſpectorem rerum humanarum in oculis geſtato, & Iudicem exſpecta. Salue, & Vale.* Marchio lacrymis vbertim fuſis, paucis optima quaeque pollicitus, dexteram parentis, more gentis, exoſculatur. FRANCISCVS, ceteros ordine liberos complexus, valedixit; Ioanne tantum, natu ſecundo, patrem comitante: moxque vicinum Societatis Collegium ingreſſus, comites adſciuit Antonium Araoz, Franciſcum Stradam, ſeptem item alios Sacerdotes.

CAPVT XVIII.

Romae comiter a Pontifice, & Ignatio accipitur.

EQVIS conſcenſis, Gandia diſceſſit pridie Kal. Septembres anni ſacri CIↃ. IↃ. L. Oppido egreſſus, ſublatis in caelum oculis, manibuſque, mixtis etiam prae laetitia lacrymis, Dauidis illud alta voce reci-
Pſal. 113. tauit: *In exitu Iſrael de Aegypto.* mox etiam:
Pſal. 123. *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus:* cum bona ſpe, & mente fixa, fore vt eodem nunquam reuerti, patriumque ſolum reuiſere

ſere cogeretur, qui ad caeleſtem patriam properaret. Seruauit hoc religioſe. Miſſus enim longo poſt temporis interuallo, a Pio V. Pont. Max. honorifica legatione, cum Alexandrino Cardinali in Hiſpaniam ad Regem Catholicum, Valentiamque ingreſſus, numquam ſibi imperari paſſus eſt, vt Gandiae oppidum, quod vnius duntaxat diei itinere abeſt, inuiſeret. Proficiſcens orationi quotidie horas complures dabat. moremque, quem perpetuo tenuit, de peccatis quotidie confitendi, ſacriſque epulis accumbendi, ſeruauit. In meridie tantum cibum capere ſolitus, etſi de via feſſus langueret: in cena modico admodum contentus cibo vixit: flagellis etiam in ſe, licet in diuerſoriis incommodum eſſet, ſaeuiens. Colloquia diuina, quibus itinerum taedium leuari ſolet, ſic partiebatur, vt precationi horas tribueret viciſſim, & ſermonibus diuinis, piiſque meditationibus; nec ad aurium ſe voluptatem, ſed animi vtilitatem potius compararet. Italiam ſimul attigit, ecce tibi nobilem virum cum litteris ab Hercule Eſtenſi, Ferrarienſium Regulo, FRANCISCI patruo maiore: orare, ad ſe vt de via diuertere non omittat: cupere, pro veteri neceſſitudinis vinculo, aſpectu eius frui, quod ſine vllo paene viae incom-

modo,

modo, temporiſque iactura fieret. Paruit, vt decuit, FRANCISCVS, triduumque Ferrarienſi Duci tribuit, comiter acceptus: biduum etiam cum Coſmo Medice, Etruriae Duce fuit, qui & ipſe nullum officij genus praetermiſit. Mox ne longius fieret, quo Ignatium videret, Romam feſtinauit. Introductus honorifice in vrbem, Cardinalium aliquot, Caeſariſque Legati voluntate. Cauerant: enim ne, quod maxime optabat FRANCISCVS, nocte intempeſta obſcurus ingrederetur. Latere nimirum, atque ignorari, qua erat modeſtia, malebat. Sed & ipſe Ignatius, Superiorum auctoritate victus, manu ſua, horis aliquot antequam Vrbē iniret, ſignificarat, aequi, boni gratulationis pompam faceret, quam ille probri, non honoris loco, duceret. Iulius III. Pontifex Max. palatium illi laeta cum gratulatione, quod exſpectatus veniſſet, per Legatos obtulit, aediumque membrum, ſi volenti eſſet, attribuit. Magnas ille gratias agere: Societatis enim IESV humile domicilium delegerat. Hic pro foribus Ignatius praeſtolabatur, amplexus Ducem amice, humoque reluctantem tollens, quod pedes, manuſque exoſcularetur: miſtis etiam caritatis lacrymis, quod magno FRANCISCVM emolumento amplificandae

ficandae Ecclesiae DEI; Sociis quoque, re, & consilio, iuuandis; exemplo denique ad maiorem DEI gloriam vsui futurum prouideret. Fessus ille non nihil de via, vbi se modicum collegit, confirmauitque, nihil duxit antiquius, quam Pontificem Max. venerari, pedesque, more maiorum, exosculari. Hic in basilica Pontificia acceptus officiosius est, quam ceteri eius ordinis solent. Laudare factum Pontifex, gratumque id sibi accidisse, ab vltimis paene terris, hoc anni tempore, & aestu, qui nondum se fregerat, Romam religionis gratia aduolasse: vt beatorum Apostolorum sepulcra viseret, & patefacta iam portae aureae limina oscularetur. *Vtinam*, inquit, *talium Principum magnam copiam haberemus: constantius se res Christiana haberet.* Aedes rursum suas patere illi coram testatus. At FRANCISCVS modeste abnuere, gratias agere; quod in Sociorum collegium diuertisset: satis fore, immo summi beneficij loco ducturum, si patientes interdum aures sibi daret, & benediceret. Sic honorifice domum reductus, redditus sibi videbatur. Cardinales tamen, quos necesse erat, officij gratia inuisit. His tandem salutationum curis expeditus, sacra Diuorum templa ordine lustrauit, adhibito, tanquam viae duce, & nomen-

nomenclatore, Itinerarij libello: in quibus templis, innumerabiles beatorum martyrum reliquiae, vt nusquam alibi plures, asseruantur, & a piis hominibus frequentantur. Quibus e commodis, copiosiores vt fructus caperet, omnem anteactae vitae rationem reddendam Ignatio putauit; & errata Sacerdoti confitendo, in Vrbe sancta, temporeque sanctissimo expianda iterum censuit. Nec foris solum se, lustrandis, obeundisque locis sacris, oblectabat; domi etiam mirifice aspectu Patrum illorum, principum Societatis, & familiae auctoris Ignatij, recreabatur. Inter cetera vero plurima Romae praeclare gesta, illud ad aeternitatem memorabile, ab illo prima esse Collegij Romani fundamenta iacta. Seminarium id omnium nationum quoddam est, eritq; semper. Sed omnis ea laus Gregorio XIII. Pont. vere Max. Societatisque parenti optimo relicta cessit, aedibus, augustoque ludo exaedificato.

CAPVT XIX.

Ad Caesarem de bonis abdicandis mittit, Cardinalatus honorem fugit.

OPTABAT FRANCISCVS aetatem Romae diutius agere, & nusquam alibi libentius consenescere; tum ob loci sancti-

ſanctitatem, religionemque; cum ob Ignatij innocentiſſimi viri mores. Optimum itaque factum duxit, ſuis ſeſe Fortunae bonis, titulìſque exſpoliare, quo pietati commodius operam daret. Igitur e domeſticis vnum Gaſparem Villalonum ad Caeſarem Carolum, qui tum in Germania res gerebat, cum litteris ſeu ſupplice libello allegat: bona illius venia, filio natu maximo, Lombayae Marchioni, Gandiae ditionem concedere, titulosque liceret, rogat. Gratum id ſibi, acceptumq; fore, qui colligere ſe ipſe, & abdere vellet. Societatis IESV familiam potiſſimum dilegiſſe, in qua reliquum vitae curriculum conſumeret; nuperam quidem illam, ſed vt ceteras, ab origine calidiorem, maioremque in dies futuram. Litterarum exemplum, vt cum voluptate ſimul & vtilitate legatur, adſcribam. *Quanto pridem opere exoptarim, Caeſar Auguſte, tuum in Italiam aduentum, vt quae nunc litteris abſens coram poſtularem, vni* DEO *notum eſt: cui quando ita viſum, ne merito meo voti compos fierem, ratam ipſius, vt debeo, voluntatem habeo. Et cum abſentem me, non minus quam ſi praeſens eſſem, ſenſa mentis explicaturum confidam; idcirco, vt mentis interpres oratio eſt, & viciſſim orationis ſcriptura, hac vtar, quando illa, in tanto loci interuallo, non licet. De me ſic habeto: peccatorem me ingenue*

confiteor, ceterisque offendiculo aulicis fuisse, cum in regia tua versarer; cuius delicti gratia nullam detrecto poenam a DEO *caeli Rege, nec abs te, qui in terris imperas. Ille misericordiarum parens, toties inferorum cruciatus meritus cum sim, ad hunc diem, incredibili patientia, mansuetudine, benignitate sustinuit me, quo resipiscerem, in viamque redirem: tempusque largitus est, vt quanta illius essent in me beneficia; quot, quantaeque meae in illum iniuriae, tempestiue animaduerterem. Haec ipse dum considero, iam inde a coniugis morte Leonorae, quattuor ipsos annos, multisque, ea gratia, fusis a piis viris precibus ad* DEVM, *creuit vitae nouae cupiditas in dies, & quasi depulsa mentis oculis caligine, terrena omnia despicatui ducere coepi. Nunc, licet indignus sim Dominicae vineae cultor futurus; praesertim cum tam sero accesserim, & vites olim, quas alij plantarunt, euellere studuerim;* DEI *tamen benignitate, Societatis* IESV *sacerdotes me in ordinem suum, nullo meo merito, admiserunt. In qua quidem etsi iam pridem degere, & emori exopto; prohibitus sum tamen, dum boni parentis officium expleo, filiisque abunde consulo: qua cura post vnum, & item alterũ mensem semel me expediam. Quamobrem, maxime Caesar, bona tua venia, id mihi liceat, quia cliens tuus, & equestris D. Iacobi ordinis, rogo, vt quod reliquum est vitae spacium, perbreue illud quidem, at in lucro deputandum, ita transigam, quo anteactae vitae iacturam, dignis poenitentiae*

tentiae

tentiae fructibus, DEO *bene iuuante, sarciam; praeterita errata corrigam, praesentia pericula fugiam, futura euitem. Et si quid in hac ipsa vitae melioris forma profecero, equidem dabo operam, vt sacris astans altaribus, re diuina, atque ieiuniis assidue pro imperij tui incolumitate vota faciam, & pro tua salute, a qua & multorum pendet,* DEVM *precer: vt qui nuper de Turcis, & haereticis victoriam tibi concessit, det idem, vt te ipse vincas, quae sane vincendi ratio, vt difficillima, ita est & vtilissima, maximeque laudabilis: denique amoris te diuini ignibus inflammet, idque assidua meditatione cruciatuum* CHRISTI; *vt iure cum Apostolo dicere possis,* Mihi absit gloriari, nisi in Cruce Domini nostri IESV CHRISTI. *Ille, qui crucis dolores pro nobis tulit* CHRISTVS, *te quam diutissime Reipub. Christianae seruet incolumem. Dat. Romae A. D.* XVIII. *Kal. Feb.* CIↃ. IↃ. LI. *Galat. 6.*

Dum Caesaris iussum exspectat, sparsum iam in vulgus erat, mutasse FRANCISCVM vitae statum in melius. Qua re cognita Pont. Iulius FRANCISCVM (quod antea metuerat, vt Romam idcirco proficisci cunctaretur) Cardinalium collegio adscribere cupiebat. Ille vero tristi nuncio tam exhorruit, quam cupide quidam honorem illum consectantur, & captant. Itaque Ignatio visum est expedire subito

FRANCISCVM Roma discedere, vt Pontificis oculis subductus, fuga se honoribus eriperet. Igitur iisdem Sociis, quibuscum Romam ex Hispania venerat, cum vix quattuor menses in vrbe mansisset, in Hispaniam reuertit. Hic, vt erat solitudinis in primis amans, procul a vulgi strepitu agere cum vellet, Guipuzcoam, Cantabriae Prouinciam, sedem sibi delegit: cum quod pauciores eam oram haberent; tum quod Ignatij natale solū id esset. Hispanias itaque simul attigit, recta in Cantabriam tendit: domumque Loyoleam ingressus, locum percunctando studiose quaesiuit, quo loco primum natus terram contigisset Ignatius. Hic terrae osculum, postibusque figere: DEO gratias agere, quod eo loci, tam vtilem orbi terrarum virum nasci voluisset, seque tanti magistri discipulum fecisset. Igitur re diuina audita, sumptaque Eucharistia, Ognatum discessit; oppidum id Loyolea domo tertio abest lapide. Hic Petrus Michaelius Araoz aedes aliquot Societatis collegio exaedificando moriens testamento legarat. Hinc comitum nonnulli varie dimissi, in suas Prouincias remigrarunt: alij in FRANCISCI contubernio, cum Ioanne filio, haeserunt.

CAPVT

CAPVT XX.

Pace Caesaris titulis sese abdicat.

NEC diu factum est, cum Gaspar Villalonus e Germania redux, Caesaris litteras FRANCISCO attulit: quarum hoc exemplum est. *Tuas mihi, Dux Borgia, reddidit Gaspar Villalonus, cliens tuus. Quamuis sanctum, piumque id consilium tuum, vitaeque institutum, quo secedere, ac te colligere vis, vt terrena caelestibus permutes: (quis enim nisi impius id negauerit?) angit tamen nonnihil nos, te carendum quod erit. Verum meae ipse morem gerere cupiditati, commodaque mea tuis anteponere, nec volo; nec, si velim, possim. Potestatem itaque facio libens, volensque, vt Carolo natu maximo, Gandiensi ditione, tuo arbitratu, cedas. De facto equidem sic sentio, plures aemulos, quam imitatores, reperturũ: pronum enim, atque procliue cuiuis alteri inuidere; paria praestare fuit, eritque semper difficile. Quod ceteros liberos deseras, id mihi oneris imponi facile patior, iis vt ipse pro virili consulam, & parentis in locum succedam. Effectum id dabo, cum officiorum gratia Leonorae matris, feminae lectissimae; tum parentis, qui & ipse bene de me, meisque meritus est. Illis damno non erit, vtrumque parentẽ operam mihi dedisse.* DEVS *Opt. Max. consilia tua, Dux Borgia, ad exitum felicem adducat; quem, vt nos quoque, remque publicam, difficillimis hisce temporibus respiciat, precator.*

cator. Sic te seruet ille, & sospitet. Dat. Augustae Vindelicorum. Idib. Feb. CIↃ. IↃ. LI.

His lectis gaudio paene triumphans FRANCISCVS, conclaue statim ingressus ad CHRISTI de Cruce pendentis imaginem genibus accidit. *Domine* IESV, *inquit, cuius misericordiae non est numerus, tot, tantaque cum exstent tua in me beneficia, nouis tamen cumulare non cessas. Gratiam quam possum habeo, agamque, dum viuam. Nunc te vocantem sponte sequor; & bonis Fortunae omnibus, quae liberali manu donaras, me exuo, te vt cruci affixũ, nudumq; nudus promptius imiter. Abijcio libens omnia, modica illa quidem; sed & regna, atque imperia, si suppeditent, eadem animi alacritate dimitterem, vt tu probe, qui corda scrutaris & renes, nosti. Supplex igitur rogo, obtestorque, vt prodigum illum filium a longinquis reducem me recipe, & amplectere expansis vlnis misericordiae tuae. Pateant mihi fores domus tuae, apud Religiosos vni tibi deditos. Vnum hoc peto, vt inhabitem in domo tua, omnibus diebus vitae meae. Tu qui lux es, via, veritas, & vita, respice me: & qui hanc mihi mentem dedisti, da exitum felicem.* His cum se precibus DEO addixisset, in publicum prodiit; confestimque accitis tabellionibus, & actuariis, ditionis se Gandiensis iure, bonisq; omnibus exuere, & Carolo natu maximo transcribere vniuersa, in acta retulit, superstitibus prae-

sentibus,

ſentibus, nihil vt ſibi reliquum fecerit. Mox detonſa barba, veſtibus abiectis, talarem Sociorum togam, tritamque induit: lacrymantibus famulis, non ſecus atque ſi vita decederet. Ille vero gaudere, vix vt apud ſe eſſe videretur, quod toga ſe publica, Ducíſque titulis exuiſſet, &, quaſi maximo e naufragio, & tempeſtate emerſiſſet, ratus portum ſe tenere, & in ſumma Societatis paupertate ditiſſimum reuera eſſe: identidem illud exclamans, *Dirupiſti, Domine, vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* *Pſal. 115.* Mox ſeruos amice dimiſit; Ioanni Borgiae alios clientum in numero attribuit; alios Carolo Duci per litteras commendatos, miſit.

DE VITA FRANCISCI BORGIAE

Societatis IESV Praepositi Generalis ab Ignatio Tertij

LIBER SECVNDVS

ANDREA SCHOTTO Societatis eiusdem interprete.

CAPVT I.

Abdicatis Fortunae bonis quae gesserit.

LAETIOREM nullum ad id temporis diem illuxisse sibi FRANCISCVS, & sentiebat, & praedicabat, quam quo bonis sese omnibus exspoliasset. Liber enim a curis, vni DEO, qua re nihil illi iam tum erat antiquius, sese dabat. Id vt procederet felicius, sacris initiatus est. Quo quidem Ordine ne indignus videretur, orare iam in dies DEVM, corpusque castigare solitus erat. Nec enim ignorabat, ad illa adyta illotis manibus irrumpere, sacrilegio affine crimen esse. Ritus iam, cerimoniasque edidicerat. Loyolam itaque contendit, primamque Liturgiam obtulit, tribuens hoc

Igna-

Ignatij, & patriae, & pietati, Kal. Sextilibus, anni post Christum natum CIↃ. IↃ. LI. Arae ornamenta, mappasque graphice elaboratas, atque sororis acu pictas, Ludouicae Borgiae Comitis Ribagorzae adhibuit. Ioannes vero Borgia, filius, Eucharistiam de manu illius sumpsit. Iulius tertius Pont. Max. liberaliter FRANCISCO Iubilaeum, vt nominant, indulserat, vt cum primo publice sacris operaretur, quotquot rite confessi adessent, ij veniam acciperent peccatorum. Igitur Vergarani in oppidũ secundo ab Ognato lapide, vt ad plures sacrificij manaret vtilitas, properauit. Incolis simul atque innotuit, tantus fuit subito hominum circumcirca concursus, vt spaciosum quidem templum, non caperet. Quare sub dio aram erigere necesse fuit, iuxta D. Annae sacellum: totque ad caelestem mensam accesserũt, vt meridiana hora longe transierit; mirantibus cunctis, prae gaudioque a lacrymis non temperantibus, quod Ducem Apostolico habitu libẽter spectarent, qui summa animi magnitudine titulos, fastumque, cum Euangelica inopia; & purpuram cum Religiosorum hominum attrita veste commutasset: siue quod rarum, & insolens aeui nostri exemplum esset; siue quod populari iudicio cuiuis honori sacer-

dotium postponerent. Facta re diuina, ad populum concionatus est. Rogati plerique cur eo concionante, cuius aut sermonem ignorarent, ob idiomatis diuersitatem; aut, quod longius in tanta hominum corona, a suggestu abessent, non satis audirent; lacrymati essent: illi ingenue, vt est gentis illius ingenium, diuinam in eo vocem, non humanam, audiri visam; ad haec prodigij simile esse, Ducem sanctissimae vitae spectari. Sacerdotio inauguratus, nihil duxit antiquius, quam vt colligere se, & DEVM venerari qua precibus, qua poenitentiae effectis posset. Petiit itaque modeste ab Ognatanis sacellum D. Magdalenae sacrum, mille passibus dissitum, habere liceret. Impetrauit facile; domum exilem addere constituit, & perangustam, e materia rudi, & impolita fabricatam, vt paupertatis amantior, aularum, augustarumq; aedium pertaesus. Huc cum paucis Sociis migrauit, quos tum rexit Michael Nauarrus, sacerdos: a quo illud primum petiit, coquo operam dare, bona illius venia, liceret. Quod non minore animi voluptate, quam alij Principis beneficio summum magistratum, Prouinciamque, impetrauit. Domestica hic officia exsequi, ligna, & aquam in culinam ferre, ignem accendere,

dere, verrere pauimentum, lances mundare, & ollas, ceteraque id genus, quasi Societatis vel infimae conditionis tiro esset. Mox apparatis omnibus, mensae ministrabat. A Patribus, fratribusque neglıgentiae, erratorumque veniam deprecabatur: singulatim pedes osculatus, pro se DEVM interpellarent, hanc vt sibi mentem perpetuam esse vellet, rogabat. His exercitationibus probe informatus, non angustis domus finibus contētus, de pluribus officio bene mereri studuit: memor illius Areopagitae Dionysij, *Bonum quo longius manat, eo esse praestabilius*. Igitur excurrere in vicinos pagos, sacculo mendicantium more onustus, & scipionem gestare, panem eleemosynae loco vicatim, stipemque Christi nomine exigere. Cantabricae matronae, sanctitatis opinione, incredibile dictu est, quam alacriter domo pedem extulerint, panemq; osculatae obtulerint: benedictionem vicissim reposcentes, orationemque pro communi salute efflagitantes. Hic pueros tintinabulo, virgam manu gestans, euocabat, ductabatque longo ordine cantantes in templum, forumque publicum, quo prima illos Fidei rudimenta catechista doceret: & interrogando, & iterando saepius eadem, inculcare non piguit cognitu necess-

Lib. de Diuin. nominibus cap. 4

necessaria. His fere officiis horas bonas bene collocauit, ad Sebastiani vsque Cantabrorum portum peruadens: hinc Victoriam pedibus adiens, (Oppidum id *Vellicam* Cantabrorum Ptolemaeo esse putant) & pueros erudiit, & in templis frequenter egit Ecclesiasten.

CAPVT II.

Nauarrorum Regnum ingreditur.

IN solitudinem se abdiderat FRANCISCVS, frequentiam hominum vitans: latere tamen, & fallere alios perpetuo non potuit. Odor enim pietatis longius vagatus, finitimis etiam afflabatur: fama, in immensum omnia augere solita, varie increbuerat, dum alij factum praedicant, alij vituperant. Vt enim sensus cuiusque est animi, ita fere sermones serit. Qui terrena sectantur, atque caduca, praeterea nihil, hi ex suo sensu reprehendere: Indignum illo, honores repudiasse iam ad culmen progressum; liberos certe deseruisse videri. Quorum contra praestans erat de rebus, verumque iudicium, factum FRANCISCI laudibus in caelum tollere. Nec enim honores, magistratus, ceteraque imperitae plebi admiranda, in bonis ducenda; animi tranquillitate, Deiq; cultu, & cognitione felicitatem homi-

hominis, aut nulla re, metiendam. DEI obſequio ſeſe dedere, id demum eſſe longe, lateque imperare, liberum, & dominum, ac Regem eſſe: quod rerum terrenarum deſpicientia, infra ſe ducat omnia, caeleſtia tantum animo verſet. Commendare FRANCISCVM, qui excelſo animo Fortunae bona calcaſſet: gratias etiam DEO agere, quod in haec tempora, rara etiam vetuſtatis exempla tranſtuliſſet; quales viros ſingulos vix ſingulae aetates, DEI benignitate, tuliſſent. Officij itaque, & obſeruantiae gratia, latentem inuiſerunt viri nobiles. Inprimis Carolus Borgia Gandiae Dux, & Aluarus Borgia, filij: Martinus item Arragonius, Villae formoſae Dux, qui ſororem eius vxorem duxerat: Comes quoque Lermae, & Marchio Alcanizij, generi. Complures etiam nobiles viri, & Epiſcopi, per ſuos ſalutarunt, de mutata in melius vitae conditione gratulati. In his & Bernardinus Cardenas, Maquedae Dux, qui tum Nauarrici Regni Prorex erat, nouum Eccleſiaſten audire auebat, & de officio Principis coram diſſerentem. Domeſticum itaque cum litteris allegauit: optare ſe, Pompelonamque, cui praeeſſet, praeſente illo frui, & ſalubria vitae conſilia capere. Dimiſſo cum litteris aulico, FRANCI-

SCVS

SCVS postridie eius diei in viam se duobus adhibitis Sociis, Pompelonam versus dedit. Hic Proregem inopinato aduentu oppressit: qui illum ad se traduxit in aulam, omnique officiorum genere accepit. Multae de officiis Principum horae, in multam etiam noctem consumptae. Quae in mentem venissent, ea non voce solum tradi, sed & memoriae caussa, litteris consignari cupiuit Prorex; scriptumque religiose asseruandum curauit. Crebro ad populum, rogatus, verba fecit in aede summa, familiisque monachorum, & monialium. Cum satis esset factum Proregis voto, plebisque studio, Ognatum reuertit, Allaua Prouincia profectus, per viam erudiens multos, & pietatis studio excolens.

CAPVT III.

Ludouici Principis Lusitaniae, & FRANCISCI *litterae.*

NEC vero Hispaniae solum eam oram, quae Carpetanorum est, FRANCISCI nomen peruasit; etiam Lusitaniae in extremos fines vsque penetrauit. Hic Ludouicus, Lusitanorum Princeps, Ioannis tertij Regis, & Isabellae Augustae, germanus frater, FRANCISCVM quanti faceret, hac epistola testatum reliquit.

Alteras

Alteras ad te dedi, Pater optime: his itaque illud duntaxat adiiciam, per mihi gratum fore, si, quod illis abs te postularam, semel consequar: commodo tamen quod fiat tuo: cui, tametsi mea permagni id fieri interest, animi mei sensum, desideriumque lubens postpono. DEVM *testem appello; quanquam nihil adhuc de te meritus sum, amorem tamen, voluntatemque numquam defuisse, si qua se res daret, tibi gratificandi, pro veteri meo in familiam Borgiam studio: quam tu quidem mea sententia dum relinquis, teque abdens* DEVM *sequeris, immensum quantum illustraris. Ea res vna, vt cetera deficiant, satis esse poterat, te deinceps vt pluris facerem, amaremque ardentius. Mirabilis sane* DEVS *in sanctis suis, & misericordiae eius non est numerus. Tuum est itaque gratias eidem agere, quando conuersio tua opinione longe maiores fructus adfert Ecclesiae. De me illud certo affirmare liquet, verba tua, quae adhuc memoria teneo, auribus meis insonare, quasi coram te audiam; incessumque videre videor tuum tam maturum, quasi praesens adesses. Sed o te felicem* DEI *seruum, qui in hac Reipublicae perturbatione, atque tumultu, animi tranquillitatem inueneris, pacemque interioris hominis: quae cum a* DEO *sit, exsuperat omnem sensum. Qua vna in re, si quae est in vita mortalium, beatitas sita est; specimenque est, & particula eius felicitatis, quam in meliori aeternaque vita omnes speramus. Equidem maiorem in modum peto abs te, vt post hac*

DEVM

DEVM *orans, nostri memoriam agas; quo semitam mandatorum suorum benignus ostendat: eius voluntati, non meae, obtemperem; vitamque beatam, illo bene iuuante, consequar. Si qua vero in re mea tibi opera vsui erit, pergratum mihi, si per te certior fiam. Vale. Almerino* III. *Idus Quinctiles.* CIↃ. IↃ. LI.

Pio Principi respondit FRANCISCVS; non tam ad pompam, quam ad vitam, moresque dictata epistola. *Spiritus* DEI, *qui pauperum pater, idem & misericordiarum est, gratiam tibi referat, quod nos amice litteris consoleris, mei peccatoris non immemor. Quod etiam beneficium ad se pertinere Socij omnes, quorum ego minimus sum, ingenue confitentur. Singulari hac tua humanitate, etsi multis antea nominibus tibi obstrictus tenebar, magna accessio facta est: quo nomine meam tibi operam addico,* DEVM*que rogo indies, vt sicut externis te exornat donis, ita internis magis, magisque perficiat. Benedictus* DEVS, *qui, vt*
Psal. 75. *Propheta regius canit, aufert spiritum Principum. Qua in re si in alios Principes terribilis, in te certe pius, ac clemens exstitit, exstincto spiritu illo, & fastu, quo turgent nonnulli dynastae, immemores*
Psal. 50. DEI, *& ingrati. Dedit tibi Spiritum principalem, quo se confirmari exoptat idem Propheta. O te felicem, Princeps, cui hic in paucis obtigit Spiritus! Et o beatam Lusitaniam, quae tales Principes, sine spiritu Principum, semper extulit! Vtinam vero intelligi queat,*

queat, quantum id DEI *beneficium ſit, auferri ab aliquo ſpiritum Principum, & principali confirmari. Vtinam diſcrimen vtriuſque cognoſcatur. Alter enim belli auctor eſt; pacis alter: ille perturbatos; hic pacatos reddit: ille hominum; hic* DEI *eſt. Magnum certe emolumentum eſſet, ſi, quantum ſtudij ponunt mortales in Fortunae, corporiſque bonis parandis, tantum in caeleſti ſpiritu quaerendo tribuerent:* Probate, *inquit Apoſtolus,* ſpiritus, ſi ex DEO ſunt. *1. Ioan. 4.* *Plerique ſane erroris tenebris erepti, viderent acutius. Sed noſtra negligentia fit, vt toties cauſſa cadat ſpiritus ille diuinus, & quidem impie; carnis vero ſpiritus ſtet in iudicio, & vincat. Suum quiſque ſpiritum hodie ducem ſequitur, qui caecutit; cum contra* DEI *ſpiritui principali obſecundare oporteret. Erit, erit aliquando dies illa, cum decurſo hoc vitae ſpacio, aperientur libri multorum, qui humani ſpiritus pleni praecipites ierunt, inopes a ſpiritu, qui ad aeternae beatitudinis portum ducit.* DEO *itaque gratias ago, cum te videam a communi ſpiritu Principum alienum, optare ſpiritum principalem. hic enim ſpiritum proprium ſuperat, vt idem Regius vates ait:* Expectabam eum, *Pſal. 54.* qui ſaluum me fecit a puſillanimitate ſpiritus, & tempeſtate. *Hic ille diuinus eſt ſpiritus, qui* vbi vult ſpirat: *qui ingreſſus viuificat, quos,* *Ioan. 3.* *& quomodo libitum fuerit. Hunc mundus colligere, quia colligere ſe ipſe detrectat, non poteſt. In hoc clamamus Abba, Pater: eſt enim adoptionis ſpiritus.* *Rom. 8.*

Hunc accipere oportet, manipulis odorum, operumq; in caritate. Sic gentium Doctori parebimus: Nolite, *inquit*, exstinguere spiritum. *Id tibi euenire* DEVM *precor, vt & dicere cum Propheta queas,* Defecit spiritus meus. *Sic fiet, vt nihil intelligas, velis, credas, inuestigesque praeter spiritum* DEI, *fidemque Ecclesiae Catholicae: memoria denique hic defixa haereat: res conditas infra te ducas, & scalarum tantum ministerio adhibeas, quibus ad* DEVM, *architectum vniuersi, ascendere possis: vt ex creatis vere cognoscas, & cognitum, quae felicitatis summa est, ames. Vere enim illud dixero, res conditae in* DEO *amplius, quam per se ipsae splendescunt in eo spectatae delectant: contra absque illo expetitae angunt, & cruciant: possessae vero timorem, & amissae dolorem afferre consueuerunt. Hoc* DEI *spiritu si potitus vixeris, vitam viues beatam, nec aliud extra eum quaeres. Quo fiet, vt vere illud vsurpes,* Defecit spiritus meus. *& cum Deipara:* Exsultauit spiritus meus in DEO salutari meo. *De me, vtinam vere dicere queam,* Defecit spiritus meus. *Externa si spectes, talis videar plerisque, quando mutato vitae genere,* DEI *benignitate, altos spiritus abieci, receptusque sum, nullo meo merito, in Religiosorum hominum familiam. Vt vt est, cum multis antea nominibus, vt dixi, deuinctus tibi tenear, nunc voluntatem, studiumque (quae sola mihi votis astricto reliqua sunt) libens, volensque offero: quibus cum*

[Margin notes: *1. Thes. 5.* (beside "in caritate"); *Psal. 76.* (beside "Defecit spiritus meus"); *Psal. 76.* and *Lucae 1.* (beside "beatam... vere illud vsurpes")]

DEVS

DEVS *placari se sinat, tu eadem aequi, boni facito; quoniam* DEI *te ipse voluntati accommodas. Idem bonis te omnibus augeat, proueheatq; in maius virtutis, pietatisque incrementũ, vt caelesti tandem regno potiaris. Ognati* XV. *Aug.* CIↃ.IↃ. LI.

FRANCISCVS *peccator.*

CAPVT IV.

FRANCISCI *exemplum complures secuti.*

MAGNA vis est in vtramque partem Exemplorum, vt iis quisque vel ad virtutem informetur, vel impellatur ad vitia. Cum ergo FRANCISCI fama longius emanasset, egregij aliquot ac nobiles viri ad illum profecti sunt, vt in eius ludo instituerentur ad pietatem, & passibus, si non aequis, non longo certe interuallo, Christum nudum nudi sequerentur. In his Antoninus Corduba, Laurentij Suarez Figueroae, & Catherinae Ferdinandi Cordubae, Marchionum Priegi, & Comitum Feriae, filius. Hic cum illustri genere, & FRANCISCI proprius sobrinus, tum singulari virtute, morumque facilitate praeditus, Salmanticensi gymnasio Hispaniae celeberrimo, in studia incumbens, omnium suffragiis eam Academiam rexerat: qui summus ibi magistratus, non nisi pri-

mae nobilitatis viris defertur. Agèbatur per id tempus, rogatu Hiſpaniarum Principis, vt in Cardinalium collegium adſcriberetur; ſed aliam inſiſtere viam conſtituit: Societati enim, DEO vocante, nomen dedit, & ſe FRANCISCO aggregauit. Ognatum eodem conſilio, & tempore venit Sancius Caſtellanus, & Petrus Lodoza Nauarreus: Theologi item duo, qui Ioanni Auilae, egregio, vt ſupra oſtendimus, in aſceticis viro, operam dederant, Didacus Guſmanus, Comitis Baileni filius, & Gaſpar Loartes. Vterque iam annos aliquot antea in dioeceſi Calagurritana, per oppida, & pagos concionati, rudes homines Euangelium docuerant, pueros etiam Chriſtianae doctrinae ſummam: inopes multorum commodo, qua pecunia, qua conſolatione iuuerant. Verum inſtituti noſtri ratio non poſtulat, vt ad vnum omnes recenſeam, qui iam tum ad FRANCISCVM confluxerant. Vnum tamen ſine flagitio praeterire non debeo, Bartholomaeum Buſtamantium, ſacerdotem Theologum, & Eccleſiaſten egregium. Is Cardinali Ioanni Tauerae, Toletanorum Archiepiſcopo, a ſecretis, magna apud Hiſpaniae dynaſtas auctoritate valuit, dum Toleti, quod Carpetanorum caput eſt, Eccleſiam Tauera admi-

administraret. Tandem vero, vt a publicis negociis animum fessum auocauit, ambitione procul, atque auaritia, rerum terrenarum iam pertaesus; de optimo vitae genere suscipiendo animi dubius, huc illuc, vt fit, impellebatur: est enim ea deliberatio difficillima. Hac in ancipiti cogitatione, ad DEVM, vberrimum vitae fontem, sitibundus se recepit. Rem diuinam faciens, DEVM, quem manu gestabat, adorans, precabatur, eam monstraret vitae viam, quam ingressus, salutem, illo bene iuuante, adipisceretur. In ea precatione, vt saepe postea memoriter & iucunde narrare solebat, interiorem quandam vocem audiuit, vt, si saluus esse vellet, Cantabriae prouinciam Guipuscoam adiret, FRANCISCIque Borgiae exemplum sequeretur; de quo iam ad DEVM conuerso per nebulam inaudierat: ea tamen vis DEI vocantis fuit, vt eo ipso die, familia valere iussa, nihil cunctandum ratus, in viam se Guipuscoam versus dederit: quam quidem oram sanctitatis iam opinione impleuerat FRANCISCVS, quem primum obuiam habuit, simul atque Ognatum, ad diuae Magdalenae, ingressus est Bustamantius. Sporta reperit gestantem lateres, & calcem, aediculae construendae: qua abditus

perpetuò, si per Ignatium liceret, cum paucis lateret. Genibus statim accidit FRANCISCI supplex: aduentus caussam exponit: in Societatem vt recipiat, rogat. Nec vero multis opus erat precibus. Famulis itaque dimissis, in contubernio haesit Bustamantius, & assiduus FRANCISCI comes negociorum omnium, & peregrinationum, ob singularem prudentiam, fuit.

CAPVT V.

Cardinalium Collegio FRANCISCVM *Iulius tertius adscribere vult.*

SVMMAM FRANCISCO tot, tantorumque praestantium virorum aduentus, laetitiam attulerat: optabat enim complures eadem animi tranquillitate, quam degustare coeperat, perfrui. Parit nimirũ vitae coniunctio honestam quandam virtutis, atque vtilem aemulationem: quae tamen careat omni acerbitate dissensionum: & vero domestica magis inuitant exempla, quam externa. Sed inuidit hanc illi quietem, nescio quis: vt nihil est in rebus humanis proprium; & laeta tristibus, & amaris dulcia permista temperantur. Carolus enim Caesar Augustus, cognito FRANCISCVM sponte abditum latere, indignum ratus virtutem abscondi, ad sum-

summum Pontificem retulit, Borgiam, raro huic aeuo, & inusitato spectaculo titulis se abdicasse, & fallere perpetuo inglorium velle. Dignum itaque videri, qui in purpuratorum Patrum numerum adsciscеretur, nisi quid secus illi videretur. Virtutem enim hac tempestate, si vnquam alias, id genus praemiis ornandam, & tanquam in illustri loco ponendam. Sibi pergratum id fore. Nec erat cur laboraret, dubitaretque Caesar: non enim difficile fuit, currentem, quod aiunt, incitare. Persuasit extemplo Pontifici, cui iam eadem pridem in mentem venissent: FRANCISCO enim antea Romae vsus erat familiariter, & amice. Re itaque ad Collegium Cardinalium delata, assensum est ab omnibus. Quod vbi Romae Ignatius inaudiuit, serius tamen, (vt fieri solet ab iis, ad quos periculum proxime pertinet;) veritus, ne, quod res erat, multum de FRANCISCI opinione decederet, dum quisque calumniandi libidine ansam prompte arripere consueuit, iactando, hypocrisin late regnare: idcirco bonis sese, titulisque abdicasse FRANCISCVM, vt purpureum galerum priuatus, Religionis, sanctitatisq; specie, captaret sibi; liberos verò, etiamnum superstites, ditaret. Deinde & illud

perincommodú Societati fore: feneſtram enim ambitioni aperiri, quae peſtis eſt taeterrima, labes, atque pernicies non familiarum ſolum piorum hominum, ſed rerum omnium publicarum, regnorumque. Quare optimum factum iudicauit, natam recens Societatem, contrariis artibus tueri, & amplificare, paupertate nimirum, & honorum contemptu. Aequalitate enim vitae, ſimul & munerum, morumque ſimilitudine, caritas, arctiſſimum religioſae coniunctionis vinculum, inualeſcit. Quamobrem omni ope huc nitebatur, vt aditum ad honores Sociis obſtrueret, legibuſque latis vetaret. Quo factum eſt, vt Pontificis pedibus aduolutus, rogaret, deprecareturque, ne inuito honorem deferret: verum quo Caeſari, & Collegio Cardinalium fieret ſatis, galerum quidem offerret, capere tamē obedientiae vi, ne cogeret. Sic enim & illius honori conſultum iri, & animo ſuo morem geſturum. Intereſſe etiam permagni Societatis, ab honoribus alumnos arceri. Naſcenti ſaltem, & ſurgenti Sodalitatis plantae hoc benignus tribueret. Impetrauit Ignatius, quod ſupplex lacrymis coram poſtularat: FRANCISCO interim nihil horum conſcio, & receſſu illo Cantabrico mirifice capto. Qui ſimul atque

audi-

audiuit, animo quidem cruciabatur: at eodem fere nuncio aegritudinem detersit, audito, rem Ignatij singulari prudentia, & oratione discussam. DEO item gratias egit, qui hunc sibi honorem detulisset, quem libens illi redderet, a quo proficisceretur; omnemque adeo terrarum orbem, si eius imperio potiretur, eadem alacritate animi, ac despicientia rerum humanarum oblaturus. Pontifici quoque Iulio, grati animi litteris testificationem dedit: orans, vt, bona ipsius venia, & benedictione, obscuro, atque priuato degere liceret, quo coepta mutatae in melius vitae, ad exitum adduceret; quod vnum, praeterea nihil, propositum sibi fuisse tum, cum se Ducis titulis, bonisque abdicaret, liquido affirmabat. Nec vero semel his sese periculis emerserat, neque iam vsquequaque securus erat. Iterum enim, saepiusque idem a Pontificibus tentatum. Illo ipso Iulio III. postulante Philippo, Hispaniarum Principe, qui nunc Regni clauum, atque vtinam diu, tenet: id enim negocij Ioanni Pogio, Apostolicae sedis nuncio, post Cardinali dederat, rem vt transigeret. Hunc vero FRANCISCVS in coenobio B. Dominici Calcadae, obuium cum habuisset, quid rerum gereretur, accepit. Ille facundia qua-

dam diuinitus data, iis rationum momentis differuit, vt facile rem discuteret, & Regi post idem atque Pontifici, Pogius dissuaderet, ne FRANCISCO latere volenti, negocium facesserent, animique tranquillitatem adimerent: quando nulli honores animum satis explent, beatumque efficiunt. Pij rursum duo Pontifices, quartus, & quinctus Romae agentem, Cardinalem creare conati, vt fama vulgauit. Cuius rei non modo commemoratio, sed vel recordatio, lacrymas illi excutiebat. DEVM itaque frequenter precabatur, vt qui a sacculi curis, honoribusque abduxisset, & pauperem esse iussisset, idem in dignitatum procellas reuolui ne pateretur. Memoriae proditum, Gasparem Hernandes, qui illi aures quotidie confitenti dare solitus erat, ex FRANCISCO audiisse aliquando, iniecta forte dignitatum mentione, DEVM pridem precatum fuisse, vt vita prius abire liceret, quam titulis iterum, bonisque onerraretur inuitus.

CAPVT VI.

Ognato digressus variis in locis quae gesserit.

PERGRATVM FRANCISCO acciderat, honorum titulos, tanquam scopulos Sirenum euitasse: & securo iam de tempé-

ſtate,

ſtate, atque naufragio, in illo ad D. Magdalenae ſeceſſu, quam ſibi vitae, mortiſque ſedem iam delegerat, ecce tibi nec opinanti mandatum ab Ignatio allatum, egrederetur, & tanquam ex vmbra, in ſolem, aſpectumque prodiret, fructumque aliis adferret; memor, non eo ſe Societati a DEO aggregatum, ſibi vni vt ſtuderet. Ognato itaque quamprimum digreſſus, cum lacrymis, atque ſuſpiriis, quaſi non amplius dulcem illum ſeceſſum viſurus, oppidum, Reginae caſam appellant, acceſſit Ferdinandi Velaſci Comitis ſtabuli Regij: cuius vxor, Iuliana Angela Aragonia, FRANCISCI matris conſobrina erat. Multa de religione, ac pietate, omnique adeo officiorum genere ſtudioſe quaerendo didicit. In aulam tamen illius vt diuerteret rogatus, recuſauit, humili tecto contentus. Inde Burgos vrbem profectus, in aede ſumma, rogantibus Canonicis, & Senatu, populoque, concionatur. Hinc digreſſus eſt Pintiam Vaccaeorũ, vbi tum Caeſaris ſedes, & regia erat: pauci vero Societatis ſacerdotes anguſte habitabãt, in aede parua xenodochij S Antonij. Mox in oppidum, quod a Tauris nomen inuenit, profectus eſt, euocatus a Ioanna Luſitaniae Principe. Hic hebdomada, quam maiorem

alij,

alij, alij ſanctam appellant, de cruciatibus CHRISTI paſſi, magno audientium fructu, diſſeruit. Hinc Salmanticam venit: qua in Academia, multi magnae ſpei, ſimul & rei adoleſcentes, exemplo FRANCISCI inuitati, Societati ſeſe ſponte addixerunt. Poſt Tordeſillā ingreſſus, vbi Ioanna Hiſpaniae Regina, Caroli mater, tum forte ex morbo decumbebat, in aulam iterum diuertere conſtanter detrectauit. Hinc Methymnae Campi commodum concionatus eſt, in ſacrorum primitias Antonij Cordubae, ſacerdotio recens inaugurati: iactaque Collegij fundamenta ad tectum perducenda curauit. Hic litteris euocabatur rurſum viſendi gratia, ab Antonij Cordubae matre, Marchione Priegae, & ſorore, Ducibus Arcos, & Medinae Sidoniae. Eo profectus, perpetuos de rebus diuinis ſermones habuit, breuique amorem inſeuit, ac beneuolentiam erga Societatem; vt & ipſae poſt non diu, Socios in ditiones ſuas habitatum inuitarint. Illud in praeſens patientiae FRANCISCI, modeſtiaeque exemplum praeterire non debeo. Dum e Caſtellae regno Baeticam adiit, Sociis ſtipatus Antonio Corduba, & Buſtamantio, in aſperis, confragoſiſque montibus Marianis, (*Sierra Morena* hodie incolae nominant)

nant) diuerſorium, manſionemque publicam, feſſus de via, iniit; vt cibo laſſum corpus, dum ſe meridianus aeſtus frangit, reficeret. Ad pedes cum deſiliit, conclaue vnicum hoſpitij, & vacuum ingreſſus, ſtatim, vt ſolet, genibus flexis, orationi intentus, DEI auxilium implorabât. Rediit interea viator, qui prior, impedimentis ibi locatis, occuparat; ratuſque e vulgo clericum illuc ingreſſum, ac pietatis ſpecie, res ſuas furto ſublegere conatum, iurgari iratus coepit, vocemque intendere, conuicia iacere, verbera etiam minitari. FRANCISCVS, qua erat animi modeſtia, ab oratione ſurgens: *Da mihi*, inquit, *hanc veniam, animoque ſis tranquillo. Nec enim mihi propoſitum, conclaui te excludere: quin potius, ſi prior tempore occupaſſem, tibi libens cederem. Verbera, quae mihi minitaris, fateor equidem meritum me peccatis.* Concurſus ſubito ad clamantis vocem factus; qui cum illum iurgantem placâſſent, docuiſſentque, in quos ſtomachum euomeret, illuſtres eſſe, & claros viros, ſibi ille redditus, magno ſui pudore, genibus accidens, veniam precatur. FRANCISCVS vero humo ſublatum, amplexuſque in Domino, aſſidere ſibi iuſſit: hortatus ad patientiam, neue deinceps, ſi ſaperet, iracundiae frena laxaret.

CAPVT

CAPVT VII.

In Lusitaniam proficiscitur.

CVM in Lusitania increbuisset, FRANCISCVM in Baeticam profectum, Hieronymo Natali, qui tum Olyssipone versabatur, cuique in Hispania Sociorum prouincia commissa erat, negocium Rex dedit, eum euocandum curaret. Optare enim vehementer, coram videre, & cum eo de rebus diuinis agere. Natalis vero ad haec, potestatem se in Hispaniae prouincias Sociorum, iussu Ignatij, habere, extra vnum FRANCISCVM: rogaturum tamen se per litteras, quae Reges vellent. Promittit eum bona spe fore, vt quam primum, quo erat obsequendi studio, aduolaret. Nec fefellit hominem opinio. Redditis enim litteris, quod nihil magis Societatis interesse arbitraretur, rebus omnibus prolatis, continuo accurrit; non immemor quot, quantaque exstarent Regis Lusitaniae (vt patronus merito appellari possit) in Societatem eximia beneficia. Viam ingresso cum Bustamantio, illud prodigij simile accidit. Dum rupem, saxis asperam, & impeditam, iumentis superant, quam *septem Pallares* vicini nominant, cis Mundam flumen, non procul Conimbrica, FRAN-

CISCVS

CISCVS anteibat, precationi intentus; ſequebatur pone Buſtamantius, B. Virgini preces orbiculis numerans. In crepidine, anguſtiiſque loci vel aſpectu formidabilis, iumentum lapſu in praeceps decidit, volutum in gyrum ſurſum, deorſum; vt cetera exanimatus Buſtamantius, integram tantum vocem haberet, inuocaretque CHRISTVM, atque Deiparam. FRANCISCVS dicto citius ad paſtorum, qui ad ſpectaculum inclamarant, vocem, reflectit oculos: illud ſaepe ingeminans: IESV *adiuua, pater miſericordiarũ.* Cum ecce tibi (dictu mirum) lapidi continuo inſtitit mulus: quodque incredibile videtur, illaeſo corpore. Buſtamantius a viatoribus funibus tamquam ex abyſſo extractus, viuus, valenſque emerſit; Virginis, cui tum preces fundebat, & FRANCISCI votis, vitam referens acceptam. Ventum tandem Conimbricam, vbi Socios praeſens FRANCISCVS exhilarauit. E ſuggeſtu concionante, in Societatis aedem, flos Academiae celeberrimae, nobiliumque virorum, confluxit. Olyſſipone poſt, a Regibus ſingulari humanitate exceptus, audituſque de rebus ſacris aſſidue, publice, priuatimque. Catherina Regina FRANCISCI potiſſimum alloquiis eſt delectata, non immemor, puerum ſibi Tor-

deſillae

desillae olim ministrasse: cum quod sanctitatis in eo splendesceret non adumbrata imago; tum quia cōsilia vitae salutaria, Religionisque suggereret. Ludouicus ad haec Lusitaniae Princeps, FRANCISCO vtebatur familiariter, pro veteri, quae antea intercesserat, necessitudine, in Caesaris olim aulam profectus cum esset, vt Augustam sororem viseret: cumque in Africa Tunetum Carolo armis expugnanti adfuisset. Hic & caelibem degebat vitam, & colligens se ipse, inglorius agebat, aliis pietatis facem praeferens: in oratione ad DEVM assidue, & meditatione rerum caelestium acquiescens. FRANCISCI consuetudine vsque eo inflammatus est, vt Societati sese dedicare constitutū haberet: verum, quod imbecilli vtebatur valetudine, & natu iam esset grandior, visum Ignatio, plus commodi publice allaturum, si in Regis fratris comitatu re, atque consilio, vt adhuc, adiuuans caelebs permaneret. Cetera, vnum e Sociis fuisse diceres. Humili enim domo contentus, & inelegāti, absque regio splendore, & famulorum turba. Vasa aurea, argentea, & peristromata, ornatumque adeo omnem, vaenum dedit, redactaque pecunia, aes omne alienum dissoluit. Votis continentiae, paupertatisque, consilia Euangelicae

gelicae legis secutus,& obedientiae,quantum res, & dignitas ferret, sponte se obstrinxit. Morum facilitate, & comitate, prudenti grauitate mista, nihil sermone turgidum,nihil elatum prae se ferens.Subleuare solitus libenter aliorum inopiam,& eleemosynis fouere indigentes. Puerum a pedibus, in domum professorum Sociorum ad D. Rochi, Xenobriga pago mittere consueuerat, qui sacerdotem aliquem, quisquis tandem is esset, expiandis criminibus,quasi ad vnum de multis hominem, euocaret. Lacrymans frequenter, haec saepe vsurpabat: *Quid misero me fiet, si vel aethiops,mancipium domesticum, me longe felicius, caelo potiatur; ego vero excludar? Et si tam praeclare nobiscum agetur, vt ambo beati simus: quid si ille multis me partibus felicior,quia* DEVM *dilexit ardentius; ego vero saeculi curis nimis implicatus, salutem neglexi?* Imitatus fortasse hoc sermone Augustinum, cuius memoranda illa vox: *Surgunt indocti, & caelum rapiunt: & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce tibi, volutamur in carne, & sanguine.* Idem fratri Henrico Cardinali auctor fuit, vt Socios amplecteretur,foueretque,extructo Eborae, cuius Praesul Ecclesiam regebat, Gymnasio. Quod dum aedificatur, Ludouicus in dies, qui tum Eborae esset, opus vrgebat, &

Lib.8.Confess.cap.8.

operis instabat. Socios item aegrotos quasi fratrum loco ducens, inuisebat: venam, arteriamque, & praecordia, medicorum more, tentabat: morbi ortum, statum, decessumque explorabat, ministrabat, & alloquiis consolabatur. Quae quidem eo potissimum consilio referre placuit, quod omnis ea vitae in melius mutatio, FRANCISCO, cum a DEO discesseris, debeatur. Iacta per id tempus fundamēta domus Professorum ad D. Rochi: Sacellum id erat in vrbis Olyssiponensis pomoeriis, loco deserto, & oliuetis consito. Rex aream summa liberalitate, & munificentia coemendam suo aere curauit, opera Petri Mascarenae, viri nobilissimi, Societatisque studiosi: qui olim Lusitaniae apud Pontificem Orator, vt primi in Orientis Indiam Socij mitterentur, auctor exstitit. Rex, cum Principe Lusitaniae Ioanne, sacris aderat. Rem diuinam Hieronymus Natalis fecit. FRANCISCVS de superiore loco de rebus diuinis disseruit, summa audientium admiratione. Princeps templo digressus, dynastis, qui aderant, dixit: *Hic vero mihi Ecclesiastes placet, qui re ipsa. quae docet, praestat.* Igitur domus ampla Sociis, templumque augustum, regia munificentia aedificari coepta: creuitque, suburbanis adiectis circumcirca

cumcirca vicis atque aedibus, vrbs. His rite curatis, regumque votis expletis, in Castellae regnum reuerti, vrgentibus negotiis, statuit. Henricus tamē Cardinalis, alter Regis frater, cognitis quae Olyssipone gesta essent ex Ludouici litteris, FRANCISCVM & ipse videre auebat: rogat illac iter habeat. Idque negocij Sociorum ibi Praefecto dat, vt in aduentu quamprimum se certiorem faciat. Postridie quam vrbem ingressus est Eborensem, in summa aede concionatus, Cardinalem mirifice, omnesque adeo ciues recreauit. Octauo inde lapide Theodosius Brigantinus Dux, Vilauitiosa in oppido, videndi & ipse cupiditate incensus, obuiam processit. Ea vero comitatis officia cruciabant potius, quam oblectabant animum FRANCISCI. Principibus tamen, bene de Societate meritis, mos gerendus fuit. Quo in beneuolentiae genere, Dux ille multis praestitit; idemq; in Socios studium liberi, posterique, haereditatis iure a maioribus traditū, seruarunt.

CAPVT VIII.

Pintiae in Regia quae gesserit, & concionandi ratio.

E LVSITANIA reuersus, Pintiam recta contendit, vbi tunc Philippi Hispaniarum Principis, pro Caesare Carolo

imperantis, regia erat. Huc enim ardua negocia inuitabant. Diuertit ad Socios, qui in xenodochio, ad Diui Antonij, anguſte habitabant, vt veterem ſeceſſum Ognatenſem, quo primum ſe abdiderat, agnoſcere videretur. Nihilominus vel humili domo latitantem, Hiſpaniae dynaſtae frequenter inuiſebant. Qui cum ſolemne illud ſuum in ſalutationibus ſpecioſiſque titulis ſeruarent, taedio affectus FRANCISCVS, flexis genibus, interdum rogabat, titulis temperarent; ne exprobraſſe DEO viderentur, quod in ſe contuliſſet eximium vocationis beneficium; neue pluris facerent, quae abieciſſet, quam quae nunc ſumpſiſſet. Frequentes hic de verbo DEI ſermones habuit, tum ad velatas Virgines, tum in D. Antonij Sociorum templo, vt magna morum in melius mutatio ſubſecuta ſit. Threnos Hieremiae pro concione explanauit, quibus & Compluti finem impoſuit, magno vtriuſque Academiae doctorum hominum concurſu; qui dicerent, non tam ex libris, quae publice doceret, quam ex humili oratione, caelituſque data ſcientia, proficiſci. Geſſit & illud eo ipſo tempore memorabile. Virgines DEO ſacratas, quae auſteram D. Clarae vitam, normamque tenent, Gandia in Caſtellae regnum traduxit.

duxit. Cuius Gandienſis coenobij haec origo fuit: Anno circiter CIↃ. CCCC. LXII. Gallicae aliquot matronae DEO votis conſecratae, Maſſilia, maritimo itinere, patrio ſolo iuſtis de cauſis cedere coactae, Barcinonem appellunt, & a Ioanne, Aragonum Rege, hoc nomine ſecundo, humaniter acceptae, Gandiamque miſſae ſunt, aede D. Clarae ſacra, quam priuatae aliquot, & piae mulieres habebant, illis attributa. Nec ita multo poſt pietatis odorem, vitaeque ſeuerioris, & continentiae, longe lateque propagarunt, vt integrae virgines complures, illuſtri etiam genere natae, eandem vitae viam ingredi (abdicatis ſaeculi curis) cupientes, CHRISTO ſeſe ſponte addixerint, caeleſtemque in terris vitam egerint. In hac familia auiam FRANCISCVS vidit, filiam item, ſorores, conſobrinas, & neptes. Inde, tanquam coloniae ductae ſunt in alias Prouincias, Gerundam, Tubalim Luſitaniae (quam *Salaciam* veterum fuiſſe non nemo exiſtimat) Valentiam item Edetanorum, Emporias, & in Ilicitanum oppidum, ſiue Alona eſt nominanda, quod hodie *Halicantum* indigenis eſt. Nondum tamen ad eam diem in Caſtellae regna ſacrae illae Virgines penetrarant. Egit ea de re FRAN-

CISCVS cum Iuliana Angela Aragonia, Duce domina Frias, ſimulque ad Luſitaniae Principem Ioannam retulit, perſuaſitque non aegre. Bona itaque Pontificis venia, Gandienſi monaſterio egreſſae, amitae duae, Franciſca Ioannis Gandiae Ducis, Maria Marchionis Dianij ſoror. Sorores item FRANCISCI duae. Pintia dehinc profectae Madriti ſedem fixerunt. Monaſterium Ioanna princeps pecunia ſua exaedificauit: quod idem nuper Margarita Auſtriaca, Maximiliani Caeſaris filia, dum in eam ſe familiam, ſpretis mundi honoribus atque delitiis, tradidit, mirifice illuſtrauit.

CAPVT IX.

Commiſſa FRANCISCO *Hiſpaniarum, Indiarumque Societatis prouincia.*

BENE rem gerere FRANCISCVM viderat Ignatius, vt quas res cumque aggrederetur, ad felicem exitum adduceret. Vniuerſae itaque Hiſpaniae Sociis praeficere decreuit. Erat iam tum Luſitania ſingularis prouincia: reliquam Hiſpaniarum partem Doctor Araoz, Ignatij iuſſu, regebat. Creſcente vero in dies Collegiorum numero, oneri ferendo parem ſe eſſe negabat. Placuit itaque Ignatio,

vtriusque Castellae, vt hodie vocant, Prouincialem Praefectum renunciare, quo leuius onus Araoz haberet. Accesserant prouinciae rursum duae, Baetica, & Aragonensis. His in vniuersum quinque Societatis in Hispania prouinciis, & Indiarum Orientis impositus ab Ignatio FRANCISCVS, commissaque ei generatim administrandae Societatis cura. Ille vero onus detrectare, latere se malle, obscurum viuere, sibique & DEO vacare. At Ignatius, datis ad eum litteris imperare; DEO ita placitum. Quare, vt adhuc fecerat, dicto audiens esset; Societatem ad perfectae vitae rationem exemplo, consilioque vocaret: numerum augeret, quo ad posset, cum delectu tamẽ, & prudentia. Lustraret item, obiretque collegia Sociorum; quae instaurraret; proueheretque iam coepta. Quod ab itineribus reliquum esset temporis, in regia consumeret: ibi enim commodum fore, & pietatis negocium promouere, & litteras quaqua versum mittere. Paruit, cessitque, qua erat animi demissione, FRANCISCVS Ignatij iussis: & vero in difficili hac administrandae prouinciae ratione, ratus, quod res erat, fore vt rationem DEO reddere creditarum sibi animarũ aliquando cogeretur, licet antea in se ipse saeuus

eſſet quaeſitor, tunc tamen facere omnia diligentius, accuratiuſque coepit: illud interdum mente repetens, *Nunc coepi.* Iam enim legibus quaſi ſolutus, & inſpectore carens, morumque cuſtode, immoderatius in ſe ipſe animaduertit vigiliis, ieiuniis, & flagris, valetudinem vt non parum labefactarit. Qua re cognita, Ignatius factum abſens reprehendere, modum in omni re, in aſceticis quoque exercitationibus ſeruandum, vt ſupereſſe poſſimus. Sacerdotem itaque ſenem addidit, cuius conſilio poenitentiae effecta regeret; valetudiniſque, ne laeſiſſe eam temere videretur, rationem haberet. Dici vix poteſt, quot, quantaque Sociis emolumenta, exteriſque in Hiſpania tunc attulerit. Recẽs enim etiam tum Societas erat, & a multis oppugnabatur, vt fere fit maxime in ipſa origine. A ſe primum initium ducere conſtituit; & rogare inprimis DEVM, vt qui humeris onus impoſuiſſet, idem etiam vires, ferendo oneri pares, ſufficeret. Collegia partim inchoata prouexit, ad tectumque perduxit; partim etiam inchoauit; quae maius poſt incrementum ſumpſerunt.

Pſal. 76.

CAPVT

CAPVT X.

Collegiorum Placentini, & Hispalensis origo.

DVORVM de multis Collegiis, ad posteritatis memoriam illustrium, referre libet, Placentini, & Hispalensis originem. Placentiae Episcopus Guterius Caruaialius, fama adductus cum FRANCISCI, tum Sociorum Laynis & Salmeronis, quibus in Tridentina synodo fuerat vsus; litteras ad eum dandas curauit, rogans Socios aliquot mitteret, quos in curarum commissi sibi gregis partem vocaret: idque cumulatius beneficium, si se illis adiungeret, futurum. FRANCISCVS nihil prolatandum ratus, mox Sociis aliquot adhibitis, in viam se dedit: tam humaniter ab Episcopo acceptus, vt a parente maiora proficisci non possent. Domi Sociis vsus perfamiliariter, famam re ipsa, quod contra solet, superari comperit. Erat tum Guterius animi impetu insolentior, & aulicis in vulgus moribus plus aequo deditus, quam sacerdotis, ne dum Episcopi officio, dignum videretur. Nec fugit ea res FRANCISCVM. Orare igitur DEVM assidue, Sociisque idem negocium dare, mensem vt integrum, Episcopi salutem DEO precibus, ieiuniis, ceterisque exercitationibus

commendarent. Viderat vir prudens, magnum esse in Principum virorum exemplis ad vitam, moresque ciuium moderandos, momentum. Tandem intensiore cura, atque diutius DEVM precatus, conclaui egressus, oculis incensis, vt flammam emicare crederes, obuiis forte Patribus hilari voce, *Bono, inquit, esse animo iubeo: gratiaeque* DEO *agendae, qui preces nostras audiit, & Episcopum bene de nobis meritum miseratus aspexit.* Nec diu factum est, cum se ipse Caruaialius collegit. Orationi intentus, & lacrymis anteactae vitae memoriam repetens vltimam, totius vitae crimina rite confessus expiauit. Edixit statim praeconis voce, omnibus a se satisfactum velle. Si quem forte sciens, prudens laesisset, sua, vel ministrorum opera; si fraudasset, audacter res repetitum veniret. Iudices adhaec constituit, & arbitros, Ioannem Ayoram, qui eius tum vices gerebat, & Ouetensis Ecclesiae post Episcopus fuit: Socios item duos, Theologiae alterum, alterum Iuris Pontificij bene peritum. Hi lites componerent, & ius suum cuique ex aequo, & bono, tribuerent. Familiam quoque domi ad frugem, parsimoniamque traduxit, seruorum, & aulicorum grege misso facto, sex contentus sacerdotibus, morum honestate singulari:

quos

quos & mensae, summa temperantia instructae, adhibuit. Lectusque quotidie ab anagnoste sacrae scripturae liber, quo animus potissimum reficeretur. Cum Canonicis Ecclesiae in gratiam rediit: remissisq; sponte iniuriis, positae simultates, & odia. Dioecesim integram lustrandam piis maxime viris mandauit, qui non rudes duntaxat docerent, sed pascerent etiam inopes, magna vi pecuniarum distributa. Domi suae trecentis interdum, & mille egenis quotidie victum suppeditauit, praesensque aderat mensae: doctrinae item Christianae praeceptis a Catechista Socio traditis. Vitae haec in melius mutatio, & admirationem attulit omnibus, & exemplum ceteris praebuit. FRANCISCI id omne precibus acceptum referendum.

Hispali daemon clam ea tempestate zizania serere coeperat: cui malo in tempore prouisum est, vigilantia Censorũ Fidei: & vt in partem iuuaret FRANCISCVS, eo, tanquam in coloniam, Socios mittere decreuit. Igitur Ioannem Suarez, qui tum Salmanticae Sociorum Collegium regebat, nondũ tamen a diuturno morbo satis confirmatum, Hispalim allegat. Domum humilem, atque angustam quaerere iubet, quae duodecim Socios caperet: se propediem

diem eodem venturum Collegio instruendo promittit. Paruit, Calendis circiter Nouembris Hispalim delatus, comitante Ioanne Guterio. Hic Archiepiscopi vices gerebat Ceruantes Salazarius, qui post Cardinalis creatus, & Archiepiscopus Taraconensis, nostros fouit, Collegiumque exaedificauit. Huic se supplice libello Suarez obtulit, concionandi potestatem, sacrificandique postulans. Pontificis de Societatis instituto diplomata profert: ei facile se, suaque probauit. His rebus peractis, pace tanti viri, gnauiter agere, partim de rebus diuinis publice differendo, partim confitentibus aures dando, vt a lento morbo sic recrearetur, quasi hanc illi valetudinis confirmandae viam DEVS ostendisset. Ferdinandus Pontius Leonius, vir nobilis, captus hominis pietate, aedes illi amplas, laxasque incolendas tribuit. Euocatur itaque FRANCISCVS: qui vna cum Michaele Torres, Bartholomaeo Bustamantio, & Paulo Hernandes, Palatium vt vidit, non humiles casas quaesitas fuisse (vt erat paupertatis amantissimus) Ioannem Suarez, modeste tamen, obiurgat; superbam nimis pauperum sedem videri, paupertatem vero maximum esse Religionis praesidium. Mansit tamen, temporis angustiis

coactus,

coactus, quod Natalitia CHRISTI agerentur. Post non diu in aedes humiles migrauit, quae vetustate iam rimas, vitiumque agerent, vt & pluente caelo guttae cubiculum aspergerent, stillaretque vndique domus. Ingenti inedia primo affecti, quod in vulgus adhuc ignoti Socij laterent. Accidit vt nec cibũ domi, neque aes, pecuniamue haberent, venissentque de via Socij non pauci; hora vero meridiei ad prandium inuitaret. Suarez, quod res erat, ad FRANCISCVM retulit, nihil esse quod apponeretur: dandumne igitur signum, quo in triclinium omnes conuenirent. Ille paululum, quasi DEVM precaturus, se collegit; mox vultu ad hilaritatem composito: *Dare signum prandij licet, quando multum iam est diei: DEO fidite; illi curae sumus.* Ecce tibi ad portam duo, cum sportis panis, ciborumque, vt ad pauperes foris pascendos redundarit. Isabella Galindij, matrona illustris, commeatum illum dono miserat. FRANCISCVS precibus a DEO impetrarat, & Socios allocutus: *Discite*, ait, *filij DEO fidere: cuius si gloriam quaerimus, animis, corporibusque nihil defuturum scitote.* Nec Hispali solum, sed alibi semel atque iterum idem accidit; Pintiae nimirum, & Septimancae: vbi necopinantibus similiter allatus est cibus, sed ab iis homi-

hominibus, qui dicere nollent, quis mortalium mitteret; vt DEI prouidentia res geri videretur. Et haec quidem Societatis in Baetica initia, parua illa quidem, & infirma, in tanta rerum omnium inopia, ſed quae nimium quantum poſt creuerunt: vt iam Collegium Sociorum, domumque Profeſſorum, diues ea Reſpub. magno ſuorum ciuium emolumento, alat; quod non litteris tantum, ſed & morum pietate, iuuentus imbuatur.

CAPVT XI.

Caeſari Carolo initae Societatis rationem reddit.

DVM Placentiae verſatur, loci opportunitas ſuadere videbatur, vt Caeſarem, qui propius aberat, inuiſeret, rationemq; ſuſcepti conſilij praeſens redderet. Dederat enim res inopinata ſermonem multis, qui ſecus ac par erat interpretarentur. Caeſar vero, pius Princeps, cum bellis externis implicitus antea fuiſſet, Societatem, vt recens ortã, vix agnorat. Seceſſerat hic, feſſa iam aetate, in Sodalium Hieronymianorũ coenobium, Iuſti cognomento, Placentino in agro Hiſpani aeamoeniſſimo: vt quod reliquum eſſet vitae ſpacium, DEO tranſcriberet. Rarum id in primis, & noſtro ſaeculo inauditum exemplum in Impe-

Imperatore summo visum. Qui enim tantos de hostibus Fidei, Religionisque maiorum, Turcis, atque haereticis, triumphos egisset, imperio orbis paene terrarum cessit: quo se commodius Christo consecraret, anteactaeque vitae errata, dignis poenitentiae fructibus expiaret. Igitur FRANCISCVS gratulari coram Caesari, suique facti rationem reddere pretium operae existimauit. Litteris etiam Ioannae Caesaris filiae, & alteris, Ferdinandi Aluari Toleti, Oropesae Comitis, saepenumero cognorat, in secessione illa Caesarem, quid FRANCISCO fieret, quaerere solitum. Bustamantio itaque sacerdote itineris comite adhibito, ad Caesarem pergit. Laetus eius aduentu Carolus, apud se domi accipi iubet humaniter, a Ludouico Quixada: cubiculumque apparatum. Facta salutandi potestate, genibus FRANCISCVS accidit. Surgere & sedere Caesar confestim iubet; at ille obluctando durauit. *Liceat, quaeso, Auguste Caesar, bona cum venia tua, supplici mihi genibusque nixo hodierno die paucis apud te agere. Multis me tibi nominibus obstrictum agnosco, & prae me fero non inuitus, vt cliens deuotus Maiestati tuae. Quae me causa impulit, vt in praesens tibi mutatae vitae rationem reddendam putarim. Diuersos enim ea de re in vulgus sparsos rumores inaudiui.*

audiui. Cum in contubernio tuo haererem, multis criminibus obnoxius, deliqui, fateor, non raro, ceterisque offendiculo fui. Visum tandem est DEO, *animorum parenti benignißimo, nullo meo merito, me ad se trahere, eamque mentem inijcere, vt saeculi curis nuncium remitterem, & in Religiosorum hominum Societatis* IESV *familiam me darem. In quam potißimum familiam (cum animus ad D. Francisci institutum magis propenderet) rapi me, & trahi in dies sensi, dum precationi ad* DEVM *fusae insisterem. Idem vt facerem alij, qui & intimos animi mei recessus penitus norant, re eidem* DEO *oblata, auctores mihi exstiterunt. Hic & aditum honoribus obstrui acceperam, quibus iam me sponte abdicaram. Nuperam esse sciebam: & vero, quemadmodum si quis recenti Regis pomario stirpem inserendam afferat, gratius haud dubie munus esset, quam si in hortos pridem arboribus consitos traduceret; sic in piorum hominum familiis, summi Regis* DEI *viridariis, vsu venire existimo. Actionem iidem Contemplationi coniungunt: a quo vitae instituto numquam abhorrui, & perfectißimum esse sapientes viri iudicarunt. Certe, ex animi mei sententia, confirmare possum, ad hanc me diem iucunde in Societate, & summa animi tranquillitate, vixisse.*
Ad haec Caesar: *Mirabar sane, cum Roma Augustam Vindelicorũ ad me ea de re putares referendum, quidnam accidisset, cur mutata velificatione, quasi conditionis tuae pertaesus, vitae cursum retro agere*

agere induxisses. Tum vero maxime admirabar, quod in nouam illam familiam Societatis te contulisses: de qua secus, quam vellem, sentire, & loqui plerosque video. Scilicet, deerant tot, tantaeque veteres, piaeque familiae antiquitate ipsa, vsuque probatae. Hic modeste FRANCISCVS: *Si nouas Religiones, magne Caesar, hoc nomine contemnimus, quia nuper natae; omnium eadem conditio est, quod originem semel sumpserint, temporisque diuturnitate creuerint: & haec ipsa Sodalitas, tempore ipso veterascet. Immo, si vere existimare volumus, quo ab origine res propius abest, eo melius verum cernit, & accuratior est. Et motus initio semper incitatior est, & vehementior. Similiter ad fontium capita limpidior aqua, puriorque bibitur. Christi Euangelium, lexque gratiae praestantiores viros, sanctiores, doctioresque extulit, quo principio viciniores fuerunt. De probatione vero, Summi Pontificis authoritate atque auspiciis Societatem confirmatam videmus. Aemulos reperisse, & aduersarios, non inficior. Hoc enim rebus omnibus, praesertim recens natis, proprium perpetuumque accidit. Sed ij fere nos oppugnant, qui aut Socios, viuendique modum ignorant; aut animi perturbationibus, odij & inuidiae ducuntur. Equidem, si quid in Sociis non probassem, pedem non intulissem; aut si intulissem, re comperta, statim retulissem.* Mox interpellat Caesar: *Sed illud quo modo refelles, adolescentes huius familiae esse omnes; senem, quem canities com-*

mendet, atque prudentia, neminem? Hic FRANCISCVS: *Si mater iuuenili aetáte est, non senili, quid, quaeso, mirum, si & liberi eius iuniores sint? Et si propius inspicias, cani non pauci nobis se addicunt. Equidem sextum iam, & quadragesimum aetatis annum ago: hicque meus, ne longius abeam, itineris comes*(Bustamantium significans) *sexagenarius paene Societati nomẽ dedit, tirocimumq; ponere vir doctrina, & modestia singulari, minime detrectauit.* Caesar introire iubet, & agnitum sibi olim memoria repetebat: quod olim Neapolim missus a Ioanne Tauera, Toletanorum Archiepiscopo, secum de rebus arduis egisset. Triduum cum Caesare versato, iamque itineri accincto, ducentos aureos eleemosynae vice dandos Carolus curauit: modicum id esse testatus, sed se iam bonis exutum priuatam personam sustinere. Cuius si status, conditionisque respectum haberet, numquam alias maius a se beneficium accepisse, agnosceret.

CAPVT XII.

Septimancae tirocinij domum instituit.

PINTIAM reuertit FRANCISCVS, vbi domus ad tectum perducebatur, crescebatque in dies Sociorum numerus. Ille vero, & in aede nostra, aliisque templis frequenter concionabatur. Hic cum pleri-

plerique ad eum aulici confluerent, vt suis potius rebus, quam animorum saluti consulerent, dicere solitum accepimus: *Quam pauci mortales ex vrbe Hierusalem huc commeant: plerique omnes ex Aegypto veniunt, vt nostra opera ditiores potius, quam meliores fiant.* Respiciebat ad Antonij Abbatis dictum diuinitus, de quo Palladius memoriae prodidit, e Macario rogare consueuisse, cum absentem se quaesiuissent: *ex Aegyptone, an Hierosolymis aduenissent.* Hos CHRISTI gloriam; illos sua tantũ commoda sectari significans. Aegre itaque adduci FRANCISCVS potuit, vt sui omnibus potestatem sine delectu faceret: ne, si hanc fenestram patefaceret, diuinis rebus operã dare non posset. Commodum iam Septimancenses Societati domum obtulerant, quam eo auidius FRANCISCVS arripuit, quo secedere aliquo libentius cupiebat, & a negociorum fluctibus, tanquam in portum se recipere. E Salmanticensi, & Complutensi Academiis, magnae spei adolescentes, nomen vt Societati darent, confluebant: verum quo reciperentur locus deerat. Ratus igitur FRANCISCVS, quem iam solitudini, & orationi idoneum sibi locum compererat, eundem etiam Tironibus ad pietatem informandis aptum esse: augere domum,

Lausiacae hist. cap. 26

membris additis, constituit. Obseruarat enim longo rerum vsu, quod idem epistola ad Socios data testatur, permagni Societatis interesse, omniumque adeo Religionum, primum tirocinium feliciter poni, & tanquam fundamentum iaci. Vt enim bonus tiro, bonus tandem miles euadit: sic & in ascetico vitae instituto, qui se ipse, perturbationesque animi vicerit initio, reliquum vitae curriculum feliciter decursurum. Domum igitur humilem, qualem Ognati aedificandā curarat, instituit: laborans ipse, materiam, calcem, & caementa ferens. Multos hic non adolescentes modo, sed & viros genere, & litteris claros Societati adscripsit. His magistrum morum, & pietatis Bustamantium, aetate iam & prudentia grauem, praefecit. Libentissime vero caeteris aggregabat, qui grandiores natu, & integra aetate Societati se addicerent: idque multis de causis. Primum, quia iudicio maturo, diu multumque deliberantes, eam vitae rationem amplexantur; eademq; constantia ad extremum vsque spiritum retinent. Deinde, quod iuniores magnis sumptibus, multisque annis educari, incerto etiam euentu, debeant: viros vero, decurso iam studiorum spacio, statim Societati vtilem nauare operam videas,

deas, cum docendo, tum concionando; tales modo ſint, qui paruulorum ſimplicitatem, vt iubet Chriſtus, cum morum prudentia coniunxerint. His FRANCISCVS facem exemplo praeferebat, viamq; monſtrabat, hortando, vrgendo, conſolando, & reuocando; cum freno alij, alij calcaribus indigerent. Per compita publica, praeeunte canentium puerorum choro, catechiſtae officio fungebatur. De ſuperiore item loco DEI verbum explanabat. Erat tum forte in tirocinio, qui a lancium ſordibus abſtergendis abhorreret, inuituſque hoc onus, cetera libenter, ſuſciperet: quem vt inutilem metũ exueret, ſpectante illo, FRANCISCVS aquam ſordibus inquinatam, qua tum orbes lauerat, auidius hauſit. Adoleſcens, rei ſpectaculo fractus, ad pedes ei accidit, veniamque poſtulauit. Collegium Septimancenſe aliquando Pintia ingreſſus, recta in culinam tendit: coquum ignotus rogat, num quid iubeat: hodie ſe illi operam daturum. At ignarus ille, quid noſſet, rogat. *Nihil*, ait FRANCISCVS. *Quae tamen rectius praeſtare, & in quo minus aberrare ſoleo, haec ſunt: pauimentum verrere, ollas abſtergere.* Laua igitur, ait coquus, ollas illas fictiles, fuligine obſitas. Ille vero, *Et libenter*; diuq; ibi haeſit, dum a comite ad res graues *Matth. 18.*

obeundas auocaretur. Pintia quoque serius aliquando egressus, moraque in itinere iniecta, Septimancam intempesta nocte, altero inde lapide dissitam, accessit. Fores Collegij pulsat. multa tum caelo nix decidebat: frustra tamen ad alteram noctis vigiliam, captis arctissimo somno Sociis, exspectat dum fores paterent: domus enim longius a porta abscesserat. Tandem aliquando intromissus, tantum abest vt moleste moram, caelique intemperiem tulerit, vt magnum & inde fructum pietatis reportarit. *Credo equidem,* aiebat, *vt Princeps, fera stimulis, & arundine in arena, & venatione agitata, summam capit voluptatem; sic Deum, me, feris ipsis nihilo meliorem, mollibus dum petit niuium globis, hodie delectatũ: qui tamen non me laederent, sed vrgerẽt, atque impellerẽt. Sic enim Vates*
Psal. 147. *ait: Qui dat niuem sicut lanam; nebulam sicut cinerem spargit.* Nobilis item adolescens hic Sociis recens adscriptus erat: asceticis tamen exercitationibus, paupertateque illa domestica adeo non capiebatur, vt facti paenitens, a suscepto vitae instituto resiliret. Cum nihil FRANCISCI alloquia ad constantiam seruandam valerent, Sociis vaticinans ait: *Sinite abire: nondum enim maturuit. Reuertetur, mihi credite, & hanc ipsam iudicij imbecillitatem post re ipsa corriget.* Nec vanus

augur

augur FRANCISCVS fuit. Post enim idem Ecclesiastica dignitate sponte se abdicans, in Societatem iterum reuertit, vixitque ad extremum vsque diem pie, constanterque, vt ceteris omnibus exemplum esset singulare.

CAPVT XIII.

Reginam litteris consolatus, in Lusitaniam proficiscitur.

DECESSERAT per idem fere tempus, anno eius saeculi LVII. A.D. iij. Idus Iunias Lusitaniae Rex Ioannes III. princeps pacis, bellique artibus clarus, pietate vero in DEVM, Religioneque clarissimus. Societatem maxime fouit, primusque Socios ad se in regnum traduxit; domos regia liberalitate attribuit, collegiaque a fundamentis exstruxit. Primus idem in Orientis Indiam Socios misit: qui gentibus illis barbaris, densa caligine dissipata, Euangelicae veritatis lucem importarent. Luctuosa ea mors, cum Christiano orbi vniuerso, tum Societati fuit: quae & parentem amisisse simul & patronum videbatur. Franciscus Catherinam Regis coniugem, communi Societatis nomine, pia epistola consolatur: esse quidem Reges instar procerum, fulcrorumq; Ecclesiae

DEI; ſed e militante Hieruſalem in triumphantem, cum placitum fuerit, transferri. Praeclare cum illo agi, qui terrenum hoc regnum cum caeleſti permutaſſet, feliciter: hortari itaque vt regni gubernacula non detrectet, dum Sebaſtianus nepos Imperio adoleſcat. Nec diu poſt, in Luſitaniam ipſe ſubſecutus, Caeſaris iuſſu, cum eadem, & cum dynaſtis magnis de rebus egit. Eboram nondum adierat, cum ardentiſſima febri, quae mox morbi violentia in delirium peſtiferum vertit, ad deſperationem medicorum laborauit. Indictae preces, ſupplicationeſque iuſſu Principis Cardinalis Eborenſis. Iacenti iam in Collegio Sociorum, deplorato, ac paene depoſito lacrymantes aderant medicus Regius, & Socij, quibus necopinato FRANCISCVS; *Cur,* inquit, *lacrymas fruſtra funditis? an illae morti me eripient, ſi* DEO *viſum, in patriam ab hoc me vitae exſilio reuocare? Sed nondum maturuit hic fructus, vt ſummi Regis menſis apponatur. Grandis adhuc nobis reſtat via: immo intra quatriduum viuus, valenſque Olyſsiponem pergam.* Inopinatum illud, praeterq; fidem viſum, &, ſi naturae leges conſuleres, fieri non poſſe. Poſtridie tamen eius diei, hauſto ſalubri pharmaco, purgata aluus eſt, & vis morbi remiſit, habuitque melius. Tertius iam dies illuxerat, cum

cum a Catherina Regina miſſi domeſtici aderant: quibuſcum poſtridie itineri ſe Olyſſiponenſi committit. Verum ne hic quidem periculi omnino expers fuit. Tagum enim flumen traijciente, ea ſubito exorta tempeſtas eſt, vt propius factum ſit nihil, quam vt aquis mergeretur; cum & alia nauigia non pauca, procella illa perierint. Regina aduentu nunciato Xobrigam, regiam in villam flumini vicinam, amoenitate, aërisque ſalubritate claram, deferri iubet: omnique regio apparatu accipiendum curat. Hic dies aliquot moratus, ad D. Rochi Societatis domum Profeſſorum Olyſſiponem maturare ſe oſtendit. Colligere itaque ſarcinas iubet. Regij miniſtri rati, quod res erat, eo feſtinare, quod regium illum luxum fugeret, & Sociorum inopiam longe illi apparatui anteponeret; hortari valetudinis habita ratione, ne intempeſtiue in viam ſe daret. At nihil ille remiſſe agere, & inſtare. noctem ibi tranſacturum ſe negat. Incommodum haud dubie cum Socijs FRANCISCVS accepiſſet, ni prouidentia quadam effugiſſet. Eadem enim ipſa nocte ventorum procella, ab extremis vſque Indiae finibus vehementius ſpirans, peſtilentem morbum inuexit; multique iis anni horis vbique gentium con-

ſumpti. Non diſſimile diuinae prouidentiae exemplum apponam. Occurrit ei olim in itinere Suerus Vega, Ioannis Vegae Hiſpaniae Praeſidis filius, in idemque hoſpitium diuerterant: cumque frigus igne depuliſſent, ſeceſſit, vt ſolet, DEVM oraturus FRANCISCVS. Vega focum retinuit. Poſt non diu cubiculo raptim noſter egreſſus; *Fugiamus*, inquit, *periculum praeſto eſt.* Dictum, ac factum: vix domo digreſſis, tectum decidit, omnes oppreſſurum, ni cauiſſet FRANCISCVS. Pij nimirum in tutela DEI ſunt. A morbo recreatus, confirmatuſque, Luſitaniae Reginam, & Sebaſtianum nepotem ſalutat: regni item dynaſtas, legationemque exponit.

CAPVT XIV.

Caeſaris obitus, & funebris FRANCISCI *laudatio.*

DOMVM reuertit: Caeſari geſtae rei rationem reddit: de animi ſalute, & aſceticis frequens ſermo. Carolus enim ad mortem tum ſe comparabat, optabatque vehementer, rationes anteactae vitae, geſtique imperij DEO ſummo animorum iudici probare. FRANCISCVS miſericordiae DEI, atque clementiae commemoratione, languentem erigebat. Nec fefel-

fefellit de morte vicina augurium. Vix enim coenobio digressus Pintiam attigit, cum tristis nuncius allatus, Caesarem obiisse A.D.xj. Kal.Octob. anno salutis CIↃ. 1558.
IↃ.LVIII. Tabulis exequendae voluntatis vltimae, quam ratam haberi vellet, FRANCISCVM nominat. Permolestum vero id ei accidit, quod animam agenti Carolo praesto non fuisset, vt patrono optime de se merito, postremum hoc officium praestaret, oculosque morienti clauderet. Post tamen rogatus non detrectauit funebri illum laudatione praedicare Pintiae, in aulicorum frequenti corona: adhibitis Regij Prophetae verbis: *Ecce elongaui fugiens, & Psal. 55.
mansi in solitudine. Factum praedicans heroe dignum; qui cum de hostibus toties triumphasset, tandem se ipse vicisset. Nuncio enim rebus humanis, Imperio, & regnis remisso, secessisse, priuatumque egisse. Coronas, sceptra, fasces, ad CHRISTI crucifixi pedes sponte posuisse; quo rationem gesti imperij, mortem longe ante praesagiens, commodius redderet Imperatori summo, cum bona aeternae felicitatis spe. Illud in ceteris memorabile, & ad posteros transmittendum; Carolum ab vno, & vicesimo aetatis anno, nullum diem abire passum, quo non horam orationi, meditationiq;

tionique tribueret, negociisque demeret. De morte demum, quae ad aeternam vitam ianua est, sermonem FRANCISCVS clausit extremum.

CAPVT XV.
Quae in Hispania Societati aduersa acciderunt.

PER idem tempus Pintiam, occulte inuaserat deprauatarum in Religione opinionum lues: idque malum, quo occultius, eo periculosius, paruis, vt fit, igniculis ortum, Prouinciam Hispaniae inflammasset, nisi ad commune incendium restinguendum mature, atque alacriter Philippus Rex vere Catholicus, & Quaesitores Fidei aduolassent. Mali origo haec fere memoratur. Dum Caesarem Augustum flos Hispanicae nobilitatis in Germaniam, ceterasque hac labe infectas regiones sequeretur, vsu, commercioque, & disputationibus, (quae damni plus, quam commodi adferre solent) contaminati nonnulli venenũ haereticae prauitatis imbiberant; edocti ab iis qui a fide maiorum, vt transfugae, turpiter desciscentes, in alia omnia blasphemiae, impietatis, & atheismi abierunt. Conuenticula itaque nocturna, & conciliabula clandestina cogere (quod fere seditionum initium) Libellos impios, & famosos

famoſos in vulgus ſpargere auſi; & iam Virgines DEO dicatas tabes illa occuparat. In his ipſis coniuratis nonnulli Socios, vt conſcios, falſo nominarant, in eandem cauſam inuoluere tentantes. At illi innocentia freti, recti ſe conſcientia ſuſtentabant; calumniamque tempus, & eius filia Veritas, diluit. Ferdinandus enim Valdeſius, Hiſpalenſis Archiepiſcopus, idemq; Cenſorum Fidei princeps, ceteris Iudicibus negocium dedit, vt Socios, in templis, vicisque a calumnia liberarent, & honorifica praedicatione in integrum reſtituerent. Hiſpali quoque in Baetica, in Socios incurrere, calumniiſque petere factioſi auſi: &, quod mireris, ij ipſi, quorum intererat omni ope pro veritate niti. Honori tamen noſtro, (ea nimirum vis eſt in omnem partem Veritatis) conſuluerunt boni; noſque pro concione innocentes, & integros publice praedicarunt, ipſi etiam Dominicanae familiae ſodales. Nihil his tempeſtatibus, aduerſiſque fractus FRANCISCI animus, quin & fortius, palmae inſtar, nitebatur.

CAPVT

CAPVT XVI.

Mittit Socios catechiſtas in Aſturum agros Hiſpaniae, & in Madaurum Africae.

CHRISTOPHORVS Rogius Sandoualius, qui poſt ex Epiſcopo Ouetenſi, & Pacenſi, Hiſpalenſis Archiepiſcopus deceſſit, FRANCISCVM amanter monuit, Aſturum, montiumque incolis circa Ouetum habentibus, non ſolum victum in ſumma temporum difficultate, ex continenti annorum aliquot ſterilitate deeſſe; ſed, quod rei caput eſt, etiam doctrinae Chriſtianae praecepta, & caeleſtis panis frequentiorem vſum. Aſturum enim ager, licet optimorum ferax equorum eſt; ingeniorum non item, in agreſtibus praeſertim hominibus. Adeo verum illud, *Non omnia vno ſolo, caeloque naſci*. Nec mora, FRANCISCVS ad Ioannam clariſſimam Hiſpaniae Principem, quae abſente in Belgio Rege Philippo, imperabat, Ouetenſis agri inopiam animis, corporibuſque ſuſtentandis, retulit: opem implorat: ſe in partem laborum venturum, miſſurumque Socios, qui rudimenta doceant, & ſacra procurent: ſed quando in tanta rerum omnium indigentia, vt anni tempus erat, inanis venter auribus careret, rogat, Aſturum inopiam ſubleuare

leuare vellet. Sic enim fore ſperabat, vt fructus non paenitendus animorum colligeretur. Vetus enim, fructuoſumque Societatis eſt inſtitutum, in paganorum agros excurrere, & quaſi legationem DEI, docendo, concionandoque obire. Princeps illa, vt ad omnia pietatis officia propendebat, Aſturum inopiae ſubleuandae, quattuor aureorum millia ex aerario publico numeranda curauit. Haec vt pauperibus viritim diſtribuerent, duo Socij profecti, Petrus Saauedrius, & Caruaialius, agrumq; per ſe ſterilem, diuini verbi ſemine ita coluerunt, vt tum primum nati, videnteſque qui caeci ad eam diem fuiſſent, ſibi viderentur. Miſſi item a FRANCISCO Socij extra Hiſpaniam, in Mauritaniae Caeſarienſis vrbem, hodie *Oranum,* quam olim Icoſium alij, alij Madaurum, L. Apuleij patriam, exiſtimant. Quae vrbs in Africae ora ſita, Franciſci olim Ximenij Cardinalis, & Toletanorum Archiepiſcopi opibus, auſpiciiſque capta, praeſidiis nunc Catholici Regis tenetur, aduerſus Maurorum incurſiones. Exercitus ex Hiſpania nauibus eo deportabatur, ad gentes illas, Chriſtiani nominis acerrimos hoſtes, debellandas, anno, opinor, CIↃ.IↃ.LVIII. 1558.
Igitur miſſi a FRANCISCO e noſtris,
Petri

Petri duo, alter Martinez, qui post Martyr obiit in Florida, insulanorum insidiis. Alter vero, Petrus, cognomento Domenichus. Eductis in hostem copiis, Mostaganum oppugnaturis, iussit belli dux in vrbe Socij manerent, aegrotis quadringentis militibus, qui in nosocomio decumbebant, operam nauarent. Hi, tametsi militibus animum in praelio addendo praesto esse mallent, dicto audientes fuerunt, & visum magno illi Imperatori DEO, vt ad maiora reseruarentur. Caeso enim ad internecionem exercitu, captisque qui cladi superfuerant, periculum nostri euitarunt. Post in Hispaniam reuersi, mortuorum se in numerum relatos, sacris etiam rite peractis, compererunt.

CAPVT XVII.

In Lusitaniam reuersus, Prouincia obita, lustrat, fundatque Collegia.

SEMEL, iterumque Lusitaniam ingresso, sed negociorum duntaxat gratia, Sociorum Collegia lustrare, solatiumque otiose adferre, integrum non fuerat. Commodum iam per ea ipsa tempora, Henricus, Lusitaniae Princeps, Cardinalis (qui & Sebastiano in Africana expeditione caeso, regnum tenuit) Eborae Collegium, Academiamq;

miamque excitatam aere suo, Societatis fidei commiserat; petieratque per litteras a FRANCISCO vt mitterentur doctores Sacrarum litterarum duo; vtque se his adiungere ne grauaretur. Valetudinis etiam interesse medici affirmabant, animum a curis, quibus Pintiae obruebatur, auocare, & peregrinando relaxare. Praemissis igitur Sociis duobus, Petro Paulo Ferrario, & Ferdinando Perez, qui Theologiam docerent, in Lusitaniam se contulit; vt Principem bene de Ecclesia, Societateque meritum, cum officij causa salutaret, tum gratias etiam Sociorum nomine ageret. Acceptus hic omni officiorum, & caritatis genere; pari comitate, qua eum olim Ioannes III. Rex, eiusque frater Ludouicus, complexi fuerant. Concionabatur Dominicis fere diebus, vernis quadraginta dierum ieiuniis, in aede sacra, audiente cupidissime Henrico Cardinali. Hic, cum de via fessum orationibus ad populum habendis onerandum quidam negarent, instabat Cardinalis: *Nec postulo*, inquit, *diserte concionetur: abunde erit populo, mihique, vel suggestum conscendisse eum, qui omnibus sese bonis sponte*, CHRISTI *propter amorem, abdicauit*. Interea Henricum cupido incesserat, & FRANCISCI inuisendi, & Academiae lustrandae,

quando abſenti integrum nunquam fuiſſet. Deductus itaque a nobilitatis flore, omnibuſque Academiae ordinibus, & Sociis, Collegium ingreditur. FRANCISCVS pro foribus praeſtolabatur. *Iure*, inquit, *optimo, Princeps ampliſsime, omnes te omnium aetatum ordines, doctique homines, honoris gratia, vt ſcientiae parentem, deducunt: hic quoque, licet indoctus coetus* (ſe nimirum, & cocum ſignificabat) *tuus eſt, tibique deuotus.* Adduci tum nullo modo potuit, pugnante licet, diuque vrgente Henrico, vt caput tegeret: obfirmato enim animo honorem illi deberi ſerio affirmabat. Acceſſit eo ipſo tempore & Brigantinus Dux e Villauitioſa oppido, Henricum Luſitaniae Principem, eademque opera FRANCISCVM ſalutaturus. Poſt FRANCISCVS & Collegium Bracarenſe luſtrauit, nuper aedificari coeptum, ſumptu Bartholomaei, Martyrum cognomento, e familia Diui Dominici, Archiepiſcopi: qui ſingularem cum doctrina pietatem ita coniunxerat, vt vtra re praeſtaret, incertum eſſet. Sociorum hac opera, in commiſſo ſibi grege curando vti velle prae ſe ferebat, quod re etiam praeſtitit. Poſt vt erat ſummâ vitae innocentia, & ſanctitate, ſponte abdicato Epiſcopi officio, cellae coenobij ſe iterum, ſuiſque reddidit.

didit. Scripsit re penitus explorata, Chrysostomi, & Gregorij Pontificis exemplo, *De Cura Pastorum*, volumen egregium.

CAPVT XVIII.

Portuensis Collegij Societatis initia.

COLLIGERE sese & ipse FRANCISCVS, ad orationemque, vt solet, & solitudinem festinabat. Profectus itaque in Galleciae fines, vt a publicis negociis, quae nimis occupatum habebant, se abduceret: Portum venit, quae Vrbs hodie nomen retinet, quia portus est oppidi Calis: indeq; adeo, vt Hispanicarum rerum scriptores tradunt, toti prouinciae nomen inditum. Ea mille circiter, & quingentis passibus Durio flumine, vbi in Oceanum influit, imminet, loci ingenio, & situ saluberrima. Hic olim FRANCISCVS Strada commoratus, assiduis concionibus, vt erat in dicendo acer, & vehemens, magnos antea fructus retulerat. Delatus & FRANCISCVS noster Kal. circiter Sextil. anni CIƆ. IƆ. LX. rectaque in xenodochium Rochi Amatoris pertendit. Vix iam ad pedes desilierat, cum Rodericus Pinetus Episcopus Portuensis salutatum accessit. Ciues item admirabundi, cognito quis olim FRANCISCVS fuisset, atque ob com-

And. Resendius, & Ant. Vipe ranus.

missam illi totius in Hispania Societatis prouinciam, & modestiae nomine obseruabant. Postularunt Socios eo mitteret, qui eum agrum diuini verbi semine excolerent. Annuit FRANCISCVS, impetrauitque, bona cum Episcopi venia, sedem Sociis, & sacellum. Re item iuuit Henricus Gouianus, vir nobilis, ex eorum numero, quos Strada antea Christo lucrifecerat; mutata in melius vita, qua virtutis odorem caeteris afflabat ciuibus. Pauperes alere, ministrare etiam ipse in nosocomiis assueuerat: DEO, & Societati tres filios obtulit, domumque attribuit. Grassante in Vrbe Portuensi lue, pauperum curam incautius gerens, occubuit. Non fugit Catharinam, Lusitaniae Reginam, FRANCISCI aduentus, cui per idem tempus peramanter scripsit, laetari se, quod eam vrbem de via attigisset; ciuesque, & Episcopum cum Senatu optasse, Socios eo mitti, Collegiumq; excitari. Idem sibi pridem votum fuisse, ratumque esse velle. Tale fere Portuensis Collegij principium fuit. Ille & aetatis immemor, & inualetudinis, cuncta ferre, agere, concionari, Eucharistiam manu tenendo hortari, pueros aere Campano vicatim ad Fidei rudimenta discenda euocare. Quare velut hominem caelo delapsum, suspiciebant omnes.

CAPVT

CAPVT XIX.

Romã, a Pio Quarto Pontifice euocatus, proficiscitur.

IN secreto hoc secessu libenter acquieuisset FRANCISCVS, sed Pius Quartus Pont. Max. missis litteris, honoris gratia euocauit. Nihil vero antiquius FRANCISCO, quam Pij iussis parere, tametsi fessa iam aetate esset, & a valetudine non satis firmus, aestusque anni a profectione deterreret. Regi mox Catholico Philippo, quod erat, exponit: egredi se Hispania iubente Pontifice; quem penes, vt Christi vices gerentem, summum esset hominum, rerumque arbitrium: orare itaque bona cum venia proficisci liceret. In viam se dedit, ardente etiam tum Canicula, anno CIƆ. 1561.
IƆ. LXI. adscitis Sociis Petro Saauedrio, & Gaspare Hernandes sacerdotibus, & veteri comite Marco. Terrestri itinere Galliam attigit Narbonensem, & Prouinciam. Lauretũ vbi venit, lustrauit supplex aedem sacram Deiparae Virginis Lauretanae: religione, simul & loci maiestate, hominumque frequentia commotus. Post A. D. vij. Idus Septemb. Romam ingressus, incredibili Sociorum omnium gaudio acceptus. Pius cognito aduentu, cubiculi intimi Praefectum salutandi gratia extemplo

misit, expectatum diu, adesse. Ad se vt migraret, rogat. FRANCISCVS contra comiter pro officio gratiis actis, recusare. Postridie eius diei postquam illuxit, quamuis de via fessus nondum se collegisset, Pontificis pedes, more maiorum, exosculatus, genibusque nixus, ter assurgere iussus, obdurauit, rogando, obtestandoque. Tandem obedientiae imperio, pedibus, aperto capite, institit. De variis mox vltro, citroque habitis sermonibus, honorifice dimittens Pontifex, hisce verbis appellauit. *Nostrum est, inquit, te, tuaque sedulo curare, quando raro, & huic saeculo inusitato exemplo, te bonis expoliasti.*

CAPVT XX.

Bis Societatis Vicarius renunciatus.

ABERAT tum forte Roma Iacobus Laynes, Praepositus generalis Societatis, ab eodem Pio IIII. Pontifice socius additus Hippolyto Cardinali Estensi, in Galliam Legato, ad Carolum Regem IX. & Catharinam Medicem, matrem: vt darent operam, ne quid, nascente haeresi, in Gallia Christiana Respub. detrimenti caperet. Alphonsus Salmeron, vnus e decem primis Ignatij Sociis, Romae tum a Layne relictus erat, Regni Neapolitani in Socie-

tate

tate Praefectus. Verum post non diu ad Synodum, Tridentum pridem indictam, & nunc instauratā, vtrumque misit Pontifex. FRANCISCVS vicariam operam praestare, locumque tenere iussus est. Cui muneri cum repugnaret, qua erat animi demissione, summo tandem Laynis Imperio dicto audiens, acquieuit. Domi omnes Socios hortari, Collegia lustrare, re, consilioque ad pietatem calcar addere: denique ad virtutem verbo, & exemplo impellere. Publice vero ad D. Iacobi festis diebus concionari: ad quem audiendum purpurati Patres, Legati, omnisq; adeo nobilitas confluebat. Gessit hoc Romae munus annos aliquot, dum demissa Tridentina Synodo, Laynes rediret; qui cum in grauem morbum reuersus incidisset, insequentis anni eius saeculi quinti, & sexagesimi xiv. Kal. 1565.
Febr. supremum vitae diem clausit. Igitur extincto Layne, vacuum rursum tenuit locum FRANCISCVS, communi omnium suffragio, antea re bene gesta probatus. Rebus, quoad licuit, ordinatis, ad omnes Societatis in Europa Prouincias, quam citissime tristem nuncium mortis Laynis transmisit: simul monēs continuo conuentus agerent, & nouo Praeposito deligendo, bini quam maturrime Romam aduolarent.

DE VITA FRANCISCI BORGIAE

Societatis IESV Praepositi Generalis ab Ignatio Tertij LIBER TERTIVS

ANDREA SCHOTTO Societatis eiusdem interprete.

CAPVT I.

Praepositus Generalis Societatis renunciatur.

VOCATIS vndique per litteras Sociis (qui conuentus in suis quique Prouinciis egerât, selectosq; binos prouinciali Praeposito additos, cum auctoritate Romam miserant) veritus FRANCISCVS, quod euenit, ne in quem omnium oculos coniectos videret, inuitũ se ac repugnantem Societati praeficerent vniuersae; occurrendumque ei rei tempestiue ratus, Salmeronem, paucosque sacerdotes, re mature deliberata,

ita compellat. *Tametsi, Patres, me certo scio non satis idoneum, qui vel minimum in Societate munus obire queam, dum me ipse in dies magis, magisque ad vnguem exploro: tamen, vt sunt varia hominum, incertaque iudicia, dicam quod sentio. Praesagit animus, vereorque ne inuitus a Sociis eligar, ceterisque hoc nomine anteponar, quod & vicariam operam, morte Laynis, praestem Societati; quodque nescio quod exile nomen Ducis abiecerim. Quamobrem, nisi quid secus vobis videatur, animus est Socios deprecari omnes, obtestarique per Ignatij memoriam, vt quemuis potius quam me, huic muneri obeundo deligant, cui ex omni numero me magis ineptum esse neminem, ex animi sententia affirmare liquet. Quod consilium vobis probari velim.* Patres vero, re mature considerata, DEOque precibus consulto, contra sentiunt. Deinde summa omnium consensione respondent, in alia omnia ire se coactos: silentio itaque consilium illud premendum videri. Tacita enim hac animi demissione, ingeniosaque deprecatione, munus potius ambiisse, quam defugisse visum iri: abditas enim esse mortalium cogitationes. De illo deligendo, vt Societatem administraret, in mentem venisse fortasse nemini. Itaque missa illa faceret, DEO fretus, cuius Spiritu coetus gubernentur piorum. Si deligeretur, quod nolle illum facile viderent, tum demum

integrum fore tergiuersari, onusque deprecari. Paruit ille, nihil peruicaciter ad haec locutus. Quare quo se gessit submissius, eo sublatus a Deo altius est, omniumq; suffragiis, Praepositus generalis magno omnium consensu, atque laetitia renuntiatus, postridie Kal. Quinctiles, qui dies B. Virginis visitationi sacer est. Ille delata dignitate perculsus, animoque perturbatus, tantum abest vt se purgare verbis potuerit, vt sermonem etiam impedierit omnino insperata res, quod vel ipse vultus, & color satis arguebat. Summa Romae laetitia hinc est consecuta, in Prouinciasque manauit. Deductus, facta re diuina, gratiisque DEO actis, de more ad Pontificem Pium IIII. *Factum bene*, inquit ille, *prudenter iudicastis, multumque vidistis, qui* FRANCISCVM *potissimum de tanto insignium virorum numero delegistis. Quod Ecclesiae commodum videtur, & Societati, vt euentus ipse* DEO, *hominibus, meque approbantibus post docebit.* Domum vbi cum Sociis reuertit FRANCISCVS, priusquam coetum dimitteret in Prouincias, ad Patres verba fecit: animaduerterent quantum onus infirmis humeris imposuissent: rogare itaque in partem laborum venirent, ne humo afflictus succumberet. Hortarentur, admonerent, vrgerent, reprehende-

rent,

rent, si, vt res sunt humanae, opus foret, officioque ipse deesset. Re, & consilio adiuuarent, simul & precibus. *Iumentum, inquit, factus sum apud vos. Si oneri ferendo non sit, onus cum clitellis tollitur. Idem vos facite: imperium tollite, si tanto oneri impar videar. Erit hoc diuinae gloriae, Societatique emolumento, vobis, Patres, perutile, mihi denique commodum, & pergratum.* Assurrexit his dictis FRANCISCVS: ceteris allacrymantibus gaudio, surgere vetitis: mox ordine, singulorum pedes humi exosculatus, etiam complectitur, comiterque in Prouincias discedentes dimittit; laetos quod Ignatio, & Layni dignum, qui succederet, reperissent. Per idem tempus Melitam insulam terra, marique arctissima obsidione Solimanus Turcarum Imperator cinxerat: capta pridem Rhodo diuturna obsidione, pertinacique conatu, dum equitibus Diui Ioannis, singulari fortitudine dimicantibus, auxilium nemo ferret. Melitam vero summi Pontificis Pij vigilantia, & opibus Philippi II. Regis vere Catholici, adhaec militari virtute Equitum, quibus eam olim insulam Carolus V. Imperator defendendam tradiderat, liberatam vidimus. Militum copiis quae suppetias ferre iussae erant, Socij additi sunt, ex eo ipso aggregatorum Patrum numero: qui militibus

litibus animum, mentemque piam addere conarentur.

CAPVT II.

Rem Societatis publicam gerere coepit.

PRIMA iam cura, dimissis in Prouincias Sociis, fuit, quando ab origine pendent omnia, de tirocinij domo Romae constituenda. in qua iuuenes, qui frequentes quotidie ex omnibus Europae vrbibus confluebant, Societatique adscribi cupiebant, ad pietatem, & religiosas exercitationes informarentur: ne ignorarent, quo modo orandus DEVS, qua ratione spiritui caro subijcienda, & animi perturbationes domandae, denique vt pueri Catechesi Christianae doctrinae imbuendi essent. Episcopo Tiburtino eam DEVS mentem indiderat, vt templum S. Andreae sacrum Sociis traderet, quod in colle Quirinali visitur. Nec diu post, eandem beneficentiae voluntaté dedit Ioannae Aragoniae, quae nobilissima matrona Ascanio Columnae nupta, singulari pietate in DEVM fuit, & in Socios liberalitate. Domum enim in eodem colle, annuosque reditus attribuit. Idem in omnibus Prouinciis FRANCISCVS teneri iussit, vt sua cuique tironum Societatis domus esset, in qua ad pietatem infor-

informarentur, ſpecimenque ſui darent, qui ſe Societati recens, DEO vocante, adiunxiſſent. Alterum item Collegium in Prouinciis inſtituendum curauit, hodieque Seminarium alicubi appellatur, vbi iis artibus imbuerentur, quae humanitatis Profeſſori, qui alios docere commode poſſet, neceſſariae viderentur. Cumque recens nata Societas tunc eſſet, omnes Tranſalpinarum gentium adoleſcentes Romam bonis artibus inſtruendos mittere incredibili ſumptu neceſſe erat: cui incommodo FRANCISCI conſilio remedium adhibitum vt in principiis docerētur. Aedes item ſacra domus Profeſſorum, paucorum capax erat, cum multi ad rem diuinam, & Sacramentorum, hortantibus Sociis, frequentem vſum, ac Verbi Dei ſermonem confluerent. Hanc igitur ampliſſimo Cardinali Alexandro Farneſio DEVS mentem pariter iniecit, vt & Pietatis ſtudio, & in FRANCISCVM amore adductus, auguſtiſſimum templum a fundamentis exſtruendum curarit, viderìtque ad tectum perductum: auguſtum in primis, ſiue architectura: artem ſpectes, ſiue ornatum. In ceteris vero quibus FRANCISCVS curis angebatur, frequentes erant litterae ex omnibus terrarum oris, & quidem principum

cipum in Repub. virorum, vt somno saepenumero tempus demere opus esset, si omnibus satisfactum vellet. Alij enim Socios ad se mitti postulabant: nonnulli Collegia apud se excitari: non nemo rogare, vt pro incolumitate sua DEVM precaretur. Quod & olim Regibus studio fuisse, ex Athanasio discimus: qui ad Antonium Abbatem scribere solitum Constantinum, refert; vt se fidemque Christianam DEO precibus commendaret. Quamuis vero crebrae litterae multum & operae eriperent, & somni, nihil tamen destinati temporis orationi ad DEVM fusae detrahi, quo pietatis progressum contineri dicebat, patiebatur. Cum DEO enim potissimum esse agendum, in primisque eius regnum studiose quaerendum. Mox Principum Christianorum salutem, a qua penderet reliquorum, DEO commendandam.

Athan. in vita Antonij. Niceph. lib. 12. cap. 39. de Theodosio minore.

CAPVT III.

Pij Quinti Pont. Max. ad Aethiopiae Patriarcham litterae.

HIS rebus ita ex sententia peractis, eo ipso anno Pius IV. vita simul & cathedra decesserat, locumque dederat Michaeli Gislerio, viro e Dominicanorum familia egregio, qui Pij Quinti nomen induit,

induit, talemque se moribus gessit. Hic etiamnum Cardinalis FRANCISCO vsus perfamiliari,& amico,postquam ad Ecclesiae clauum sedit,nihil in amando remisit: quin rebus in arduis consilium eius,& operam, frequenter adhibuit. Commodum iam e Lusitania litterae redditae erant, Socios in Aethiopiam legatos premi, & temporum iniquitate sudare, nec proficere: praecisa iam spe messis colligendae: in Iaponia vero insula, Episcopum sacris rite procurandis, in recenti nascentis ibi Ecclesiae origine, vehementer desiderari. Obibat Aethiopiae regionem e Sociis Andreas Ouetensis, Patriarcha: quem olim Iulius III. rogante Ioanne item III. Lusitanorum Rege, Episcopum crearat, vna cum Melchiore Carnero Lusitano.hi socij additi Ioanni Nunnesio Lusitano, Patriarchae, in Aethiopiam Pontificis iussu proficiscenti, Ignatio etiam tum superstite. Dauid enim Aethiopum Rex, Lusitaniae Regis opera, a summo Pontifice, quem in terris Ecclesiae caput agnosceret, mitti ad se rogabat, qui eam Ecclesiam, in remotis Africae, siccisque terris sitam, paene dixerim relegatam,Iudaismo inquinatam (baptizantur enim Aethiopes simul, & circunciduntur)purgarent erroribus,in viam reuo-

reuocarent, rudesq; illas nationes, ac barbaras erudirent. Nunnesius Goam vix attigerat, inde in Aethiopiam cogitans, & conscendere parans, in beatorum sedes, morte simul & legatione obita, migrare iussus, locum, munusque Patriarchae, Andreae Ouetensi Socio, & Episcopo cessit. Nihil enim Socij praeter dignitatis nomen & labores ferebant; honoribus, & commodis omnibus abdicatis. Hic simul in Aethiopiam venit, a Claudio Rege, Christianorum quidem sacris imbuto, sed lento homine, non satis humaniter accipitur: frigide itaque rem Christianam promouit. Qui vero regnum proxime excepit, re, & nomine Adamantius, natura crudelis, & immanis, in Socios grassari, saeuire, & incurrere ferarum more instituit. Christi enim nomen exstinctum cupiebat, nulla vt spes propagandi Euangelij superesset. Vinculis enim, fame, inopia, & nuditate vexati Socij, aliaque incommoda, & per-
2. Tim. 3. secutiones passi, vt solent, qui pie viuere in Christo IESV volunt. Quamobrem, iusto mox iudicio DEI, a Turcis deuicta Aethiopia, in ditionem illorum, tyrannidemque regnum incidit, vastum cetera, & incolarũ multitudine frequens. Pius Pontifex re cognita, FRANCISCO referente,
Andream

Andream Patriarcham, Aethiopum furori cedere, & se ad maiora reseruare iubet; commodamque nactum nauigationem, maturrime in Iaponiam insulam traijcere: vbi multos esse & nuper Christianis adscriptos audierat, qui & confirmari, & sacerdotio manuum impositione inaugurari possent. Andreae, accepto Pij diplomate, iniecta Religio est, quam eximere nemo posset, quod iuberet Pontifex, tum demum Aethiopiam relinquere, cum salua religione & tuto posset, nullaque spes reliqua eius Ecclesiae iuuandae foret, hinc in Iaponiam insulam frequenter habitatam transiret. Ille vero bene semper DEI benignitate speraret, fore vt CHRISTO plures lucrifaceret; & Aethiopia excedere non poterat, quin in Turcarum aut praedonum manus incideret. In his itaque aerumnis vitam egit, diemque clausit extremum. Melchior quoque Carnerus, cui par potestas tributa fuerat ordinandi, confirmandique neophytos Christianos; in Machaonem portum delatus, qua Lusitaniae naues onerariae in Iaponiam transmittunt, rite obita legatione, & Episcopi munere, decessit e vita. Nostra quoque memoria Sebastianum Moralem, qui Prouinciae Lúsitaniae Sociorum praepositus fuerat, Sixtus

Quinctus Episcopi nomine in Iaponiam legauit: sed, vt incertae sunt mortalium res, Goae portum nondum tenuerat, cum & ille, longae taedio nauigationis, incommodisque, mortem cum vita commutauit. Adeo verum est, quod ipsi etiam male in Socios animati fatentur, dignitates Ecclesiasticas, ex Ignatij instituto, defugere Socios, aliisque libenter concedere: labores vero, pericula, mortem denique pro Ecclesia, ad maiorem DEI gloriam, vltro ac libenter subire.

CAPVT IV.

Cetera in Societatem Pontificis beneficia.

PLVRA vero exstant Pontificis vere Pij, & illis temporibus pernecessarij, singularia in Socios amoris indicia, ac beneuolentiae. Vetere enim instituto, Romae paenitentiae administri, Pontificia auctoritate, Monachi, & Sacerdotes Theologiae, & canonum, linguarum diuersarum periti, nodos conscientiae soluebant, peccatisque expiabant. Magnum id Ecclesiae munus, & arduum, vt quaecunque diuina potestate in terris soluant. Visum itaque Pio Pont. quando munus hoc a variis varie obiri vidisset, Societati mandare, vt paenitentium curam susciperent, & in sacra

ſacra D. Petri aede ſumma confitentibus quotidie aures darent, virgamque manu geſtarent, poteſtatis argumentum. Alciatum itaque Cardinalem, qui tum pro Carolo Borromaeo ei muneri praeerat, ad FRANCISCVM miſit, qui perſuaderet, rem per ſe Eccleſiae vtilem, ac neceſſariam. Ille vero tergiuerſari primum, ac defugere: mox vbi ſe collegit, haec fere capita ſupplice libello Pontifici obtulit. Perincommodum id Societati futurum: qui enim legitime id munus ad hanc diem adminiſtraſſent, iis eripi ſine querimonia non poſſe: ad haec complures in Eccleſia DEI familias, vetuſtate corroboratas, & ſanctitate morum illuſtres, ad quas id potius pertinere videretur; alioquin praeteritas ſeſe, moleſte laturas: Sociis denique priuatim fraudi futurum, & damno: quod qui illud munus obirent, continuo Societatis legibus ſolui, & obedientiae vinculis vellent, tamquam miniſtri Pontificis iam creati. Lectis his, Pius nihil prolatandum ratus, nodoſque facile ſolui poſſe; Societati exemplo paenitentiae Pontificiae munus pro ſuo iure mandat, domumque non procul ab aede ſumma D. Petri, certumque ſtipendium, ad victum, cultumq; corporis aſſignat. FRANCISCVS dicto audiens

acquieuit, praestantesque e Prouinciis vndique sacrarum litterarum, Officiorum simul & linguarum peritos euocatos, locat. Gregorio mox tertiodecimo Romae sedente, Societas onere illo leuari, sed frustra, optabat: munusque sustinet in hunc vsque diem, commodo, opinor, publico. Ecclesiasten item Pontificium e Societate tunc deligendum putauit, qui coram in amplissimo Cardinalium consessu de rebus diuinis frequenter dissereret. Primus hoc munus obiuit, FRANCISCO iubente, Benedictus Palmius, Italus: hunc secutus Alphonsus Salmeron, vnus in decem primis Ignatij Sociis: sed duodecimo post mense, nimirum secessus amantior, & commentandi S. Scripturam studio intentus, alteri e Sociis, Lusitano Theologo, Emmanueli Sa, lampada tradidit. Mox cessit Francisco Toleto Cordubensi: qui apud alios continenter Pontifices Ecclesiasten egit, ad annum vsque CIↃ.IↃ.XCIV. quo anno, inuita, & repugnante Societate, in Cardinalium Collegium a Clemente VIII. adoptatur: vitaque nuper, & dignitate decessit, postridie Idus Septemb. anni CIↃ. IↃ.XCVI. Neque hic substitit Pij erga nos studium: Sociis enim examinandi prouinciam dedit eos, qui Romam frequentes con-

confluunt,& ſacris initiari, vel iam initiati confeſſiones excipiendi fieri ſibi poteſtatem, volunt. Erant ea tempeſtate, (quis credat?) in vltimis Neapolitani regni finibus, haereſis Valdenſium reliquiae, qui Pauperes de Lugduno vocari gaudebant, quod malum vt maturrime tolleretur, e Sociis Chriſtophorum Roderiges, doctorem Theologum, mittit: qui partim diſputando, partim monendo, ad bonas eos partes, melioremque mentem traduxit: captos comitate hominis, & pietate, vt poenam, Pontificia poteſtate irrogatam, libenter ſuſceperint. Exploratum iam tum erat, Societati finem eſſe propoſitum, gentes a fide alienas, & haereticos, ad ſanam mentem pro virili reuocare. Si qua forte rurſum tempeſtas exorta in Socios eſſet, ſtatim aduolare Pius ſolitus, & opem ferre; Principibus Chriſtianis Socios commendare, rogare, obteſtari, precibus, miniſq; agere. Vt in ſeditione Auenione excitata, ſtatim exſtinxit incendium. Huius ſtudij ſpecimen erit diploma vnum in multis, ad Colonienſem Epiſcopum. Praeterea Mendicantium in numero eſſe Socios pronunciauit; immuneſque ſimiliter eſſe, & haberi voluit: dato ea de re, quod exſtat, diplomate, quincto Pontificatus anno CIↃ. IↃ.

 LXXI.

LXXI. Nonis Iuliis: vtque tuti ab iniuria in Prouinciis Socij viuerent, permisit Patronum sibi, quem Conseruatorem vocant, cum res postularet, bona sua venia, deligere ipsi summa auctoritate possent. Quod beneficium Gregorius XIII. immatura morte extincto Pio, insequenti anno Sociis libens datis tabulis concessit. Non defuere tamen, vt fit, qui dicerent, Pio propositum, Societatis institutum commutare, simul & vestitum. Qui rumor cum latius vagaretur, FRANCISCVS pro Societatis honore diligenter excubans, animiq; pendens, Francisci Patieci Cardinalis, & Burgensium Archiepiscopi opera, Pium rumoris in vulgus sparsi certiorem facit. Ille vero tantum abfuit, vt id cogitarit, vt nuncio illo tanquam aduersa re perturbatus, in haec ipsa verba clamans eruperit: *Absit a nobis hoc peccatum. Video enim complacitum esse* DEO *in his famulis suis, institutoque viuendi, quo fructum referunt Ecclesiae. Dum iidem erunt, qui hactenus, institutumque religiose seruabunt, nemo illis, qui sapiet, molestus erit, negociumque facesset.*

CAPVT V.

Pestilenti lue Romae grassante quae gesserit.

INEVNTE aestate anni CIↃ.IↃ.LXVI. Romae multi pestilentiae lue exstincti, vt &

vt & morbi contagio ſerperet latius. Corruptis enim aquis ea vrbis regione, quae Flaminia olim via, nunc Populi dicitur, quod ſtagnarent, ſordibuſque plenae, & putrefactae ſubterraneam puteorum frigidam corrumperent, qui hauſerant, labem, praeſentemque mortem ſenſerunt. Tot paſſim in ea Vrbis regione ſtrages, vt taetro odore, quem afflabant cadauera, inficerent alios prius, quam opem implorarent. Exſtincti incolarũ plerique Myſteriorum viatico non inſtructi. FRANCISCVS ſimul detrimentum cognouit, Socios miſit, qui vicatim aegrotos inuiſerent. Hic opinione maiorem ſtragem comperit. Itaque nihil cunctandum ratus, binos ſtatim Socios ad Pontificem legat. Hic magnam vim pecuniae in eleemoſynam aegrotorum inopiae ſubleuandae liberaliter erogauit: cuius etiam, tali Pontifice digna, audita vox: *Ea tempora eſſe, vt & calices auratos, Cruciſque ſigna argentea oppignerari vellet, quo* CHRISTI *membrorum inopiam ſubleuaret.* Eius etiam mandato Socij Senatum, populumque Romanum adeunt: ne difficili tempore deeſſent, rogant. Auditi, & vero perlibenter, factumque eſt in eorum ſententiam Senatus conſultum: Panis, caro, vinum gratuito aegrotis egenis e publico

daretur. Aedilibus item mandant, ſtipem ex omnibus Vrbis regionibus corrogarent. Nobilibus e ſuo corpore duodecim viris negocium datum, vna cum Sociis aegrotos quotidie inuiſerent. Igitur Socij aegrotantium numero per vicos explorato, Vrbem in quindecim regiones diſtribuunt: ſingulis officinas medicamentarias, & penu attribuunt. Ipſi bini ſingulis in regionibus cum medico aegrotos adeunt, miniſtrant animi, corporiſque alimenta, nihil vt egentibus, ad valetudinem quod pertineret, deeſſe paterentur. Nec minor animis curandis diligentia adhibita, ne qua in malis conſolatio deeſſet. Sacris itaque procuratis, erratiſque confeſſis, panis Angelorum migrantibus porrigebatur. Iudicabat enim FRANCISCVS, quantum animus corpori, & aeterna caducis antecellunt, tanto maiorem curam ſacris adhibendam. Gratum id omne Societatis officium Pio, Senatui, populoque Romano accidit, vt & biennio poſt ingraueſcente morbo, non perinde tamen periculoſo, idem Pius; multo poſt etiam Gregorius XIII. Pontifex, Sociis iterum aegrotorum curam mandarit, FRANCISCO Borgia nuper exſtincto.

CAPVT VI.

Primus Sociorum in Occidentis Indiam aduentus. Nouem Socij in Florida insula necati.

IN Orientis Indiam pridem Socij complures penetrarant; in Occidentis vero ad eam diem nemo. Igitur FRANCISCVS portam illic aperiri, Euangeliique lucem, & veritatem incultis illis gentibus nostrorum opera inferri, ex quo familiam ducere coeperat, vehementer exoptabat. Missi primum Christi anno CIↃ.IↃ.LXVI. Didacus Lopez, & Laurentius Gomes sacerdotes. Ludouicus item Ruiz, & Alfonsus Simonis, in Fortunatas insulas, quae Canariae hodie appellantur: vbi meridiani circuli extremum Cosmographi olim collocarunt. Ceterum enim terrarum orbem, nuper Hispanorum nauigationibus repertum, qua sol oritur, atque occidit, veteres ignorarunt: existere tamen, & esse posse, Plato de Atlantidum insula loquens, & Seneca Tragicus, aliique diuinarunt. Hos igitur, quos nominaui, comites addiderat FRANCISCVS Bartholomaeo Tores, Canariensium Episcopo, homini singulari & pietate, & doctrina. Illius enim de Trinitate Commentarij valde probantur. Docebat hic insulanos Catechesim vna cum

1566.

Plato in Timaeo, & in Critia. Seneca in Medea act. 2.

Sociis, lustrabatq; dioecesim pedibus ambulans, boni nullum officium Pastoris praetermittens. Eo ipso tempore Philippus Rex Catholicus, datis ad FRANCISCVM litteris, pro bona Societatis existimatione, quattuor & viginti in Occidentis Indiam mitti rogat: victui & cultui corporis in itinere nihil defuturum, gratumque id DEO, sibi,& incolis fore. Vt tam honesta, piaque postulanti Regi satisfaceret FRANCISCVS, misit primo electos e multis Socios: Petrum Martines, ex agro Turolio regni Aragonij, Ioannem item Rogerium sacerdotes, Franciscum Villaregium. Hi A.D. v.Kal. Sextil. eo ipso anno Hispalensi portu conscendentes, Floridam insulam viij. Kal. Octob. tenuerunt. Petrus Martines classe exsiliens, terram simul attigit, vt DEI verbum, Euangeliumque praedicaret, interiit, ictus caput pertica ab incolis, qui tum in littore agitabant, aduentum Europaeorũ prohibituri: mox semiuiuum in mare proijciunt. Nimirum pro singulari in DEVM pietatis studio hunc fructum retulit, vt quod pridem optarat, fidei testis, vita decederet. Qui casus tantum abest, vt ceteros in Europa Socios ab expeditione deterruerit, vt etiam incitarit magis, quod pro Christo mortem oppetere, & ipsi pari

studio

ſtudio exoptarent. Igitur ſecundo poſt anno CIↃ.IↃ.LXVIII. alia miſſio Sociorum 1568.
in eas ipſas oras inſtituta, quibus praefecit FRANCISCVS Ioannem Baptiſtam Seguram, quo ſe Ioanni Rogerio ſacerdoti, qui ſuperſtes adhuc eſſet, eiuſque ſodali Villaregio coniungeret: qui Hauanam portum occupantes, in Floridam poſt penetrarant. Erat tum forte in comitatu Cacicha quidam (ſic enim Florida in inſula principem virum appellare ſolent) quem Praefectus Petrus Menendes claſſe in Hiſpaniam adduxerat. Hic fidei Chriſtianae rudimentis Catechumenus iam imbutus, & ſalutari baptiſmi lauacro tinctus, Ludouici nomen acceperat. Credebant fore, vt gentis ſuae, morumque gnarus, ſimul & linguae callens, commode Socios deduceret, viamque muniret: ſed contra euenit. Baptiſta enim Segura ſeptem adhibitis Sociis, Floridam ſaluus tenuit: reliqui in portu ſubſtiterunt, nauibuſque exſcenſione facta, pedibus porro ingreſſi, duce viae Ludouico vſi, ſine militum Hiſpanorum, qui ſe illis vltro comites dabant, praeſidio. Supellectilem ſacris procurandis, libelloſque humeris geſtant. Siluas, ſolaque loca, & paludes, pedibus emenſos, commeatus iam defecerat: herbis itaque, &
radi-

radicibus victitabant, cubabant sub dio: Ludouico interim proditionem animo agitante: cuius tandem patriam attigerunt, procul admodum a mari sitam, a siluestribus hominibus, iisque nude agentibus, habitatam. Socios ille in pago morari iubet, seque exspectare, dum salutatis amicis, redeat. Profectus igitur quinque passuum millibus, ad diem dictam rediturum se pollicitus, cunctabatur: qui dies cum venisset, quattuor item additis, diuturnae morae, & solitudinis pertaesus Baptista, sacerdotem cum fratre ad Ludouicum allegat. Hic structis insidiis, (incertum, siue quia a fide Christiana transfuga desciuerat, seu quia proditionem pridem animo cogitarat) armata omni familia, Socios aggressus, incautos summa perfidia necat. Postridie eius diei vix illuxerat, ceteros Barbarum in modum adoriuntur, & silenti nocte, duce Ludouico, interimunt Socios, genibus nixos, precibusque ad DEVM fusis, mortem fortiter pro fide oppetentes. Exspoliant cadauera Barbari: sacratis vestibus sese induunt: illudunt, petulanterque insultant, quasi rem magnam, contrucidatis inermibus, & non repugnantibus, praestitissent. Arculam mox tres aperiunt, thesauro inhiantes. Erant hic Biblia sacra, Missarum

officia,

officia, libelli pij, precum orbiculi, imagines, agni caelestis effigies, cilicia, & flagella: Religiosorum nimirum arma, quibus & carnem ipsi domant, & Daemonem fugant. CHRISTI item Cruci affixi imaginem continebat, quam simul curiose aspiciunt, exanimes ceciderunt, humo afflicti, & mortui. Comites qui aderant, inopinata re perterriti, in fugam se, terga vertentes, dederunt. Quae quidam certa fide retulit, a se oculis conspecta, Hispanus adolescens, qui e classe Socios comitabatur: ideo non iugulatus, quod ad idola euertẽda minime venisse, & tenera adhuc aetate cum esset, nihil metuendum, sed in vinculis habendum putarint. Occubuere etiam Baptista Segura, Toleto Carpetanorum oriundus, morum probitate FRANCISCO gratiosus; Ludouicus item Quiros, sacerdotes. His aderant fratres, Gabriel Gomez, Petrus Linares, Sanctius Sauallius, Ioannes Baptista Mendes, Christophorus Rotondus: alter item Gabriel de Soliz. Eo ipso an- 1568.
no, vt ex Indicis litteris didici, ob eandem fidei constantiam Franciscus Lopez interfectus; dum e Cochinensi Collegio Goam proficiscitur, a piratis Mauris captus, cum tribus Sociis: quodque raso vertice viderent, sacerdotem, quod res erat, diuina-

diuinarunt: ad fidei defectionem sollicitant: sic saluum fore & incolumem. Honores etiam pollicentur: precibus denique minas miscent. Ille vero: *Ego ne vt* CHRISTI *castra deseram? non sinat ille* DEVS, *cui milito. Quoduis potius supplicij genus subire stat sententia, quam a Christiana Religione migrem.* Lancea itaque ilia confodiunt: ille ad Beatorum sedes abiit, feliciter. Alterum e Sociis captiuum abducunt: quid reliquis factum non comperi. Eodem ipso anno, Socios iterum binos Oranum in Africam FRANCISCVS misit, Petrum Domenicum, & Hieronymum Mur: vtrumque Valentiae superstitem vidimus: Comites hi dati fratri germano, Petro Ludouico Borgiae, Magistro equitum Montesanorum, a Philippo Rege misso, vt eam Africae oram armis teneret, & militaribus copiis praeesset. Socij in hac statione incolis, & militibus sacra rite procurarunt.

CAPVT VII.

Socij Peru Indiarum prouinciam, & nouam Hispaniam ingressi.

1567. EODEM ipso anno, qui est eius seculi septimus, & sexagesimus, alteris ad FRANCISCVM litteris petit Philippus Rex mitti Socios viginti in Peruanam Indiam,

Indiam, prouinciarum ad Occidentem longe maximam: quam in Sacris litteris Ophir, & Pirum etiam nominari quidam putant, Auri fodinis, & Salomonis Iudaeorum Regis commercio nobilem. Conscenderent igitur primo quoque tempore, collegiaque aedificarent, & domos, vti certis sedibus morati, Christianam Religionem propagarent, puerosque imbuerent optimis & moribus, & disciplinis. Postridie Kal. Nouemb. selecti de multis pauci, Luciferi fano (quem Baeticae portum *San Lucar* hodie appellāt) profecti Hieronymus Portillius Sociorum praefectus, Antonius Aluarus, Ludouicus Lopez, & Michael Fontanus sacerdotes. His additi Didacus Bracamontius, Ioannes Garcias Ianguēsis, Franciscus Methymnaeus, & Petrus Loberus. Hi primi Socios in eas Peru oras duxerunt, ludosque studiorum aperuerunt: hodieque docentur ibi de superiore loco artes omnes futuro Theologo necessariae: incredibili fructu & inquilinorum Hispanorum, qui illic negociantur, & neophytorum, qui CHRISTO iam nomen, suscepto Euangelio, dederunt. Quae res, simul Regis Catholici auribus, animoque grata accidit, alteram classe missionem institui iubet, profectique cum Praetore Franciscō Toleto

Gaspar Barrerius, & Ben. Arias Montanus.

Toleto ſacerdotes quinque, ſeptemque alij Socij. Anno vero ſecundo, & ſeptuageſimo, vndecimo Kal. Quinctil. in nouam, vt vocant, Hiſpaniam, quae regio nihil ambitu noſtra minor eſt, opulentia ſane maior, primi e Sociis traiecerunt quatuordecim, poſtulante eodem Rege Catholiço: quorum eo libentius nomina adſcripſi, quod primi viam munierint, portarintque Euangelium, longe nunc, lateque fuſum in Occidentis Indiam. Sociorum Praefectus Petrus Sanchius, doctor Theologus, qui pridem Complutenſem Academiam rexerat, & publici doctoris perſonam ſuſtinens, valere iuſſis titulis, & commodis, Societati ſe addixerat. Sacerdotes vero Didaci duo Lopez, & Fonſeca: Petri item, Diaz, Concha, Bazan, & Camargus cognomento: reliqui ſacris nondum initiati: Ioannes complures, his cognominibus, Sanchius, Mercatus, Curielius, & Matillus: Bartholomaeus: item Larioſus, Lupius, Nauarrus, Martinus Gonzales. Haec in Peru Prouincia; nuperque detecto orbe, FRANCISCO Generali Praepoſito praeclare geſta: nec minus in Europa Societatis incrementum fuiſſe, nunc oſtendam.

CAPVT

CAPVT VIII.

Poloniae Rex Societatem Regno accipit: Collegium Pultouiae exstruitur.

APVD Sarmatas, superstite etiamnum Iacobo Layne, inchoatum Sociis collegium, sumptu, & auspiciis Stanislai Hosij, Praesulis Varmiensis, Bransberga in vrbe, eius dioecesis, magno prouinciae Prussiae, quae ad Polonos attinet, emolumento. Hic Episcopus, ob singularem cum pietate coniunctam doctrinam, in Cardinalium vrbis Romae Collegium adoptatus, Synodo Tridentinae non interfuit solum, sed & Legatus praefuit. Dimisso itaque Concilio, insequenti anno quarto, & sexagesimo, ob 1564.
praeclare in Concilio nauatam a Sociis Layne, & Salmerone operam, Societatem acciuit, amplexusque est peramanter. Sigismūdus vero, qui tum Poloniae Regnum tenebat, animi dubius erat, quid Societate faceret: qua de sinistros in vulgus rumores sparserant, vt solent haeretici, in circulis, & conciliabulis, famosis ad haec libellis. Et vero ita nunc comparatum est, vt in aulis Principes verum non audiant, vbi assentatorum, & parasitorum (quos palatij sorices, tineasque Licinius Imperator appellabat) plena sint omnia. Tandem vero

Sex. Aurelius Victor in vita Constantini.

Francisci Comendonis opera (qui Apostolicae sedis Nuncius in Polonia, post etiam purpuratis est Patribus adscriptus)Rex metu liberatus est, honorifica de Sociis praedicatione: necessarios cum rebuspublicis omnibus, tum iis potissimum exsistere, quae temporum vitio sectarum labe, & opinionum monstris infectae sint. Catholicos enim confirmant: aduersarios refellunt: incolarum denique liberis pie,honesteq; educandis mirifice prosunt: qui cum ciuitatum sint Seminaria, in eius aetatis institutione posita videri omnia, spemque sitam constituendi optimi ciuitatis status, &, quod rei caput est, Religionis maiorum. His sermonibus, vt a pio viro profectis, assensus Rex, animoque erectus, & rei diligentius veritate explorata, Vilnense Gymnasium vniuersum Societati attribuere instituit: vt sectariorum, quae tum pestis ibi grassari coeperat, audaciam, seditiones, atque tumultus infringeret. Pius IV. Pont. Socios eo mitti, Rege postulante, iubet. At Vilnae Palatinus vir quidam, domi nobilis, & potens, sed Ariana labe aspersus, arma contra tulit; nec prius deposuit, quam victus, more maiorum, poenas dedit. Pacis itaque tempus in bellum, secessionemque vertit, resque de Vilnensi

Gymna-

Gymnasio dilata est: cuius in locum Pultouiae, quae Prouinciae Mazouiae regni Poloniae ampla vrbs est, nouum Collegium Sociis institutum, bona cum Regis venia, qui regiis comitiis honorifico diplomate, quod in manibus est, Societatem ornauit. Anno sequenti Vilnae Collegium 1565.
institutum: mox & Iaroslauiae: deinde Posnauiae. Qua tempestate parebant vni Prouinciali Praefecto Austriae: qui statis anni temporibus ea collegia lustrabat: verum quod vasta ea Regio obiri commode non posset, crescente indies Collegiorum, collegarumq; numero, Poloniae regnum Prouincia facta. Accesserat enim Collegium ad ea, quae in Moscouiae finibus sita, proxime recensui, & Rigense in Liuonia.

CAPVT IX.

Varia item variis in Prouinciis constructa Collegia.

APVD Hispanos item Collegium in Baetica Marchenae in oppido excitari coeptum a nobilissima matrona Maria Toletana, vxore Ludouici Poncij Leonij, Ducis Arcos. erat eadẽ soror Antonij Cordubae, qui Societati pridem se addixerat. Tanto igitur studio hoc agebat, vt euocatos Socios suorum commodo colligeret, vt aedificando Collegio mundum etiam

muliebrem omnem venderet; redactamq; pecuniam alendis Sociis aedificioque impenderet. Templum ibi satis magnifice conditum, domusque ampla: in qua, quia multorũ capax, Baeticae prouinciae Conuentus Sociorum tertio quoque anno habitus saepenumero est: in gratiam Roderici Poncij Leonij, & Teresae Zunigae coniugium, Ducumque Arcos: qui veluti a maioribus relictam in DEVM pietatem, Sociosque studium, cum ipsa haereditate adiisse videntur. Hoc ipso tempore Toleti Carpetanorum, Sociorum coetus, e Collegij iure, in domus professae formam
1567. transiit. Proximo anno Pintiae Vaccaeorum ex Collegio, temploque S. Antonij, domus item Professorum Sociorum constituta: Collegis ad D. Stephani portam migrantibus, quod antea Ambrosij Collegium dictũ, coemptis aedibus beneficentia nobilis matronae Maioris Biueroae. An-
1568. no post secuto, in Carpetanis, Carauaccae in oppido Michael Reynus, vir opibus clarus, pro singulari in Socios studio, bona omnia testamento legauit Collegio Sociis exaedificando: hoc addito elogio modestiae pleno: *Si quis tantundem adderet, & auctius opus faceret, fundatoris se nomen, iusque ei conce-*
1569. *dere.* In ea ipsa regione, anno insequenti
Segurae

Segurae montium, hodie *De la sierra* indigenae vocant, Christophorus Rodericus Moya, duabus virginibus Catherina Diaz, & Francisca Auiles, ex se natis consentientibus, sua item liberaliter Sociis assignauit: eo potissimum consilio, vt Collegio exstructo, ea ora satis inculta, litteris coleretur simul & moribus. Et haec quidem tunc in Hispania gesta accepimus.

In Gallia conditum Auenione Collegium: quae eius regni vrbs est Pontificia.
Anno quincto, & sexagesimo, Virodunum 1565.
Socij in Collegium, tanquam in coloniam, primum missi; euocante eius vrbis Episcopo, e familia Praemonstratensi. Camberiense item Collegium inchoatum: quae vrbs metropolis est Allobrogũ. In Austria Prouincia iacta tum fundamenta Collegij Olomucensis, in Morauia regione, sumptibus Doctoris Guilielmi, qui Praesul eam
tenebat. Anno proximo Spiram Nemetum 1566.
Rhenana in prouincia, quam tunc Hieronymus Natalis obibat, euocati primum Socij beneuolentia, & amore nobilis, insignisque Collegij Canonicorum: in primis auctoritate pij, ac nobilis viri Andreae ab Oberstein, Ecclesiae Cathedralis, vt vocant, Decani. Hic vir ad generis claritatem tanta est grauitate, pietate, ac virtute, vt

merito lumen, & exemplū Ecclesiasticae disciplinae dici possit. Cumque temporum, ac locorum angustiis tam pio desiderio remora obijceretur, euicit tamen sententia, vt, quamuis pauci, ac tenuiter, alerentur tamen nostri. Sed fundata Societas piorum liberalitate nonnihil creuit, tantumque sua opera domi, forisque praestitit, quantum ab optimo quoque potuit exspectari. Neque hic stetit honorati illius, ac nobilis Canonicorum Collegij officium. Vrbe enim pellendi Socij cum essent eorum opera, qui deprauatarum opinionum aestu abrepti in alia omnia discesserunt, intercessere illi, inprimisque honorandus, ac nobilis, quem dixi, Decanus, contraque nixi, Maximiliani etiam Caesaris auctoritate peruicerunt. Quin & membris additis amplificare domum, quo maior indies seges spiritalibus exercitationibus colligatur, student. Herbipoli, in ea
1567. ipsa Prouincia, anno millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, Fredericus Herbipolitanus Episcopus, accitis ex Italia Sociis, vacuum monasterium Beatae Agnetis attribuit: qualia multa in Germania coenobia, pro dolor, videas. In Turolensi comitatu biennio post, conditum Collegium Halense, auspiciis, & pietate Augustarum filia-

filiarum Ferdinandi Caeſaris, Magdalenae,& Helenae e gente Auſtriaca: quae ſe virgines DEO deuouerant, eoque ſe abdiderant, Sociis, tanquam pietatis adminiſtris, vſae perhumaniter. Bona item cum venia Subalpini Reguli, Auguſtae Taurinorum, quae metropolis Allobrogum eſt, vir locuples Collegium Sociis aedificat: inchoatum quidem anno CIↃ. IↃ. LXIV. ante quam FRANCISCVS Praepoſitus generalis crearetur; ſed triennio poſt profecti Socij, & in poſſeſſionem legibus miſſi. Brixiae item, quae Venetae ditionis vrbs eſt, e paruis principiis magnum breui Societas ſumpſit incrementum. Sacerdos enim Brixienſis domi nobilis, Sociis pridem vſus familiariter, (quibus etiam adſcriptus, vt optabat, fuiſſet, niſi valetudine incommoda vſus foret) communia cum Sociis officia exercere: aures paenitentibus dare, hortari ad pietatem, aegrotos inuiſere, cetera id genus exſequi. Aſſeclas, vt fit, mox reperit ad triginta, qui vni illi reuerenter parebant, nullis tamen Religioſorum hominum votis aſtricti. Res item publica Brixienſis duo iis templa attribuit, D. Antonij alterum, alterum Calera nomine. Verum diſciplinis non ſatis excultis, & idcirco de ſuperiori loco concionari

prohibitis, optimum visum omnibus, Societati se adiungere: bonis etiam Fortunae in commune collatis. FRANCISCVS non inuitus accepit; quin & DEO gratias egit, quod tantam, tamque breui tempore messem, iis in locis, quibus maxime opus esset, attulisset. In ea ipsa prouincia tironum domus Societatis Nouillariae, Comitum eius ditionis beneficio, a fundamentis eo ipso
1569. nono, & sexagesimo anno excitata.

CAPVT X.

Socij vndequadraginta in Brasiliam Indiae proficiscentes ab haereticis interempti.

NEC vero Collegiis duntaxat propagata Societas, nec Europae finibus circumscripta; in Indiam iterum profecta est, & loca illa solitudine vasta, barbarie, & immanitate inculta, fuso sanguine irrigauit. Vt enim recens planta agris infixa, aqua rigari solet ab agricolis, donec altas egerit radices, tum ventos contra, atque tempestates immota consistit; sic & nascentem DEVS Ecclesiam martyrum sanguine, admirandisque operibus fouit, dum adolesceret; vt corroborata aduersus tyrannorum vim, haereticorumque insidias, duraret. Scitum illud Tertulliani, Martyrum sanguinem semen esse Christiano-

rum.

rum. *Plures*, inquit, *efficimur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum.* Euentus id verum esse nostra tempestate declarauit, cum Socij in vltimas vsque Indiarum terras Euangelium intulere. Accipite nunc breui vndequadraginta Sociorum necem, dum in Brasiliam, fidei propagandae, quae Occidentis Indiae pars est ampla, & potens, proficiscuntur. Miserat FRANCISCVS Portu Calensi eam in oram Ignatium Azeuedum Lusitanum, vt genere, sic & pietate insignem: vt Sociorum illic obiret Collegia, quaeque opus essent, amplificando regno CHRISTI, & Euangelicae praedicationi, diligenter inspiceret. Qua in re fidem, industriamque facile omnibus probauit: cuius vt ratio FRANCISCO, tanquam Societatis capiti, constaret, Romam versus proficiscitur. Hic segetem quidem magnam esse bene narrat, & ad messem albam, operarios vero paucos. Igitur FRANCISCVS iubet prouinciae illius praefectum eo redire, & ex Hispania comites colligere, ac traijcere in Indiam, qui se sponte offerrent. Permissum item tirones aliquot Societatis candidatos, qui ad eam se expeditionem vltro darent, in Societatem transcriberet, secumque duceret. Compertum enim adolescentes pietati ad-

Apologetico extremo.

dictos, linguis perdiscendis aptiores: caeli item, solique genio, & alimentis melius assuescere. Collectis igitur ad vndeseptuaginta Sociis, tribus eos nauibus diuisit, quod vna omnes simul vehi, incommodum videretur. Quattuor supra quadraginta secum Ignatius praetoriae imposuit. Alteram Petrus Dias sacerdos cum aliquot Sociis conscendit: tertiam item reliqui. Classi, septem onerariis nauibus instructae, praeerat Ludouicus Vasconcelus, nobilis Lusitanus, manu promptus, & strenuus, cum imperio in Brasiliam missus: laetus vehementer tot, tantorumque Sociorum contubernio. Illic enim quiete, non secus atque in Collegiis, & amice agitabant. Domesticas pietatis exercitationes, orandi, seipsos excutiendi, & legendi religiose seruabant: ad nauales Socios, nautasque, & milites, is quoque fructus redundauit. Informati enim ad pietatem: sinistris verbis abstinere iussi sunt: libri item impudici, & otiosae fabulae manibus excussae; pro his pij libelli repositi, & piaculares orbiculi, & Agni caelestis effigies. Ventum tandem est in Materiam Insulã. Hic praetoria nauis, quam Ignatius conscenderat, ab aliis deflexit, Palmamque in Insulam, vnam e Fortunatis, cucurrit. Discessuros

primum

primum ad ſe Ignatius Socios vocat, auguratuſque, quod euenit, fore; vt in haereticorum Piratarum manus inciderent, optionem omnibus dedit, vt ſi quis ex eo numero mortem pro CHRISTO oppetere detrectaret, in Materia Inſula maneret. Qui conſtantes perdurarent, Sacramentis Eccleſiae muniti, ſeſe morti compararent. Quattuor dumtaxat ceſſerunt metu, non ſatis ad mortem parati. Quadraginta confeſſione rite expiati, ſumptoque pane caeleſti, peruigilio Principum Apoſtolorum, miniſtrante Ignatio, qui & Agni cereas imagines, Sanctorumque reliquias, Roma allatas, diuiſit, hilares conſcendunt: amplexi inter ſe alios, qui cum Petro Dias altera naui vehebantur: quaſi praeſagientes fore, vt poſtremum inter ſe complecterentur. Fortunatis iam inſulis digreſſis, vnus, & frequens de martyrio ſermo erat, vt eam mortem votis exoptaſſe viderentur: vt hoc tanquam celeumate prouecti Socij, non procul Palmenſi portu conſpecti quinque piratici myoparones, quos Iacobus Soria nobilis pirata ductabat: qui Caluiniana labe aſperſus, in Catholicos infeſtiſſimo odio incurrebat. Roſtrata ſtatim inuectus accurrit, armata probe omni genere tormentorum aeneorum. Ignatius
vero,

vero, quod animo praesagisset, suggerente DEO, verum esse mortis periculum comperit. Adhortatus itaque ad pugnam omnes, constantiamque vectores, victores fore pollicetur, siue morte occumberent ab haereticis trucidati, siue vincerent hostes. Imaginem itaque B. Virginis Roma allatam ea forma, qua S. Lucas pinxisse creditur, manu tenens, ad Sociosque conuersus, (qui Sanctorum litanias cum lacrymis recitabant, opemque diuinam, mortem oppetere parati, implorabant) sic forti animo postremum appellat. *Hodie omnes, fratres dilectissimi, ita mihi cor salit, vita migrabimus, diuinisque in caelo epulis perfruemur cum* CHRISTO, *&* B. VIRGINE, *ceterisque caelitibus. Praeclarius certe nobiscum agetur, caeli, quam Brasiliae portum tenentibus. Orationi itaque intenti, ad mortem nos comparemus, quando hunc nobis postremũ illuxisse diem credo.* Interea praetoriam Lusitanam pirata oppugnatam, non tamen suorum sine sanguine, inuadit: cognito Iesuitas (sic enim nostros plerique vocant) naui portari, ad vnum omnes contrucidari iubet. *Pereant*, inquit, *pereant Papistae, qui falsam Brasiliae doctrinam important.* Quamuis paulo ante sacerdotibus, & B. Francisci monachis captis, vitam condonasset, (sic enim Piratae loquuntur, quoties a caede

a caede temperant, quam per vim, nefasq; grassando inferre possent) Sociis tamen minime pepercit, licet tironibus adhuc plerisque, & adolescentibus. Propius cum accessisset, vocem intendens: *Praecipitentur*, inquit, *in mare omnes illi Iesuitae, Papistae, hostes nostri acerrimi*. Nec mora: milites duci non dissimiles, & haeretici, Socios inuadunt, tritis vestibus exspoliant, vulnera pugionibus infligunt, iis primum qui raso vertice sacerdotes agnoscerẽtur. Plerique in mare praecipites dati, brachiis manibusque, ne qua enatandi spes esset, truncatis. Ignatius, quod animum singulis adderet hortando, & vrgendo, in capite vulnus accipit, vt fissum dissiliret. Hic immotus mortem operiens, tribus confossus lanceis vociferando cadit. *Testes*, inquit, *appello mortales, & Angelos, me pro fidei Catholicae Romanae professione occumbere: a qua ne latum quidem vnguem resiliendum puto*. Sociosque respiciens: *Filioli*, inquit, *mortem ne expauescite*. Imaginem Deiparae manibus eripere haeretici frustra conati sunt. Benedictus Castrus, imaginem & ipse CHRISTI de Cruce pendentis, dextera praeferens, tribus glandibus ictus nondum concidit. Igitur ferro punctim, caesimque confodiunt, & semiuiuum naui deturbant. Emmanuelem item Aluarum in facie vulnerant,

nerant, tabulato affigunt, brachia, cruraq; confringunt, ossa collidunt: vtque lentius, & diuturnius mortis genus esset, exstinctum nolunt. Mox animam agens in maris fluctus praeceps datus. Ceteris ad imaginem genibus flexis, in rabiem acti haeretici, gladiorum capulos capiti Blasij Riberae illidunt. Quo ex vulnere consternatus, periit. Petro vero Fonsecae miles os pugione confodit, maxillamque soluens interimit. Didacũ Andradam presbyterum, qui Ignatio succenturiatus erat, confessionibus aures dantem, Sociosque hortantem, pugionibus confossum in pelagus praecipitant: cum diceret: *Pugnemus, Socij, fortiter, sanguinis prodigi: CHRISTI enim sanguine redempti sumus.* Haec dum strages fieret, languebant ex morbo, taedioque nauigationis Gregorius Scribanus, & Aluarus Mendez. fallere itaque, & latere potuissent aegroti, si animo libitum fuisset. At occasionem, palmamque martyrij minime praetermittendam rati, in pedes vltro desiliunt, iniectaq; veste seminudos se, iugulumq; offerunt. Simon a Costa, quod corporis dignitate, generis quandam nobilitatem prae se ferret, archipiratae a militibus oblatus, interrogatusque a Soria, Iesuita ne esset? quamuis inficiando effugere, & dilabi potuisset,

tuiſſet, mori tamen, licet nuper admodum Societati nomen dediſſet, pro Religione maiorum maluit, quam deſertor videri. Indignatus pirata in oculis iugulari, & in mare proijci praecepit. Nouem igitur, & triginta Socij ſic occubuere, feliciter, Idib. Quinct. anni CIↃ. IↃ. LXX. Singulo- 1570.
rum nomina recenſebo. Ignatius Azeuerus Prouinciae praefectus, Didacus Andrada, Antonius Suarez, Benedictus Caſtrus, Ioannes Ferdinandus Olyſſiponenſis, Franciſcus Aluarus Couillius, Dominicus Ferdinandes, Emmanuel Aluarus, Ioannes Mayorga Aragonius, Alfonſus Vaena Toletanus, Gonzalus Henricus Diaconus, Ioannes Ferdinandus Bracarenſis, Alexius Delgadus, Ludouicus Correa Eborenſis, Emmanuel Rodericus Alcorchetius, Simon Lopez, Emmanuel Ferdinandes, Aluarus Mendez, Petrus Munnos, Franciſcus Magalunius, Nicolaus Dinyus Brigantinus, Gaſpar Aluarus, Blaſius Ribera Bracarenſis, Antonius Ferdinandus Montis Maioris, Emmanuel Pachecus, Petrus Pontaureus, Simon a Coſta, Andreas Gonſaluus Vianius, Amatus Vaſquius, Didacus Perez Miſceus, Ioannes Baëza, Marcus Caldera, Antonius Correa Portuenſis, Ferdinandus Sanches Caſtellanus, Gregorius Scriba-

Scribanus Logrunensis, Franciscus Perez Godoi Torrichius, Ioannes Zaureus Toletanus, Ioannes S. Martini Illescanus, Stephanus Zuraire Cantaber: qui simplicitate morum, & candore singulari cum esset, Placentia Hispaniae digressurus, sacerdoti nostro: *Laeto*, inquit, *proficiscor animo, certus de martyrio*. Interrogatusque, vnde tam constanter id assereret: a DEO, qui ipsa Veritas est, reuelatum sibi respondit. Vnus Ioannes Sanchius periculum sic euasit. Dum vectores a Sociis pirata separat, & manus cuiusque, vestesque contemplatur, hunc vt pannosum, manibusq; callosis intuitus: *Tune*, inquit, *coquus es Iesuitarum?* Affirmauit ille nihil perterritus: tamen quod iuuenis admodum esset, breuiorique veste incederet, & sibi coquendo vsui fore putarent, lanienae eripitur: delatusque cum illis in Aquitaniam: mox in fugam se domum versus dedit: DEO nimirum ita iubente, vt maiore fide, tanquam oculatus testis, rem gestam referret: quamquam non defuere & alij, qui fuga elapsi, eadem enarrarunt. Verum ne integro quadraginta Sociorum numero vnus deesset, DEI benignitate, veluti Felici olim Martyri Adauctus quidam, qui in Ioannis Sanchij locum suffectus, eiusdem paene nomẽ induit, Sanctus Ioannes

In Martyrol. 30. Augusti.

Ioannes vulgo appellatus, classis Lusitaniae Praefecti cognatus. Hic Sociis adscriptus non erat ab Ignatio: optabat tamen cãdidatus vehementer: quare ab illius latere nunquam discessit, Socios in omnibus piis exercitationibus imitatus, cum orando, tum meditando assidue. Hic ad caedem similiter destinatus, nihil tergiuersatus, emori maluit, quam vt salutis aeternae opportunitatem amisisse videretur. Iugulatus itaque, & in mare deturbatus. Sic & quadraginta Martyribus, Sebáste, sub Imp. Licinio, quos Basilius, eiusque frater Nyssenus Gregorius, disertis sermonibus laudarunt, accessit vnus satellitum, custodiae adhibitus: ne quadraginta coronis in caelo spectatis vna deesset. Vectores hic omnes Soria liberos abire permisit, exspoliasse contentus: in Socios vero saeuiit, non exspolians solum, verum etiam innocentes trucidans: quod & a puero haereticam immanitatem imbibisset. Ingenium enim Sectariorum est, eorum praesertim, qui se Caluinianos, & Puritanos iactant, vt in pios omnes Catholicos grassentur. 9. Martij.

M CAPVT

CAPVT XI.

Duodecim rursum Socij ab haereticis iugulati.

NEC ceteri huius nauigationis Socij a caede, periculisq; immunes fuerunt: qui Petrum Diaz sacerdotem secuti, Materia in insula remanserant. Omitto taedia longae nauigationis, quindecim amplius mensium, atque pericula: de exitu agamus. Ad insulas maris Atlantici delati Badouentum, hinc ad S. Dominicum, mox Cubam, variis, foedisque iactati tempestatibus, ad Tertiam insulam tandem appellunt. Hic iactis anchoris, quatuordecim Socij, qui Petro Diaz commissi fuerant, conscenderunt praetoriam Ludouici Vasconceli. Is ceteras naues exarmatas relinquere coactus, vt male compactas, rimasque agentes, quod plerique aut fuga dilapsi essent vectores, aut morte obita desiderarentur, vnam instruxit, oramque soluit Tercera, in Brasiliam versus, postridie Nonas Septemb. anno CIƆ. IƆ. LXXI. Octiduum fere ventis ex voto spirantibus, longiusque prouectis, apparent vela myoparonum quinque. Ex his quattuor Gallus ducebat Ioannes Cadouilius, haeretica perfidia, & animo in Socios, piosque omnes, Iacobo Soria nihilo inferior. Vna Britanni piratae erant.

1571.

erant. Ludouicus, vt erat nauigandi peritus, cognito, id quod erat, periclitari omnes, ad pugnam hortatur: ſignoque dato claſſicum cani, arma expediri iubet, & in verba ſua ſacramento adigit: vt ſe quiſque, Fidem, Religionemque maiorum, armis ab haereticorum incurſu tueatur. Socij quoque blandis verbis ſuadent, ſi feliciter in hoſtem pugnare vellent, cum DEO prius in gratiam rite confeſſi redirent, a quo auxilium ſperare iuberentur. Primus Ludouicus paruit, mox Nauarchus, ceterique ordine milites: datumque tempus ſui colligendi. Nox enim, & tenebrae pugnam impediebant. Poſtridie eius diei vix dum illuxerat, praetoriam grauiter myoparonibus oppugnant, cinguntque obſidione. Obſiſtunt fortiter Luſitani, glandes mittunt; globos, & lapides in hoſtem iaciunt, manus conſerunt, vi geritur res: vt multo ſanguine ſteterit victoria, interemptis aliquot piratis. Coruis tandem nauem comprehenſam conſcendunt, captamque inuadunt. Ludouicus fortiſſimi Ducis functus officio, qua hortando, qua pugnando, binis plumbeis glandibus ictus, vulneribuſque cominus confoſſus, concidit. Irrumpunt hoſtes magna vi: ignotum exuunt, praecipitantque in mare. Reliqui vectores, ho-

ſtium potiti ſunt. Mox cellam ingreſſi, Franciſcum Caſtrium, ſacerdotem, qui Nauarcho e vulnere animam agenti aderat, aureſque confitenti dabat, repertum, multis ferri ictibus confodiunt, rabie agitati: quod Paenitentiae Sacramentum infeſto animo excordes oderint. Petrum item Diaz iiſdem occupatum officiis, qui ad Caſtrium collegam laborantem aduolarat, cum Gaſpare Goezio admodum adoleſcente, qui a ſenis latere non diſcedebat, immaniter iugulant. Vndecim, qui reſtiterant, Socij, inter ſe hortari, animoſque addere, ad fortiter pro CHRISTI nomine, & orthodoxa fide occumbendum. Rapti igitur pugnis, vulneribus, & contumeliis affecti innumeris, tandem vinctis poſt terga manibus, cellulae incluſi, addita etiam militum cuſtodia. Michaelem Aragonium, quod accepto ſecundum brachium vulnere, dum vincula nectuntur arctius, ingemuiſſet, apprehenſum, vna cum Franciſco Paulo, qui latus claudebat, in altum deturbant. Nouem ſuperſtites noctem in vinculis agunt, eorumque aures flagellant interim contumeliis, blaſphemiiſq; in DEVM, eiuſque ſponſam Eccleſiam. Luceſcebat iam, primaeque preces haereticorum in aurora fuſae, vt morti Socios addicerent,

tanquam

tanquam suos, vt pleno ore pronunciabant, hostes Iesuitas. Igitur indicta caussa, lataque mortis sententia, antennis primum suspendere constituerant: post, auaritia ducti, quod magnam auri vim e Lusitania portari, templis in Brasilia aedificandis, putarent, cunctandum rati: vbi nihil repertum, hiantes, ac praedae spe decepti, immani, & plusquam barbara crudelitate innoxios pulsant, calcibus petunt, pedibus humi conculcant: canes adhaec, latrones, Papistas, DEIque hostes nominant. Socij vero, sicut oues ad lanienam ducti, ne verbum quidem contra hiscere, sed patienter ferre. In altum tandem praecipitantur. Duo natandi ignari, fluctibus ilico mergūtur; quinque natandi periti inuicem adhortantes, iuuantesque, aliquandiu durarunt. illa tandem oratione ad DEVM fusa, *Tibi soli peccaui*, tres fundum petierunt. Didacus vero Ferdinandus, scapha piscatoria adnatando exceptus, naufragium euasit. Sebastianus Lopez, & ipse conspecto in obscura nocte lumine, nauigium accessit, sed frustra fuit: verbis contumeliosis ab haereticis acceptus, & in malam rem abire iussus; vt sunt haereticorum ingenia: receptus alia tandem nauicula, hominis paullo humanioris, & angulo, vesteque tectus. *Psal. 50.*

Hi rem, vti gesta est, oculis inspectam narrarunt, periculis defuncti. Nomina vero duodecim Sociorum ex Annalibus recensebo. Sacerdotes quidem duo gregem ducebant: Petrus Diaz, & Franciscus Castrus. Fratres vero, Alfonsus Ferdinandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diaz, alter Ferdinandus Aluarus, Michael Aragonius, Franciscus Paulus, Petrus Ferdinandus, & Didacus Gondisaluus. Neque hic furor substitit, atque immanitas. Nam & in DEVM, Diuosque impij, non contenti Socios feris obiecisse, monstrisque marinis, reliquias etiam omnes Sanctorum, & imagines, cereasque Agni caelestis effigies, & piaculares orbiculos in fluctus spargunt, atque dissemiunant: quibus adminiculis Socij barbaras illas, & incultas Brasiliae gentes, delinire, & ad CHRISTVM allicere cupiebant. Quorum excessum idcirco retuli copiosius, cum vt consolationi mors sit piorum, & exemplum superstitibus exstet: tum vt fidem maiorum hodieque etiam sanguine, qui clamat ad DEVM, vt sanguis Abel, stabiliri, quisquis haec leget, vel audiet, intelligat. Interim FRANCISCVS, vt vnde digressi sumus, eodem reuertamur, accepto hoc tristi nuncio, mortem Sociorum

gratu-

gratulatus, qui fortiter, conſtanterque occubuiſſent; Indorum vicem miſeratus eſt, qui talibus verbi miniſtris, haereticorum opera, ac beneficio, priuati eſſent. Sanguinem itaque fuſum DEO acceptum libens referre, veneranſque precari, eundem ſibi, ceteriſque Sociis animum, mentemq; daret. Felices etiam ſaepenumero appellauit, qui bona, caput, omnia denique CHRISTO impendentes, hinc emigraſſent, vitaeque miſerae calamitates effugiſſent, feliciter.

CAPVT XII.

Collegia Societatis paſſim aedificata.

ET hi quidem Socij ſanguine viam ſibi ad immortalitatem munierunt: eorum caedes adeo alios non deterruit, vt plures etiam in dies Socij id ipſum votis expeterent. Nec Sociorum duntaxat numerus creuit, ſed & Collegiorum magna eo ipſo tempore facta acceſſio eſt. Nos ordine pleraque, locorum & temporum, quoad eius fieri poteſt, habita ratione referemus. Igitur apud Luſitanos, vt ab vltimis terrae finibus auſpicemur, Reges illi ſingulari in Societatem ſtudio, & beneuolentia, (quam & recens ortam munifice complexi ſunt, & e patrio ſolo, Indiarum in remotas re-

giones transtulerunt) insulis Materiae, & Tertiae Collegia Sociorum, magno insulanorum commodo, excitarunt. Optabant enim pij Reges non tam suum, quam CHRISTI Regnum proferre: suosque, depulsis iam errorum tenebris, Christianae Religionis praeceptis imbui, vnaque cum nutricis lacte imbibere pietatem. Anno
1570. itaque opinor CIↃ. IↃ. LXX. in Materiam Rector cum Sociis aliquot conscendit Emmanuel Sequeyra. Angram vero, quae metropolis est vnius insularum Tertiae, primus proficiscitur Ludouicus Vasconcelus. Rex e publico stipendium alendis Sociis, quod satis esset, assignauit.

Eo ipso tempore in Baetica Collegium Baezanum his ortum principiis. Eluira Auila, matrona nobilis, testamento sua legauit alendis Sociis. His accessit, Collegij S. Iacobi, a Compostellano diuersi, reditus, quod a Didaco Carillo Caruacalio non satis fundatum, non habitabatur. Patronorum itaque voluntate, vt vltima testatoris rata voluntas esset, Pontifex supplici libello rogatus, Societati attribuit. In Toletana Prouincia per idem tempus Huetense Collegium habitari coeptum, triennio quidem ante inchoatum: quo anno Stephanus Ortisius, Sacerdos diues, patriique commodi in pri-

in primis ſtudioſus, moriens ſua, Sociorum alimento, incolarum beneficio, reliquerat. Apud Siculos item Calataierone (id oppidum inſulae vmbilicum tenet, opulentia clarum, & frugum meſſe) Socij acciti domicilium habere coeperunt, & ex aerario ali; fructum animarum tanquam manipulos relaturi. Redeo in Hiſpaniam; in Caſtellana prouincia, Legionenſe Collegium inſtituit, dotauitque Ioannes Sancti Aemiliani cognomento, eius vrbis Epiſcopus, ſingulari vir & caſtimonia, & vitae auſteritate. Propoſitum enim Praeſuli innocentiſſimo, ex Tridentinae Synodi iuſſu, egenos alumnos ad Sacerdotij dignitatem informare, qui iam natu grandiores, in Domini vinea colenda, laboris in partem venirent. Quae ſpes eum non fefellit. Dici enim vix poteſt quanto ſtudio, ſopita illis locis ingenia, exſtinctoſque igniculos, Socij docendo, & concionando, excitarint. Malacitanum Collegium Baeticae Prouinciae, eo ipſo anno coeptum, liberalitate Franciſci Blanci, Epiſcopi. Hic olim Oritanus Epiſcopus, Montis regalis Collegium Sociorum Prouinciae Caſtellanae, alimentis auxerat: nec his contentus fuit. Archiepiſcopus enim creatus Compoſtellanus, Sociis ibidem domum ſua pecunia

exaedificauit: Sociosque qui Salmanticae in sacra studia incumberent, liberaliter fouit. Vetus nimirum Sociorum patronus, ex quo Tridentino e Concilio in Hispaniam Episcopus reuertit. Villagarziensis domus Tirones Socios informat, perficit veteranos. Hanc nobilis, vereque generosa matrona Magdalena Vlloa, a fundamentis ingenti sumptu aedificandam curauit: partim auctoritatem secuta coniugis morientis, Ludouici Quixadae, qui Praeses Indici Senatus, dum vixit, fuit, & a consiliis intimis Philippo Regi Catholico, eiusque oppidi dominus: partim vt incolarum liberos optimis disciplinis, Sociorum opera, moribusque imbueret. Id quidem vltimum Collegium FRANCISCVS in Hispanica profectione, qua de infra dicetur commodius, admisit, probauitque. Illa vero matrona, summo pietatis studio, alterum Ouetense Collegium Sociis exstrui iussit: eo solum consilio, quod omnem illam Asturum regionem cultura, litterisque indigere audiuisset. FRANCISCVS in ea ipsa Hispanica legatione, anno, qui fuit ei vltimus, CIↃ.IↃ. & LXXII. in Gallia, Burdigalense Collegium ciuitatis sumptibus exstrui permisit, Sociosque missurum se recepit. Alterum item Niuernense, beneficio-

ficio coeptum Ludouici Gonzagae, eius ditionis Reguli. Ea tempestate in Lotharingia Collegium Mussipontanum institutum, liberalitate Caroli Lotharingi, Cardinalis amplissimi, hominis summa prudentia, antiqua fide, egregia doctrina, prope singulari eloquentia excellentis: quibus artibus egregie Catholicam fidem semper defendit: omnique adeo familiae Lotharingicae, & Guisiae, laus ea propria, ac paene singularis, (sanguinis enim prodigi semper exstiterunt) vt orbi testatum reliquerunt. Multum sane viderat prudens ille vir, Gymnasium hoc, tanquam molem, murumque obijci oportere, haereticorum audaciae, atque tumultibus. In Germania, Rhenana in Prouincia, Fuldense inchoatum Collegium Societati Abbatis, Principisque Imperij Balthasaris sumptu aedificatum. In Polonia quoque tum Posnaniense ab vrbis Antistite institutum. In Austria Prouincia, Brunae, quae in Morauia sita vrbs est, tironibus Sociis e publico domus data. In Italia vero, in Prouincia Insubrum, altera tironum domus Aronae attributa a Carolo Borromeo, Cardinali sanctissimae vitae, qui & Mediolanensis Collegij auctor exstitit: quod quidem domicilium, cum ad sancti Fidelis aedem sacram

ſacram eſſet, vertit in domum Profeſſorum Sociorum. Collegiumq; inde, Breranum in templum tranſiit. Humiliatorum olim ea ſedes fuerat; quam Religionem Pius V. ea fere tempeſtate exſtinxerat, Sociorumque vſui attribuit: hodieque poſſidetur magna ciuium voluntate ſimul & fructu. Et haec quidem triennio condita a FRANCISCO Collegia memoria repeto, niſi forte, vt ſunt res humanae, quaedam nos fugerunt.

CAPVT XIII.

Summo ſe magiſtratu abdicare conatur FRANCISCVS.

HIS fere occupatus, magno Eccleſiae commodo, & Societatis, FRANCISCVS tenebatur: tamen, qua erat animi demiſſione, atque modeſtia, cum ceteris ſatisfaceret omnibus, ſibi ipſi nunquam: magiſtratu abire, ſeque abdicare decreuit: ſperans fore, vt ſi eadem alter poteſtate polleret, maiores Sociis fructus adferret. Tum ſe annis feſſum, labore fractum, & morbis variis obnoxium. Onus ſibi ad haec grauius in dies magis, magiſque impendere, & in tanta Collegiorum Societatis acceſſione auctum iri laborem. Moleſtum & illud, negociis ſe quaſi immerſum quotidie emer-

emergere non posse,ac veluti Euripi aestu abripi, variasque in partes distrahi: quo fieret, vt orationi sacrae, in his temporis angustiis,operam dare commode non posset:qua vna mentis exercitatione,diuinoq; alloquio, nihil esset illi aut antiquius, aut iucundius. Memoria repetebat, qui eundem magistratum antea gessissent, Ignatium, atque Laynem, idem olim tentasse. Ignatium etiam optionem alterius Praepositi Generalis creandi Sociis dedisse. *Illi,* inquit,*praestantissimi viri,tot,tantisque dotibus a* DEO *ornati, vitae innocentia,& sanctitate praestantes, cum leuius adhuc munus hoc esset, administrandae Societatis, (quorum tamen ne vmbram quidem consequi, etsi maxime coner, possum) idem tentarunt: itaque & mihi longe illis inferiori, hoc praesertim tempore,quo nimium quantum hic labor excreuit,forsitan ex voto succedet, quod opto.* His fere rationibus in eam sententiam ingressus FRANCISCVS, re diu multumque deliberata, DEOque sacrificiis, & orationibus consulto, Patres, qui assistere in deliberationibus solerent, conuocat: quid cogitasset, fixumque haberet, aperit. *Propositum est,*inquit, *Societatis conuentum indicere, de nouo generali Praeposito deligendo: senex enim iam, fessaque aetate, & infirmo corpore, laboribus item fractus,rebus gerẽdis publicis non satis idoneus videor:*

videor: neque puto hoc a me diutius ferri onus posse, magnum, sane, & graue. Vel Romana negocia satis sint, quibus obeundis succumbam. Quod si sanctissimis viris, Ignatio, & Layni, quibus cum ego nullo modo conferendus, idipsum attentare licuit; quanto aequius mihi concedi, quem corporis iam, animique vires deficiunt. Rem igitur arduam, aequa lance expensam, DEOque authori commendatam, quod vertat bene, nunc etiam vobis, Patres, proponere libuit. Qua in re vt auctores sitis, etiam, atque etiam oro. Quo fiet, vt iam defessis nobis, integer succedat, qui & velit, & possit communem Societatis rem tractare. Erit sane id e re Sociorum omnium, & per mihi gratum, ad DEIque maiorem gloriam. Equidem tempus colligendi mei, affecta hac aetate, iure postulo, vt morti, quae vestigiis imminet nostris, liber a curis, atque negociis, rectius me comparem. Sic ille. Patres contra sermonem refutare: hac de re, quae Societati fraudi esset, silere iubent: studium quidem laudant colligendi sui, re tamen exequi velle, id damnant; nec DEO, hominibusque volentibus futurum, quibus ille auctoritatem dedisset, quosque iuuisset plurimum, magno Societatis incremento. Hi vero administrandi etiam formam, rationemque, illius, quem elegissent praepositum, vehementer ad eam diem probarent, in oculis ferrent, & obseruarent. De orationis studio, & ad mor-

tem praeparatione, ſic haberet, plus illi meriti acceſſurum, ſi DEVM orans, plurimorum etiam commodis inuigilaret, quam ſi in vnam precationem priuatus incumberet. Mortem ad haec recte factis, pluriniſque bene de aliis merendo officiis, tutius exſpectari. Et vero Imperatoris iniuſſu, militi de ſtatione decedere non licere: DEO itaque pareret. Ad exempla quod attinet, Ignatium quidem, & Laynen optaſſe idem potius, quam ſperaſſe. Neutrum itaque conuentum Sociis publicum ea cauſa indixiſſe. Perſuaſum enim illis, damno id Societati fore, & ſumptui: denique quod peterent, non impetraturos. Idem denunciare nunc ſeſe illi: animo itaque ſecuro eſſe iubent, nunquam ipſum effecturum, vt quorum in illum vnum tot vota conſpirarunt, iidem magiſtratu eundẽ abire ſinant: pergeret porro conſtanter, vt adhuc, rectum clauum tenere. His rationibus, quod fruſtra obniti ſe animaduerteret, in praeſens acquieuit.

CAPVT XIV.

Profectio in Hiſpaniam, Galliamque Pij Quinti Pont. iuſſu ſuſcepta.

DVM curis ſolui petit FRANCISCVS, non modo excutere iugum non potuit;

tuit; ſed etiam pondus ſuſcepit nihilo leuius, certe grauiſſimum. Iuſſus enim eſt a Pontifice Pio V. comitem ſe dare Alexandrino Cardinali, agnato, in Hiſpaniam, Galliamque ad Reges legationem obeunti. Selimus enim Turcarum Imp. Venetis ea tempeſtate bello indicto, Cypri regnum arcta claſſium obſidione cinxerat; expugnataque vi metropoli Famaugusta, & Nicoſia, quarum illa *Salamine*, vel *Tamaſſus* veterum putatur, Venetorum duces contra fidem datam, vſitata ei genti barbarie, contrucidarat: quod fortiter ſe, remque publicam armis defendiſſent. His victoriis hoſtis, vt fit, elatus, Europae inhiare, iugulisq; omnium imminere videbatur. Terror ſane omnes peruaſerat. Pontifex, vt vere parens, & aduigilans gregi Paſtor, Venetorum precibus adductus, ad opem laboranti reipub Chriſtianae ferendam animum appulit. Quare in foedera concordiae Reges, atque dynaſtas Europae vocandos cenſuit: ne quid Reſpub. detrimenti caperet. Legatum itaque Alexandrinum Cardinalem, vna cum FRANCISCO Borgia, qui conſiliorum particeps eſſet, quod & prudentia polleret, Regeſque affari, animoſque tractare noſſet, quam maturrime miſit in Hiſpaniam, vt Philippum Regem Catholicum,

licum, Gallorum Regem Carolum Nonum, Venetae, Pontificiaeque classi, belli foedere sociarent: quo coniunctis copiis, perpetuum, immanemque Christiani nominis hostem Turcam arcere, atque repellere, & a vi prohibere possent. Omnes enim seruituti Christianos addixisse insolens victor dicebatur. Foedus (vt paullulum via deflectam) non ita multo post ictum, conductae copiae, & instructa classis est. Imperator dictus Ioannes Austriacus, qui & regiae tum classi in Italia praeerat. Pugnatum est Non. Octob. ad Echinadas insulas, & Naupactum, ad sinus Corinthiaci fauces, non procul ab Actio promontorio: vbi Antonium cum Cleopatra Augustus superauit. Turca ad internecionem caesus, paucis fuga dilapsis triremibus, vt mare etiam sanguine tinctum ruberet. In hanc ipsam belli naualis expeditionem, Socios complures Pontifex misit, quibus praefuit Christophorus Rodericus, doctor Theologus. Hi praeclaram in tempore naualibus sociis, militibusque operam nauarunt, qua hortando, qua aegrotos consolando. Collectis iam, & iter ingressuris, illud admirandum accidit. Cum Pij pedes osculantes, benedictionem postularent, sic appellauit: *Ite, & redite felices. Ioanni Austriaco, summo classis*

 impera-

imperatori, laetum hunc meis verbis portate nuncium. Macte animi, magne iuuenis: & fortiter in hostem pugnare, manusq; conserere ne dubites, neue cunctando ducas bellum, & bene gerendae rei occasionem omittas. Cauere volo, absit libido a classiariis, & in aleam ludendi cupiditas. Pugnandum est Duce, atque auspice CHRISTO. *Sic te victorem videam,* DEI *exercituum benignitate.* Respondit optimi Pontificis vaticinationi euentus. Parta, non sine sanguine, victoria est, victrixque classis ouans rediit, hostium spoliis, in ipso hostilis maris sinu detractis, ditior. Signa adempta domum relata, templorum tholis appensa, hodieque spectantur. Sed hactenus digressi, ad nostrum institutum reuertamur. FRANCISCVM Pius accitum, amice compellat: se opera illius vti Reip. commodo velle. Posset ne integra valetudine in Hispaniam iter habere? Vnum illum comitem Alexandrino Cardinali destinasse; vt Legatum re, consilioque iuuaret. Dein, quae cum Regibus Galliae, Hispaniae, & Lusitaniae agi cupiat, ordine exponit: beneque proficiscenti voce, crucisq; signo precatus, ex A.D. quinct. Kalend. Quinctil. dimittit. Sextil. vero exeunte Hispaniam salui attigerunt, anno
1571. CIↃ. IↃ. LXXI. Ad Legatum in Gothalania, Regis Philippi nomine, salutandi gratia,

gratia, missus Ferdinandus Borgia, FRANCISCI filius, regiasque patri hasce litteras obtulit: *Ferdinandum Borgiam ad Legatum Pontificis missurus, faciendum putaui, vt ad te quoque litteras darem: quibus certior fieres, tuas mihi redditas, postridie Kal. Quinctiles datas. De duodecim Sociis in nouam Indiarum Hispaniam ad disseminandum Euangelium mittendis, per mihi gratum fuit, & habeo gratiam. Laetus & ille mihi nuncius accidit, qui saluum te venisse in Hispaniam attulit, & videbo libens. Cetera Ferdinandus tuus a me referet, quem ad te etiam allegaui, cum salute, quam & abs te exspecto. Ex D. Laurentij aede* A. D. IIX. *Kal. Septemb.* CIↃ. IↃ. LXXI. Eodem fere argumento, paulo tamen copiosius, alteras dedit Didacus Spinosa, Episcopus Seguntinus, Consilij Regij Praeses, & Quaesitorum fidei princeps, Regi tum Catholico in paucis carus, acceptusque. Barcinone Valentiam profectis, occurrit Carolus Borgia, Gandiae Dux, filius natu maximus, magna clientum manu. Hunc proxime secutus Franciscus Borgia nepos, Valentinae nobilitatis flore stipatus. Genibus vterque accidens, ad Legatum a parente missus est: a quo solemni more benedictionem accepere. Veteres ad haec familiae clientes, domini memores, incredibili gaudio post tot annos aspiciebant.

Ille vero paucis Sociis, quos itineris comites habuit, salutantium turba digressus, & pompam declinans, furtim se subduxit, Valentiamque clam ingressus in Collegium Sociorum se recepit. Patriarcha mox Ioannes Ribera Archiepiscopus Valentinus, honoris gratia, FRANCISCVM inuisit, & licet quatriduum tantum ibi morari per negocia liceret, templi tamen suggestum vt ascenderet, ad populumque verba faceret, rogat. Mos gerendus erat honesta petenti, quamuis colligendi sui tempus non haberet. Huc tantus hominum concursus fuit, tanquam ad Panegyrim, & ad inusitatum spectaculum, Ducem verbi DEI Ecclesiasten agere. Aegre sane ad pulpitum perrumpere potuit: & incredibile, quanto studio in patrio solo auditus fuerit; vt & Gandia ad illum audiendum, videndumq; frequentes confluxerint. Madritum versus profectus, paululum via deflectens, Villaregiense Societatis Tirocinium adiit. Hic laete expectateque acceptus a Sociis, a Collegij item auctoribus, Ioanne Silua, ditionis domino, & Hieronyma Mendoza coniuge; vtrosque alloquiis, piisque sermonibus delectauit. Madritum Carpetanorum vbi ventum est, Legato Rex honorifice obuiam de more proces-

processit: FRANCISCVM etiam humaniter complexus, & vt consiliorum socium Legato additum, libenter audiuit, omnibusque deliberationibus adhibuit. Re tota mox facile ex animi sententia gesta: Regi enim vere Catholico, rem per se necessariam, vt illa tempora erant, persuadere difficile non fuit. Priusquam Lusitaniam versus discederet FRANCISCVS, Regi Catholico, per Marchionem Dianij, generum suum, dono misit Crucis CHRISTI fragmentum: addita hac epistola. *Mitto ad te, magne Rex, muneri particulam illius Crucis, de qua* DEI *filius, redimendo generi humano, pependit. Reliquiarum haec praecipua augustissimo templo digna visa, quod nunc aedificandum curas* DEO *Opt. Max, eiusque Martyri fortissimo Laurentio. Deinde ad subleuandos Crucis labores, quos fers quotidie, tot regnis administrandis. Equidem peccator magni loco beneficij duxero, si me sacerdotum, ministrorumque tuorum aliquo esse in numero patiaris, deprecantem quotidie* DEVM *pro tua incolumitate. Sic ille quam diutissime superesse te velit Reip Christianae, vt tandem caeli beatitudine, vita, laboribusque defunctus perfruaris.* Mirifica Rex laetitia perfusus, & cum osculo Crucem veneratus, sua manu gratias FRANCISCO egit. *Reddidit mihi gener tuus, Marchio Dianij, Crucis Dominicae particulam. Quam vero*

libenter acceperim, noli quaerere: cum per se: quid enim ligno illo preciosius? tum quia ipse, si quis mortalium, maxime indigeo Crucis praesidio, vt recte mones. Denique quia abs te profectum munus est, cuius in manibus maiores fructus referret; in meis haud scio quid futurum sit. Faxit ille DEVS, *Crucis vt meritis non indignus videar. Tametsi non dubito, te cum Sociis omnibus, pro salute Regia quotidie, vt scribis, sacris operatum, deprecari eum, qui Cruci affixus nos redemit a tyrannide mortis aeternae, tamen vt idem constanter agas, iterum, atque iterum rogo: idque eo frequentius, quo magis necessarias mihi, Resp. administrandae, piorum preces cognoris. Salue, & Vale.*

Tabulis vero actuariorum, & tabellionum testificatione, ostensum erat, verum id esse Crucis Dominicae lignum: Rex tamen FRANCISCVM subscribere iussit, idem sibi videri; cuius testimonium instar esset omnium testium. In aula regia, tot, tamque frequentes Principum salutationes fuere, vt ne respirare quidem integrum esset. Prouinciarum item Societatis Praefecti quamprimum aduolarunt; vt in commune consulerent, & de re Societatis publica agerent: quos, dum, temporis angustiae patiebantur, audiuit, hilaresque dimisit. Collegia vero, qua iter haberet, libenter inuisit, vt Socios prae-

ſens conſolaretur, animoſque diuinis ſermonibus reficeret: hortareturque ad reliquum vitae curriculum conficiendum, donec e carceribus ad calcem peruentum eſſet, feliciter.

CAPVT XV.

In Luſitaniam, poſt in Galliam proficiſcitur.

HINC in Luſitaniam magnis itineribus, rei gerundae gratia, Legatus contendit. Occurrit in finibus, a Rege miſſus Theodoſij Ducis Brigantini frater Conſtantinus: qui in Orientis Indiae regnis regia auctoritate Praetor fuerat: nobilis iuxta ac pius, ſingularique in Socios, quae propria eius familiae laus eſt, beneuolentia. Sebaſtianus Rex ad Oceani littus Legato obuiam proceſſit, Dynaſtis omnibus ſtipatus, & equitibus, quo nimirũ ſtudio Pontificis Legatos accipere maiores ſoliti erant. FRANCISCVM quoque comiter habuit: Catherina item auia illius, & Henricus regni Princeps Cardinalis. Hic expoſita legatione publica, priuata quaedam FRANCISCVS negocia, Pontificis, & Philippi Regis mandato geſſit, ad exitumque perduxit. Madritum mox reuertuntur: paucoſque dies ibi morati, in Galliam per Pyrenaeos properant, ſtipante, Regis iuſſu,

Ferdinando Borgia, FRANCISCI filio; vt qui gratulatum aduentum regia voce venerat, idem etiam discedentes prosequeretur. In regni limite Vale postremum dicturus, parentis manibus, facta re diuina, panem Angelorum edit: quod enim donum a patre maius mortali in vita accipere filius potuit? Verbis deinde, lacrymisque appellat. DEVM, *fili mi, time, & ama: in quo sunt omnia. Virtutem amplectere, & vitia, vt colubri faciem, fugito. Diuino honori potissimum consulito: cedant huic inanes mundi spes, atque deliciae.* Galliam mox ingressis, non perinde tutum, quietumque iter oblatum. Militaribus copiis plena Aquitania, factionibus haereticorum, qui arma Regem contra ferrent. Cernebant hic inuiti, vt lacrymas non tenerent, templa diruta, altaria profanata, coenobia solo aequata; faciem denique Reipub. deformatam. Catholicos ab haereticis vi oppressos, vel patrio solo exactos audiebant. Vt vno verbo dicam, ardebat regnum olim florentissimum flamma bellorum ciuilium. Spectanti haec FRANCISCO, animoq; quotidie versanti, eo maiori in dies dolori erant, quo magis zelo domus Domini ardebat. Et quia, vt a sapientissimis hominibus traditum accepimus, animus aeger, corpus quoque; & contra, corpus animum

Galenus singulari lib.

animum afficere solet:morbo tentari coepit FRANCISCVS, cui incommodo accessit & alterum; re enim diuina facta in templo semiruto, ventus languidum corpus vrgebat, cetera debilitatum longinqui itineris taedio:cum non satis firma pridem valetudine vteretur. Delati tandem aliquando, ineunte verno ieiuniorum tempore, Blesum, vbi Carolum eius nominis nonum, Regem Gallorum, Legatus reperit, & matrem Catherinam Mediceam. Vterque etiam FRANCISCVM humaniter accepit, libenterque audiuit, hortantem summa animi contentione, vt si regnum, olim florentissimum, cum esset idem & Christianissimum, saluum vellent, pro Catholica Religione omni ope ac viribus niterentur: cuius comes esset Pietas in DEVM, & Regum obedientia. Recens itaque exortas opiniones, tanquam incendium, statim exstinguerent. Alia id genus addidit, quae eodem tamen reciderent. Illi gratias agere, facturos se pro virili polliciti: orare interim, DEVM precetur FRANCISCVS, vt intestinum bellum, caelestis irae signum, a regno depellat. Rebus gestis, domum in Italiam reditum adornant. Mox in pagum incidunt postridie Kal. Februar. festo Purificationis die, qui B. VIRGINI

facer eſt; & a Graecis Hypopante appellatur. Sacris itaque procurandis templum ingreſſis, parietibus, tectoque nudum apparet, & aram duntaxat lapideam ſupereſſe. Miſſae vero ſacrificio carere FRANCISCVS nolebat. Hic graſſante vento, laeſum eſt infirmum per ſe corpus: vtque tempeſtas frigida erat, frigore corripitur. Mox ardenti febri ad languorem datus: & animus aſſiduo moerore eſt victus, moleſte ferens DEI cultum, ſponſamque Eccleſiam neglectam iacere. Secum enim identidem Regij illud Vatis repetebat: DEVS,
Pſal. 78. *venerunt Gentes in haereditatem tuam: polluerunt templum ſanctum tuum.* Et cum Elia Prophe-
3.Reg.19. ta querimoniam inſtituit. *Domine, reliquerunt pactum tuum filij Iſrael: altaria tua deſtruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio.* Hanc ipſam auitae Fidei calamitatem decennio ante praedixerat FRANCISCVS, datis litteris ad Petrum Ribadeneyram, Societatis presbyterum, de Gallis iam tum turbantibus, reſque nouas molientibus.

CAPVT XVI.

Morbus FRANCISCI, *& iter Romam verſus.*

MORBO correptus, cum pedibus inſiſtere FRANCISCVS non poſſet, in Allobrogum fines propere delatus, in Ioan-

Ioannis Morani oppido, vi morbi oppresſus, haesit diutius. Regulus Allobrogum medicum ſtatim cum aulicis allegauit, qui laboranti adeſſent, Auguſtamque Taurinorum aegrotum deportarent. Difficile id eo anni tempore fuit, quod Cottiarum alpium aſperitas, vulgo *mons Cenisius*, ſuperanda eſſet; effectum tamen. Hic omni pietatis officio habitus, vt prae verecundia, impetrare a ſe ipſe non poſſet, quin, nulla habita aegritudinis ratione, quamprimũ euolare vellet. Miſſionem itaque flagitauit, extorſitque ab inuitis, & repugnantibus. Vectus ſecundo Padi flumine, nauigio Ducis ſumptibus inſtructo. Lectulo affixus, rem diuinam quotidie audiebat, paneq; caeleſti paſcebatur. Octauus iam dies abierat, eodem flumine Ferrarienſium fines attigit. Hic Alfonſus Eſtenſis, Ferrarienſium Dux, eueſtigio omnia, quae opus viderẽtur, ſubmiſit. In vrbem hinc delatus, vi morbi coactus, qui nihil remitteret, creſceret etiam magis, magiſque, ſubſtitit inuitus: dieſque complures moratus, omni officiorum, comitatiſque genere acceptus domi eſt: vt parentis loco ducere FRANCISCVM viderentur. Nec tantum pharmaca vndique conquiſita, publice ad omnia Diuorum templa etiam vota concipi Dux iubet, ſupplica-

plicationesque pro salute FRANCISCI indicit. Pie haec omnia, & officiose: cum quia sanguinis vinculo coniūctus erat: tum opinione sanctitatis. Euolare & hinc quamprimum, tanti impatiens officij, satagebat, constanterque Romam portari postulabat: cessit tamen Ducis precibus, & medicorum, Sociorumq; consiliis. Mortem animo praesagiens, Ducem, Sociosque obnixius rogat iterum, Romam quamprimum deferendū curarent, vt in Vrbe Sancta, Professorumque Sociorum domo, vbi maiores suos, Ignatium atque Laynem, exspirasse sciret, vita decederet. Victi tandem FRANCISCI precibus & ipsi cesserunt, praesertim cum & de salute medici desperarent. Igitur lectulo impositum, lectica Romam versus gestant. Illinc Lauretanā in aedem sacram infertur: sic enim moribundus postularat, vt Virgini Deiparae abeuntem animam commendaret, cuius visceribus DEI filius carnem induens in hanc vitam prodiisset. Mox crebra agitatione Romam festinans, noctes, diesque lecticae inclusus; tandem vbi Vrbem se Romam ingressum cognouit, tendens in caelum manus, & oculos, laetus exclamat: *Nunc dimittis seruum tuum Domine*. Laetus, vitam sibi in Apostolicae sedis obsequio, & legatione amissam.

CAPVT

CAPVT XVII.
FRANCISCI *obitus.*

PIVS V. Pont. Legationis auctor, & foederis, vita prius abierat, quam domum FRANCISCVS reuertisset; sedemq; Apostolicam vacuam alteri reliquerat, qui Hugo Boncompagnius, post Gregorius XIII. est dictus. Quo factum, vt multa Pij consilia, de quibus cum Rege Catholico, Regisque ministris conuenerat, infecta permanserint. Accessit & illud incommodi, FRANCISCVM, ad desperationem medicorum laborantem, Romam venisse, paene depositum, animamque agentem. Vix enim biduum Romae fuerat, cum animam exhalauit. Optabat ille quidem, rei gestae in Legatione rationem Gregorio reddere; sed is Tiburi erat, duodeuicesimo ab Vrbe lapide. Ludouicum itaque Mendozium, Societatis presbyterum, ad Pontificem FRANCISCVS mittit, qui benedictionem moribundo, peccatorumque anteactae vitae veniam supplex postularet. Ille vero ac libenter indulsit, & ex thesauris Ecclesiae liberaliter: hoc addito elogio, miserari se Ecclesiae Catholicae vicem. Magnam enim morte FRANCISCI iacturam facere, quae tali, tantoque ministro orba-

orbaretur. Cardinales aliquot, & Regum, Principumq; Legati salutatum officij gratia, gratulatumque de aduentu accesserant. At modeste ille: intempestiuum nunc videri. Darent itaque hanc veniam. Vni enim DEO, vitae, mortisque arbitro, dandam esse operam. Sacramentis Ecclesiae omnibus rite munitus, dum oleo sacro, de more, migraturus inungitur, Litaniaeque recitantur, ad singula ipse respondit pietate singulari. Patres a consiliis assistere soliti, illud postremum rogare, vnum e corpore Societatis, qui vices, interregni tempore, digne sustineret, ex animi sententia pronunciaret. Is renuit: quod neutrum eorum qui antecesserant, Ignatium, & Laynem, morti vicinum nominare voluisse meminisset. Mox quietis auidus, orationi se dedit, ac meditationi: ductisque imo e pectore suspiriis, spiritum DEO reddidit, pridie Kal. Octob. qui dies B. Hieronymo an-
1572. niuersario ritu sacer est; anno CIↃ. IↃ. LXXII. paullo ante tertiam noctis vigiliam: annos natus cum esset duos fere, & sexaginta. Conditus est in aede sacra veteri domus Professorum: compositus cum Patribus, qui eadem dignitate antecesserant. Magna sane, multaque exstant merita FRANCISCI in Societatem, siue priuatus adhuc,

adhuc, siue cũ imperio ageret. In Hispania enim, patrio solo, simul atque abdicatis bonis omnibus, & honoribus, Societati sese addixit, incredibile dictu est, quem de se virtutis odorem, pietatisque solidae effuderit, aliisque afflarit. Exinde enim Societas ibi cognosci magis coepit, adeoque amari, vt certatim principes, Societatis sacerdotes euocandos, excitandaque Collegia curarint. Septem vero annis, quibus commissae illi ab Ignatio Hispaniae Prouinciae omnes, & Orientis Indiarũ, plurima Collegia illi accepta referenda. Hic enim fundus, auctorque exstitit. Cum vero Generalis familiam duxit, in Atlantici maris remotas insulas, Materiam, Tertiamque; in Peru item, nouamque Hispaniam Indiarum, Socios primus tanquam in coloniam misit. Ex his etiam, magno post addito Collegiorum numero, locis adeo vastis, duae Prouinciae factae. Hinc igitur apparet, si recte rationem subducas, Ignatium ad Superos migrantem, duodecim Societatis Prouincias constitutas reliquisse: qui magistratum proxime excepit, Laynem, quinque adiectas stabiliuisse: duas denique FRANCISCVM addidisse: vt vndeuiginti in vniuersum Prouincias viderit,

CAPVT

CAPVT XIIX.
Corporis forma, & mores.

ELEGANS in eo forma, corporiſque dignitas imperio digna. Statura procerus erat, facie oblonga, candore ſimul & rubore temperata. Membrorum ei decens habitudo, corpuſque compactum. Frons ampla maieſtatem addebat: naſus item aquilinus,& longus:oculorum orbes grandiores, colore glauco: genae, & labia rubicunda. Adoleſcens obeſo admodum, & craſſo fuit corpore: verum poſt aſſiduis ieiuniis, ciborumque abſtinentia a cena temperans,adeo ſe ipſe macerauit,vt ventris cutem duplicaret, & togae inſtar pellem,quo vellet,referret; vtrem eſſe dixiſſes inanem. Ceterum etſi integris viribus, firmoque corpore eſſet, & ſanguine abundaret, ea ipſa inedia, qua macilentior factus, ventriculum etiam debilitarat, valetudinemque laeſerat. Quod humi proſtratus horas aliquot plerumque oraret, humore hauſto e terra, dentes illi vacillantes exciderunt, oſque laeſum. Inedia etiam cacoſtomachos vixit, dum ſaepe reijceret cibos,& cruditate laboraret, ructus ederet aſſiduos,non ſine dolore ſtomachi, & medicorum admiratione, qui morbi genus inſo-

insolitũ ignorarent. Et vero quamuis corporis vires afflixerat nimia ciborum abstinentia, morum tamen facilitatem, candorem, animique hilaritatem auxerat. Ingenium viuidum quidem illi, sed maturum, quietumque: mens perspicax, propere quae vellet, suggerebat. Iudicium temperatum: memoria, thesauri instar, tenax. Honestis iam inde a puero, castisque moribus, vt leues homines fugeret facile, vitaretque parasitos, & assentatores. Sermo illi modicus, & breuis, de necessariis tantum. Oderat officiosa verba eorum, qui aliud pectore clausum, aliud ore promptum gerunt. Si quis illum coram laudaret, sermonem mature abrumpere, sed prudenter solitus, quasi aliud agens. Tametsi vero bene de omnibus sentiret, praedicaretque, paucis tamen arcana credidit: paucioribus diuinitus visa, sensusque animi, extra eum, qui a confessionibus erat, detegebat. Quorum autem fidem longo vsu, experimentisque probasset, his fidere suetus, & multa indulgere. Falli, quam male de aliis, & inique suspicari; accipere item iniuriam, quam facere malebat. Ingenij bonitate, supra mediocritatem litteras est adeptus, praesertim sacras, quibus, vt par est, delectabatur impensius: partim studio, diligen-

tiaque, partim oratione pia, meditationeque rerum aeternarum.

CAPVT XIX.
De scriptis ab eo editis.

SCRIPSIT, Ducis munus etiamnum sustinens, libellos sex ad pietatem excolendam: non infrugiferos iis, qui ad perfectae vitae metam contenderent: qui Latine in vulgus editi, Alphonso Deca, Compluti Societatis Theologo, interprete, circunferuntur. Singula nunc recensebo. Primum Concio est habita in illud Lucae Cap. XIX. *Vt appropinquauit* IESVS, *videns ciuitatem, fleuit super illam.* Speculum item operum Christiani hominis. Collyrium spirituale: quo docet se quemque nosse oportere Dehinc est Praeparatio ad Eucharistiam digne sumendam: item Spiritus exercitationes, ad sui cognitionem. Sextus est, Hymni illius decantati Explanatio, *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Haec tantum edita, pro legitimis scriptor agnouit. Commentatus tamen est, non inficior, & alia quaedam; sed rudia, & impolita cum essent, lucem nondum aspexerunt: excepto libello de *Euangelica praedicatione, seu de Ecclesiastae officio.* In his erant de perfectionibus animae Christi a conceptu,

ad vlti-

ad vltimum vſque, in Cruce, ſpiritum. Threnorum Hieremiae Explanatio, quam in Pintiana, & Complutenſi Academia dictauit. Meditationes item de morte CHRISTI Saluatoris, in horas diurnas, ac nocturnas diſtributae. Denique Meditationes in Euangelia Aduentus, Quadragenarij ieiunij, Dominicorum, feſtorumq; dierum; profectae ab oratione potius ad DEVM fuſa, quam ex libris acute, & ſubtiliter hauſtae. Quibus, tanquam iaculis diuinis, auditorum mentes, ad bonam frugem reuocando, ſuauiter vulnerabat, vt ad virtutis ſtudium inflammaret, à vitiis deterreret.

DE VITA FRANCISCI BORGIAE

Societatis IESV Praepositi Generalis ab Ignatio Tertij

LIBER QVARTVS

ANDREA SCHOTTO Societatis eiusdem interprete.

Exemplorum, & Apophthegmatum.

IBET, FRANCISCI vita ad exitum adducta, virtutũ exempla, & scite dicta seiungere: quod, vt sapiens ille Stoicus ait, longũ sit iter, praeceptis mores informare; breue vero, & efficax, per Exempla. Cetera vero dicta, factaque praeclare, quae per historiam sparsa sunt, quod ad haec Capita reuocari queant, minime iteranda duxi.

Seneca Epist. 6. ad Lucill.

CAPVT

CAPVT I.

Animi demiſsio, atque modeſtia.

AB Humilitate, quae parens cetera- 1.
rum, cuſtoſque virtutum eſt, initium ducam: quod virtus ea CHRISTI propria ſit, & Chriſtianorum. Philoſophi enim veteres, mundique ſapientes, eius ne nomen quidem, ne dum rem ſunt conſecuti: qui tamen in veritatis, virtutumque inueſtigatione ſtudij multum, operaeque poſuerunt: vt magnum aliquid, naturae vi, adepti videantur. Quorum faſtum DEI filius auerſatus, eam virtutem ſummam, verbo, atque exemplo docuit: *Diſcite*, inquit, *a me quia mitis ſum, & humilis corde.* Ea ſane virtus, vt Auguſtinus ait, homines Angelis adiungit; vt contra elationis, ex Angelis Daemonas effecit. Non fugiebant haec FRANCISCVM, quando ſtudioſe in animi ſubmiſſionem incubuit: & quoniam ad Humilitatem viam munire Humiliationem Bernardus aiebat, curabat ſedulo, vt rerum omnium conditarum puderet, pigeretque, vbi ſe ipſe perfecte noſſe coepit. Hinc precationum omnium exordia ducebat: haec fere materia de rebus piis, officiiſque diſſerentis fuit. In hac aſſidue occupatus, incredibiles breui progreſſus fecit.

Matt. 11

2. Itaque simulatque se Ducis titulis sponte abdicauit, subscribere sua manu litteris coepit: FRANCISCVS *peccator*: testatus, credo, quod de se ipse sentiebat; imitatusq; Isidorum, aliosque innocentia vitae claros, quos sic subscribere solitos accepimus. Ignatius tamen, ne sermonem aliis daret, neue in re inusitata secius loquendi ansam praeberet, abstinere iussit, vt FRANCISCVS, praeterea nihil, subscriberet.

3. Pintiae Sociorum Collegio, rei gerundae, egressus, Bustamantio comite, solito tristior incedere visus, & caussam interrogatus; ab Inferni meditatione se tum surrexisse affirmabat: omnesque videri in se, tamquam ab inferis exsistentem, intueri, circumfusosque irridere, iactis hisce vocibus: *Hunc ab inferis reducem petamus.* Ex qua quidem a poenarum apud inferos meditatione, illud se commodi accipere aiebat, vt CHRISTI amore flagraret ardentius, cuius morte mortis chirographum deletum est. In qua, dum vita suppetit, acquiescendum cogitatione iudicabat: ne mortui, iis addicti poenis, vramur; Vatis illud Re-
Psal. 54. gij vsurpans: *Descendant in infernum viuentes.*

4. Quo die hebdomadis sanctioris, CHRISTVM discipulorum pedes lauantem Ecclesia recolit, ad tirones verba faciens:

Nullum,

Nullum, inquit, *hodie in mundo locum reperi. Sextum enim iam annum, ad Iudae pedes illum mihi fingebam, nunc, dum* CHRISTVM *attente considero, iis aduolutum, lauare, tergere, & osculari, nullum mihi, inde expulso, relictum video locum.*

Pintiam primum ingressus, abdicatis 5.
iam Ognati in Cantabria titulis, bonisque omnibus, accurrentibus vicatim, visendi gratia, tamquam ad nouae rei spectaculum ciuibus, Bustamantio comiti ait: *Feram, credo, e cauea emissam, belluamque spectatum venerunt. Equidem quauis bellua immanior essem, sine ope* DEI, *qui me in religiosam familiam suam acciuit.*

Precibus intentus, duas minimum horas 6.
quotidie impendebat sui cognitioni: quaeque legeret, audiret, videret, eo omnia referebat, vt erudirent; demissionem, pudoremque sibi incuterent; DEO frequenter gratias agens, quod saepe delinquenti sibi, ad eam diem pepercisset: neue desereret, aut in quae vulgus impingere se crimina pateretur, orabat.

Occupato de more in hac suae vilitatis meditatione, dum se rebus a DEO conditis indignum reputat, ea vox est audita: *Pudeat te mei*. Quam vbi Daemonis esse comperit: *Recte*, inquit, *mones: vnius superbiae cogitatae vitio ardes, ardebisque aeternis ignibus;*

Ego vero toties DEVM *offendi, non tamen flammis addictus crucior.*

7. Oraturus sensit Daemonis opera turbari cubiculum: quem his dictis abegit. *Nil mirum, te a me ne latum quidem vnguem discedere, aut fugere: pridem enim communi vsi mensa, ciboque sumus.*

8. In Xenodochio versans, visum ab illo ferunt humana specie Cacodaemonem superbe sic appellantem: *Quid tibi hic negocij? Tantus cum sis, in hominum faece versari qui potes?* Retudit fastum FRANCISCVS: *Equidem miror magis, te tam superbo praeditum ingenio, miserum me, atque peccatorem appellare dignatum.* Sic ille fumi instar euanuit.

9. Oblatus ei Energumenus, a quo Daemonem alij exorcismo pellere frustra tentarant; rogatusque, vt pro illo DEVM precari, & Marci Euangelium recitare ne recusaret: cum ad ea verba, *In nomine meo daemonia eijcient,* manus imposuisset, cessit subito, fugitque Daemon, & laetus ille dimissus est. Qui aderant spectatores, orationi illius acceptum retulerunt. Ille vero, qua erat modestia, verecundia ductus: *Quid mirum,* inquit, *si Daemon me fugit? Nam & veteri verbo dicitur, Figulus figulum. Cumq; aliis ego olim offendiculo fuerim, nil mirum, si me ille oderit. Solent enim iisdem artibus dediti, aemulatione quadam*

dam inter ſe odiſſe. Poſt Methymnae Campi,
dum praeſente illo forte res geſta refer-
retur, pudore erubuit, illud addens: *Demus
verum eſſe, quod narratis: ecquid mirum, cum ego
ſaepenumero Daemoni morem geſſerim, ſemel illum
mihi paruiſſe.* Et quamquam depellere fa-
ſtum, & inuidiae faſcinum arcere poſſet, ſi
ſacri Euangelij verbis eam vim merito tri-
buiſſet, hic tamen rubore ſuffundi maluit.
Nihil ferebat, audiebatq; moleſtius, quam
ſe coram laudari, Sanctumque appellari.
Rogatus cauſſam, cur ea re adeo angere-
tur, ſubiecit: *Equidem rationem extremi iudicij,
morte obita, valde formido: quae nimium quantum
a praepoſteris hominum iudicis diſcrepat.*

Manus abluenti frater illius Thomas 10.
Borgia officioſius, & ambitu aulico lin-
teum porrigebat. Ille vultu iram prae ſe
tulit, vetera illa aulica officia, quibus nun-
cium pridem remiſiſſet, odiſſe ſe teſtatus.
Montelano in Collegio, locum illi edi-
tiorem imprudenter collocarant: ille quaſi
Daemonem cerneret, Crucis ſeſe ſigno
muniebat. Defugiebat itaque libenter in-
tempeſtiuas honorum occaſiones; negligi,
& ignorari malebat: vt vel eo nomine ſae-
pe via deceſſerit, ad aliud diuerſorium, in-
commodo & valetudinis, & itineris, ne
honos illi putide, vt fit, haberetur.

11. De se demisse, abiecteque & sentire, & praedicare semper solitus. Facilitate idcirco vsus est singulari: aliquem e plebe diceres. Porro inuitus praeteriti temporis memoriam, quod tamen senum est vitium, recolebat. Sin necessitas extorqueret, ita sermonem temperare, vt quiuis non omnino rudis facile intelligeret, nihil sibi eo nomine placere. Numquam auditum vel excidisse illi haec passim obuia; *Cum Marchio, Dux, vel Prorex essem*. Nobiles viros ita comiter appellabat, vt se illis inferiorem, superiorẽ nemine, facile declararet. Hanc enim virtutem didicerat esse piorum hominum propriam, vt, quo maior quisque sit, eo se submissius gerat.

12. Olyssiponẽ ingresso Francisco, Ioannes III. Rex miserat e domesticis nobilem, qui eum salutaret. Qui cum, *Fessusne de via esset*, interrogasset, iteraretq; identidem *Domini* nomen: FRANCISCVS lepide illi respondit: *Fessus quidẽ de via accessi, sed magis* Domini, *qua me oneras potius, quam honoras, appellatione*.

13. Tribus potissimum de caussis, Ducis titulum vtilem sibi fuisse praedicabat. Primo, quod mortuorum iam in numero haberetur, vt Religiosi viri solent; & Gandiensi in ditione, defunctis Ducibus, anniuersaria sacra quotidie peragantur. Deinde cum

cum candidatos aegre in Societatem adoptari animaduerteret, dicere solitum accepimus: *Hoc mihi commodi Ducis titulus attulit: statim enim Sociis adscriptus sum. Ceteroquin, ecquae (amabo) in me ingenij, doctrineque dotes, quae Societate dignum redderent?* DEO *itaque, Pontificique summo gratiam habeo, qui hunc mihi pontem fecit, viamque muniuit, in suam familiam, domumque migrandi.* Denique cum iter faciens aliquo diuertisset, remque diuinam, vt solebat, quotidie facere vellet, detrectarentq; Parochi, licet Societatis tabulas proferret, Socio vrbane in aurem insusurrat: *Nunc per me licet, pristinos titulos nomines. Ciuili hic iure agendum est.*

Ex hoc ipso fonte moestitia fluxit, qua 14.
incredibiliter angebatur, cum in Cardinalium Collegium adsciscere inuitum vellent, vt libro secundo narrare memini. *Lib. 2. cap. 5.* Certe maiori nemo vmquam ambitionis studio honores expetiuit, quam FRANCISCVS repudiauit: ratus indignum se honoribus esse, & inopiam Religioni vtilissimam. Philippum Regem, iam tum Hispanicae iuuentutis Principem, litteris supplex rogauit, daret hoc amicitiae, & si qua exstarent officia, ne sacris iam initiatum, Ecclesiastica vmquam dignitate oneraret. Priuatum se viuere malle, atque inglo-

rium: & eo se cõsilio titulis abdicasse. Nec defugisse titulos satis habebat, sui etiam vilitatem, contemptumque studiose, vt ante dixi, quaerebat. Demissionis exempla
Lib.2. c.1. eodem ipso libro attulimus. Vicatim, sacculo humeris imposito, eleemosynam, stipemque corrogasse. Pueros, tintinnabulo accitos, Catechismo erudire solitum. Coquo domi operam dedisse, mensis ministrasse: pedes singulorum & frequenter osculari consueuisse.

15. Conimbricense Gymnasium ingressus, commissa iam illi ab Ignatio vniuersa Hispaniae Prouincia Societatis: e Praefecto studiorum, viam, rationemque studiose quaesiuit pueros docendi prima Latinae linguae rudimenta: quod hoc munus, vt minus honorificum, & valde laboriosum, ita meriti maioris, obire serio vellet. Effectum id Cordubae dedisset, ni Socij valde repugnassent: qui hac sola arte dissuadere poterant, quod dicerent, non satis eum quidem vel ad hoc munus obeundum idoneum videri, & Societati dedecus allaturum. Destitit itaque, ratus vera dicere, alioque animum conuertit.

16. Eborae, sexta feria aggregatis Sociis, vt, more Patrum antiquorum, Collationes de rebus diuinis haberent, dicturus FRAN-

CISCVS sententiam, hoc tantum: *Opera*, inquit, *verbis praestant*. Assurgens itaque omnium ordine pedes humi exosculatus, Socios ad lacrymas, & admiratioñe excitauit.

Calensi in Collegio Lusitaniae, quod Oppidum vulgo *Portum* appellant, ostiarij officio, arreptis clauibus, perfunctus, cum porcum iugulatum, eleemosynae vice, obtulissent, humeris sublatum tacitus in superiorem domus partem, per gradus non sine labore portauit: mirantibus Sociis, facti commendationem sic elusit: *Quid mirum*, inquit, *si porcum porcus commode tulerit?* Non dissimile nimirum, quod de Carlomanno Casini montis Annales referunt. Hic Imperio abdicato, regno Pipino fratri relicto, Romam, Zacharia Pontifice Maximo clauum tenente, veniens, in Casino monte Benedicti Sodalibus se adiunxerat. Oues, Abbatis iussu, forte pascens, claudicantem vnam, quod gregem consequi non posset, humeris sustulit, summa cum animi voluptate. Et vero id genus officia, quibus antea despicatui ducerentur, religiosis viris perhonorifica sunt: eoque illustriora, quo maiore olim dignitate, ceteris praestiterunt. 17.

Lib. 1. cap. 18.

Ioan. Nauclerus generat. 25. & Hieronym. Platus lib. 2. de bono Status Religiosi, cap. 26.

18. In eo ipso Collegio, dum claues ostij gestat, quidam Societatis candidatus Hispali adue-

aduenerat, cum bona ſpe fore, vt a FRANCISCO ceteris adſcriberetur, cui tum commiſſa Prouincia erat. Videt FRANCISCVS cubiculum proximum plenum ſordibus: *Age*, inquit, *ne otiemur, purgemus hoc conclaue*. Sumptiſque impigre ſcopis, cum illo pariter cubiculũ verrit, ſordes extulit: adeo ſe vincere, atque ſubmittere ſtuduit.

19. Religioſos viros, quoties occurreret, ſalutare, & iiſdem aſſurgere ſolebat: honorifice etiam de illis ſentire, & praedicare. Honorare autem ſe in Monachorum habitu aiebat obſequium, quod CHRISTO, eiuſque Sponſae Eccleſiae praeſtarent: & tamquam diuerſorum quidem ſignorũ milites, vnius tamen legionis omnes colebat.

20. Acceperat impoſtorem quendam triremibus addictum, quod ſe FRANCISCVM *Borgiam* ſimulaſſet, iactaſſetque. Mirari ſe dicebat exſtitiſſe adeo excordem, qui peccatoris ſummi perſonam induiſſet. *Si ille*, inquit, *triremibus officium nauat, quod nomen meum ſibi vindicarit; quid me fieri par eſt, qui non inane nomen porto Peccatoris, ſed & criminibus refertus ſum, quae aeternam poenam mereantur?*

21. Occurrenti forte nobiliſſimo dynaſtae Hiſpaniae, querentique vicem illius, quod inops, attrita veſte ambularet, ſeq; ipſe, & valetudinem negligeret, acute reſpondit:

In me

In me recipio fore vt mihi caueam. Iter enim dum facio, prodromos duos praemittere soleo, tamquam exploratores, & structores, qui hospitium, mensamq; adornent. Interrogatus iterũ, quinam essent, quod nusquam apparerent: *Mei*, inquit, *cognitio, & poenarum apud inferos, quas merui, contemplatio. Quo fit, vt quod tandem cumque in diuersorium deferar, tametsi desint omnia, in lucro deputem, & tamquam in immerentem collata beneficia interpreter.*

Septimancae (oppidum id hodie *Simancas* incolae nominant) appositum illi edulium intestinis veruecinis, semicrudum, maleque conditum. Gustatum reposuit: ad haec in aurem Bustamantius insusurrauit. 22.
Si bene coctus cibus esset, non reijceres. Bene habet, respondit. Bustamantius vero cum item gustasset, edi posse negabat. Cui FRANCISCVS, *Quid si, Pater, inferorum cibum, quod* DEVS *auertat, gustares?*

CAPVT II.
Paupertatis studium.

DEMISSI animi socius, comesque Paupertatis amor est: quam virtutem, incredibile dictu est, quo studio coluerit FRANCISCVS. Instar enim boni negociatoris, *inuenta hac pretiosa margarita, dedit omnia sua, & comparauit eam.* Didicerat, persua- *Matth. 13.*

sumque

ſumque habebat, verum eſſe CHRI-
Matth. 5. STI illud oraculum, pauperes ſpiritu beatos fore.

1. B. Franciſcũ puer, vt nomine, ſic & moribus referre coepit. Propriam, familiae illius inopiam admirabundus adamauit: & ſimul atque ſe Societati votis aſtrinxit, pecuniam exinde non contrectauit: quodque mirere magis in homine adeo opulento, argenti, aurique pretium ignorabat.

Lib. 1. cap. 15. & lib. 2. cap. 13.

2. Enituit iſthaec rebus in omnibus virtus, in victu, cultuque corporis, lecto, cubiculo, ceteriſque: vt in papyro, qua conciones ſuas excipiebat: in foco denique, dum frigus vrgeret, inſtruendo. Calceos nouos induere detrectabat, biennio vix atterens. Caligas item, licet pannoſas, ruptaſque haberet, non mutabat. Montellano in Collegio verſanti, femoralia noua muneri oblata, quae furtim noctu appoſuit lectulo Socius, ſubductis laceris. At Pater experrectus, dolo comperto, vetera repetiit, nouaque reddi domino iuſſit.

3. Stipem cum vicatim mendicus cogeret, panis fruſtula oblata libentius, quam appoſitos panes integros guſtabat. Tot itinera ingreſſus, adduci numquam potuit, vt vel ſindonem mundam, valetudinis gratia, circunferre comitem pateretur, ne quid in

Pauper-

Paupertatis iura peccaſſe videretur. Narrant Socij ſe vidiſſe ſuper ſtramine ſaepenumero cubantem ſub dio, aut tenui tecto, ventis hac illac ſpirantibus, & frigeſcente maxime caelo: ille tamen eam prae ſe hilaritatem tulit, ſuis vt admirationi eſſet, pudoremque incuteret. Sago in itinere, aut chlamyde non alia vſus, ſiue hyberni, ſiue aeſtiui temporis hora eſſet, quam pallio quotidiano: quod inuertere, duplicareque ſolebat, ne luto inquinatum deterius fieret. Ocreas pedibus vt induceret, impetrari ab eo non poterat. Petaſum vnum ſatis eſſe aiebat, arcendis caeli iniuriis, ſiue ſol arderet, ſiue imber decideret, ventique flarent. Feſſus, fractuſque de via, & largis imbribus perfuſus, tum demum incredibiliter gaudebat, ſi in hoſpitium delatus eſſet, cui deeſſent, quibus refocillari viatores ſolent, ignis, victuſque corporis.

De lectulo, & conclaui nihil laborabat. 4.
Nullum ibi velum, appendi nedum peripetaſmata patiebatur; quin & ſtoream, ſeu tegetem parieti ad ceruical affigi, moleſte ferebat: id genus commoda fugienda praedicans, quod mortis germanus, ſomnus appellaretur. Situs vero in ſepulcro, breuis vrna, minimeque ſumptuoſa caperet. Scilicet factum ab illo diligenter, vt CHRI-

STVM duabus his potiſſimum artibus, demiſſionis, atque inopiae, quoad poſſet, imi-
2. Cor. 8. taretur: qui, vt Apoſtolus ait, *Propter nos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt inopia illius nos diuites eſſemus.* Quod eius exemplum aemulati non pauci Societati ſe addixerunt.

5. Quin & in ipſis Societatis exordiis, eodem Inopiae ſtudio imbutus enituit. Anguſte enim habitare exoptabat, qui amplas prius, & magnificas aedes occupaſſet. Eius etiamnũ hodie veſtigia apparent in Ognatenſi aedicula, ab illo fabricata, & tirocinij domo Septimancenſi. Quae quidem virtus eo magis clara, quo plura ille Fortunae bona libens, volenſque abiecerat: quaeque in aliis auaritiae, ſordiumque nomine reprehendi queant, ea laudi FRANCISCO vertebant: cognito, Paupertatis fuiſſe ſemper ſtudioſum: vt in CHRISTI adeo
Lucae 9. inopis, vt quo in loco caput reclinaret non habuerit, veſtigiis pedem viuus, morienſq; poneret.

6. Prandenti Romae apud Catholici Regis Legatum, mimus quidam aretalogus iniecit: *O miſerum te, & inopem* FRANCISCVM, *qui tantis te bonis abdicaris, niſi morte obita, caelo potiaris.* Ad Oratorem FRANCISCVS conuerſus: *Vera,* inquit, *narrat: ſed maiora iam tum, quam reliqui, bona ſum conſecutus.* Animi tranquilli-

quillitatem significans, & illud CHRISTI dictum respiciens: *Centuplum accipietis*, &c. *Matth. 8.*

CAPVT III.

Singularis Obedientiae documenta.

Ex ea ipsa Humilitatis radice, nata in FRANCISCO virtus est obediendi DEO, & homini, quem ille sibi praefecisset. Obedientiam itaque tutum appellabat nauigium, quo tamquam per vitae procellas, portum Religiosi viri capiant, rideantq; tempestates, & dies, noctesque securi nauigent. Cum igitur in omnibus CHRISTVM sibi ad imitandum proposuisset, in conspectuque eius ambularet, vbi expressa illius vestigia cerneret: tum vero praecipue Obedientiae virtutem in eo mirabatur: qui caeli terraeque cum esset Dominus, subditus tamen parentibus fuit: quam virtutem ne omitteret, inquit Bernardus, mori maluit: *Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis.* *Philip. 2.*

Praefectos Societatis vsque eo vereri 2.
solebat, vt licet potestate iam abiissent, eodem, quo antea, habito respectu, coleret.

Litterae ab Ignatio datae, cum redditae 3.
illi in Hispania essent, flexis genibus precabatur DEVM, vt parendi facultatem largiretur iis, quae mandarentur; & veluti

missam caelo vocem interpretabatur, seruabatque religiose.

4. Nec fugit Ignatium, quam prompte, & alacriter iussa exsequeretur. Non itaque sic imperabat: *Haec ita curabis,* sed modeste: *Nobis haec ita visa, tu pro tua prudētia, reiq; opportunitate, quando abes propius, arbitratu tuo rem gere.* Nihilominus, ne latum quidem vnguem ab Ignatij iussi discedebat, sed accuratissime exhauriebat, quae mandasset: nisi, si quid esset, quod absentem fugisset Ignatium.

5. Recreatus a lento morbo, cum liberalem animi, honestamque relaxationem, valetudini corroborandae, adhiberet, a sacerdote audiuit: *Ignatium eiusmodi relaxationibus minus delectari.* E vestigio igitur abstinuit, nefas ducens, ab illo, quem in oculis ferret ad eam diem, moribus, sententiaque discedere.

6. Si quae superiorum iussa asperiora viderentur, quam vt aequo animo alij ferrent, ita temperabat, ne quis esset querimoniae relictus locus.

7. Prius quam commissae illi Hispanicae Prouinciae essent, Collegium de via ingressus, concionandi, qua vti poterat, auctoritatem sibi vindicare noluit, nisi si Rectori aequum, bonum videretur, iuberetur. Imperari enim sibi, quam rogari, qua

erat animi demiſſione, atque obedientia, malebat.

Valetudinis tuendae gratia, comitem 8.
illi Ignatius addiderat, cui Michaeli Marco nomen. In ſe enim ſeuerus plus aequo, & rigidus; in alios blandus iuxta ac benignus: nihil remiſſe, magno valetudinis incommodo, agebat. Huic Socio FRANCISCVS paruit, non ſecus ac ſi impoſitus cum auctoritate eſſet: nec in victus tantum ratione, ſed in omni tuenda corporis valetudine conſulebat eum, quid facto opus eſſet. Cibo itaque appoſito, interrogare ſolebat, Marcus ne edi iuſſiſſet. Qui frater ſi domo negotij cauſſa diutius abeſſet, alteri negocium dabat. *Haec illi*, inquit, *meis verbis impera.* ſecurus nimirum fore, vt religioſe pareret.

Olyſſipone Catherina Regina, negocio- 9.
rum cauſſa, in aulam acciuerat FRANCISCVM. Ille Marcum conſuluit, quid facto eſſet opus. Huic viſum non ſatis firmum corpore, valentemque eſſe. Poſtridie itaque venturum ſe eſſe reſpondit Quo nuncio mox aulicus domum reuertit.

Non diſſimili ſtudio coquo domi ope- 10.
ram dabat. Euocato iterum Pintiae a Ioanna Luſitaniae Principe, ſchedulam oſtiarius attulit, cui ille. *A coquo*, inquit, *veniam poſcas licet, cui nunc pareo.* Ad haec ille: *Vade*

pater; at reditum matura: opus enim mihi adhuc opera tua. Principi itaque narra, te coquo domi operam dare; quo facilius missionem impetres. Eadem ille animi simplicitate dicto audiens fuit, retulitque imperium. Princeps quoque libenter assensa, missum fecit: admirantibus, laudantibusque cunctis, promptam in FRANCISCO parendi vel coquo voluntatem.

11. Coquus item lebetes aeneos duos adferre eum iusserat, hausta e cisterna aqua. Ex corporis imbecillitate, & lassitudine, quieuit nonnihil. Occurrit forte Socius, qui sponte operam obtulit. At ille recusare: id enim sibi negocij coquum, cui tum pareret, dedisse. Cumque ille rogando instaret, alterum saltem ferre pateretur; ne hoc quidem permisit. Simul enim ferre coquus duos lebetes iusserat.

12. Dicere solitum accepimus, sperare se fore, vt Societas, DEO bene iuuante, vigeret, immo cresceret in maius, tribus
1. potissimum de caussis. Orationis in primis studio, frequentique vsu Sacramentorum.
2. Dehinc, si a multis Societatis innocen-
3. tia oppugnaretur. Obedientiae denique bono Caussam rogatus: *In promptu,* inquit, *est. Oratio enim* DEO *nos conciliat, atque coniungit: alterum a saeculi amore abducit; nec enim*

salus,

ſalus, fideſque in hominibus eſt. Tertium vero inter nos arctiſſimo fraterni amoris vinculo colligatos, vt membra capiti, adnectit.

Cum omnibus ſeſe libenter ſubijceret, 13.
tum vero maxime Pontifici ſummo, vt CHRISTI in terris vices gerenti. Morti enim iam vicinus, illud ſibi animam agenti laetitiam adferre incredibilem, ſolatiumq; praedicabat, quod ſedi Apoſtolicae, ſuſcepta cum valetudinis incommodo in Hiſpaniam legatione, quod bene verteret, ad extremum vſque ſpiritum paruiſſet.

Quin & Principibus libenter obſecun- 14.
dabat, DEVM in illis contemplatus: pro incolumitate eorũ quotidie precari ſolitus. Idem & liberos, affineſque ſuos, tanquam per manus traditum, docuit: praeſto vt Regibus eſſent, proque eorum, Principumque ſalute, aſſidue vota & nuncuparent, & perſoluerent, precari DEVM, in cuius manu cor Regum eſſet: vnde & po- *Prouer. ..*
teſtas omnis manaret: cui qui reſiſtat, *Rom. 13.*
DEI haud dubie ordinationi reſiſtere.

Illud demum incertũ, Obedientiaene, an 15.
patientiae, vel vtrique potius tribuam, conſtanter illum in Ognatenſi receſſu potuiſſe Superiori parere, qui in ſe ipſe rigidus cum eſſet, ac laborioſus, talis etiam FRANCISCO extitit. Fraena itaque in tirocinio

versanti, non modo non reduxit, (ne, vt sit initio, in spiritus feruore, nimium in se ipse saeuiret) sed etiam habenas laxauit, & calcaria subiecit: lapides, calcem, lignaque aedi construendae, ferre eum iubens. Paruit ille libenter, & expedite, quasi Angeli vocem exaudiret. Hac enim via ad Pietatem a DEO est informatus, singulare vt nobis obedientiae exemplum exsisteret: Bernardum credo imitatus, qui morosi hominis, atque difficilis se imperiis eo cupidius subdidit, quo maiora, valetudinis incommodo mandabat.

Lib. 2. vitae D. Bernardi cap. 7.

CAPVT IV.

Orandi frequens studium, & Praedictiones.

CVM esset inops, atque obediens, quid mirum, si & precandi eum studio DEVS exornarit? Quae vna virtus, radix, & quasi fons est vberrimus ceterarum.

1. Prima FRANCISCO cura in cordis puritate paranda, quo diuinae cognitionis radios purius acciperet. Mundos enim corde beatos pronunciari, DEVMque visuros. Quotidie itaque, & quidem crebrius, singulis horis diurnis se ipse ad vnguem excutiens, exploransque, memoria repetebat dicta, facta, ac praetermissa: inquirens in se grauiter. Bisque in die rite confessus, sacris

Matth. 5.

ſacris in aurora operaturus,& veſperi quieti ſe comparans,nullum diem abire patiebatur,quo non ſuo ſe pede metiretur,actique temporis rationem ſubduceret, ſi forte reddenda ſummo Iudici eſſet: neue mors, vt ſolet, ante diem, & imparatum oppri-meret.Vix qui illi aures confitenti dabant, quod reprehenderent, expiandumque putarent,reperiebant. At ille caeleſti lumine acutius videbat, ſemperque pauidus vixit: omnia metuens, ac paene trepidãs. Iudicia enim DEI viuentis, ac videntis omnia, longe a mortaliũ iudicio diſcrepare aiebat: timeret itaque, quiſquis ſaperet, DEVM.

Orandi aſſiduitate, hoc commodi ac- 2. ceperat, vt DEVM vbique praeſentem circumferret. Quo fiebat vt vel frequens locus, atque negocium, templi, ſolitudiniſque vicem ei praeberet, materiamque adeo ſuppeditaret, ac ſegetem precandi.

Primam S.Thomae Aquinatis Summae 3. partem dum euoluit, veluti Litaniam ex ſingulis articulorum capitibus, doctrinae, memoriaeque ſimul & pietatis gratia,concinnarat.

Iter ingreſſo, etſi corporis laſſitudine 4. incommoda ceperat, animo tamen illud praeclare euenire dicebat,liberum ſibi in via ab interpellatoribus,vacuumq; tempus

precandi dari. Montes enim, ſiluas, flumina, & apricos campos, herbis, vitibus, & arboribus veſtitos, ad orandum inuitare, praeconiſque vocem emittere: DEVM vt mortalis agnoſcat, agnitum amet, amatum rerum conditarum gratia laudet aſſidue; & laudato, tandem aliquando, morte obita, feliciter perfruatur.

5. Si colloquium inuito eſſet cum exteris hominibus, quibus non ſaperet CHRISTVS, ſermonem illis tacitus relinquebat: ipſe colligere ſeſe, vt in ſeceſſu verſari, locoque abdito videretur: animo DEVM praeſentem appellabat, rogabatque. Diſcedentes vero interrogabat; *Num quid vellent?* cum tamen multa iam ab illo poſtulaſſent, quae diuinis cogitationibus intus, minus intellexiſſet.

6. Cum ita interdiu aſſidue fermè DEVM precaretur, tum vero trāquille maxime, & libere precari, poſt mediam noctis horā ſolitus: quo tēpore extra ſe rapi videbatur, vt quinque, ſexue horas, momenti inſtar iudicaret, ſurgeretq; ignibus quaſi inflāmatus.

7. Michaeli Marco, vt retuli, dicto audiens vixit: precationi tamen intentus, cum diutius aequo moraretur, interpellaretque ille; valetudinis gratia, finem orandi faceret: *Pluſculum*, inquit, *temporis da, Marce frater, mox adero:*

adero. Tantam orando voluptatem capere solitus, vt cum DEO luctari, velut alter Iacob, nec sine benedictione dimitti velle, videretur. Gen. 32.

8. Extra se non raro positus videbatur; vt corpore quidem praesens, animo vero in caelis versaretur. Si qui altiore voce contenderent, nihil mouebatur: atque adeo a re, qua de ageretur, alienas interdum ingerebat, praesertim si profanus sermo, deque nihili re iniectus esset. Admonitus itaque a Socio, praeter rem respondere nonnunquam solitum: *Malo,* inquit, *rudis, & hebes videri, quam garrulus, & temporis iacturam fecisse.* Omne enim perire tempus existimabat, quod non aut DEO, aut rebus ad DEVM pertinentibus, transigeretur. Placentinus Episcopus, salutandi gratia FRANCISCVM inuiserat. Hic in medio sermonis cursu assurrexit, & quasi honoris gratia deduceret, descendebat. Episcopus vero cum Antonio Araoz, qui tum forte aderat, relictus, facile quod res erat, mente diuina agitari FRANCISCVM, obseruabat.

9. Orandi, & in se inquirendi studiosos amabat, & consuetudine illorum diu delectatus, Collegiorum his curam Societatis mandabat, vt eam ipsam Socios, fidei suae creditos, virtutem docerent.

Nego-

10. Negociis diurnis, quoad eius fieri poterat, subducere se solitus, vt in orationis montem secederet. Euchariſtiae Sacramentum aſſidue, cupideque coram adorabat: domoque egreſſus, templa hoc nomine libentius intrabat, nictantibus aſſidue oculis ſpectans, ſiue luminis ingenti ſplendore praeſtingueretur, ſiue attendere animum, reuerenterque adeſſe ea ratione iuberet.

11. Huius quidem panis caeleſtis vſque eo deliciis capiebatur, vt nemo vnquam gulae deditus, cupediis magis. Quo fiebat, vt dum vita excederet, nullum abire diem fineret, vt alibi monui, quin rem diuinam faceret. *Lib. 3. cap. 15.* Immo & ipſo Paraſceues die, & Sabbato inſequenti, cum alias canendo, ſacris operari non ſoleret, ne iis ipſis diebus diuino illo careret bono, Liturgiam peragebat.

12. Iter faciens, quo ſacrificium Miſſae facere liceret, vel ad duo milliaria via decedere non dubitabat: & diuerſorij incommoda libenter ferre, dum ſacris operari poſtridie liceret.

13. Eborae in Luſitania grauiter aegrotans, & lethargico morbo captus, euigilare per vim, medicorum iuſſu, cogebatur. At allata Euchariſtia, tanquam ſomno, vt erat, graui, & veterno experrectus, agilis, alacerque apparuit: vt licet infirmum corpus haberet,

ſpiritus

ſpiritus tamen promptus, boniquc ſummi appetens eſſet.

Sacris vero operaturus, horas aliquot precationi impendere, ſeque probe excutere ſolebat. Quotidie item, vt iam retuli, rite confeſſus, rem diuinam faciebat. In media Liturgiae parte, lacrymas illi vbertim fluere ſolitas obſeruatum. Poſt, gratias diutius agere, quod velut in Zachaei domum diuertiſſet: vt non niſi aegre ad prandium, & cum ſuſpiriis, Iobi, atque Bernardi exemplo, duceretur. 14.

Lucae 19.

Iob 3.

Altari ſummo in Profeſſorum aede Romae, imminentem cellulam frequenter adibat, quoties a negociis ſe publicis eripere, partemque demere poſſet. Ceteris item in Collegiis Societatis, orationis ſedem vicinam arae ſummae exſtruendam curauit. 15.

Cubitu ſurgens, terram, communem omnium parentem, hoc conſilio ter quotidie oſculari ſolebat. Primo, vt ſe ex humo conditum, recenſque natum, eam contigiſſe meminiſſet. Deinde vt CHRISTO, qui in terram e caelo, genus humanum liberaturus, deſcendit, gratias ageret. Denique vt a terris abductum, in caelum, tanquam ab exilio tranſcriberet DEVS, precabatur. 16.

Sancto-

17. Sanctorum reliquias, imaginesque religiose venerabatur, splendideque adornari curabat: nusquam affirmans gemmas, aurum, argentumque, dignius impendi, vertique, quam in auctoris DEI, Diuorumque cultum. Cum manibus eas tractaret, summa animi voluptate in has voces erumpebat. *Saluete pignora, nobis in hoc exsilio, lacrymarumque valle degentibus, a* DEO *relicta, atque deposita: Saluete salutis nostrae spes, atque solatium: Erit, erit dies illa, cum decorem induti cineres, hospites nunc beati, aeterna illa luce perfruemini: & animae Sole candidiores, thronusque vester supra firmamentum clarescent.*
18. Ex hoc ipso fonte manauit pia, solemnisque Societatis consuetudo, vt singulis mensibus Sanctorum nomina sorte e situla educantur, distribuanturque singulatim. Quo die, votis conceptis, religioseque persolutis, opem sui quique Diui implorant. Didicerat id in gentilitia Borgiae familia FRANCISCVS: in qua illum olim morem
Lib. 1. c. 1. viguisse docui. Ognati quoque idem seruauit; multa Sociis indulgens, quo die Diui nomen sorte illis obtigisset: ipse ad haec precationi plus etiam temporis tribuere solitus.
19. Diuorum cultum vt excitaret, augeretque, (contra atque haeretici solent, qui in San-

in Sanctorum imagines, vt olim Iconomachi, grassantur) Romae FRANCISCVS in aes graphice incisas, & affabre sculptas imagines, in omnes Prouincias misit. Quin & archetypa donauit Sociis, atque distribuit.

Visitur Romae in aede sacra B. Mariae 20.
maioris, illius effigies a Luca Euangelista, vt pie creditur, depicta; religiose etiam a piis frequentatur. Hanc imaginem, cum per se, tum ob antiquitatem, pietatemque, tum ob pingentis fidem venerabatur FRANCISCVS. Laborandum itaque sibi existimauit, vt ad archetypum depingere alteram, bona cum Caroli Borromaei, Cardinalis innocentissimi, venia liceret. Obtinuit tandem, quamuis aegre, & euicit singulare pietatis in illo studium: humique in ara collocauit, suoque arbitratu exemplaria eduxit, misitque ad Hispaniae dynastas aliquot, Societatisque Collegia, vt Virginis cultus merito cresceret, quia mortalium patrocinium gerit.

Interpellare orantem Daemoni studium 21.
saepe fuit, nunc simij specie subsannando, nunc gigantis instar, forma supra humanam maiore, spectrisque territando. Pintiae cubiculo digressus, Crucis se signo muniens: *Videsne*, inquit, *Marce frater, nigrum, & aspe-*

& aspectu formidandum cacodaemonem, passim obambulantem? Quo dicto acquieuit FRANCISCVS, animoque non nihil sedato, erubuit: quod metum eius prae se tulisset spiritus, qui ne capillo quidem capitis detracto, nocere homini, nisi DEO concedente, queat. Interrogatus aliquando a Socio, num metuisset, obambulare viso Daemone noctu per conclaue, membrumque domus: demissis ille oculis modeste respondit. *Illud, frater, certe constat,* DEO *permittente, apparere interdum Daemones: improbis quidem, vt a flagitiis territi abstineant, vel puniantur; bonis vero, vt ad pietatem exerceantur, & merita meritis cumulent.*

22. Precāti summo animi ardore ad Eucharistiae aram, incidit forte lignea columella e gradibus. Nihil ille territus orare perrexit, quoad eam, qui aderant, sustulerunt.

23. Ea erat vultus hilaritas, decus, atque maturitas, vt Socij, etiam auctoritate summa praediti, cum pietatis calorem refrixisse sentirent, vel aspectu illius, ad pristinum ardorem redirent.

24. Methymnae Campi orantis conclaue ingressus Hieronymus Ruisius Portillius, Collegij Rector, qui post primus Peruanae Indiarum Prouinciae Praefectus fuit, FRANCISCVM lumine splendere, faciemque

ciemque, Solis inſtar, radios emittere deprehendit.

Idem in Berlangae vico, Ayalae Do- 25.
ctori Societatis vſu veniſſe comperi. Hic intempeſta nocte cubiculum FRANCISCI, conſilij gratia, ingreſſus, ſummis in tenebris ſplendere omnia, non ſecus atque ſi faces arderent, vidit: vultu item oculos praeſtingui obſeruauit.

Templa de more ingreſſus, incredibili 26.
ſagacitate nouerat, eſſetne, & in quo altari ſeruaretur Euchariſtiae panis ille caeleſtis: vt raro aberrarit aiens, vel negans: licet lampas incenſa arae appenderetur.

Ognati verſanti, anno CIↃ. IↃ. LII. 27.
litteras a Carolo Gandiae Duce datas reddidit vetus, & domeſticus familiae cliens Sampſon. Nunciabant laete, auum eſſe factum, natumq; primogenitum ſibi FRANCISCVM nomine, qui poſt Gandiae Dux. Nondum reſignatis litteris, FRANCISCVS vaticinans, ſic tabellarium appellauit: *Exſpectate aduenis, Sampſon: valetne Franciſcus recens natus?* Obſtupuit ille, miratuſque quis ſe curſor veredarius anteuertiſſet, qui nullum currendi finem feciſſet, *Mercedem equidem*, ait, *laeti nuncij abs te exigere cogitabam.* Ad haec ille: *Ea te priuare nolo: ter tibi Angelicam ſalutationem recitabo, litteriſque negocium*

Q Duci

Duci filio dabo, tui vt rationem habeat, quaeque donauerit, mihi expensum ferat.

28. Aegrotabat grauiter Franciſcus Briones, e Societate, nondum ſacris initiatus, comes aliquot annos peregrinationum FRANCISCI. Iam depoſitum paene, ac deploratum inuiſit: animumque addens confidere iubet: *Non hic,* inquit, *ad mortem te morbus dabit, ſed breui conualeſces.* Idem rurſum in itinere laboranti ſibi accidiſſe narrauit Briones.

29. Segobiae, ad eundem modum Ferdinandus Soler, doctor Theologus, tertiana laborans, dum noxium diem, morbumque imminere ſenſit, interrogatus a FRANCISCO: *Satin' ſaluae res? Vt vales? Quomodo viſum eſt* DEO, reſpondit ille: *Febrim exſpecto. Cur exſpectas?* ait. *Tu Pater,* inquit ille, *impera, ne accedat, ne exſpectare cogar.* Fecit vt rogatus erat, imperauitque morbo. Lectulo inde laetus, valenſque ſe ſubduxit.

30. Ex Hiſpania cum Alexandrino Cardinale Romam per Gallias reuertens, comitem Ioannem Suarez habuit, Mirandam vſque; qui ad Iberum eſt Aragoniae vicus. Hic diſceſſione facta, Ioanni de ſe praedixit fore, vt Romam vix ſaluus rediret: illum vero Caſtellanae Prouinciae Praefectum iterum creatum iri: certe vtramque

veram praedictionem fuisse, res ipsa declarauit.

Morti vicinus, cum fere cygneam vocem emitti Sapientes homines affirmant, Marco fratri praedixit fore, vt in Indiam adnauigaret; itaque euenit, cum ne Marco quidem tum id venisset in mentem. 31. Plato Phaed. Aristot. lib. 9. Histor. Aelian. lib. 2. cap. 32.

Regulus quidam Hispaniae, a filio dissenciens grauiter, segregarat se, vt ne aspectum quidem eius aequo animo ferret. FRANCISCVS, qua erat pietate, ad concordiam reuocare alloquiis studens, hortatur, parentem se esse meminisset. Filium ad se recipiendo, quod se dignum esset, facturum. Ille indignabundus vultu terrebat, missum faceret illum sermonem. Igitur verbis FRANCISCVS repulsus, ad summum parentem DEVM confugiendum ratus, pacem venerans precatur. Venatum ille mox abiit, & ardente correptus febri, lectulo affixus iacuit. Post in mentem venit, morbo se iuste puniri, quod sana pij hominis consilia repulisset. FRANCISCVM euestigio arcessit, veniam obtestatur; illiusque se fidei committit, & cum filio quamprimum in gratiam redit. Hist. anim. Plin. lib. 10 cap. 23. 32.

Summa illi animarum cura, quae corporibus solutae, purgante igne crimina expiant; vt etiam tum Dux Gandiae assi- 33.

due pro illis orarit, & Liturgias, remque diuinam fieri curarit. Cuius officij nomine saepe illi animas reduces apparuisse, gratiasque egisse narrant: promisisse etiam se vicissim pro illo in beatorum sedibus DEVM precaturas. Haec candide ille, vt omnia, Hieronymo Natali, sacerdoti optimo, narrare solitus: quem bis in Hispaniam ab Ignatio missum, commissasque illi Societatis prouincias, diximus. Plura equidem, fateor, commemorare praedictionum, visorumque genera poteram, testesq; omni exceptione maiores laudare, quorum plerique etiam superstites: verum haec satis esse duxi; eo consilio a me allata, vt precationis effecta in FRANCISCO cognoscantur: cum praesertim propositum sit virtutes potius, quam id genus signa laudare. Admiranda enim opera, quae sancti homines patrarunt, miranda quidem: at solida, incorruptaque virtus, imitanda etiam est. Illa immensam DEI erga mortales bonitatem ostendunt: haec etiam ad imitationem exstimulant.

Lib. 1. c. 7.

CAPVT V.

De Paenitentiae effectis, suique victoria.

RECTE in Asceticis iudicant homines pij, suspectum videri orandi studium, nisi

nisi & sui victoria comes accedat. Sic enim appello, quam vulgo *Mortificationem*: quae domandas esse animi perturbationes, affectionesq; doceat. Sic Plato Philosophiam, mortis meditatione, animum a corpore abducendo, definiisse videtur. Non fugit caelestis haec Philosophia FRANCISCVM, diu, multumque in ea exercitatum; cuius & multa passim exempla retuli, & nunc pauca colligam.

Audito se praesente laudari quempiam de vitae sanctitate, atque innocentia, respondere solitus erat: *Talis erit, si se ipse vincere norit.* 1.

Corpus, carnemque hostem capitalem appellabat. Qui cum pacisci, induciasque facere perpetuo recusauit: quin & domare magis indies, magisque studuit. Qua in re, quaecumque opem ferre solerent, amicos, sociosque appellabat. In solis ardoribus, summoque aut aestu, aut frigore, & imbribus iter faciens, dicere solitus: *Quam belle me iuuant amici!* 2.

In morbis summa semper adhibita patientia, dolores constanter ferebat, quin & augere illos studebat, quo meriti vberior seges colligeretur. Pharmaca aegrotans, quamuis amara, sorbendo hauriebat, vt amaritie diutius cruciaretur. Catapotia 3.

quoque dentibus, eadem de caussa, mandere solitus: vt qui ministri voluptatis olim fuerant, iidem paena torquerent. Caussam aliquando rogatus, modeste respondit: *Belluam istam* (sic enim corpus nominabat) *plorare iubeo: vt quam delicijs voluptatem cepit palatum, eandem abstinendo amittat, expietque. Meminerim & ego,* CHRISTVM *Saluatorem fel in Cruce gustasse.*

4. Septimancae Societatis tiro coqui officio functus, FRANCISCO condire cibos gustatui iucundos studebat. Collectis itaque in viridario herbis, absynthium amaram herbam ignarus decerptam collegit, & iusculum Patri apponens: *Ede,* inquit, *Pater, ius mea manu conditum.* Edit, & vero libenter, tametsi amarum. Rogatus vero ecquid placuisset: *Nihil vnquam edi in vita me dignius,* respondit. Gustarunt, quod reliquum erat Socij, ruboremque re comperta coquo incutiunt. Ille genibus mox accidens, veniam precatur imprudentiae. At ille: *Dominus tibi benedicat, faciatque benigne. Vnus tu de tot fratribus sensum meum nosti, quaque potissimum re indigeam, percalles.*

5. De via fessus, diuerterat in hospitium, humilemq; casam cum Bustamantio, pro lecto in stramine diuersi accubant. Tussi hic laborans, tota nocte conspuit imprudens

dens FRANCISCVM, faciem etiam non raro foedans. At ille nihil turbatus, tacitusque transegit noctem, sputo deformatus, vix vt agnosci posset. Vbi diluxit, comperto quod res erat, veniam Bustamantius precatur. Ad haec ille: *Non est, Pater, quod ea re labores: nec enim vsquam me dignior locus in cubiculo sputo aspergi debuit.*

In Hispaniam cum Alexandrino Cardinale reuersus, germanae sorori Ioannae Crucis, quae sacris Diuae Clarae virginibus Madriti praeerat, dicere solebat: *Nostrum est, qui religiosae nos vitae consecrauimus, quater, & vicies quotidie morti nos comparare, vt ex eorum de quibus Apostolus ait,* Mortui estis, *numero simus. De me quidem affirmare liquet, Quotidie morior.* 6. Colos. 3.

De purgantis ignis paenis aiebat, non tam paenarum nomine metuere se, quam quod nullus ibi, vt in mortali hac vita, meritis, operibus bonis, ac paenitentiae, relictus locus sit. *Alioqui,* inquit, *pridem a* DEO *poposcissem.* 7.

Moestitiae sibi fore affirmabat, si quando forte imparatum se, nullaque sui, sensuumque victoria mors opprimeret. Adquigilabat itaque sedulò, perpetuumque cum corpore bellum gerebat. Quod vt maxime tegeret, celatumque cuperet, manabat 8.

tamen foras. Capillos enim ipsum sibi vellisse deprehensum. Scrupulos, lapillosque, & arenam calceis inijciebat, vt pondere ambulanti, asperitateque molestiam adferrent. In diuersoriis, ne noctu in se flagellis saeuire audiretur, ad artes confugit, quibus sanguinem sibi excuteret, vellicaretque se, ac pungeret. Sole ardente, pedetentim ambulare: niues item hyeme lente calcare, & id genus alia adhibere, quo se ipse vinceret.

9. Gothalaniam dum Prorex teneret, & Societatis post Generalis Praepositus, cilicia, atque flagella clauibus occlusa, pannosque quibus sanguinem detergeret, habebat. Cilicia etiam vsque eo camelorum pilis horrida erant, vt vel spectanti terrorem incuterent.

10. DEVM orans, humum ore diu contingebat: ex quo molares dentes amisit, atque igni labia succensa: vt propius factum sit nihil, quam vt eo morbo periclitatus, vita decederet, ni tempori cauisset.

11. Flagellis humeros, lumbosque disciderat, vt putrescere viderentur: quae res religionem illi iniecit. Fidere tamen se aiebat, beneque sperare, fore, vt DEVS sui misertus ignosceret, si quando modum excessisset: quod pio id studio factum esset: meminissetque idem aliis prius vsu venisse.

Dicere

Dicere ſolitum ferunt, Paenitentia viam 12.
in caelum muniri. Vrgebant Ognatae ſacerdotes aliquot Societatis, longe illi cariſſimi, de ſui victoria, ne eos perpetuo celaret. *Equidem quando ita vultis*, inquit, *acerbam mihi vitam, cibumque amarum duxero, quo die non me ipſe flagellis cecidero.* Qua in re, nihil remiſſe agere: vt Socij interdum octingentos ictus, verberaque numerarint. Nec ſatis erat poppyſmo, ſeu complosis vola manibus, vt ſolet, ſignum datum, vt a caedendo temperaret.

Dicebat & illud, ne ſe deliciis delinitum 13.
lautius acciperent, donec a DEO quae vellet impetrauiſſet. Poſcebat enim aſſiduis precibus, vt deliciae in cruciatum verterent; dolores contra voluptati eſſent. Filiam itaque Lermae Comitem, cum moeſtam, aegramque videret, & quiritantem, his alloquiis ſolatur, *Dolores nolenti* DEVS *immittit, poſtulanti negat.*

Cum in Principum aulas diuertere in- 14.
uitus cogeretur, ea duntaxat edulia, quae domi in triclinio, frugali in menſa, edebat. Si mollis, vt fit, lectulus ſtratus eſſet, ſine arbitris, culcitram vnam, fulcris ſubductam, humi collocabat, hic ſomnum capiebat, mane vero reponebat.

Paenitentiae quantum in FRANCISCO 15.

 ſtudium

ſtudium fuerit, vel illud argumento eſt. Rogatus aliquando Septimancae a Buſtamantio, vt ea illi a DEO poſtularet, quae ſibi ipſe expoſcere ſoleret. Ternae vix horae abierant, ecce tibi ardentiſſima correptus febri Buſtamantius, cum capitis dolore, vt in rabiem agi videretur. Didicit nimirum illud eſſe quod FRANCISCVM rogarat, maioreſque ſe ſpiritus, quam vires gerere, neque cum FRANCISCO eſſe comparandum. Optatis itaque liberari, tanquam voto, cupiebat. Precaretur itaque rurſum DEVM, vt morbum depelleret. FRANCISCVS bono eſſe animo imperat: nec enim pati DEVM tentari nos ſupra id quod poſſumus. Precibus iterum fuſis, abiit continuo morbus: remque deinceps non ſine rubore narrare Buſtamantius conſueuit: audaciam, ſuique confidentiam auerſatus, maioreſque gigantis eſſe, quam pumilionis vires fatebatur.

16. Abſtinentiae immodicae cauſſa, dolorumque ventriculi imbecillioris, morbiq; cardiaci, viginti fere annos a piſcium eſu abſtinere medici eum iubebant, quadragenarij ieiunij tempore, niſi ſi in diſcrimen caput, vitamque adducere vellet. Quibus quidem non parere, durum videbatur, atque incommodum: euicit tamen

preca-

precatione, animique celſitudine. Audito enim Pium Quinctum Pont. Max. aetate maiorem, annua ieiunia religioſe ſeruare, nulla aetatis feſſae, atque decrepitae habita ratione; idem ſibi vel capitis diſcrimine tentandum putauit. Quod cum bene, feliciterque eueniſſet, abſque valetudinis detrimento, diuturna illa verni temporis ieiunia, & quattuor anni partium, atque Aduentus, ſeruare perrexit: mirantibus, qui corpuſculi imbecillitatem noſſent; ſed a DEO vires, quod res erat, celſo animo ſuppeditari exiſtimabant.

E morbo decumbentem conſolaturi qui 17.
acceſſerant, in cubitum erigi ſolitum obſeruarunt, dum diuinis de rebus verba facerent, ſiue cupiditate ſacra audiendi, ſiue diſcendi ſtudio. Quin & identidem tunc in haec Hieremiae verba erumpere ſolitum: *Deſolatione deſolata eſt terra, quia nullus eſt qui recogitet corde.* *Hier. 12.*

CAPVT VI.

Affinium amorem quatenus reſtinxerit.

VICERAT ſe ipſe FRANCISCVS, non paenitentiis duntaxat corpus ſpiritui; verum etiam animi perturbationes ſubigendo. Ex his qui aequo maiorem erga propinquos affectionẽ vicerit, nae ille alias animi

animi perturbationes, motusque, non perinde violentos, superabit. *Sunt enim plerique,* inquit Gregorius, *qui non solum aliena non appetunt, verum etiam cuncta quae possederant in mundo derelinquunt, semetipsos despiciunt, nullam praesentis vitae gloriam requirũt, ab huiusce mundi actibus separant, & paene quicquid prosperitatis arriserit, calcant; sed tamen adhuc vinculo carnalis cognationis alligati, dum amori propinquitatis nimis seruiunt, ad ea saepe per affectum cognationum redeunt, quae iam & cum proprio despectu subegerant.*

Lib. 7. in Iob. cap. 14 & Hom. 27.

1. At FRANCISCVS postquam vocatus a DEO est, nihil habuit antiquius, quam *obliuisci populum suum, & domum patris sui*: vt iam inde a puero in Religionis secessu educatus videretur. Immo ne in sermone quidem deprehendi cognatorum, affiniumq; vllum amorem passus est. Mirabantur id alij, agnati etiam indignabantur; vtrique tamen, quod domi discerent, habebant. FRANCISCVM tam felici memoria praeditum, oblitum tamen propinquorum fuisse, vt ne minimum quidem de illis cogitaret. At qui recta rem ratione expendere soliti, facile animaduertere, eum cognatorum amorem caelesti mutasse: & conditorem, opificemque vniuersi, rebus conditis iure optimo praetulisse. Litteris itaque

Psal. 44.

Antonij

Antonij Araosij Roma ea de re missis, constanter respondit: *Meos equidem amare non desij: DEVMque quotidie venerans precor, saluos, incolumesque esse iubeat. Et forsitan gratior DEO precatio, quae quam minimum carnis, & sanguinis habeat admistum. Pereat ille amor, vt viuat, quem quaero, caelestis.*

In oppido, quod *Reginae casam* appellari 2. diximus, agenti, Dorotheam filiam obiisse *Lib. 2. c. 6.* diuinitus nunciatum, eo ipso quo migrauit horae momento, ad Diuae Clarae Gandiae: sed nihil mutatus, animoque turbatus, quasi ad se nihil attineret. Verum non perinde mirandum, in filiae morte moestum non fuisse, quae iam inde a pueritia virginitatem DEO consecrarat; propterea quod exsilij sui terminum, vt pridem optarat, nacta esset: illud plerique magis mirabantur, Isabellam filiam, Lermae Comitem, singulari matronam virtute, dotibusq; naturae praeditam, non luxisse. Pintiae enim aulam Principis ingressurus, obuium habuit, qui tristem, subitumque filiae interitum nunciaret. Paululum itaque clausis oculis, aperta verò ad DEVM mente orans, beneque mortuae precatus, perrexit. Rebus in aula gestis discessurus, Principi dominae dixit: *Ora, quaeso, pro anima famulae tuae Isabellae, quam nunc morbo minime lento, sed re-*

pentino

pentino exstinctam audiui. Ad haec illa: *Itane tam tristem nuncium obiter à discedente nuntiari mihi oportuit? nihilne parentem, talis filiae mors mouet amplius? Depositum,* inquit, *acceperam: repetiit Dominus. Reddamus itaque, vt par est, alacriter: quodque tam diu vsuram eius dederit, grati testificationem animi demus. Igitur non lugendum, praesertim cum his vitae miseriis, & corporis vinculis soluta emerserit; in Beatorumque sedes,* DEI *clementia, vt spero, & opto, commigrarit.* Domum vbi reuertit, sacris pro illa operatus, aliam luctus significationem nullam dedit. Eo ipso die allaturus consolationem alloquiis accessit Comes-stabilis: cumq; nihil moestum in vultu animaduertisset, indignabundus: *Tene,* inquit, *tali filia amissa, nihil moueri?* Modeste subiecit ille: *Ex quo me tempore* DEO *dedicaui, sic cor illi meum libens, volensque obtuli, nihil vt in rebus humanis turbare illud posset.* Cum itaque acerba incidissent, duo fere dicere solitum ferunt: *Res humanas, vt quae*
Isa. 50. & 59. *nihil ad nos attinent, in minimis pono.* Et illud: *An abbreuiata est manus Domini, vt saluare nequeat?*
Rom. 8. *quid igitur timeamus? Si* DEVS *pro nobis, quis contra nos?*

3. Rem diuinam faciebat in aedibus filiae, Lermae Comitis. Gener arae imposuit effigiem coniugis eius Leonorae, sed B. Catherinae nomine insignitam. Ille nihil muta-

mutatus,sed obfirmato animo fuit:peracto demum sacrificio,rogatus a Socio, cuius ea imago esset: Leonorae,inquit. Verum nihil nos mouit, nisi vt DEVM pro ea precarer ardentius. Addidit & illud: Comiti meis verbis manda,effigiem in cubiculo habeat licet: altari post hac ne imponat, etsi ex Leonora Catherinam fecerit.

Caesar Carolus, cum secundo in suum ad Iusti secessum euocasset FRANCISCVM, periculum facere voluit, verane essent, quae inaudierat, liberos iam ex se natos nihil curare. Iniecta itaque de filiis mentione, de natu maximo Carolo, Gandiae Duce, conquestum apud se narrat Sanctium Cardonam, Ammirantium, vt nominãt, Aragoniae,quod ditionem illius, in Gandiensi agro, Regiam nomine, contra ius teneret. Quid hic facto opus iudicas? & vter caussa cadet? Ad haec FRANCISCVS: *A quo stat ratio, iusque, non habeo dicere. Illud tantum maiorem in modum peto abs te, Caesar, vt Sanctio Cardonae non ius duntaxat sartum tectum reddatur, verum etiam illi gratificeris potius, quam filio meo. Itane*, inquit Caesar, *tuorum liberorum caussam agis? nonne praestat eam liberis tuis gratiam tribuere?* Rursum FRANCISCVS, *Cardona fortaßis ea magis gratia, quã filius meus, indiget.* Mirifice Caesar hominis con- 4

stantia

ſtantia delectatus, collaudauit: nec temere eſſe, quod vulgo iactarent, illum carnis ſe, & ſanguinis amore omnino ſpoliaſſe.

5. Miratus & Pontifex Pius quartus eandem in FRANCISCO virtutem. Romae enim illo verſante, filius Aluarus Borgia, bona Pontificis venia, atque indulto, ducere domum Ioannam Aragoniam, ſororis ſuae filiam, optabat: quae iam Marchionatus Alcaniſij hereditatem adierat. Cognito Pontifex FRANCISCI filium Aluarum eſſe, miratur, cur non a ſe beneficij loco poſtulaſſet FRANCISCVS; de quo bene merendi occaſionem vndique captaret. Accitum itaque illum, nihilque cogitantem quidnam vellet Pontifex, interrogat, *Aluarumne filium haberet.* Annuit ille. Ad haec Pius: *Cur ne verbũ quidem adhuc ea de re apud me feciſti? gnarus quantum tua, tuorumq; cauſſa cupiam.* Subiecit FRANCISCVS: *Multis equidẽ, beatiſſime pater, vndique arietibus ex Hiſpania oppugnabar, vrgebarque precibus, vt Aluaro filio id beneficium abs te impetrarem: verum, vt quod res eſt, dicam, vt ad hanc diem id abs te poſtularem, impetrare mihi non potui. Nam ſi ius, aequumque poſtulat filius, me nihil opus apud te deprecatore: ſin petit iniquum, rogare meum eſt, ne ſecundum illum ſententiam pronuncies, neue indulgenter cum illo agas: vt & in praeſens etiam, atque etiam rogo. Si enim is ſum,*

is ſum, qui eſſe debeo, maiorem rationem religionis, tuaeque dignitatis habeam neceſſe eſt, huiuſque adeo Apoſtolicae Sedis exiſtimationis, quam priuati emolumenti: quod quidem publico cedat, communique bono, oportet. Recreatus incredibiliter Pius prudente FRANCISCI reſponſo, iudicium, mentemque laudauit. *Quid igitur faciendum cenſes?* inquit. Hic FRANCISCVS: *Duo eandē ambiunt ſponſam, eodem cognationis vinculo aſtricti: alter matris patris alter frater: vterque a Sede Pontificia gratiam ſupplex poſtulat. Et quoniam iudicium requiris meum, equidem in ea ſum ſententia, e re ſponſae fore, liberam illi optionem relinqui, vt viri nubere malit, pace tua, nubat in Domino. Quo fiet vt vtrique facias ſatis, & illa quem elegerit, coniugem nanciſcatur.* Obſtupuit ad haec Pontifex, hominis prudentiam praedicans: diſſenſit hic tamen ab illo; ſecundum Aluarum ex aequo, & bono pronuncians, vti bona cum venia ſororis filiam in matrimonio haberet: hoc addito elogio: Sede pontificia dignum videri, vt qui praeclaram ei operam adhuc nauaſſet, eius ratio haberetur: quique DEI amore, titulis ſeſe omnibus, liberorumque adeo amore, & cura abdicaſſet, eius tutelam Pontifex ſuſciperet. Profuit itaque durus is parentis animus Aluaro amplius, DEO ita iubente, quam ſi parens ſupplex id poſtulaſſet.

R Nobis

Nobis item, qui in eadem familia sumus, domesticum reliquit exemplum, oportere nos, a rerum humanarum sollicitudine liberos, in DEVM, cui cura est, eritque de nobis, amorem traducere.

CAPVT VII.

De pietate, morumque facilitate.

Epist. 4. ad Rust. Monachum.

RECTE laudat D. Hieronymus Exsuperium Tolosae Tectosagum Episcopum, quod ieiunaret ipse, ciboq; demenso suo, suum defraudans genium vnciatim parceret, vt alios famelicos aleret: cruciareturque aliorum potius, quam sua inedia. Idem FRANCISCO vsu venit, qui in se rigidus erat, & seuerus; in alios blandus, ac facilis: nihil vt sibi ignosceret, aliis omnia. Parentum caritatem, vt diximus, non exstinxerat; sed carnis, & sanguinis amorem, diuino illo, & caelesti permutarat. Minus quidem erga affines blanditiis vtebatur, tamen si quid, salua Religione postularent, qua consolando, qua re, consilioque iuuando, benignũ parentem experti sunt: vti frustra nunquam eius operam desiderarint. Eximia vero illius in aegrotos pietas exstitit, nihil vt deesse illis eorum, quae medici requirerent, pateretur. Socij omnes probe norant, tuto in illius aures, &

sinum

ſinum deponi omnia, quae cruciarent: moeſtitiamque detergere libenter ſolere, ſiue corporis morbis, ſiue animi, laborarent. Neque importunos ſe futuros, aut moleſtos metuebant. Nec, vt plerique ſolent, de tēporis anguſtiis expoſtulaturum.

Ex hac morum facilitate mos illi natus, 1.
vti nihil aſpere imperaret, *Hoc facito*: vel, *Illud cura*: ſed hiſce blandiciis delinitos ſic appellabat: *Fac, quaeſo, illud* DEI *cauſſa, & amore adductus. Audereſne illo, valetudine ſalua, proficiſci? Valeſne, vt in miſsionem Euangelicam pergere queas? Commodumne tibi erit doctoris titulum tueri, huius, vel illius artis?* vel ſic: *In mentem mihi venit, hoc tibi munus imponere: ſed animi tui ſenſum explorare prius libuit.* Id genus officiis promptos, alacreſque expertus eſt magis. Si quem angi animo, cruciarique comperiſſet, omnes ingenij neruos intendere, qua re potiſſimum in partem laborum veniret, onus ſubleuaret, conſolationemque poſſet pius parens adferre.

Si quis humanitus lapſus, impegiſſet in 2.
re leui, nihil acerbius eloqui ſolitus; hoc tantum, *Ignoſcat tibi* DEVS, *ſic te ſanctum videam frater: quomodo dictum, factumue illud abs te?* Sin grauius deliquiſſet, ad ſe arceſſitum blande compellare, nihil tamen impunitum relinquere: parentis optimi ſimul &

medici functus officio. Crimen itaque referre, petere vt paenitentia ductus resipiscat. Paratum sese in paenae partem, licet culpae affinis non esset, venire; vt libro
Lib.2.c.11 secundo demonstratum est. Hoc caritatis signo, pietatisque, quod sibi propositum erat, facile consequebtaur, vt ad meliorem frugem suos ab erratis reuocaret; illud identidem vsurpans: *Facilitate nihil esse homini melius, atque clementia.* &, *Omnia prius consilio experiri, quam armis, sapientem oportere.* Postea vero si mores, ingeniumq; mutasset in melius qui deliquerat, summa praeteritorum erratorum obliuio erat. Qua etiam virtute Ignatium ceteris praestitisse accepimus.

3. Dicere solebat, qui DEVM ducem sequeretur, eum oportere non vnum sibi caput, binos oculos, manusque attribuere, sed plurima membra cum ceteris habere communia. *Amicorum enim communia,* aiunt, *esse omnia.* Quo fieret, vt in communi calamitate, sensum doloris ad se quoque pertinere existimaret. Sic fore, vt vnius omnes corporis membra essent: &, quod de se
2. Cor. 11. Apostolus ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* Iter ingressurus, comiti negocium dabat, vt de tenui viatico, quemuis mendicum obuium, indonatum abire ne fineret: ea tamen mode-

moderatione adhibita, vt a mendico etiam profectam eleemoſynam, appareret: niſi ſi quae grauior incideret neceſſitas, quae lege circũſcribi non deberet. Si nihil quod aliis largiretur ſuppeteret, animo laetus, quod ſponte inopiam eſſet amplexus, mente haec agitabat, ferebatque: *Si eſſet, quam libenter tibi donarem!* Haec verò gratior DEO, qui corda ſcrutans hominum, donantis animo munera metitur, eleemoſyna eſt: cum quis inops a rebus, animo tamen hilari, ac beneficio, dare paratus eſt ampliſſima; quam ſi diues donum, frigide tamen, offerat.

Cum ſingulari omnes caritate complecteretur, tum eo, potiſſimum, qui de fama illius calumniando detraherent. Illos enim bene de ſe mereri affirmabat, quod ne quid prudens admitteret reprehenſione dignum, redderent cautiorem. Sic enim Sapientes olim homines iudicarunt, magnas ex inimicis vtilitates capi & poſſe, & debere. De his ipſis nunquam minus honorifice loqui auditus eſt; immo honorifice de ipſis ſentire, & praedicare ſolitus. Quin & detrahi de illorum exiſtimatione praeſens, ſi adeſſet, nunquam ſinebat: illa fere familiariter adhibens: *Recte ille a ſe factum exiſtimat. Zelus non eſt improbandus.* Vel ſic: *Maiora* 4.

Plutarch. de vtilitat. ex hoſtibus.

 deben-

debentur peccatis meis supplicia. Si quid errant, veniam illis a DEO *precor.* Incredibile vero memoratu est, fronte quam serena appareret, cum male aliorum, non suo vitio, audiret, vt quasi media in tempestate portum tenere videretur. Nec verbis tantum erga inimicos officiosus erat, sed & beneficiis, cum res daret, illos frequenter obstrinxit. Eius rei exempla colligere plura queam, sed ne quem laedere prudens videar, neue nominare cogar eos, qui hostiliter in eum incurrerunt, calumniisque vexarunt, supersedebo.

5. Lis illi erat, non de tribus capellis, Ducis etiamnum titulum gestanti, cum Francisca nouerca: quam litem persequi, salua religione, ne bonis heredes fraudasse ignauia videretur, & iure experiri coactus, lite tandem cadens, tantum abfuit, vt moleste FRANCISCVS tulerit, rem sibi abiudicatam, vt etiam hilari fronte, summam animi constantiam, atque adeo laetitiam ostenderit: &, vt amitae narrabat, gratiam iudicibus habuerit. Nouercae enim consultum potius, quod eam coleret, quam sibi cupiebat. Tali, tantaque iudicij praestantia iuuenis adhuc, nullis sacris initiatus, fuit, vt caritatem, tranquillitatemque animi, Fortunae bonis omnibus anteferret.

Laynes Praepositus generalis, ad omnes 6.
Hispaniae Prouincias litteras dederat, nomina perscriberent, quibus eam DEVS mentem daret, vt, vel apud Indos, vitam in Euangelij praedicatione profundere parati essent: vel in Europa, prima Latinae linguae elementa pueros docere, non erubescerent. FRANCISCVS, cui tum commissa Hispania, etsi legibus illis solutus esset, sua tamen manu Layni scripsit hanc animi testificationem, tabulis consignatam, optare sese pro CHRISTI nomine apud Indos sanguinem fundere, caputque periculis obijcere. Orare itaque bona illius venia liceret in eam expeditionem proficisci; precibusque ad DEVM fusis, hanc illi voluntatem promoueret.

CAPVT VIII.
De Prudentia eiusdem.

DIVINAE, non humanae Prudentiae vnum instar omnium argumentum hoc est: excelso FRANCISCVM animo bonis Fortunae, titulisque omnibus nuncio remisso, sponte Christianam inopiam esse sectatum. Prudenter nimirum iudicabat, caduca haec, atque inania, quae sub aspectum cadunt, pro nihilo ducenda, libenterque aeternis permutanda. Quam

quidem caeleſtē ſapientiam, mens hominis, caligine hebetata, & tenebris obducta, niſi fidei lumen, DEI munere conceſſum, accedat, perſpicere minime poteſt.

Si qui Societati nomen dare vellent, mi-
1. nimiſque rebus, vt fit initio, vrgerentur, quo minus ſe totos addicerent, largiri illis minuta, funemque concedere, ſalua tamen religione, & commodi ſpe maioris, ſolebat: gnarus futurum, vt tempore ipſo exilia illa, & parua, (quae, tamquam moles immenſas, obijcere Daemon mentibus ſoleat, vt ſalutis res minus procedat,) veluti nebulae ſole, diſſiparentur. Huius rei documenta haec habeo. Nobilis illuſtri loco in Hiſpania natus, a DEO quidem vocatum ſe, vt Societati aggregaretur, ad FRANCISCVM retulit; vna tamen re impediri, ac deterreri, quod ſine famulo, qui veſtibus, calceiſque eum ſpoliaret, indueretque, ſe commode viuere póſſe negaret. Ad haec FRANCISCVS: Si nihil moratur aliud, recipio daturum vnum e Sociis, qui ſeruiat, & quidem promptius, quam mercede conducti. Vix octauum iam diem opera illius vſus, facti paenitens, erubuit: Sociis miniſtrare ipſe coepit, pedes oſculari, & veniam precari, ſeruum ſe omnium appellans.

Alter

Alter item domi nobilis, vnam sibi rem 2.
in Societate arduam ratus, recens, vt consueuerat, quotidie indusium non mutare. Annuit FRANCISCVS. *Indusium*, inquit, *cum voles, accipies, ne ea te res a perfectae vitae cursu impediat*. Nec longius tactum est, erubuit & ipse, factique puduit, quod inania illa in deliciis habuisset. Mox molle indusium, cilicij asperitate mutauit, & ad extremum vsque durauit diem.

Sacerdos item, non vulgari eruditione, 3.
cum belle domi suae agitaret, ampleque habitaret, Septimancae Sociorum numero adscriptus, angustas tironum cellulas contemplatus, animo angi, ac debilitari coepit. Cognito FRANCISCVS, quod res erat, amplissimum Collegij domicilium illi attribuit: hoc amplius, domestica supellectile vti eum passus est: sic breui angustum hominis animum superauit. Consilij enim post non diu puduit, piguitque, cubiculoq; digressus, cellam occupauit angustam; paupertatemque praecipue religiose seruauit.

Illud in primis studiose cauit FRAN- 4.
CISCVS, ne missiones susciperent Euangelicae praedicationis, Collegiique fundamenta iacerent, nisi quorum singularis esset, probataque pietas. Vt enim aedium fundamenta, ita & rerum omnium princi-

pia, in quibus ſint reliqua, permagni intereſſe aiebat, a quibus iacerentur. Dicere itaque ſolitum ferunt, eas demum miſſiones ſibi placere, quae moerorem adferrent; quod familiaritate tum priuaretur optimorum Sociorum. Vtriſque vero illud in primis negocij dabat, vt quot, quantaque negocia vrgerent, orandi tamen ſtudio nunquam abſtinerent: neue precationem, animi paſtum, ſcientes, prudentes omitterent.

5. Ad ſtudia quod attinet, commune hoc illi cum Ignatio iudicium fuit, nemini Sociorum fas eſſe, nouas, peregrinaſque ſententias tueri. Neque id in Theologia, optimarũ artium regina, duntaxat cauendum, vbi maiore animorum periculo peccatur, ſed etiam in philoſophandi ratione tenendum exiſtimabat. Qui enim hic auderent inaudita, praeterque omnium opinionem ſententias defendere, eos in grauioribus diſciplinis idem auſuros aiebat.

6. Concionatoribus Sociis auctor idem exſtitit, ſcriptoque conſilium mandauit, ſpiritum in concionando adhiberent, dicendique vim, & audientium corda permouerent. Non ad inanem pompam, ingeniique oſtentationem orationem componerent. Sacrorũ Antiſtites, & Principes

caute,

caute, prudenterque tangerent. Si quid reprehendere necesse haberent, dolore se id facere coactos, non ira, aut odio adductos, ostenderent: illo enim vel ferreum animum molliri; his etiam irritari auditores. Suo id exemplo confirmabat: *Cum enim acriter vitia reprehenderem*, inquit, *me ipse obiurgare videbar. Quo fiebat, vt maiori impetu dicerem, & ad misericordiam alios incitarem.*

Pestilentia grassante in aliquot Italiae, 7.
atque Hispaniae Prouinciis, consultus a Societatis Patribus FRANCISCVS, quid, tanto in communi discrimine, facto opus videretur, vt & caritatis ratio haberetur, nec funditus morte Collegia exhaurirentur. Hanc ipse rationem iniit, excogitauitq; salutarem. Nomina ad Rectores singulos referrent ij, qui communi se reipub. commodo deuouerent. Ex his, delectu habito, ij tanquam in statione milites praesidio relinquerentur, qui & vitae sanctitate praestarent, firmaque essent valetudine, animoque celsiore praediti: minore ad haec Societatis iactura periculis obijcerentur. Hos a ceteris segregatos, proximorum saluti incumbere voluit. Quo factum, vt multi perdurarint, operamque nauarint gnauiter in Hesperiae vtriusque Prouinciis, vbi pestis vrbes tum populabatur:

magna

magna laboris patientia, ciuium etiam admiratione, & Sociorum, qui interierunt, non exiguo praemio. Martyrum enim in numero etiam habitos, qui caritatis hoc munus recte obirent, in Romanis Martyrum Fastis, & Eusebio legimus.

Martyrol. 28. Febr. Euseb. lib. 7. cap. 20.

8. Fratres, quos *Coadiutores* vulgo appellamus, DEI *sapientes* FRANCISCVS appellare consuerat, qui morum simplicitate, humilique obedientia, & pie orarent, & domestica officia probe obirent. Gnarus DEVM precantibus illis ea suggerere plerumque solere, quae mundi sapientes e libris haurire non possent.

9. Qui ceteris praeessent, dicebat non vna omnes qui parerent, regula metiri oportere: sed bonos milites imitari, qui pro fistulae captu machinam illam bellicam sulphureo puluere implent, ne dissiliat.

10. Cum humanitus lapsum aliquem narrarent, de quo minimum metuebatur, se ipse tacite explorans, & imbecillitatis humanae conscius, vulgatum illud in ore habebat: *Homo sum, humani a me nihil alienum puto.*

11. Consultus a Patribus Collegij, qui etiam eleemosynis alerentur, a diuite quidem illo, sed qui male audiret, rectene acciperent. Ad haec ille: Eliam Prophetam, & Paulum Anachoretam a coruo quotidie

3. Reg. 17.

alimen-

alimentum accepisse: ne dubitarent igitur sese a DEO pasci, corui opera. His enim eleemosynis, & precibus, vt solet, a DEO bonam illi ad resipiscendum mentem datum iri: vt e coruo, carniuoraque aue, columba tandem euaderet.

Mirabatur eos, qui quantum aliis de ho- 12.
nore in salutando detraxerint, tantum sibi arrogent, vindicentque:, eaque re magni videri velint, cum ieiune alios appellarint, quibuscum certare officiis oporteret. Hinc odia, rixaeque exsistant, detractio oritur, violatur amicitia. Modum itaque titulis statuendum, ne tot odia nascerentur; vt mercibus precium in bene constitutis rebus publicis solet; iudicauit. Ipse vero minime restrictus in titulis dandis fuit, immo perliberalis, & benignus, si quem his palatii fumis delectari intelligeret. *Si peccandum*, inquit, *alterutram in partem est, in exsuperantia, quam si quid detraham, offendere malo.*

Socius quidam imprudenter triclinium 13.
nudus ingressus erat, vt in se ipse flagellis saeuiret, Beati Francisci exemplum, credo, imitari studens. Noster, non iniuria, moleste tulit, paenamque irrogauit; Cassiani illud repetens: *Sanctorum quaedam mi-* *In praef. & randa esse facta, non imitanda.* *Collat. 2.*

Dicere solebat, Religiosorum homi- 14.
num

num vitam, Crucem esse perpetuam, atque Martyrium: quod vincere quotidie seipse necesse habeat; & perpetuo obtemperare ex voto debeat. Viderent itaque maiores, onera temperarent, subleuarentque: neue noua excogitarent, pro viribus cuiusque, onus imponerent.

15. Sacerdoti administrandi Collegij, ad tempus, negocium dederat. Qui cum remisse ageret, ratus breue id tempus fore: non admodum itaque laborandum. Indignatus FRANCISCVS acriter reprehendit. *Sic*, inquit, *vel paucis diebus Societatis res geri debet, quasi perpetuum munus esset. Nocet enim, qui frigide res administrat, vt vel temporis momento per negligentiam amittatur, quod multis retro annis, sudoribusque partum est.* Vel militia verum id esse docet, amissis breui vrbibus, quae longa obsidione captae, in potestatem venerunt.

CAPVT IX.

De animi candore, ceterisque virtutibus.

IVRE Ambrosius pro funere laudauit in Satyro fratre Prudentiam, sed ingenij candore, morumq; simplicitate eximiam: qui de aliis nihil sinistrum suspicaretur. Eadem FRANCISCI laus propria, qui serpentis prudentiae, columbae simplici-

tatem

tatem ex CHRISTI praecepto, adiecit: facilitatemque grauitate temperauit. Non illum fugiebat, aliter mundi sapientes iudicare solitos: calliditate nimirum Prudentiam constare. Praestantior tamen ea virtus, atque perfectior, quae candore simul & simplicitate conditur. *Matth. 10*

1. Ne quid igitur secius de aliis suspicaretur, animo suo imperarat, impetraratque. Irrepere itaque falsum de quoquam iudicium non sinebat. Abditos esse hominis recessus, atque latentes: proinde difficile animum cuiusque cognosci, & temere plerumque damnari. Quare non facile de aliis iudicium ferendum. Falli enim nos saepe, errare, ac decipi iudicando. Tutissimum videri, bene de omnibus existimare, ac loqui: errata vero aliorum in bonam partem accipere, & quoad liceat, excusare.

2. Affirmabat, falli se aliorum opera malle, quam temere suspicari: quo fiebat, vt fallerent eum non raro, qui fictam Pietatis speciem prae se ferrent. Quae quidem virtus eo magis in FRANCISCO admiranda: cum, quod in aula, vbi callide omnia geruntur, compositeque dicuntur, a puero educatus fuerit; tum, quod magistratus gesserit, & Prorex iudicia tractarit, probeque nosset filiorum saeculi huius dolos. Cando-

rem

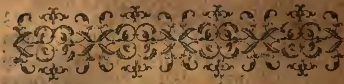
rem tamen vſque eo retinuit, vt vera placerent omnia, falſa diſplicerent. Dicere ſolebat & illud Tragici, *Veritatis ſimplicem eſſe orationem*; non fucatam, non ad gratiam compoſitam, artiſque idcirco expertem: fallere nolle, ſed ex ſuo animo virum bonum candide omnia metiri. FRANCISCI talis erat oratio, vt cum re ipſa, aiens, negansque conſentiret; & ficum, vt veteri verbo dici ſolet, ficum appellaret. Longum eſſet, taediique plenum, ire per ſingula virtutum genera. Nam de Caſtitate quid attinet dicere? cum adoleſcens etiamnum, matronas nobiles officij gratia inuiſurus, cilicij lorica corpus munire conſueuerit, & illibatum virginitatis florem ad matrimonium, vt libro primo demonſtratum eſt, attulerit. Poſt Societati iam adſcriptus, nunquam ſe a mulieribus, ne a filia quidem Lermae Comite, cum forte in eius aedibus articulari morbo decumberet, tumentes pedes contrectari paſſus eſt. Seueritatem, facilitatemque ita temperauit, vt ſeueritas facilis; & contra, facilitas ſeuera, cum res poſceret, videretur. Taceo in conſiliis dandis maturitatem, & prudentiam: tolerantiam in aduerſis: in negotiis ſuſceptis conſtantiam: animi denique in contemptu rerum humanarū magnitudinem:

Eurip.

cete-

ceteraſque virtutes plane heroicas. Vnum hoc addam, gratum, memoremque diuini beneficij ſemper vixiſſe, quod in Societatis familiam aggregatus eſſet, cuius nomine, quotidie DEO gratias agebat: illud etiam interdum vſurpans: *Si, vt vina guſtatu, ita & Religioſorum ſtatus probari poſſet, quiuis dynaſta, dulcedine liquoris diuini ebrius, Religioſorum ſe in familias cupide daret; ſed quia guſtari ſuauitas non niſi longo poſt tempore queat, eo fit, vt plerique, aſperitate territi, refugiant.* Atque haec fere de FRANCISCI BORGIAE vita dicenda exiſtimaui. Faxit ille animorum parens, vt hoc vitae, virtutumque Exemplar, nobis ad imitandum propoſitum, moribus conſtanter exprimamus.

FINIS.

INDEX RERVM

MEMORABILIVM
VITAE
FRANCISCI BORGIAE.

Romanus numerus librum, Arabicus vero caput designat.

A.

Andreas

D.

Domus

musi-

G.

H.

I.

L.

M.

eiusdem

N.

O.

P.

T Petrus

Antonius

S.Tho-

V.

FINIS.

PIA OPVSCVLA

EIVSDEM

FRANCISCI

BORGIAE

GANDIAE

DVCIS.

OPVSCVLORVM INDEX.

ILLVSTRISSIMO,

AC REVERENDISSIMO

D. Gaſpari Quiroguae, Archiepiſcopo Toletano, ſummoq; Conſilij ſanctae Inquiſitionis Praeſidi, Alphonſus Deça, Theologus Societatis IESV, S. P. D.

FRANCISCVS Borgia Dux Gandiæ, antequam ſe ad noſtram Societatem adiungeret, libellos quoſdam ad ſui profectum ſcripſit, rudimenta continentes ea, in quibus ſe ipſe adhuc tiro exercebat ad pietatem. Qui cum amicis nonnullis communicati, quod eſſent & ſan-

ſanctiſſimis documentis pleni, & a viro illo profecti, qui genere eſſet, atque vitae ſplẽdore clariſſimus, magnam inprimis admirationem habuerunt. Nam cum Franciſco proauorum ſanguine illuſtriſſimo, & multis, magniſq; peramplae familiae, ac proprij dominatus negotijs implicato, & in aula Regũ, & gratia educato a puero, de canibus, de equis, de accipitribus, Principũ virorum more, non de moribus, atque virtutibus, deque orandi, meditandique ratione tractationes congruae viderentur; & ab illo ciuilia potius quam religioſa, militaria magis expectarent homines quam ſpiritalia, & ea quæ

ſpecie

ſpecie ſua fallaci perſtringũt im-
peritorum oculos, non ea quae,
depulſa animis offuſa caligine,
pectora noſtra complent clariſ-
ſima luce, & ad bene, beateque
viuendum iuuant: haec ab ipſo
ſapienter conſcripta (quod prae-
ter opinionem hominum acci-
diſſent) admirabilia multis ſane
ſunt viſa. Itaque Franciſco ipſo
inſcio, atque inuito, libelli in
vulgus editi Hiſpanice, typiſque
etiam excuſi ſunt. Intellexerunt
nimirũ homines, non eſſe angu-
ſtis Dei gratiam finibus circum-
ſcriptam, neque cultu corporis
tantummodo, & habitu virtu-
tum pondera aeſtimanda. Nam
vt ſub vili palliolo latet ſaepe ſa-
pientia;

pientia; ſic ſub holoſericis interdum, atque aureis veſtibus humilitas, ſuique cōtēptio incluſa eſt, atque humanarum rerum deſpicientia. Quod ſi vnquam alias, in Franciſco certe noſtris temporibus vidimus: qui aetate florens, Regia ſtirpe natus, opibus, copijs, liberis, amicitijs, clientelis abundans, magna Regis ſui, & hominum laude publicis muneribus honorifice perfunctus, rebus denique omnibus, quae in bonis vulgo numerantur, ad voluntatem fluentibus, quae ipſi fuerant lucra,
Philip. 3. haec arbitratus eſt propter Chriſtum detrimenta; mundiq́; omni inanitate reiecta, paupertatem diui-

diuitiis, asperitatẽ delicijs praetulit; aulico splendori humilem squallorem, potentiae sui ludibrium longe anteposuit: & nudus nudum Christum sequutus, in eo se abiectionis statu collocauit, in quo docuit grauissimo exemplo pictis, & adũbratis vera, & solida, caducis sempiterna infinitis partibus antecellere; cælestia terrenis, humanis diuina. Praeterit'enim vere figura huius mundi, vt ait Paulus: & id quod in praesenti est (vt idem scribit) momentaneum, & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternũ gloriae pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quae videntur,

1. Cor. 7.
2. Cor. 4.

tur,

tur, ſed quae non videntur: quae enim videntur, temporalia ſunt; quae autem non vidētur, aeterna ſunt. Franciſcus itaque aſpiciens
Hebr. 12. in auctorem fidei, & conſummatorem IESVM, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucē, confuſione contempta, maiores di-
Hebr. 11. uitias aeſtimans theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti;
Heb. 13. exiuit extra caſtra illud portans, praeclariſſimum nobis ad imitationem, poſteriſque omnibus exemplum relinquens. Huius igitur viri libellos (quos ſupra commemoraui) vere Catholicos, vere pios, de Hiſpano ſermone in Latinum conuerſos denuo in lucem emittimus. Pri-
mum

mum quidem, ne tanti viri memoria temporum vetuſtate obſoleſcat: deinde, vt conſtet quibus quaſi gradibus ad tantam virtutum excellentiam peruenerit: poſtremo, vt quibus praeluxit vitae exemplo, eos quoque doctrina inſtruat, & non ſolum praeſentibus proſit, ſed etiam futuris. Habent enim multa, ex quibus, ſi ſtudium diligens, & aſſidua exercitatio acceſſerit, magna percipi poſſit vtilitas. Latina autem haec opuſcula euulgamus, quo fructus latius eorum pateat, & non tantum ad Hiſpanorum, ſed ad exterorum etiam manus perueniant. Tibi autem, Praeſul illuſtriſſime, haec dica-

mus, tum quoniam in iſta quaſi vigilia fidei Catholicae tuendae praeſides, & truculentam circumfrementium haereticorũ rabiem, qui ſub ouina pelle lupos tegunt, a noſtris regionibus procul arces; & ne quid Apoſtolicae atque auitae Religionis candorem obſcuret, aut inficiat, neue contagione ſerpat, pro officio tibi diuinitus dato, ſumma vigilantia, atque ſapientia prouides: (& iuſtiſſimũ ſane eſt, vt te omnes grata animi pietate colant, in quos tantum, tam turbulentis, & calamitoſis temporibus, tamque eximium abs te confertur beneficium) tum etiam propter ſingularem meam in te obſeruantiam,

eamq;

eamq; excitatam virtutum tuarum admiratione, & ſumma tua in nos beneuolentia, & perpetua noſtrae Religionis defenſione, quam, ex quo primũ ferme coepit, peramanter ſuſcepiſti. Itaque non magis mihi propria eſt, quã cõmunis cum omnibus noſtrae Societatis hominibus. Sed quoniam omnibus ſingulatim hoc facere non licet, ego & meo, & eorum omnium nomine, hoc munuſculo teſtari volui, quantum tibi in Chriſto & debeamus omnes, & cupiamus. Vale. Compluti.

AVRELII VRSI Romani.

CVM prope regali potuisses viuere luxu,
Et fluere Hispanis, BORGIA, deliciis;
Pauperis ante pedes nudum te sternis IESV,
Et capis, aeternum quis potiaris, opes.
Nunc vere es diues, dum nil cupis, & capis illud
Quod, FRANCISCE, tibi sufficit, omne bonū.

TRACTATVS PRIMVS.

Luc. 19.

VT appropinquauit IESVS, videns Ciuitatem, fleuit super illam, dicens, Si cognouisses & tu, *&c.*

I CAPILLI *nostri omnes* DEO *numerati sunt, quemadmodũ in Euangelio legimus,* Luc. 12. *quanto magis* CHRISTI, *hoc est, sapientiae* DEI *verba numerata esse credendum est! quantis porro haec ab Angelis laudibus efferri putandum! quanti ab hominibus fieri debent, in quorũ vtilitatem dicta sunt! Si negligamus certe, aut si non ea attentißime consideremus, magna reprehensione digni simus necesse est, quando omnia* CHRISTI *Domini nostri facta, & dicta, nostra sunt instructio. Caeterum, cum ad eam rem humanae vires non sufficiant, eos imitari opus est, qui artem aliquam perfecte addiscere cupientes, ad perfectißimum eius artis magistrum sese conferũt, vt videlicet praeceptoris sapientia discipuli*

imperitiam suppleat, & reformet. Cum ergo de rebus quatuor, quae sub praefato themate cōtinentur, tractaturi simus, eiusmodi aliquem praeceptorē adire oportet, cuius praesidio ignorantiae nostrae tenebrae depellantur. Et quidē in verbis thematis, quod appropinquauit Dominus, quod vidit ciuitatē, quod fleuit super eam, postremo quod locutus est, legimus: quibus quasi quatuor gradibus ad illud quod sequitur, Si cognouisses & tu, hoc est, ad nostri ipsorum cognitionem peruenire in promptu est, modo diligentia adhibeatur. Necesse primum est vt appropinquet IESVS: *si enim ab eius gratia & lumine longe sumus, nec nos ipsi poterimus, nec illum cognoscere. Nec minus opus est vt videamus: sic enim docet*
Isa. 42. *Isaias dicens:* Caeci intuemini, & videte. *Nam de tertio, quam scilicet necessariae sint lacrymae, illud satis indicat, quod per Prophetam dicit Domi-*
Ioël. 1. *nus:* Expergiscimini ebrij, & flete, *iucunditates enim huius vitae, mentem inebriare solent & de gradu rationis, & dignitate deijcere. Denique, fuisse locutum Dominum videmus, vt intelligeremus nobis etiam loquendū esse, ne ob taciturnitatis ma-*
Psal. 31. *lum nobis contingat quod Dauidi, cum dixit.* Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea, &c. *Quae omnia vt addiscere, & complecti mente, & sermone possimus, praeceptor aliquis quaerēdus nobis est, quod paulo superius dicebamus: nec vero peritior inueniri potest Domini matre, quae* DEVM *mente per fidem concepit, voluntate autem per*
chari-

charitatem, suis denique ad nostram redemptionem visceribus induit. Quis enim ita aspicere nouit vt illa, quae nil habuit, quo minus respiceret Dominus humilitatem ancillae suae? *& quis vnquam ita fleuit vt ea, cuius* animam doloris gladius pertransiuit? *quis postremo tam sapienter locutus est vt quae dixit:* Magnificat anima mea Dominum, *ob magna videlicet ab eo accepta beneficia? quaeque vbi dixisset,* Fiat mihi secundum verbum tuum, *facta est Patris filia, Filij mater, & Spiritus sancti sponsa? Non alium igitur praeceptorem quaeramus, quando in puris creaturis ei similem inuenire non possumus: sed huic humiliter supplicemus, nobis vt faueat, quo possimus ea intelligere, & facere quae in themate proposita sunt, mente pia dicentes:* Aue Maria. *Luc. 1.* *Luc. 2.* *Luc. 1.* *Luc. 1.*

Vt appropinquauit, &c.

NON *minus necessarium est* DEVM *cognoscere cupienti, vt appropinquet Domino, quam iis qui videre volunt, ad lucem accedere: cumque vera lux sit* CHRISTVS *Dominus noster, qua vident se Sancti in caelo, & iusti in terra, ante omnia opus est vt appropinquet* CHRISTVS. *Ex quo illud facile conijcere licet, quod nondum eam cognitionem simus adepti, quam cupimus in causa esse, quia nondum appropinquauit* CHRISTVS: *aut non adeo sumus ei propinqui, si forte iam appropinquauit, nos tamen vt conspicere in eo, eiusque ope possimus. Id quod cum nobis admodum sit necessarium, debemus certe ei*

appropinquare; quo & ipse etiam nobis appropinquet; sic enim scriptũ est: Appropinquate DEO, & appropinquabit vobis, &c. *Iam vero, quam id necessarium nobis sit ad cognitionem perfectam consequendam, illud aperte declarat, quod in Ioseph velut in figura expressum est. Ille enim cum in Aegypto degeret, nondum a fratribus suis agnitus, dixit illis,* Accedite ad me: *& cum accessissent prope,* Ego sum, *ait,* frater vester, quem vendidistis in Aegypto. *Quae quidem verba, nobis nos certe ostendunt, qui simus: noster enim Ioseph, noster, inquam, frater, bonumque nostrum, nos, quos se videt necdum agnoscere, tam multis ab eo acceptis beneficiis iubet propius accedere: atque vbi accesserimus dicit,* Ego sum frater vester, quem vendidistis in Aegypto. *Iubet itaque, quo eum possimus agnoscere, vt propius ad se accedamus: vbi vero accessimus, quo nota nobis sit nostra malitia, & in eum iniquitas, ait,* Ego sum quem vendidistis in Aegypto. *Id vero illi perfectius cognoscunt, qui ei propinquiores sunt: participant enim magis eius lumine, quo eis sua apertius miseria demonstratur. Quare nos in hac re Prophetae cõsilium sequi oportet dicentis:* Accedite ad eum, & illuminamini. *Atque hoc de primo. Quod vero ad secundũ attinet, ideo vidit* CHRISTVS *Ciuitatem, vt nobis ostenderet, quantum teneamur inspicere animam nostram, quae ciuitas est quaedam, & ciues eius videlicet opera. Quocirca nullũ aliud efficacius inue-*

Iacob. 4. *Genes. 45.* *Psal. 33.*

inueniri potest medicamentum, illo quo Dominus sanaturus caecum vsus dicitur in Euangelio: expuit enim in terram, fecitque lutum, & posuit super oculos eius. Ad eandem etiam normam debemus nos, si spiritualiter videre volumus, ponere super oculos nostros propriarum miseriarum lutum, vt conspuientes nostrum nihil, cognitionem nostram, quam quaerimus, consequamur: consequemur vero, si quod Rex Dauid nobis praecinit, attentis auribus audiamus: ille enim huius Ciuitatis labores adeo peculiariter praeuidit, vt ex eius mente poßimus magnam partem rerum illarum agnoscere, quae ipsi conuenire videntur; sic enim ait ille: Vidi iniquitatem, & contradictionem in Ciuitate. *O quam aperte iniquitas Ciuitatis huius, id est, animae nostrae, ab his percipi potest, qui cōsiderant quod* in iniquitatibus concepti sumus. *Quid vero est iniquitas, & peccatum aliud quàm nihil? nihil ergo est origo Ciuitatis huius, nihil etiam caetera putari debent, quaecūque in omni vita cōsequuntur; ait enim idem Propheta:* Et substantia mea tanquam nihilum ante te. *Finem vero eius similē esse principio illud ostendit:* Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, & in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. *Quis se existimet esse aliquid, cum suae etiā naturae initium ignoret? cum nec intelligat modum quo conditus est, quomodo genitus, quando moriturus, nec animae suae naturam, nec quid in ea insit, nec quomodo existat, satis*

Marc. 8.
Psal. 54.
Psal. 50.
Psal. 38.
Psal. 145.

vnquam cogitatione assequi potuerit: quis non suum nihil videat, si miserias corporis, si carceris corruptionem, si quam sit fami, frigori, aliisque infirmitatibus obnoxius contẽpletur? Nam de pugna mentis, & corporis, quid opus est dicere? quis enim arrogantiam, & superbiam suam non deplorat, si sua opera consuleret? si id cogitet, & secum reputet, quantum DEI *inspirationibus sanctis resistat, quantum in bene operando difficultatis sentiat; quemadmodum luci a* DEO *missae rebellis sit, quoties operandi opportunitate oblata, in aliud tamen tempus bonum opus differat, causamque negligentiae quaerat; alias quidem prudentiae speciem praetexens; alias vero ibi trepidans, vbi non est timor, vt perpetuum hominis opus est, videatur diruere scilicet bonum quod in eo aedificat* DEVS, *salutique propriae aduersari, & libertatem suam attenuare. Haec est nimirum*
Rom. 7. *contradictio illa, de qua Apostolus ad Romanos:* Video, *inquit*, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati. *Tantam enim*
Ibidem. *vim habet eiusmodi contradictio*, vt non quod volumus bonum agamus, sed quod nolumus malum. *O magnam Ciuitatis huius calamitatem! sed grauiora adhuc idem Propheta in his*
Psal. 54. *quae sequuntur, plane declarat, dicens:* Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, & in medio eius labor, & iniustitia. *Nullam namque aliarum ciuitatum ita hostes premunt,*

munt, vt non interdum quiescere sinant: cum enim nox, tum temporis diuturnitas, &, qui continuus esse non potest armorum vsus, nonnullum relinquere solent induciarum locũ. At Ciuitatem hanc, de qua loquimur, tanquam expertus miles, inquit Propheta, die ac nocte circundari iniquitate. *Quibus verbis satis eius laborem, & periculum indicat, quippe cuius inimici,* mundus, *scilicet,* daemon, & caro, *nec labore, nec temporis diuturnitate fatigati, vllũ intermittunt oppugnandi tempus: idq; adeo, vt non solum obsideant, sed & super muros eius iniquitatem constituant. Quod quidem nobis tum accidit, cum veterem hominem non mortificantes, eum iniquitatibus subiectum, adeoque in maiori periculo constitutum relinquimus: in magno enim periculo ciuitas versari solet, cum in eius muros hostes ascenderint. Accedit ad haec, quod in medio eius dicitur* labor *esse; &* iniustitia: *& quidem si ea consideremus quae hactenus dicta sunt, vere dici potest, quod sit in medio eius labor: sed quiddam etiam grauius forte reperiemus; id vero est, quod cum Ciuitatem oporteret his armis continuo se defendere, quibus suos* CHRISTVS *instruxit in horto, dicens:* Vigilate, & orate. *armis profecto excellentissimis. Quod vel illud abũde confirmat, quod eadem nocte, cum in duobus gladiis satis esse dixisset Dominus, ad haec tamen arma commendanda ter ab oratione surrexit, vt eorum nimirum necessitatem, & excellentiam declararet. Cum, inquam, his armis* *Marc. 14.* *Luc. 22.*

Ciuitati

Ciuitati perpetuo vtendum esset, non leuiter deplorandum est, quod eas tam facile alias quidem somno oppressi, alias negligentia, & tepiditate deponimus, atque ita in labore ciuitatem constitutam relinquimus, quippe quam, cum hostes obsideant, defendere negligimus. Quid vero de iniquitate dicemus, nisi quod iniquitate Ciuitas plena est? Et de voluntate quidem, si aduertimus, sensus & superiores animae potentiae ita velut expostulantes conqueruntur: memoria quidem, quod cum eius sit delectari in Domino, eam tamen obcaecata voluntas propriis passionibus obliuisci DEI *faciat, atque in eas miserias praecipitet, quibus in perpetua amaritudine versetur: intellectus vero, quod ei caelestium & aeternorum considerationem adimat, dum transitoria quaerit, atque terrena. Queruntur oculi quod aspicere ex concupiscentia cogantur, vnde iure poenas daturi sint: atque in eum modum reliqui sensus queruntur, vt facile Ciuitatis huius iniquitas appareat. Nec tamen hic dicendi finem facit Propheta, sed addit:* Et
Psal. 54. non deficiet de plateis eius vsura, & dolus. *Quod certe non minus, quam ea quae hactenus dicta sunt, dolendum est, quando non solum bono est destituta, sed est in ea & vsura, & dolus. Quod vt intelligi melius possit, aduertendum est, vsuram esse mutuum dare plusquam dederis sperando, adeoque non eius, cui das, causa, sed tua ipsius qui mutuum das. Erit itaque spiritualis vsura, si simili animo quis laboret, atque operam suam collocet. Quis autem*

verbis

verbis consequi poßit mille Ciuitatis huius vsurarum modos? Reperies qui eleemosynam det ob vanam gloriam; alium qui oret solum ob orationis suauitatem; alium denique ieiunantem inferni tantum timore perterritum: ita omisso principali fine, qui DEVS *est, omnia in vsuram quandam conuertuntur, vt merito his qui ita agunt dicat Dominus:* Receperunt mercedem suam. *Quanta vero* *Matth. 6.* *est Ciuitatis huius miseria, quae nec ex laboribus suis fructum aliquem capit, nec ea colligit quae seminauit! Ad dolos veniamus: qua quidem in re nos potius tempus, quam materia, deficiet. Quis enim Ciuitatis huius dolos dicere poßit? Quoties nos propriae paßiones decipiunt! quoties tētationes! Quantus vero error ille est, quo communiter mortales se esse aliquid putant, & suis ipsi viribus ita nituntur, quasi in eorum manu propria vita sit! vt mirum non sit toties cadere, qui tam misere decipiuntur; neque resistere posse, dum infirmitatem propriam non cogitant: multa etiam, & magna facere posse putant; qui si proprias vires considerarent, longe aliter profecto sentirent. Nec solum nos ipsi decipimus, sed & proximos etiam miris dolis, dum videlicet alios honoramus, quo nos ipsi etiam honore prosequantur: alios quia timemus, laudamus: aliis, aliis de causis obsequimur: denique mille dolis, & fraudibus pleni sumus. Quamobrem dicit Scriptura:* Vae duplici corde. *Eoque procedit res haec,* *Eccl. 2.* *vt putent & quidam,* DEVM *se posse fallere: sic enim*

sic enim in vitiis quidam vitam agunt, vt illud Psal-
Psal. 93. *mi dicere videantur*: Non videbit Dominus, nec intelliget DEVS Iacob. *Miserum te, qui* DEVM *etiam fallere posse putes, nec vides quod*
Ibidem. *paulo post scriptum est*: Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? *Vsque adeo malum inualuit, vt boni etiam in hac parte plerunque decipiantur: qui cum meliora & perfectiora videant, a sensuum cupiditate retenti tamen, aut alias ob causas reuocati, dicere solēt*, Ni-
Psal. 93. hil hoc est, mortale non est, & non videbit Dominus, nec intelliget DEVS Iacob. *Quos ego ita libenter interrogauerim: Si* DEVS *se voluit dici Deum Iacob luctatoris, an non vobis videtur eos aspicere qui luctantur? num se videlicet sinant prosterni ab hostibus, an contra ipsi eos deijciant, strenue illorum illusionibus resistendo? Est alius qui spirituales viros insignis error detinet, qui cum sentiunt in se paupertatis, obedientiae, & caeterarum virtutum desiderium, in eo sibi placent, & quasi a debitore* DEO *petunt sibi vt faueat, quando eius causa pauperes, & obedientes esse cupiunt: nec aduertunt hi quantum* DEO *debeant, a quo eiusmodi desideria habuerunt. Ita obliti qua via in eum statum perducti fuerint, quantaque obligatione* DEO *ea causa deuincti sint; non intelligunt, non sibi noua a* DEO *deberi beneficia, sed pro acceptis noua a se deberi obsequia. An quisquam eorum qui inopem vitam ducunt, si eius filium Rex aliquis dedi sibi postulasset,*

lasset, eum vt Regem faceret, Regi se putaret, aut dicere auderet beneficium praestitisse, qui filium non negauerit? Quis ergo putare audeat magnam se rem facere, qui petenti a se DEO *concedat filium, id est, voluntatem, quo paupertatis virtute decoratam reginam faciat? Seruire enim* DEO, *regnare est; pauperemque esse spiritu, est esse omnium rerum Dominum: denique obedientem esse, & mansuetum, est terram possidere; sic enim scriptum est:* Mansueti autem haereditabūt terram. *Cui, rogo te, obedire solebas cum viueres in peccato, vt magnum putes nunc si* DEI *legi obedias? Meminisse certe deberes, quam duram vitam viueres cum diues esses: ita posses videre quantum ei debeas, qui te ab illis propriorum affectuum molestiis liberauit. Hi, atque eiusmodi alij multi sunt Ciuitatis huius errores, quorū non minimus is esse putandus est, quod ex his quae in nobis operatur Dominus, cum humiles fieri deberemus, superbi reddimur: solet enim plerumque accidere, vt cum in operando facilitatem aliquam experimur, eam nobis temere tribuamus, dum non cogitamus de infirmitate nostra, cuius rationem habens Dominus, ita solet fauere. Facit enim* DEVS *more peritissimi ducis, qui quos videt esse debiliores milites, solet cum his mitius agere, ne si illos durius tractet, forte amittat. Haec dum contemplatur Hieremias, merito flens dicit:* Quomodo sedet sola Ciuitas plena populo? *Merito certe flet solam esse, quae plena sit populo: flet vero etiam, quia plena*

Psal. 36.

Thren. 1.

plena est: nisi enim plena esset, sola non esset. Sed his Prophetae lacrymis omissis, nos ad CHRISTI *lachrymarum considerationem conuertamus, qui vi-*
Luc. 19. *dens Ciuitatē,* fleuit super illam. *Solent quidem medici cum deprehenderint grauiorem esse morbum, atque in periculo magno constitutum aegrotum intellexerint, vultu tristitiam dissimulare, ne ille, si tristem medicum viderit, suum quantum sit periculum agnoscat: ita is dum lætitiam simulat, se aegroto consulere putat. Longe secus vero medicus noster* CHRISTVS *nobiscum agit, qui cum sciat quanti referat, vt proprias infirmitates, nostraque pericula agnoscamus, tristitiam vultu prae se fert, & aegrotum cōspiciens flet, vt iste videlicet ex eo possit morbi grauitatem coniicere. Si enim medicus, in cuius manu salus est ob aegritudinem tamen infirmi flet quanto aequius est flere aegrotum! Itaque dicebat filiis Hie-*
Luc. 23. *rusalem:* Noli flere super me, sed super vos ipsas flete· *indicans plane, nōnullis lachrymas, quia non super se fleant, parum prodesse. Scimus fleuisse*
Gen. 28. *Esau, sed non super se, sed sua causa: ita nobis saepe solet proprius amor lachrymas exprimere, dum nobis laborantibus tenere compatimur. Fleuit autem* CHRISTVS, *quo extergat, depellatque inutiles lachrymas ab oculis nostris, iubet vero flere nos super nos ipsos: nec enim super* CHRISTVM *flere*
1. Pet. 2. *debemus,* quia peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. *Possumus quidem passionem eius flere, sed super nos solos culpas flere*

debe-

debemus. Flendum quidem est, quod tam multa pas-sus est CHRISTVS : *sed illud non est omittendum, vt super nos ipsos fleamus, qui ei doloris tanti causa fuerimus : idque nobis cogitandum est, quod illum quidem Iudaei comprehensum tenuerunt, sed tenemus nos etiam tanquam comprehensum, dum quo minus in animis nostris regnare poßit, imperfectionibus propriis impedimus. Deduxerunt illi* CHRISTVM *a iudicibus ad iudices: itidem facimus nos, qui tam saepe male de proximis iudicamus, & eorum facta per varia mentis nostrae iudicia traducimus. Vulnerarunt illi* CHRISTI *iam mortui latus: nos contra voluntatem regnantis, & in aeternitate viuentis, dum aliquid facimus, quid aliud quam eius cor vulneramus? Id quod ille aliquando Paulo conquestus dicebat,* Saule, Saule, cur me perſequeris? *Quanto vero nos Iudaeis crudeliores sumus, qui* CHRISTVM *in laboribus positũ nulla ex parte eleuamus, cum illi* CHRISTO *laborem, quaesito Simone, qui crucẽ portaret, nonnihil leuauerint! Bonum quidem est flere, cum* CHRISTVM *videas* opprobrium eſſe hominum, & abiectionem plebis: *sed illud nihil minus vtile, si fleas cum te vides tam libenter honores admittere, parumque curare, vt* CHRISTI *exemplo contemni velis. Flendũ quidẽ est merito, cum* CHRISTVM *videas adeo a suis derelictum, vt dicat,* Conſiderabam ad dexteram, & non erat qui cognóſceret me: *sed illud non minus dolendum, quod*

Actor. 9.

Psal. 21.

Psal. 141.

tanto neglecto exemplo nunquam nos nec notis, nec amicis destitui patimur. Est quidem aequum sentire CHRISTI *paupertatem: sed illud est nihil minus flendum, quod nolumus imitari. Denique pium est* CHRISTI *mortem flere: sed illud etiam pium, si gemamus toto pectore, quod nos necdum eius causa mortuos sentiamus. Neque (quod peius est) dum videmus* CHRISTVM *mortuum, optamus mortem, nec nobis vita haec lōga esse videtur. Sunt certe tam multa cur merito flere debeamus, vt nullo me ea putem verbis pro dignitate persequi posse. Ad id igitur veniamus, quod est in themate nostro postremum, atque id videamus quam nobis necessarium sit nobiscum loqui Audiamus vero primum dicentem Isaiam:*
Esai. 43. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar, dissipabo, & absorbebo simul. *Ex his profecto verbis facile potest intelligi, quam sit incommodum tacere, & ad sensualitatis nostrae impetus conniuere, quamque sit necessarium* parturientis *more, id est, vehementer, & ex magno dolore loqui: vehementer quidem, vt dißipentur peccata, dolore vero, quod ea fuerint a nobis commissa. Quando vero loqui necesse est, quae alia, obsecro, poßimus verba dicere, quae tantum aut poßint valere, aut nobis prodesse, quantum ea valent, quibus*
Luc. 19. *vsus est* CHRISTVS, *dicens*: Si cognouisses & tu? *Si cognouisses, inquam, memoria, quanti sit pretij de* DEO *ex amore cogitare, non te tam facile* DEI *oblita dispergeres. Si cognouißes, intellectus, quan-*

quantum tibi nocuerit in eis non esse quae Patris caelestis sunt, multo profecto diligentius dirutae Ciuitati remedium quaereres. Si cognouisses, voluntas, quae sis dum terram amas, quae vero dum diligis DEVM, *facile profecto timorem omnem abijceres, vt* DEI *charitate repleri posses. Si cognouissetis, oculi, quam fueritis inutiles, incaute, brutorumque more circumspiciendo, immensam profecto lacrymarum copiam profunderetis; eoq; magis, si perpenderetis, quantum ex creaturarũ contemplatione fructum percipere potuissetis, quantumque in eius amorem excitari, qui eas vobis ex tanto amore concessit: essetis videlicet potentiis animae tanquam folles quidam, quibus in eis diuini amoris flamma excitata indies cresceret. Si cognouissetis, aures, quale fuerit vanis fabulis delectari, quale vero sit ea quae per homines* DEVS *loquitur, interioremq; Sponsi vocem auscultare; de qua scriptum est:* Anima mea liquefacta est, vt Sponsus loquutus est: *certe surditatis vestrae duritiam sentiretis. Quod si cum perdite quaereres, anima mea, suaues odores, cum pari diligentia* DEI *suauitatem in omnibus quaesiuisses, (potest enim facile conijci ex sole* DEI *claritas, fortitudo ex igne, ex melle dulcedo) quantum,* DEVS *bone, quae nullum ex alia recepisti, hinc fructum percepisses! Facile profecto dici non potest, quam fueris* DEO *ingrata; cui cum debueris tanquam myrrha electa dare suauitatẽ odoris, pro suaui odore foetorem dedisti. Nam de gustu quid dicam* *Cant. 5.*

 aliud,

Iob 6. *aliud, quam quod in hunc modum Iob ait:* Poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum afferat mortem? *vtinam videres quid ſit delectari amaris, & quod vere dulce eſt, amarum putare, diceres profecto cum eodem Iob:* Quae prius nolebat tangere anima mea, nunc prae anguſtia cibi mei ſunt. *Si cognouiſſetis, manus, quanto cum labore, & periculo peccati mortua opera faciebatis, videretis profecto aperte, quam vere illud de vobis ſcriptum ſit:*

Pſal. 113. Manus habent, & non palpabunt. *Et ſi diuinas conſiderationes, quas laborantibus in vinea* DEVS *afferre ſoleat, cognoſceretis quales ſint, di-*

Pſal. 76. *ceretis certe cum Propheta:* DEVM exquiſiui manibus meis, & non ſum deceptus.

Denique ſi cognouiſſes & tu, anima mea, vt facere non poſsis quin aliquid agas, quanti vero periculi plenum ſit ſi male agas, quanti autem detrimenti ſi non bene agas, quantum porro in eo lucri, ſi ſis in DEI *gratia: quantã, bone* DEVS, *in charitatis operibus diligentiam poneres! Nullam, ſat ſcio, bene operandi intermiſsionem faceres: nec vllum, quo plura ſemper poßes opera facere, ſomnũ dares oculis tuis. O te beatam ſi te cognouiſſes, ſi te, inquam, aliqua poſſes ratione cognoſcere! Quid dicam tandẽ de me, aut quid aliud peccator ſum, quàm claui, quam flagella, quam crux, quam haſta, poſtremo quam mors* CHRISTI *redemptoris noſtri? Nam nec clauus, nec crux illa in culpa fuerunt, nec* CHRISTO *potiſsima doloris cauſa. Quin etiam ſuum ipſae de* CHRISTI

morte

morte dolorem insensibiles creaturae quodammodo testatae sunt. Ego ipse, ego, inquã, sum, qui CHRISTI *manus meorum operum nequitia transfixi, eius corpori carnis meae infirmitas tanquam flagellum est. Ego eius latus tanquam hasta aperio, dum eius voluntati non pareo: ei acetum propino, cum de aliis detraho: postremo, eius ipse mortis causa sum.*
O filij hominum, vsquequo graui corde? *Psal. 4.*
Vide te, o homo, quis sis, & demittes facile alas vanitatis tuae: o si cognouisses & tu, quam aequum sit te, qui durus fuisti clauus CHRISTO, *esse amarum tibi, & cum anima tua duriter agere! quique fuisti crux* CHRISTO, *esse crucem tibi, negando propriam voluntatem, eamque tanquam perfidam puniendo! qui denique fuisti mors* CHRISTO, *esse saltem mortificationis causam tibi, cum pudore cogitando, vitam te ab eo accipere, cui tu mortis causa fueris! O quam est tibi necessarium, peccator, haec non obliuisci, sed in crucifixo* CHRISTO, *tanquam in speculo, te ipsum conspicere, in eius manibus agnoscere crudelitatem tuam, in capite superbiam, in tormentis denique, & laboribus peccati grauitatem! Quod si aeternus pater in filio vnigenito tam seuerum iustitiae exemplum edidit, quid te futurum fuisse putas, si tecum vt iustitia postulabat agere voluisset? O si diligenter perpenderes, quemadmodum tecum* DEVS *agat, quam clare cognosceres, neminem vnquam nec tanto amore quempiam dilexisse, nec tam multas amãdi rationes excogitasse! Nullum*

certe reperire est sponsum, qui sic sponsam dilexerit, vt CHRISTVS *animam. Nam si solent sponsi eis, quas charissimas habent, sponsis & blandiri, & quibuscunque possunt in rebus placere, facit idem multo magis* CHRISTVS *cum suis, qui se (modo aduertas) mille modis quo te inueniat, & recreet, praesentem exhibet. Si egrediaris ad forum, in paupere tibi occurrit, vt ei subuenias, imo vero (vt melius dicam) quo tibi ipse subueniat: petit alias idem tanquam infirmus a te salutem, te vt seruet: alias te in carcere expectat, se vt liberes, te ipse a tetriori carcere liberaturus. Quid plura? Consilium tanquam rudis a te quaerit, vt, dum tu ei consilium das, aeterna te ille sapientia donet. Iam vero si sponsi sponsis munera mittunt, quanta illa sunt munera, quod tibi creaturae continenter seruiunt! quod* CHRISTVS *esse, vitam, & spiritualia dona largitur! Si laetitiam illi, & gaudium sponsis procurant, septies id* CHRISTVS *facit quotidie, caelestia sponsis suis gaudia repraesentans. Quid enim nobis aliud Ecclesiae militantis festorum celebritates, quam triumphantem Ecclesiam referunt? Quod si sponsi maximam temporis partem cum sponsis traducunt, sponsus hic animarum nostrarum nos nunquam deserit* : In eo enim viuimus, mouemur, & sumus. *Si gestant quidam sponsarum nomina argento, & auro impressa,* CHRISTVS *nos, quemadmodum legimus,* in manibus suis scriptos habet. *Si celebrant illi conuiuia,* CHRISTVS *suo sanctissimo*

Actor. 17.

ctißimo corpore suos pascit, suasque dicit delicias *Prouerb. 8.*
esse cum filiis hominum. *Demum rationes vide, quibus te in sui amorem pertrahere studuit: vt enim duritiam tuam in oratione molliret, sanguine sudans orauit: vt eius doloribus compatereris, alligari ad columnam voluit, & flagellari: vt te humiliares, spinis se coronari passus est: denique vt amares, mori voluit.* O si cognouisses & tu, *ex quanto id amore processit! videres certe parum esse semel pro illo mortem oppetere, instanque putares, vt omnes in te creaturae conuersae, tuae ingratitudinis a te poenas repeterent; diceres montibus,* Cadite super me, *& collibus,* Cooperite *Luc. 23.*
me: *nihil tibi asperum esse, nullus labor grauis videretur: quin eos etiam qui te persequerentur, amore prosequereris, quippe quibus in persecutione tua tecum conueniret: caperes ex lapidibus fructum, dum iis pro puluinaribus vtereris; ex vestibus item, dum asperioribus indueremis; ex cibis denique, dum amarioribus pasceris Illud iam reliquum est, vt quae diximus quatuor illa opere exequamur, quando & necessaria admodum sunt, & per gratiam facilia. Quid enim facilius quam appropinquare* DEO, *qui tam prope est? Illud est potius difficile, vt ab eo separari possimus: nec enim possumus vsquam ire, vbi ipse non sit. Itaque mirari debemus eos, qui audent inimicum sibi* DEVM *facere, a quo nec longius abire possunt, nec nisi in eius conspectu dormire, & vigilare.*
 Vnde

Psal. 138. *Vnde Dauid*: Quo ibo (*inquit*) a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? *Quod ſi omnibus tam praeſens eſt, quanto erit his praeſentior, qui ſe quaerunt! Id quod vel ex eo poſſumus facile intelligere, quod prodigum illum de quo eſt in Euan-*

Luc. 16. *gelio*, cum adhuc longe eſſet, videns pater ipſius, miſericordia motus eſt, & occurrens cecidit ſupra collum eius. *Rem profecto conſideratione dignam, quod a longe adhuc poſitum pater amplexurus acceſſerit: indicatur enim infinita* DEI *bonitas, magnaque per eam in eo inueniendo facilitas. Ecquid eſſe facilius poßit quam*

Rom. 10. *eum inuenire qui dicit*, Inuentus ſum a non quaerentibus me? *Quanto putamus hunc facilius ab his poſſe inueniri, qui ſe quaerant! Nam quod ſecundo propoſitum eſt, cui ſit difficile, nempe videre? quando videndi cupiditate permoti homines, tam longe a patria peregrinari ſolent, idque vt vanum aliquid videant? Cur ergo, quod ſine labore, & periculo per* DEVM *poſſunt, non ſe ipſi vident, quando in ſe homo multo habet plura, quam mundus, conſpectu digna? omnia enim propter hominem creata ſunt. Id ergo quaerant homines; etenim ſcri-*

Pſal. 106. *ptum eſt*: Videbunt recti, & laetabuntur. *Audiant vero, vt ad lachrymas (quod erat tertium) excitentur, quid ſumma veritas promittat, dicens:*

Matth. 5. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. *Poſtremo vt nobiſcum nos ipſi interius loquamur, illud Iob*

Iob 7. *nos moueat*: Loquar in tribulatione ſpiritus,

confa-

confabulabor cum amaritudine animae meae,& reuelabor loquens mecũ in ſtratu meo. *Quod ſi tantus hic vir, tam ſanctus, dum eſſet in tribulationibus ſuis, ſe ipſe interioribus collocutionibus conſolabatur: cur nos tantum remedium negligamus? cum praeſertim id tantum, tamque verum gaudium conſequatur? Sic enim ſcriptum eſt:* Exultabunt renes mei, cum locuta fuerint recta labia mea. *Quaeramus igitur theſaurum cognitionis noſtrae, idq; ea ratione qua quaerendum eſſe ex Euangelij verbis intelleximus: quem nos ſi inuenerimus, continuo vt agrum hunc poſſimus emere, omnia noſtra vendemus tantũ enim eſt conſequutus qui reperit theſaurum hunc, quantum nec argento, nec auro emi poſſit: multo namque maius eſt gaudium eorum, qui ſe per* DEI *gratiam agnoſcunt, quam ſi ex teterrimo carcere educti, Orbis totius dominium obtinerent. An tibi non videtur ſummae eſſe cauſa laetitiae, quod ſe quis ſentiat viuere ſuper terram, ſub quam eſſe, ſe videt ſuis peccatis commeruiſſe? An ille laetitia plenus non ſit, qui inferni, quas meruit, cum Domini claritate, & creaturarum pulchritudine quas conſpicit, tenebras confert? An non eſt illius gaudium merito maximum, qui dum conſiderat, quemadmodũ a daemonibus tractari meruit, non ſe ab hominibus male tractari videt? quandoquidem ſi male, ab his tractaretur, boni deberet conſulere, & in lucro ponere. Iam vero ſi cogitet quae ſit illorum vita, de quibus dici poteſt:* Bonum erat

Prouer. 23.

Matth. 13.

Marc. 14.

 ſi natus

ſi natus non fuiſſet homo ille: *ſeque videt & DEVM amare, & ei placere poſſe, illumque Angelorum more laudare: cur hic non maximo gaudio repleatur? Apparet plane illum prudenter agere, qui*
Matth. 13. *pro agro hoc, in quo tantus eſt theſaurus, id totum dederit, quicquid habet. Sunt tamen nonnulli (quod dolendum eſt) qui quamuis res ſuas exterius reliquerint, necdum tamen agrū hunc reperire potuerunt. Cuius rei cauſam hanc poſſumus dicere, quod non plene omnia reliquerunt, ſed aliquem vel affectum, vel proprietatem adhuc retinent, quae illos, quo minus poßint theſaurum hunc cernere, offuſis videlicet tenebris impediat. Quocirca diligens nobis eſt adhibenda opera in hac re. Argumento autem eſſe poterit ad id cognoſcendum, an videlicet in nobis ſit vera noſtri cognitio, ſi nos ipſi odio proſequamur vt enim ſe quiſque agnoſcit maxime, ita ſe maxime odio habet; quoque minus agnoſcit, minus etiam odit. Supplicemus igitur Domino, ſuae nobis ſapientiae lumen infundat, quo Ciuitatem hanc, id eſt, animam noſtram conſpicientes, ſuper eam fleamus, atque indies & in DEI cognitione creſcere, & in eius amore proficere mereamur. Amen.*

TRA-

TRACTATVS SECVNDVS. DE CHRISTIANIS OPERIBVS.

AVCTORIS EPISTOLA AD *Religiosißimam foeminam, Sororem Franciscani Ordinis Sanctae Clarae, Monasterij Gandiensis Abbatissam, suamque amitam, & in* CHRISTO *Dominam.*

VM cuperem, Reuerenda admodum Mater, tibi pro his molestiis aliqua ex parte satisfacere, quarum tibi meis saepe peccatis causa fui, nec me id putarem nisi bonis operibus facere posse, eaque mihi deesse viderem: id consilij cepi, vt me CHRISTI operibus sanctissimis coniungere assidua medi-

meditatione contenderem, ſperans futurum, vt eius meritis, atque exemplis, boni aliquid tandem aliquando poſſem efficere. Ea itaque gratia, in hunc libellum, quod *Speculum Chriſtianorum operum* dici poteſt, nonnulla congeſſi, quae mihi ad eam (de qua ſupra dixi) ſatisfactionem commoda videbantur. Ea tibi, Mater obſeruandiſſima, mitto, atque offero, tuamque Reuerentiam oro, vt me ſuis orationibus adiuuare non deſinat, quando adeo infirmus ſum, vt nec tibi ſine ope tua audeam ſatisfacere. Debes tu quidem hoc ſi non mihi, at Domino, & praeceptori tuo CHRISTO, qui in Cruce pro nobis omnibus, vt ſatisfacere pro peccatis poſſemus, ſe patri obtulit. Cum ſit (vt eſt in Pſalmo) *redditurus* DEVS *vnicuique ſecundum opera ſua*, illud nos Apoſtoli conſilium amplecti oportet, quo admonet, *vt operemur bonū ad omnes, dum tempus habemus. Veniet* enim (vt eſt apud Ioannem) *nox, quando nemo poteſt operari*. Quamobrem ſimul ac conceptum eſt aliquod bonum opus, iudicioq; rationis probatum, & a voluntate ita admiſſum, vt id quod ſit ad DEI gloriam, aut vtilitatem proximi, aut Scripturae ſacrae conſentaneum, facere inſtituerit; diligenter, nullaque interpoſita mora exequendum eſt. Si enim bona cum

Pſal. 61. *Galat. 6.* *Ioan. 9.*

cum possumus operari, negligamus, magnum ex eo accipimus detrimentum, satiusque fuerat non deliberasse, quam, vbi deliberaris, non facere quae facienda esse intellexisti. Vulgatum est illud: *Infernum esse plenum bonis desideriis*. Caeterum nullum ego putarim praesentius esse remedium hominum malis, quam bona opera. Si enim peccatum sit, te, vt peccatum deseras, adiuuant: si vero satisfaciendum sit, non nisi bonis operibus id praestari potest: sin velit quis perseuerare, nec id nisi operibus bonis consequi potest. Quia *qui operantur in me, non peccabunt*, sicut dicitur in Eccl. Quare imitandus est nobis Esaias Propheta, qui dicit, *Et opus meum cum* DEO: faciendaque nobis in DEO sunt opera, & ad DEI gloriam referenda: ita enim fiet vt sint stabilia, & permaneant. Quia vero nostra opera DEO, nisi per CHRISTVM, placere non possunt: vt & possint esse grata, possintque in eius conspectu consistere, cum CHRISTI operibus ea coniungentes, patri offeramus: ita enim fiet, vt quae per se nullius ad beatitudinem momenti sunt, CHRISTI meritis, & gratia, in DEI conspectum admittantur. Idcirco enim CHRISTVS induit paupertatem nostram, vt suis nos ipse diuitiis indueret: itaque voluit ambulare, comedere, ieiu-

Bernardus.

Eccli. 24.

Esai. 49.

ieiunare, dormire, vigilare, atque eiuſmodi alia opera facere, noſtrae vtilitatis cauſa; vt ea videlicet patri offerremus, atque ex ea oblatione fructum plurimum referremus. Quanquam vero pro talento ſibi credito poſſit quiſque ex hac exercitatione fructum capere, nec ſit neceſſe his eſſe alligatum quae dicemus: viſum eſt tamen pauca de hac re ſcribere, quae poſſent rudioribus ſaltem prodeſſe.

ARGVMENTVM.

TRIA ſunt, quibus exerceri animam conuenit, vt eius opera in diuinae Maieſtatis conſpectum aſcendere mereantur. Ea vero ſunt: *Primum, vt ſe in ſingulis rebus confundat: Secundum, vt* DEO *gratias agat: Tertium, vt aliquid a* DEO *petat.* Quibus quidem etſi in omnibus vti poſſit, nos tamen ea his ſolum accommodabimus, quae quotidiana ſunt. Tu vero ex his poſſis facile intelligere, quemadmodum te in reliquis gerere debeas. Vt ergo a primis incipiamus,

Cum te mane veſtibus induis.

Confuſio. CONFVNDERE *quod te induas, cum* CHRISTVS *in Cruce nudus tua cauſa ſit.*

Gratiarum actio. *Gratias age quod noſtram ille humanitatem pro nobis induit, quos ſciebat quam eſſent beneficio tanto futuri ingrati; quodque nos gratiae, quam ſaepe lacerauimus, veſte induit.*

Petitio. *Petas autem, vt quando te induens, nudum veſtis, ſit ei gratū hoc miſericordiae opus,*

opus, atque id eum per eam ignominiae vestem obtestare, qua ab Herode indui iussus est.

Cum audiendi sacri causa templum adis.

Quod DEVM, *imperfectus ipse, laudaturus templum adeas, quem perfecti Angeli perpetuo laudant.* Confusio.

Quod cum ex eius domo peccatis abstractus tam saepe abieris, reuocat ille tamen toties te, & stans ad ostium pulsat. Gratiarum actio.

Vt per eam charitatem, qua beatissima Virgo filium in templo praesentauit, tu DEO *praesentari, & Spiritus sancti templum effici merearis.* Petitio.

Cum oras.

Considera tuorum peccatorum multitudinem, & cum Publicano dic: DEVS, propitius esto mihi peccatori. Confusio. *Luc. 18.*

Quod pro te CHRISTVS *orarit, idque impetrarit, vt, cum tu oras, exaudiaris.* Gratiarum actio.

Vt per eam orationem, quam in deserto pro peccatoribus fudit, ea dignetur dona concedere, quae nos oratione dominica petere iussit: recitabis vero eam semel. Petitio.

Cum sacrum audis.

Quod ad id te negligenter praeparaueris, vt DEO *in sacro assisteres, quodque beneficij huius continuatio, quae te debuit magnopere permouere, vt id magnifacias, (est enim immensae* CHRISTI *charitatis argumentum) ipsa negligentem, adeoque ingratum reddiderit.* Confusio.

Quod te Angelum efficit, si viua eum, quem adoras, Gratiarum actio.

ras, fide confiteris. Est enim Angelorum DEO *assistere, eumque sine intermissione laudare.*

Petitio. *Vt per illud sacrificium, cuius hoc monumentum est, sui sanguinis tibi merita impertiat: tibique huius sacrificij virtute eam lacrymarum copiam det, quibus peccata abluas, faciatque vt mortuo in te veteri homine, cum* CHRISTO *resurgas.*

Cum mensae assides.

Confusio. *Quod eius pane vesceris, cui infidelis, & ingratus fueris.*

Gratiarum actio. *Quod te, cum ipsius inimicus esses, hactenus enutrierit.*

Petitio. *Vt per eum amorem, quo in deserto turbas paucis panibus saturauit, suae gratiae pane te quotidie pascat.*

In negotijs quae ad nostram, vel proximi vtilitatem pertinent.

Confusio. *Quod nos nostram, vel proximi causam* DEVS *agere velit, qui nobis ipsi, atque alijs saepe detrimenti causa fuerimus: cum praesertim tanti momenti sit proximorum vtilitati studere, vt ea causa* CHRISTVS *in hunc mundum venerit, vt nostram videlicet, & proximorum causam ageret.*

Gratiarum actio. *Quod cum his ipse negotijs nihil indigeat, ita ei tamen, quasi indigeret, grata sunt.*

Petitio. *Vt per eam charitatem qua dixit,* in ijs oportere se esse, quae sui patris essent, *eam nobis gratiam concedat, vt in his semper simus, quae ad eius gloriam, & honorem pertineant.*

Luc. 2.

Cum

Cum vesperi oras.

Quod DEVM *alloqui debeas, quem trementes dominationes, & potestates adorant.* Confusio.

Quod ad orandum animum nobis dans iubet, vt a se petamus. Gratiarum actio.

Vt per eam voluntatis suae cum Patris voluntate consensionem, qua in horto sanguine sudans Patri dixit, Non quod ego volo, sed quod tu, *diuinae voluntati conformes & in vita, & in morte esse mereamur.* Petitio. *Matth. 26.*

Cum caenas.

Ob negligentias eo die commissas: quare dolens comede, & dic cum Propheta: Fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte. Confusio. *Psal. 41.*

Quod de prandij beneficio ingrato caenam praeparauerit. Gratiarum actio.

Vt per eam charitatem, qua se in vltima caena in cibū dedit, nos praeparet, vt se humiliter recipiamus, eiq; semper charitatis vinculo coniuncti simus. Petitio.

Cum oras cubitum iturus.

Quod cum CHRISTVS *in cruce tanto & amore, & dolore pro te preces fuderit, tu tamen parum ames, parumque doleas.* Confusio.

Quod moritur ille, & tu viuas. Gratiarum actio.

Vt per eum dolorem quem sensit ipse quidem moriens, eius vero mater morientem aspiciens, id nobis concedat, vt & in morte nostra mortis ipsius recordemur, & propter ipsius mortem nostra sit aeterno Patri accepta. Petitio.

Cum te noctu vestibus exuis.

Confusio. *Quod requiescere in lecto vis, idque exutus vestibus, cum pro te* CHRISTVS *& indutus vestibus somnũ ceperit, & vbi caput reclinaret non habuerit.*

Gratiarum actio. *Quod iis quae pro te passus est, tibi veterem hominem exuerit.*

Petitio. *Vt per eum dolorem quem sensit cum vestibus crucifigendus exueretur, nos malis mentis habitibus, & moribus exuat; vt nudi rebus terrenis crucem amplectamur, atque in cruce morientes nuptialem vestem mereamur, quam praeparauit aeternus Pater diligentibus se.*

FINIS PRIORIS EXERCITII.

QVIA vero longum esset exercitij huius formam ad omnia nostra opera accommodare; haec satis sint, ex quibus, quemadmodum reliqua ad hanc normam exigenda sint, facile colligi posset. Quod si cui placet in caeteris etiam exerceri, hac, quae sequitur, forma vti poterit.

Cum stat.

Meminerit stantis ante iudicem CHRISTI.

Cum sedet,

Sedentis CHRISTI, *cum ei illudentes impij dicerent: Aue Rex Iudaeorum.*

Cum ambulat.

Per Samariam transeuntis, itemque in Caluariae montem ascendentis.

Cum

Cum defatigatur.

Defatigati ex itinere, & super fontem sedentis.

Cum equo insedit.

Vecti asino, atque Hierosolymam ingredientis.

Cum aegrotos inuisit.

Aegros sanantis.

Cum eius bona opera reprehenduntur.

Accusationis Iudaeorum, & murmurationis, quod CHRISTVS *in Sabbatho curaret.*

Cum ei ab aliquo asperius respondetur.

Eius responsionis, Sic respõdes Pontifici? eius etiam colaphi, quem in CHRISTI *faciem sacratissimam impius minister impegit.*

Cum fame premitur.

Eius quam in deserto passus est.

Cum friget.

Algentis in praesepio CHRISTI.

Cum sitit.

In cruce sitientis.

Cum excitatur à somno.

A suis discipulis, cum in naui dormiret, excitati.

Cum in aduersis deseritur ab amicis.

A fugientibus discipulis destituti.

Cum discedit ab amicis.

A Virgine ad passionem abeuntis.

Cum eius bonis operibus detrahitur.

Detractionis Iudaeorum, cum dicerent: In principe daemoniorum eijcit daemonia.

Cum publice contumeliam patitur.

Producti ad populum a Pilato, dicēte, Ecce homo.

Cum falſo accuſatur.

Accuſati in domo Caiphae.

Cum iniuriam patitur.

Ad mortem iniquiſsime condemnati.

Cum dolore aut morbo grauatur.

Flagellis caeſi ad columnam, ſpiniſque caput cincti, atque in crucem adacti, vbi a planta pedis ad verticem non erat in eo ſanitas.

Denique cum morti propinquus eſt.

Morientis CHRISTI *recordetur, atque in Patris manus ſpiritum commendantis.*

Atque ita in omnibus CHRISTO, *quem ſimilia aut feciſſe, aut pati meminit, ſeſe offerat. Ita ex his, & ſimilibus effectibus, magnum, qui ſe ex charitate hoc modo diligenter exercebit, fructum referre poterit.*

Porro quia hactenus fere exteriorū rerum exempla poſita ſunt, de interioribus nonnihil etiam addendum putauimus: idq; in ſpiritualium praeſertim virorum gratiam, qui non tam corporis quam ſpiritus moleſtias, & labores ſentiunt.

Cum igitur a ſe datum ex charitate conſilium videt a proximo non recipi: meminerit CHRISTI *etiam conſilia fuiſſe a pleriſque ſpreta.*

Cum offendi paſsim DEVM *videns aegre fert: vehementer commotum* CHRISTVM *ex templo vendētes, atque emētes aliquando eieciſſe recordetur.*

Cum

Cum videt spiritualem aliquem amicum virtutis viam deserere: quid CHRISTVS *senserit, cum Iudam vidit veritatis viam deserentem.*

Cum considerat, quam pauci sint pastores in domo DEI, *qui suo pro dignitate munere fungantur: quid senserit* CHRISTVS *cum dixit,* Messis quidem multa, operarij autem pauci: *atque ea causa quantum fleuerit.* *Matth. 9.*

Cum dolet ob defectus proprios: vidisse Dominum eos antequam essent, & doluisse.

Cum videt collapsum aliquem ex perfectionis statu: quam CHRISTVS *aegre tulerit casum Petri, qui se antea fuisset confessus Filium* DEI, *& transfiguratum in monte vidisset.*

Cum tentationibus premitur: quas CHRISTVS *tulerit in deserto.*

Cum videt malis bonorum societatem displicere: quo animo CHRISTVS *fuerit, cum Gerasenos, ad quos bonitate, & charitate permotus venerat, rogantes videret, vt ab illorum ipse finibus discederet.* *Marc. 5.* *Luc. 8.*

Cum dolenter proximi alicuius peccata: cogitet appropinquantem CHRISTVM *Hierosolymorum Ciuitati super eam fleuisse.* *Luc. 19.*

Cum imperfectam fidem habere quenquam videt: meminerit dicentem CHRISTVM *discipulis, qui ob incredulitatem daemonium eijcere non potuerant: O generatio incredula, vsquequo patiar vos?*

Cum irrident bonos mali: dictum esse CHRI-

STO *in cruce, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.*

Cum hi qui male vixerant, moriuntur: magnopere doluisse CHRISTVM *videntem paucis suum esse sanguinem profuturum.*

Cum sibi deuotionis spiritum deesse sentit: dicentem CHRISTVM, DEVS, DEVS *meus, vt quid dereliquisti me?*

Cum DEI *quis nomen blasphemat: vidisse id* CHRISTVM *olim, & doluisse.*

Cum se familiaritate DEI *priuari sentit, eique cupit esse quam coniunctissimus, aut cum se huius vitae periculis eripi optat: quanta illa fuerit* CHRISTI *charitas, cum Patrem pro re hac ita oraret: Pater, pro eis rogo, vt vnum omnes sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.*

Haec (inquam) ita cogitanda, & cum quid accidit, id in mentem reducendum, quod CHRISTVS *in simili statu constitutus senserit, eique quod nos vel agimus, vel patimur, offerendum. Qua in re sedulam quisque debet operam ponere, nec sibi tantam salutis occasionem oblatam eripi sinere: alioquin non solum turpis negligentiae, sed etiam insignis erit ingratitudinis nota, si quae tam facile possumus assequi bona, parui faciamus. Quare te oro, moneo, atque hortor, o anima, quaecunque es, ne tantum bonum negligas: sed cogites quam sit facile, quod a te exigit* DEVS, *quanta vero largiri cupiat. Petit enim ex te, quae etiam ipso non petente fueras factura: &*

 ambu-

ambulandum enim est, & comedendum, & laborandum, & aegrotandum denique, ac moriendum. Iob 5.
Quae tu, & eiusmodi caetera, si tua aut mundi causa agas, vel patiaris, praeterquam quod & laboriosa erunt, nullum ex his fructum referes: si autem CHRISTI *amore agas, ac feras, & erit tibi leuior labor, (recreat enim* CHRISTVS *pro se laborantes) & vbi ipsa transacta erunt, praemium accipies,* quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec vlla potest lingua enarrare. *Quamobrem committendum nullo modo est, vt tantam culpa nostra felicitatem amittamus: sed in id potius totis viribus incumbendum, vt* CHRISTVM *in omnibus imitemur. Ita fiet, vt illa nos subinde verba consolentur:* Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae: *lucem videlicet illam,* quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, *omnesque beatos in vitae aeternae portum feliciter perducit. Quo nos* DEVS *gratia sua tandem aliquando perducere dignetur, vt Patrem, Filium, & Spiritum sanctum laudemus, & glorificemus in secula seculorum. Amen.* 1. Cor. 2. Ioan. 8. Ioan. 1.

TRACTATVS TERTIVS.

COLLYRIVM SPIRITVALE.

PROLOGVS.

x damnis quae nobis superbia affert, potest humilitatis fructus agnosci, quae eo in scriptura magis celebratur, quo magis est ad vitam spiritualem inter virtutes cæteras necessaria; quippe quae sit totius aedificij spiritualis fundamentum. Parum enim profuerit, scientiam, aut fortitudinem, aut liberalitatem, aut eiusmodi virtutes acquisisse, nisi eas quis humilitate cõseruet. Etenim quid prodest Eleemosyna, quam, cum destituitur humilitate, vanae gloriae vitium inficit? Quis porro fructus ea quae fortiter facta putantur sequi potest, si humilitate careant hi qui ea gesserunt? Id quod cum de reliquis virtutibus dici possit, plane apparet magnum esse superbiae detri-

detrimentum: idque vel ex eo cognosci potest, quod haec vna de caelo Luciferum deiecit, & hominem ex eo quo fuerat honore praeditus deturbatum, similem iumentis effecerit. Quod cum ita sit, non puto esse necessarium, humilitatis virtutem magnopere commendare, sine qua, quod altum hominibus esse videtur, abominabile est ante DEVM: tantum itaque ea tradam, in quibus si diligenter versemur, hanc poterimus virtutem facilius consequi: quam nisi diligẽter custodiamus, quae est inimicorum nostrorum in oppugnando dexteritas, facile erit amittere. Quare attente quae sequuntur consideranda sunt ei, qui velit tanto hoc praesidio contra omne genus mali vti, de quo scriptum est: DEVS *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* 1. Pet. 5. Quod vt studiose facias, amice Lector, id te monere possit, quod cum beatissima Virgo virtutibus omnibus cumulata esset, humilitatis tamen solius videtur meminisse, cum Dominum magnificans dixit: *Respexit Dominus humilitatem ancillae suae, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Luc. 1. Quod cum ad humilitatis commendationem magnopere facit, tum illud quod Dominus prae caeteris virtutibus humilitatem, & mansuetudinem a se homines

 discere

discere vult: quod certe omnes deberet maxime excitare ad diligẽter in hac praecipue virtute operam ponendam.

ARGVMENTVM.

CVM hoc vnum praecipue nos soleat in superbiam efferre, quod nobis plus aequo tribuimus: par est, tantum hoc malum, atque animae detrimentum, quod ei sui ignoratio affert, contrario adhibito remedio pellere. Quocirca vt solet aduersarius ea menti offerre, quae hominis cogitationem dissipant, atque a sui cognitione auertunt: ita contra opus est, in his mentem assidue exerceri, eaque considerare, quibus in vera humilitate conseruetur. Quo vero vbique se possit defendere, quando vndique oppugnatur, Tractatum hunc (quo id instituimus docere, quo se quisque pacto in spiritualibus rebus, atque corporalibus, quo etiam in exterioribus, atque interioribus possit cõfundere, id est, de se, vt debet, humiliter sentire, seque in omnibus humiliter gerere) ita diuidemus, vt primo loco dicamus, quemadmodum eorum quae sub terra sunt, possit consideratione confundi: secundo vero, vt ex iis quae sunt super terram, inanimatis videlicet creaturis, atque iis quae vegetandi, & sentiendi vim habent, ex proximis denique, atque ex se ipso humilitatis fructum possit referre: postremo, vt ex iis quae in caelo sunt, & super caelum, Angelis nimirum, & Sanctis, diuina denique Maiestate, eundem confusionis fructum reportet: ita possit anima vbique & humilis esse, & DEO placere.

PRIMA

PRIMA PARS,

QVA TRADITVR, QVEMADmodum eorum quae ſub terrâ ſunt, ſe poſſit anima conſideratione confundere.

VLTA *ſunt in inferni conſideratione, quae ad noſtram confuſionem, atq; humilitatem plurimum valeant. Primũ enim, quem non moueat, quod cum vno ſolo peccato in tanta ſupplicia daemones ſint coniecti, ſe tamen, qui tam multa commiſerint, nec dum vident digna ſupplicia pati? Quem, inquam, non confundat, qui in ſe* DEI *patientiam tantam experitur, vt cum tam ſeuerus iudex fuerit in daemones, ei locum paenitentiae tam benignus cõcedat? Quod eo magis permouere vnumquemque debet, quod eam ſoleant homines in perſuadendo aliis peccato diligentiam adhibere, quam nec a Luciſero factam vſquam legimus: nec enim verbis tantum homines, ſolaque, vt Lucifer, ſignificatione, ſed importunis etiam precibus, ſed pecunia, ſed honore, ſed vita, omnibus denique quibuſcunque poſſunt modis, alios in peccatum impellunt: vt hominum malitia hac certe in parte Luciſeri malitiam excedere videatur. Quod vel vnum, hominum ſuperbiam eo vſque deberet deprimere, tantamque* Confundit nos infernus. Dæmones.

homini

hominis confusionem afferre, vt ea, aliqua saltem ex parte, quod in inferno supplicij peccata nostra merentur, compensaretur. Accedit huc, quod eo vsque procedit plerunque hominum nequitia, ne dicam insania, vt ipsum etiam daemonem soleat ad se tentandum prouocare, eique ad sui interitum tanquam arma praebere: vt mihi immerito facere videantur, qui, cuius ipsi damni causa sunt, in daemonem culpam solent reijcere. Quod si qui alios ad crimina pepulerunt, vix pro confusione inter eos consistere possunt ante terrenum iudicem; quanta par est confusione plenum esse, qui se cum daemonibus ante CHRISTI *tribunal sisti consideret! Haec si quis, qua debet, attentione secum reputet, poßit ille quidem, & certe debet, ob propriam malitiam eo vsque confundi, dum plene intelligat quanta non solum in hac vita, sed in ea etiam quae nullum sit finem habitura, suis peccatis supplicia promeruerit. Ita fiet, vt leue ei videatur omne quidquid in hac patitur, si cum iis conferat, quae in inferno (si cum eo pro meritis actum esset) fuisset passurus. Itaque confusione plenus, & suam miseriam agnoscat, & eam, qua se tamen indignum sentit, misericordiam petat.*

Ne vero quisquam eorum, qui se iis (de quibus iam diximus) malis liberum putat, existimet, non esse cur se magnopere confundat: quisque secum de hac re sic reputet, nihil esse cur de se minus humiliter sentiat; quin potius eo maiori se confusionis obligatione obstringi, quod vna cum tantis malis DEI *gratia per singula*

ſingula temporum momenta eripiat: quae niſi hominibus praeſens eſſet, quis non in peccati foueam caderet, adeoque aeternis ſupplicijs dignus eſſet? Cum vero haec DEI *miſericordia euaſerit, quas non ei gratiarum actiones debeat? Magna certe ijs ſe confundendi cauſa ineſt, qui cum perpetuo* DEI *miſericordiam tantam experiantur, tantopere nihilominus ſunt ingrati: atque eo magis humiliari debent, quo ſe minus* DEI *gratia dignos agnoſcunt; nihilque minus in* DEI *obſequio facere debent, quam, ſi ex inferno educerentur, fuiſſent facturi. Quam ſi quiſque obligationem recte conſideret, ſeque pro beneficiorum magnitudine parum poſſe* DEO *referre intelligat, hic non animum deſpondeat, ſed illa ſe Prophetae admonitione conſoletur:* Ne auertatur humilis *Pſal. 73.* factus confuſus, pauper, & inops laudabunt nomen tuum. *Denique ſi coram daemonibus habet homo multa quibus ſe confundat, nihil ſe minus debet coram reliquis damnatis confundere, quando intelligit multos eſſe ob vnum peccatum tantum coniectos in infernum. Vbi quid ſentire aequum eſt eum, qui ſe tanta, tamque multa peccaſſe agnoſcit? Debet certe qui haec conſideret, quantum illos peccatis, tantum etiam confuſione, ſi poteſt, ſuperare.*

Damnati.

Iam vero ſi eos qui in limbo ſunt cōſideres, quantaque te DEVS *miſericordia a multis quae accidere ſolent periculis ereptum, ad baptiſmi gratiam, ne illo caderes, tandē perduxerit, eſt certe quod plores, lachrymiſq; tantam ingratitudinem diluas: ecq;*

Limbus.

magis

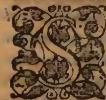
magis, quod qui in limbo sunt, nullum vnquam mortale peccatum commiserunt, tu vero quoties id commisisti, toties fuisti infernum promeritus. Quod si illi minori peccato in tam profundum locum deiecti sunt, qua tu fronte audeas super terram viuere, qui DEVM *toties grauissime offendisti? Quibus vero oculis audeas* DEI *visionem contemplari, qua illi multo minore culpa priuati sunt? Haec si recte consideres, nec illos qui in limbo sunt, dum tua cum illorum peccatis confers, intentis audeas, sat scio, oculis aspicere.*

Purgatorium. *At eorum consideratio qui in purgatorio sunt, eo nos debet magis confundere, quod illi quamquam tuto iam loco, tantisq; mundi malis erepti, certi praeterea nunquam se amplius* DEVM *offensuros, in portum denique prouecti, in suppliciis tamen sunt: nos vero & tempestatibus iactamur, & salutis nostrae incerti, inter astutos admodum, & acerrimos hostes, adeoq; in perpetuis periculis versamur. Quod si cuiquam confusionem minuat, quod illos intelligit digna peccatis supplicia pendere, is ita putet, nonnullos fortasse ibi cruciari suo vel exemplo, vel prauis consiliis, vel scandalo, vel denique negligentia in peccatum impulsos: plerosque etiam ibi diutius retineri, quod eius orationibus, aliisq; suffragiis minus adiuuentur. Id ergo istum (quisquis est) confundat, quod eis vt patiantur causa fuerit, opem vt liberentur aut nullam, aut exiguam ferat: propriasque putet eorum culpas, & suas: quia nescit an solo purgatorio igne sint diluendae, eo se magis, magisque confundat.*

SECVN-

SECVNDA PARS,

QVA TRADITVR, QVEMADmodum eorum quae in terra conſpicimus, conſideratione confundi debeamus.

I eorum qui noxij ſunt comparatione nocentiores inuenimur, quales coram innoxiis rebus, quaeſo, apparebimus? Etenim ſi eorum qui peccarunt, conſideratio noſtram magnopere ſuperbiam deprimit; quanto nos eorum conſideratio humiliare debet, quae nunquam a Creatoris praecepto vlla in re diſceſſerunt! Inanimes dico creaturas, quae ſolum vegetandi, vel ſentiendi vim habent, vehementer quidem arguunt noſtram inobedientiam, ingratitudinē, atque inertiam. Terra quidem, quae fructum profert, nos plane reprehēdit, qui infructuoſi, atque ſteriles ſumus. Aqua vero, dum prata irrigat, ſitim ſedat, eaque facit, ob quae a DEO *data hominibus eſt, quantū eos arguit, qui eam tunc Creatori negant, cum ipſius nomine petenti pauperi praebere omittunt! Iam vero ignis, dum ſapidas carnes reddit, quantum eorum crudelitatem condemnat, qui proximi carnem inclementer tractant! Quantum porro aër, qui noſtram perpetuo vitam tuetur, negligentiam noſtram in* DEI *obſequio, quos vel*

Confundit nos terra.

Aqua.

Ignis.

Aër.

vna

vna haec res maxima DEO *seruiendi obligatione*

Lapides. *deuincit. Petrae vero quae in* CHRISTI *passione, quamquam insensibiles, scissae sunt, quantum deberent nostram duritiem, atque inciuilitatem confundere!*

Mel. *Est mel palato dulce, nos vero* DEO *amarissimi:*

Flores. *suauis est florum odor, at nostrorum quantus*

Plantae. *est peccatorum foetor! Crescunt plantae, sursumque tendunt: at homo, dum vilia sectatur, se magis, magisq; indies deprimit: cui quanto esset consultius vel in hac re arbores imitari! quae quo in profundum plures radices iaciunt, maiorem ex iis ad ramos virtutem trahunt: sic enim homo, si profundas humilitatis radices iaceret, magnum virtutum fructum*

Iumenta. *referret. Iam vero quem non moueant iumentorum seruitia? cum praesertim iis exhibent, qui se peccatis iumentis similes reddiderunt? Quanto vero dignior est, qui haec male tractat, qui male tractetur! aut quis non iure miretur obedire haec illis, qui* DEI

Aries. *tamen voluntati repugnent? Induit te aries pelle, & vestit lana, suisq; sustentat carnibus: tu vero eis cum in* DEI *gloriam vti deberes, his, atque aliis* DEI *beneficiis abuteris: dumque mille modis tuae concupiscentiae studes satisfacere, & creaturis, &* DEO *iniuriam facis. Fatigatum labore leuant supposito tergo iumenta, seduloq; in ea re suo, qui eas in hunc finem creauit, creatori parent: tu vero nihil minus quam finem tuum aut cogitas, aut quaeris, quem certe par erat* DEO *aliquam (si ita dicere licet) quietem adferre, quando ex eius creaturis tantum in*

labore

labore leuamen capis? Non est quidem quod quiete putemus indigere DEVM, *qui quidem summa est sui. atque omnium felicitas: sed quiscere tamen (quae eius est benignitas) putari se vult in iustorum animis,* Deliciasque suas *ait* esse cum filiis hominum; *de quibus tamen in hunc modum merito conqueritur*: Laboraui sustinens. *O quantum verbum hoc ad nostram confusionem valere debet, quando nostris* DEO *operibus laboris causa sumus, cum quietis tamen esse deberemus! Itaque non de brutis, sed hominibus dictum est:* Paenitet me fecisse hominem. *Haec te, o puluis, & cinis, humilient, haec tibi lachrymas excutiant: idq; praesertim cum creaturam seruitio quietem tibi adferre sentis, quando non tu similiter erga* DEVM *te geris. Cum vero iumentis tuis pabulum das, ita puta, quanto aequius est illis te, quam tibi illa seruire, quae nunquam* DEO *nec rebellia, nec ingrata fuerunt.* Prouerb. 8. Esaiae 1. Genes. 6.

Serpentium prudentia, qui feruntur admota altera aure terrae, alteram, ne vocem incantatoris audiant, cauda occludere; tuae te imprudentiae admoneat, qui ne ad daemonis quidem tentationes aures claudere didicisti. Tuam tibi inertiam formica demonstret, ea in aestate praeparans, quae sint ipsi in hyeme vsui futura: quod vel vnum plane tuam negligentiam arguit, qui non ea, dum viuis merita praepares, quibus sis post hanc vitam maxime opus habiturus. Serpentes. Psal. 57. Eccli. 12. Formicae. Prouer. 6.

Quo vero sit latior meditandi campus, apes co- Apes.

Bombyces. *gita, & bombyces, & eiusmodi reliqua animalia, ita tibi admiranda multa, quaeque magnam in te excitent confusionem, occurrent: quae nos consulto omittimus, ne prolixiores simus; simul etiam quod nobis id propositum sit, vt rem tantum indicemus, quae sit diligenter ab vnoquoque cogitanda, maiora melioribus ingeniis relinquentes. Hoc vero interim admonemus, magnam in creaturis omnibus suppetere confusionis materiam, si, quoties vna quaelibet occurrit, persuasum habeas, te, quoties Creatorem offendisti, non id meruisse tantum, vt earum obsequio careres, sed vt illae etiam in te* DEI *iniuriam vlciscerentur. Quod cum eas necdum fecisse vides, sed tibi adhuc seruire, quantas debes, quantaq; cum humilitate,* DEI *misericordiae laudes! quam saepe porro te ad* DEI *obsequium paratum offerre!*

Sus. Canis. *Ne vero quenquam impediat quorundam brutorum consideratio, dumque vel volutantem se in luto suem conspicit, aut cum resumentē canem videt quod euomuerat, se illis putet non esse sordidiorem. Vtque de rebus iuducet quisque vt par est, sciendum est, nihil per se malum esse, nisi quatenus in conspectu* DEI, *vel* DEI *iudicio malum est. Quare cum ea quae de sue, & de cane diximus, (quippe quae sint eis naturalia) non habeantur mala coram* DEO, *non esse a nobis mala existimanda: sed illud potius cogitandum peccatori quale sit, aut quas mereatur poenas, cum faciat sus secundum naturam, dum voluitur in luto; facit ille contra naturam suam, cum* DEVM

nec

nec amat, nec DEO *seruit: cumque in peccato quiescit, in quanto sordidiore quam sus luto voluetur; quantoque (cum ad relictum peccatum redit) foedius quam canis ad vomitum reuertatur: atque id eum confundat, eoq; magis, quod ista intelligit* DEO *magnopere displicere. Non itaque quenquam reuocent a confusione quorundam irrationalium animalium facta, sed sua quemque male acta confundant, qui iudicio libero praeditus, omne potuit, & debuit malũ vitare. Atque haec de iis quae ratione carent. Sequitur vt dicamus, quemadmodũ nos debeat rationalium creaturarum, id est proximorum nostrorum, consideratio confundere. Sunt igitur in his superiores alÿ, alÿ aequales, alÿ vero inferiores: de superioribus pauca dicam, quando eorum auctoritas, & in te potestas, tantopere debet mouere ad humilitatem cum praesentes sunt, vt nisi te humillime coram ipsis geras, rationis iudicio carere videri poßis, qui non consideres quam illi, & qualem personam gerant.*

2. Pet. 2.

Rationalia cõfundunt nos.

Superiores.

Confundat vero te, magnoq; timore cõcutiat, quod cum sint hi ministri DEI, *non de te, qui diuinam Maiestatẽ laeseris, poenas sumant. Itaque si iubeant aliquid, si reprehendãt, si castigẽt, id tibi, quamquam aliis durum videri poßit, debet leue, & suaue videri, siue id cogites quod mereris, siue id memineris quod olim sub daemonis potestate faciebas, cum videlicet sub eius vexillo peccato seruires, eiusque in rebus non ferendis iugum ferres: vtebatur enim te tanquam carnifice, cum videlicet te ad perpetrandum o-*

pere aut mente homicidium adigebat; te denique tanquam foetidorum & corporum, & animarum vectore, vtebatur, cum tuis vel exemplis, vel persuasionibus multi in peccatum cadentes, in infernum tandem praecipites ibant. Hanc tu tam miseram seruitutem si tecum repu:es, dulcia tibi videbuntur omnia superiorum tuorum praecepta, cum te praesertim illi non iubeant facere, nisi quae ad pacificam, quietamque, & fraternae charitatis plenam vitam pertinent: teque indignum iudicabis, qui eos habeas superiores, qui sint ipsi ministri principis pacis. & tibi occasio magna merendi vitam aeternam. atque haec de superioribus sint satis.

Aequales. *Aequalium consideratio ita te confundet, si te indignum putes qui aequalis dicaris iis, quibus vel dignitate, vel officio minor non sis: debes enim illorum virtutes cogitare, quibus te coram* DEO *maiores sunt. Quod vt tibi persuasum omnino sit, ita cogita, neminem tibi te ipso in malis notiorem esse: scis enim de te ipse, quam multa & male cogites, & appetas; aliorũ vero interiora peccata non tibi perinde certa sunt. Quod cum ita sit, sintque tibi peccata tua certa, aliorum autem incerta, merito te debes peiorem caeteris iudicare, adeoque reliquis inferiorem.*

Infirmi. *Quocirca si quenquam vides infirmum, cum tu sanus sis, noli efferri, sed potius humiliter considera, tractari illum a Patre caelesti tanquam dilectũ filium, te vero paterna correctione, & amoris plena indignum esse: contra vero si tu aegrotus sis, puta*

puta te id tuis peccatis meruisse; alios vero, qui prospera vtuntur valetudine, id consequutos, tanquam quibus non magna pro peccatis satisfactione opus sit.

Si diues sis, illud time, quam difficile qui pecunias habent, in regnum DEI *introibunt: si proximus, cogita ei, quod fidelis sit dispensator rerum Domini, auctum fuisse talentum.* Diuites.

Si pauper sis, DEI *iusto iudicio, & tuis meritis tribue, qui vel spiritualia bona tibi a* DEO *data dissipaueris, aut egentes proximos re, cum posses, aut orationibus, atque aliis huiusmodi eleemosynis non iuueris: si proximus, existima eius a* DEO *votis satisfactum, magnoque illum a* DEO *beneficio cumulatum, qui* CHRISTO *paupertate similis effectus sit. Ita te si in proximorum rebus geras, deque illis, & te sentias, (vt par est) nunquam tibi confusionis materia deerit.* Pauperes.

Nec vero putes defuturam in rebus inferiorum: nec enim hi quod sint inferiores officio, contemnendi sunt; sed potius eo pluris sunt faciendi, quod iis tanquam fortioribus maiora onera DEVS *iniungat, tecum vero tanquam cum imbecilliori clementer agat, qui illorum non possis (quae tua est infirmitas) more viuere: nec enim tantum habes animi, aut virium, vt noctu, diuque possis tam multa pati. Quod si cogites, quam illorum plerique laeto animo suos ferant labores, quamque paucis in sustentanda vita contenti sint, denique si cum eorum virtute tuam imbecillitatem conferas, magnam humilitatis materiam habebis.* Inferiores.

Famuli. *Cum te famuli comitantur, id te confundat, quod cum* CHRISTVM *deserueris, eique debitum honorem negaueris, illi te sequuntur tamen, & magno honore prosequũtur. Adde quod tibi seruiunt, ad caeleste regnum creati: cogita, cum tu es in peccato, & illi in gratia, indignum te esse qui illis seruias. Confundat te illud* CHRISTI *exemplũ, cum discipulorum pedes lauit. Confundat quod dixit: Non veni ministrari, sed ministrare. Confundat te tandem coram omnibus eorum creatio: sunt enim ad imaginem* DEI, *& similitudinem facti, & tantopere chari aeterno Patri, vt pro eis vnigenitũ dederit. Atque id*

Infideles. *te debet coram infidelibus confundere, quando & ad eandẽ imaginẽ creati sunt, & pro omnibus* CHRISTVS *mortuus est: eoq; magis coram his debes confundi, quod fidei illi lumine destituti, iisque quibus* DEVS *solet suos recreationibus consolari, multa tamen, magnaq; patiũtur in ieiuniis, ceremoniis, atque eiusmodi aliis; tu vero Christianus, & Spiritus sancti gratia illustratus, donoq; fortitudinis adiutus, & diuino amore subleuatus, in minimis quibusq; ita fatigaris, vt leuem paenitentiam vel ferre non posse, vel si feras, magnum te aliquid facere putes. Excitent itaque te ad confusionem infideles: tecumque saepe*

Matth. 11. *id cogita, si fuissent* in Tyro & Sidone *factae virtutes, quae factae sunt in te, olim in cilicio & cinere paenitentiam egissent: hoc est, si infideles, quod tu, lumen fidei recepissent, quanto* DEO, *quam tu, gratiores fuissent! Deplora itaque quod tam inutilis*

sis,

sis, talisque vt coram Iudaeis etiam confundi debeas. Iudaei.
Crucifixerunt illi quidem CHRISTVM, *sed semel, sed ignorantes eum: tu vero crucifixisti saepe peccando, quem scires tamen ad dexteram Patris in gloria sedere. Quod si te illi confundunt, quantum putas te confundet quilibet Christianus! Etenim si Angeli imagini honorem deferimus, propter eum quem repraesentat; quanto eum in honore habere par est, qui in se viuentis* CHRISTI *imaginem gerat, & DEVS participatione sit; sicut scriptum est:* Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. *Psal. 81.*

Quo vero tandē ea absoluam, quae ad proximos pertinent, aduertendum id est, quod puto magnopere conducere ad confusionis conseruationem: daemonem videlicet exercitium hoc quibuscunque potest rationibus vndique oppugnare, atque ita vehementer, vt magna ei diligentia opus sit, qui ab illo magnum nolit accipere detrimentum. Est itaque necesse, ita eiusmodi veluti habitum acquisisse, vt simul ac cum proximis aliquid agendū sit, eo vnumquemque in honore habeamus, tanquam si nostri essent omnes aut domini, aut praeceptores; eaque vnumquemque attentione audiamus, eorumq; consilia sequamur, tanquam si nobis per eos DEVS *loqueretur; caueamusq; magnopere nostrum illorū iudicio iudicium praeferre. Qua in re duabus de causis peccari solet: altera, quod nemo in causa propria idoneus sit iudex; altera quod aliquando adulatione, saepe vero ex ignorantia pauci de rebus sentiūt vt par est. Itaque nōnunquam*

astuti, & vafri tanquam prudentes laudantur; & qui omnia irrident, sapientes habentur, cum contra tamen de iis sentiendum esset. Quocirca tutum est etiam in bonis tum gratiae, tum naturae, & timere ne decipiamur, & DEO in omnibus, quaecunque in aliis viderimus, gloriam dare, omniaque semper in meliorem partem interpretari. Quod si contingat eos aliquid facere, quod rectum esse non videatur, ne vtique iudicemus, quando nisi nostri non nobis licet iudices esse: sed vel excusemus factum, vel inde mente auersa eorum bene acta consideremus, nostraque cum illorum virtutibus vitia comparemus, ne vllum confusionis gradum (si aliter agimus) amittamus. Itaque si viderimus vel mortaliter peccantes, id cogitemus vel fecisse ex ignorantia, vel iam ad DEI gratiam per paenitentiam rediisse, futurumque illis peccatum maioris hic paenitentiae, adeoque gloriae in caelo perfectioris occasionem. Ne vero quicquam confusioni depereat, aduertendũ in conuersationibus, vbi maiora solent esse pericula. Vt si de mansuetudine agatur, veniat in mentem irarum tuarum: si de rebus pulchris, tuorum peccatorum foeditatis recorderis: si de magnatum potentia sermo fiat, id consideres, quam nihil sis, nihilque possis, tum etiam cum maxime aliquid efficere coneris: si de auaritia quis loquitur, tua inordinata desideria; si de humilitate, tuam superbiam memineris: atque ita in reliquis. Cum mentio fit vitiorum, nostrorum recordemur; cum autem virtutum, eas nobis deesse cogitemus. Ita fiet,

In conuersationibus confundũt nos,

Mansuetudo.

Pulchritudo.

Potentia.

Auaritia.

Humilitas.

Vitia.

Virtutes.

fiet, vt confusionis materia nobis semper suppetat; idque in conuersationibus praesertim, vbi maius est confusionis amittendae periculum.

At vero, vt ad eam, quae ex nostrarum rerum consideratione nascitur, confusionem propius accedamus, pauca quaedam attingenda nobis sunt breuiter, nam lectori profundiorem eorum considerationem relinquimus.

Praelatum igitur confundat, quod cum CHRISTVS *dicat,* Animam meam pono pro ouibus meis : *ipse in pascendis ouibus adeo sit negligens, vt ne eas quidem agnoscat omnes.* Praelati. *Ioan. 10.*

Si Sacerdos, cum CHRISTVS *dicat,* Qui mihi ministrat, me sequatur: *quam ipse viam insliterit, quaeque his manibus egerit, quibus solet in sacrificio* CHRISTVM *tenere.* Sacerdotes. *Ioan. 12.*

Si concionator est, confundatur quod CHRISTI *officium exerceat, quodque eius quae praedicat exempla non sequatur, neque hisce, quae dicit, consentanea opera faciat: veniat & illud in mentem,* Eloquia Domini, eloquia casta *videatq́, si non satis mundum vas sit, quanta sit confusione dignus, illudque timeat:* Peccatori dixit DEVS, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? *Quod si Paulus timebat, ne, cum aliis praedicaret, ipse reprobus efficeretur: quantum debet quisque concionatorum timere, seque magnopere confundere!* Concionatores. *Psal. 11.* *Psal. 49.*

Confundantur praeterea Praeceptores, & Doctores, vt Praeceptores.

res, vt qui confusione praecipue opus habeant. Ait

1. Cor. 8. *enim Apostolus*: Scientia inflat. *Quod si quis ob scientiam extollitur, ea vel maxime causa confundi debet: plus enim in eo sapit quam oporteat sapere.*

Discipuli. *Confundat discipulos sua ipsorum ignorantia, qui nisi docerentur, brutis animantibus similes essent: simul etiam, quod parum & in litteris proficiant, & sua aliis scientia prosint, cum debeant tamen eo magis prodesse multis, quo fuerint sapientiores: denique quod cum addunt scientiam, addunt etiam & dolorem.*

Religiosi. *Religiosus autem multo magis debet coram infidelibus, & Christianis reliquis confundi: quando ei non solum fidei lumen datum est,* CHRISTI*que iugum dulce impositũ; sed & vita omni solicitudine vacua speciali quodam priuilegio concessa. Confundatur quod ex tam multis millibus electus sit, qui si vocati fuissent, multo erant* DEO *gratiores futuri. Confundatur quod tam negligens, & distractus sit in choro, vbi* DEO *assistunt Angeli. Confundatur ob seruitia fratrum in culina, in valetudinario, atque aliis locis ipsi exhibita, qui neque cui seruiatur, neque qui seruiat, dignus est. Confundant eum in coenaculo fercula, quae* DEVS *ipsi sine vllo ipsius labore, aut solicitudine apponenda curat: vestes etiam quibus induitur, & omnis domestica supellex in eius vsum parata: cumque his homines, quorum opera agri etiam, quorũ cultu omnia denique, quibus tanquam mediis res eae in hunc tandem statum ad eius vtili-*

tatem

tatem deuenerunt. Super omnia vero debet eum confundere, quod seruus DEI *dicitur, qui ei tamen saepe sit inimicus. Nomen certe id est, de quo Virgo beatissima tanquam gloriabatur, cum se diceret* Ancillam DEI, *quodque magnopere superbos quosque confundere debeat.* *Luc. 1.*

Confundat praeterea Religiosum magis, magisq; domus DEI, *quam tanquam filius inhabitat: cum tamen a Patris caelestis perfectione tam longe absit, quotque in ea passus conficit, tot tanquam fluctibus in confusionis pelago immergatur. Nam si* domum Domini decet sanctitudo, *quomodo in ea iniquum fert* DEVS? *aut cur ab orationis domo non eijcitur indeuotus? Si porro eiusmodi est domus Domini, vt magnus & Rex, & Propheta Dauid eligat in ea potius, quam alibi habitare, seque in ea contemptum, & abiectum esse pro beatitudine ducat: quanta eius debet esse confusio, qui illic inuitus maneat! aut si manet libenter, tanto tamen est* DEI *beneficio ingratus!*

Confundat nos domus DEI. *Psal. 92.* *Psal. 83.*

Postremo eum omnes Religionis ceremoniae confundant, quando eas vel non intelligit quorsum spectent, aut non aduertit, aut graues esse putat, aut sibi denique vtiles esse non curat.

Ceremoniae Religionis.

Confundatur cum pro amore DEI *eleemosynam petit; est enim ea res insignis cuiusdam priuilegij: cogitetque quale sit, quod pro ipso* DEVS, *tanquam qui indigeat, his qui ei mēdicanti aliquid dant, se debitorem constituat, eique suum thesaurū crediderit.*

Piorū eleemosynae.

Quod

Quod si aliquando quae ipsi DEI *causa data sunt, non in eum, in quem petiit, vsum insumpsit, tanquam sacrilegus confundatur, qui* DEO *auferat, quod ipso petente alij* DEO *dederunt. Cogitet cum petit tanquam pauper, nisi animo pauper sit.falso se nomine petere: si vero petit ex curiositate, adeoque contra quam* DEVS *vult, deceptor est, & more eorum, qui falsis vtuntur diplomatis, numos a proximo surripit.*

Angelorũ munus. *Confundatur denique, quod cum* DEI *nomine petit, Angelorum munere fungitur, qui ab hominibus semper tanquam* DEI *legati petunt: ab aliis quidem, vt pauperibus subueniant, ab aliis autem, vt iniurias sibi factas remittant; ab aliis vero, vt* DEO *quam debent gloriam, & honorem dent. Cum vero eleemosynam acceperit, confundatur, quod & danti* DEO, *& proximo ingratus sit: ita autem fiet, vt cum ei aliquid erit petendum, incipiat confundi, vt qui intelligat, quanta eum eleemosyna obligatione deuinciat: solumque necessaria petat, quando eo maiori obligatione obstrictus est, quo plura acceperit.*

Peregrinatio. *Cum vero peregrinatur, caueat in eam cogitationem veniat, vt se Apostolicam vitam agere putet: sed illud potius cogitet, eam paenitentiae loco sibi esse vitam attributam. Quod si est e Religiosis inclusis, putet se, tanquam feram indomitam, voluisse Dominum ab hominum conuersatione remouere.*

Reges & Principes. *Si Rex sit, aut Princeps, confundatur, quod in eo statu sit, quem* CHRISTVS *vitauit, cum eum vellent*

vellent Iudaei Regem creare. Mirum vero est, audere Ioan. 6.
quenquam id munus assumere, quod CHRISTVS
recusauit, nisi forte id pro cruce habeat, & CHRISTI *amore subeat.*

Confundantur Domini, quod sint in requirendis Domini.
reditibus valde diligentes, in puniendis autem peccatis publicis admodum negligentes: timeant vero, quod pecunia, aliisque bonis vtantur tanquam suis, nec eius soleant meminisse, a quo cuncta acceperunt. Confundantur porro, quod se magnum aliquid facere putant, cum eleemosyna pauperi subueniunt; nec cogitãt se dare aliena, DEO*que quae sua ipsius sunt reddere, in eoque, in quo se putant beneficium facere, magno a* DEO *beneficio cumulari. Quod si vel tum, cum eleemosynã dant, se debẽt confundere, quanto magis cum in vanos vsus pecunias expẽdunt!*

Cogitandum autem est equiti, in Euangelij de- Equites.
fensionem, adeoque ad promouendũ honorem DEI,
assumptum sibi fuisse gladium. Quod si huius rei memoriam proprij honoris studium delet, suumque diuino honorem praefert, quid nisi Euangelij persecutor est? Confundatur igitur tanquam DEO *infidelis, cogitetque se, quanquam ab hominibus honorabilis habetur, esse peccati seruum, adeoque* DEI *Sanctorum iudicio nullo non modo dignum honore, sed inferni suppliciis destinatum.*

Commendatarij autem, qui in Religione aliqua Commendatarij.
professionem fecerunt, de obseruationis votorum negligentia confundantur: eoq; magis, quod sciant,

quam

quam aegre ferre soleant sibi ab aliis praestitā fidem non seruari, vtque de his, qui sibi aliquid promiserunt, plerumque ob violatam fidem poenas sumant.

Famuli. *Confundantur famuli, quod adeo sint soliciti in dominorum gratia ineunda: quam si diligentiam in* DEI *seruitio adhibuissent, quanto citius, quamque veriorem gratiam iniissent!* Seruire enim DEO, regnare est.

Iudices. *Cogitent iudices, quanta seueritate in reos sententiam ferant: confundantur vero, quod* DEI

Sapient. 6. *iudicium, de quo scriptum est,* Iudicium durissimum his qui praesunt fiet, *nec secum diligenter reputent, nec perhorrescant.*

Aduocati. *Confundantur aduocati, quod cum alienis causis patrocinium ferant, sint tamen conscientiae propriae magnopere negligentes: nec vero idcirco efferantur, quod sua alios videant opera indigere; indigēt enim & ipsi multorum auxilio, in his quae ad animam pertinent.*

Medici. *Confundantur medici, cum cogitant, quemadmodum aegrotos tractent, quando sciūnt, cum in morbum ipsi inciderint, quanta velint valetudinē suam diligentia procurari. Cogitent etiam animarum suarum vulnera: eoque confundantur, quod cum medici appellentur, peritiores tamen sint inducendi in se morbi, quam pellendi.*

Mercatores. *Confundat mercatores solicitudo ea, quam in emendo vili, caroque pretio vendendo adhibent: ea propter ignorantes, quod regnum caelorum, quod gratis*

gratis datur, comparare nesciunt; emunt vero infernum, quod magno & pretio emitur, & dolore possidetur.

☞*Vt vero etiam ad reipub. artifices veniamus,*

Confundantur sartores, qui tantum in conficiendis alienis vestibus studium adhibent, cum sint ipsi tamen innocentiae vestis acceptae in baptismate valde negligentes. Sartores.

Confundantur praeterea sutores, qui cum in durissimum etiam corium acu penetrent, in se tamen diuinas inspirationes penetrare non sinant. Sutores.

Et quis autem possit de feminarum statu pro dignitate differere, his praesertim temporibus, quibus est tantopere vanitas hominum aucta? Feminae.

Confundantur itaque virgines, quod saepe statuerint nubere. Etsi enim id licitum est, quanto tamen satius CHRISTO *solo sponso esse contentas! atque essent quidem ipsae* CHRISTO *solo contentae, si eum quanto possent amore diligerent.* Virgines.

Confundantur nuptae, quod in ornandis se sint admodum diligentes, eiusque rei causa tam multa insumant; contra vero in eo negligentissimae sint, vt CHRISTVM *induant. Cum se torquibus aureis ornant, meminerint ferreas fuisse* CHRISTI *catenas, eique ignominiae causa iniectas. Cum autem manus armillis ornant, ligatas* CHRISTI *manus fuisse recordentur. Cum porro se vestibus albis elegantiae causa induunt, fuisse* CHRISTVM *alba veste indutum ignominiae causa meminerint. Et* Nuptae.

confun-

confundantur non ipsae modo, sed etiam viri, qui cum eiusmodi vestium lautitias ferunt, CHRISTI *vituperiis gratiam parem non referunt. Quod si illae manuum suarum opera considerent, detrahent, credo, digitis annulos, vt iis qui ornamento digni non sunt, cum feminis Christianis opera indigna fecerint.*

Viduae. *Confundantur viduae, quae virorum mortem tam aegre ferunt, quod cum ipsis* DEVS *omnia impedimenta perfecti in se amoris abstulerit, tanto beneficio adeo ingratae sint, vt sibi melius cum creatura fuisse, quam cum Creatore, adeoque* DEVM *spernere, impatienter lata virorum morte, significare videantur. Conqueruntur enim ereptos sibi viros: sed profecto de illis aequius conqueratur* DEVS, *qui se ab illis sperni videat. Confundantur ergo illae, audiantque in haec verba conquerentem Dominum:*

Hier. 2. Me dereliquerunt fontem aquae viuae, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas. *Itemque illud:*

Hier. 2. Quid inuenerunt in me iniquitatis, quia elongauerunt se a me?

Atque haec de statibus dicta sufficiant, ne propositam breuitatem excedere videamur: simul etiam quod facile sit ex dictis reliqua colligere; & si quis ea quae diximus diligenter cogitet, se confundendi occasionem semper habere.

Confundat nos memoria. *Iam vt ad interiora veniamus, Confundere, o homo, de memoria tua: cum enim hanc admirabilem potentiam tibi scias a Creatore in id esse datam,*

vt sui

vt sui posses & semper, & suauiter meminisse; tu tamen in ea vilia quam plurima reposuisti, hisque eam ita occupasti, vt vix eius, qui eam dedit, posses recordari: itaque fit vt nulli ipsa minus quam Creatori seruiat. Confundere igitur, quod ea in Domini sui iniuriam abusus sis, quodque cum in mentem tibi saepe reducatur, ab Ecclesia quidem qui sis, admoto quotannis cinere capiti, atque illis verbis additis, Memento homo quia puluis es, & in puluerem reuerteris; *a scriptura vero, nunc quidem finis tuus, cum dicit,* Memorare nouissima tua; *nunc vero ea quae causa tua* CHRISTVS *passus sit, cum dicit,* Recordare paupertatis, & transgressionis meae, absynthij, & fellis; *alias autem saepe alia; tu tamen nihil minus quam haec, & huiusmodi alia meminisse videare: & merito flere debeas, & cum Propheta dicere,* Renuit cõsolari anima mea, memor fui DEI, & delectatus sum; *eoq; magis confundi, quod in* DEI *aliquando obliuione fueris recreata.*

Gene∫. 3. *Eccli. 7.* *Thren. 3.* *P∫al. 76.*

Intellectus. *Iam vero vt ad intellectum transeamus, quantus se in eo confusionis campus aperit! qui cum intelligat se in eum finem creatum esse, vt summum bonum intelligeret, saepe tamẽ non vana modo, & inutilia, & transitoria, sed pessima etiam cogitat, atque in iis denique occupatur, quibus intelligit minime debere esse intentum. Flendum tibi certe est malum hoc, & quanta possis confusione deplorandum.*

Voluntas. *Quid autem de voluntate dicemus, qua cum*

DEVM *super omnia deberes diligere, ea tamen fueris prosequutus, quae vel cogitare pudeat, nedum dicere? Quid tibi, inquam, dicam, o caeca voluntas, quae bonis aeternis sensuum delicias praetulisti? quam cum dulcis* DEI *charitas in Seraphinorum choro posset constituere, mundi foedus amor in inferna deiecit. Merito quidem, o anima, tuae te debent potentiae confundere, in quibus tam foedatam videas imaginem* DEI: *possis tu quidem eas, & debes*
Genes. 3. *cum dolore iis verbis reprehendere,* Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, *deque eis in hunc modū conqueri: Quis vos, o potentiae, o imago* DEI, *quis, inquā, vos perdidit? quis tibi, o memoria,* DEI *memoriā abstulit? quis tibi, o intellectus, mentem eripuit? quis te decepit, o voluntas? O quam illud*
2. Paralip. 12. *quadrat in te, o anima:* Facti sunt principes eius sicut arietes non inuenientes pascua! *More enim arietum cum pascua non inueniunt, potentiae tuae, quasi in* DEO *pascua non haberent, venenata pascua quaesierunt: adeoq; ea causa viribus defectae sunt, vt magna debeas confusione confundi.*

Ad sensus transeamus.

Oculi. *Dedit quidem* DEVS *oculos, vt creaturarum pulchritudine conspecta, in re omni se amares, ipsiq; pro omnibus gratias ageres: tu vero contra quaecunque vides consumis, aut ira veluti ardēs, aut auaritia concupiscens. Itaque cum oculi tui coram* DEO *esse*
Psal. 122. *deberent,* sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, *basilisci (qui quaecunque conspicit, visu*

visu interficit) oculi facti sunt. Confundere igitur, quod lumen tibi datum in tenebras verteris: quodq; aures & sanctis inspirationibus claudis, & murmurationibus aperis: quod qua deberes DEVM *lingua benedicere, hominibus maledicis: quod cum solicitus sis ne quicquam male oleat, graue olens tamen peccatum non sentis: quod denique durum esse videatur, si quid est pro* CHRISTO *patiendum, suaue vero sit quod pro mundo pateris.*

Aures. Lingua. Nares. Tactus.

Deplora itaque sensuum mala, atque eius rei memoria humiles tibi, & confusionis plenas lachrymas exprimat. Quod si necdum satis haec sunt, te caput tuum confundat, quod spinis pressum non sit: confundãt capilli, quod non sint euulsi: manus autem, & pedes, quod non transfixi clauis: reliqua te denique membra confundant, quod cum nisi D E I *virtute moueri non poßint, fueris tamen tu pedibus* CHRISTVM *persequutus, manibus autem, atque operibus ipsum vulneraris, & lingua laeseris. Denique si recta ratione rem reputes, tu tibi magna solus confusionis materia es: nec enim est in te quicquam, de quo si diligenter cogites, non debeas magnopere confundi. Quod si in te sint, quae non intelligas, vel ea causa maxime confundi debes, quod te ipse plene non noueris. Nam vel quae sit anima, aut quid in se habeat, aut corpori quemadmodum vnita sit, denique vt sit a corpore separanda, si ex te ipse quaeras, scio, non poteris respondere. Quod si in rebus propriis tam es inscius, quam eris, obsecro, in alienis! Illud*

Caput. Capilli. Manus. Pedes.

interim verum eſt, & in his quae de te ſcis, & in his quae ignoras, magnam tibi confuſionis materiam ſuppetere.

Bona. *Quod ſi mihi quiſquam hoc loco obijciat, non in bonis, ſed in malis tantum operibus confuſionis cauſam reperiri, id ego negauerim: puto enim in bonis etiam propterea nos debere confundi, quod ad bonum ſimus admodum imbecilles, adeo vero procliues in malum, vt magis mirum ſit, ex tam corrupta natura boni aliquid prodire, quam ex roſario roſam naſci: eſt enim id roſeto naturale, vt roſam proferat; at perfectum opus non ſola hominis natura poteſt producere: nec enim* DEO *gratum quicquam ſine eius gratia eſſe poteſt. Qui ergo miratur inter ſpinas ortam roſam, multo magis mirari debet boni aliquid a ſe factum; tantoque magis confundi, quod videt, vt in ſterili ſolo, dignoque quod ob peccata in* DEVM *maxima ſale conſpergatur, operetur mira* DEVS, *atque id excolere perſeueret. Quare non de malis tantum operibus nos, ſed de bonis etiam confundi poſſumus, & debemus. Si qua enim facimus bona,* DEVS *eſt qui ea in nobis coepit, fecit, atque perfecit: noſtrum illud eſt, vt magis, magiſque confundamur, atque humiliemur, qui* DEO *tam ſaepe reſtiterimus, eamque quam meruimus poenam eius clementia euaſerimus.*

TERTIA

TERTIA PARS, QVA TRADITVR QVEMadmodum caeleſtium rerum contēplatione poſſimus confundi.

IX ſcio quibus poßim verbis de caeleſtibus dicere, qui ne in terrenis quidem pro dignitate, quanta in his confuſionis cauſa ſit, potuerim declarare.

Eſt quidem certe vel in ſola caeleſtium motuum contemplatione, magna confuſionis materia, ſi cum tam admirabili ordine, noſtrorum actuum inordinationem conferamus. Confundũt nos caeli. *Iam vero de planetis quid dicam? quos ſcimus ſemper & a ſuperioribus recipere, & quam receperint virtutem perpetuo inferioribus communicare?* Planetae. *Vnus ex rebus omnibus homo eſt, qui ſibi, quo minus a* DEO *caeleſtia bona recipiat impedimento eſt; eaque cum receperit, aliis negligit impartiri. Cumque caeli omnes, & ſtellae ſolis lumine veſtiantur, vnus homo ſolis iuſtitiae lumine indui recuſat magiſq; (quemadmodum ſcriptum eſt)* tenebras diligit, quam lucem. Stellae. *Ioan. 1.*

Quod ſi Angelos contemplemur, quantum eorum, quaeſo, nos puritas atque innocentia confundet! quantum id, quod eorum tanta & ſapientia, & Angeli.

charitate praeditorum consilia tam necessaria negligimus! Deficient me quidem verba, nostram pro dignitate confusionem explicare volentem, siue cum Seraphinorum amore tepiditatem nostram, siue cum Cherubinorum scientia nostram ignorantiam comparemus.

Sancti. *Quod si cui forte videbitur sublimiores esse Angelicos spiritus, quam vt cum his puluis noster, & cinis debeat comparari; ad Sanctos veniamus, qui carne, & sanguine constiterũt: neque eis (quanquam hominibus) humana fragilitas impedimento fuit, quo minus pro* DEI *honore magna quaedam, & admiranda opera perpetrarent. Caelestium itaque hominum, terrenorum facta confundant:* Martyres. *Martyrum quidem in tormentis constantia, & virtus, nostram in* Confessores. *propositis inconstantiam, atque infirmitatem; Confessorum vero paenitentia, vitaeq; austeritas, nostras* Virgines. *delicias; virginum autem puritas, maximeque nostri Domini, turpitudinem nostram confundat. Atque* Mater DEI. *illud etiam, quod sacratissimae Virgini cum simus obligatissimi, propter filij educationem, qui esset pro nobis Patri in cruce offerendus gratiam tanto beneficio parem nunquam rependimus: quin etiam sumus ingrati, adeo, vt nec ab ea misericordiam petere prae pudore audere deberemus.*

Christus. *At vero in* CHRISTI *consideratione, quis possit pro dignitate confundi? aut quae hic profunditas confusionis satis esse potest, vbi quis considerat* CHRISTVM, *quod vnicum habet remedium,*

atque confugium, ita spreuisse, vt possit ille merito dicere: Proiectus sum a facie oculorum tuorum? *Eius enim pedum vulnera, segnities tua, & torpor inflixit: eius latus tua inobedientia aperuit: manus eius opera tua clauis confixerunt: tua illi lingua fel propinauit: postremo, tua eius caput superbia spinis cinxit. Atque, vt vno verbo dicam, nihil est in* CHRISTO, *quod cum videas, non debeas merito confundi; siquidem scriptum est:* Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me.

Psal. 30.

Psal. 118.

Iam vero quid dicemus de confusione, quam sanctissimae Trinitatis conspectus affert? aut quanta erit coram DEO *confusio, si coram daemone tanta fuit! Quibus porro oculis audebis Patrem aeternum aspicere, qui eius vnicum filium ab illo missum, vt a te dissipatam haereditatem recuperaret, non solum (vt par erat) non excepisti, sed in crucem etiam adegisti? Quam reddes* DEO *pro credita tibi haereditate rationem? Quid vero pro his quae ab eo accepisti & temporalibus, & spiritualibus bonis respondebis? Quid porro dices* DEI *filio, qui pro te omnia passus est? Potest quidem ille merito hominibus dicere: Confundantur homines, quod cum ego* DEVS *e caelo in terras eorum causa descenderim, proque eorum salute homo fieri dignatus sim, nolunt illi tamen mea causa peccati sordes relinquere. Confundere, o homo, quando prius ego te dilexi, quam tu me diligeres:*

Sacratissima Trinitas.

prius ipse seruiui tibi, quam mihi seruires. O *dura hominum corda! o ferrea pectora! qui cum me alligatum columnae videant, flagellis caesum; & vulneratum amore, alligari peccato malunt, quam mihi adhaerere, meoque mundi amorem honori praeponunt: nec intelligunt quam saeuis a daemone flagellis caedantur, peccatorum vinculis colligati. Dedi ego homini viscera mea, quibus tanquam firmißimae columnae complexu adhaerescat: contemnit ille tamen, eaque sequitur, quae ipsum coram me merito condemnent. O hominum ingratitudinem! o insensatas humanas mentes! mihi seruiunt bruta, me arbores atque herbae laudant, vnus ex omnibus homo non agnoscit: sed more rabidi canis, qui dominum suum morsu petit, contra me insurgit, dignus quem terra dehiscens absumat. Confundere, o homo, pro quo Agnus mansuetus factus sum, & leo esse ferox tandem aliquando desine. Amplector ego te charitate, tu me cupiditatis flagellis caedis: cumque ego te pretiosis humilitatis margaritis ornem, tu meo superbiae spinas capiti infigis. Intelligant aliquando homines, non arcis includenda, sed in pauperes eroganda bona accepisse. Considerent quantopere a me diligantur, quos ego, ab ipsis in carcerem coniectus, inferni carcere eripiam: quemque illi non desinunt ingratitudine crucifigere, ego charitate in charitatis viam reduco. Confundere, o homo, quem cum aspiciunt Angeli, tum contemptui habent, & decipiunt daemones, atque in conspectu meo condemnant.*

Confun-

Confundere, inquam, & iudicium meum time, qui nisi hic confundaris, & peccata tua fleas, magna te manet,& amara confusio. Quem vero non confundat, quod ego DEVS *& Dominus venatoris more perpetuo homines insequor,ne mihi qui tanti constiterint forte pereant; illi vero me tanquam venenosum serpentem semper fugiunt? Cur me non timent, & mea iudicia? Cur non vitam mutant, qui mortis nec horam, nec diem sciunt?*

Quid autem Spiritui sancto respondebis,aut quo ipsi ore loqui audebis,qui ei toties animae tuae portas occluseris, eumque a te(vt daemonem reciperes) impie,atque impudenter excluseris? Confundimini,o miseri homines, quos cum DEVS *crearit, vt essetis filij Patris vestri qui in caelis est, digna tamen caelesti Patre opera vix vnquam faciatis. Est in eo infinita mansuetudo & benignitas, paratusq; semper est peccata remittere: vos vero iniquitate pleni,non solum factas vobis iniurias non condonatis, sed his etiam qui de vobis nihil male meruerunt, iniuriam facitis. Est in eo summa bonitas,qua inimicis etiam, dum eos semper cõseruat,benefacit:vos autem etiam amicis male facitis. Est in illo aeterna sapientia,& prouidentia admirabilis,qua vniuersum moderatur: in vobis autem insigne omnia perdendi studium,modo vt soli regnare possitis. Sed vos per Prophetam* DEVS *ita reprehendit:* Nunquid habitabitis vos soli in terra? *Esai. 5.*

Conclusio operis.

Me non materia, sed tempus deficit: sint itaque satis haec sapienti lectori, qui poßit ex paucis multa colligere, & confusionis fructum consequi; si praesertim aßidue, & diligenter in his se exerceat: quod quisque debet eo maiori studio facere, quod in eo maxima spiritualis fructus pars posita sit, vt nostram infirmitatem, & miseriam agnoscamus. Quod qui consequuti sunt, atque eiusmodi fundamento iacto aedificare coeperunt, possunt illi reliquam partem tuto superextruere: nam qui secus opus aedificant, his cum altius opus surrexerit, solet corruere. Accidit enim, vt orationis consolationes, quae ad virtutes solent conferre, nisi humilitate conseruentur, in falsas, fallacesque consolationes euadant. Ita boni desideria, bona quidē sunt: sed si ea nobis ita tribuamus, vt non DEI *esse beneficia agnoscamus, cum magnopere fallimur, tum non possumus, tam infirmo iacto fundamento, quicquam firmum extruere. Quamobrem qui sua vult opera esse perfecta, ea & confusione incipiat, & conseruet, nec nisi confusione comitante progredi quoquam audeat: ita fiet, vt qui confusionem nunquam deserit, a* DEO *nunquam deseratur:*

Psal. 50. *qui* cor contritū & humiliatum nunquam despicit, *sed* cum humilibus libenter conuersatur. *Hanc possumus dicere nuptialem vestem, qua qui erit indutus, a nuptiis non excludetur. Hoc est insigne filiorum* DEI: *hac indui oportet qui* CHRISTVM *sequi velit, quando ipse ea ita indutus*

dutus est, vt diceret: Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meae cooperuit me. *Quod si etiam* CHRISTI *faciem confusio cooperuit, qui est Angelorum speculum, & Sanctorum gloria; cur non ea peccatoris facies cooperiatur? aut quis nisi ea indutus in* DEI *conspectum venire audeat, cum scriptum sit:* Induantur qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua? *Attende porro dicentem Dominum:* Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? *Quod si iustos etiam induit* DEVS *confusione, non est quod se putet peccator sine ea viuere posse: cum praesertim non solum iusti in terra, sed etiam in caelo Sancti veste hac induti sint. Quod vel ex illis Euangelij verbis intelligi potest, quibus* CHRISTVM *in die iudicij ita alloquuntur:* Quando te vidimus esurientem, & pauimus te? *id enim dicunt tanquam admirati, tam paruis operibus, tanta se praemia meruisse: id quod satis Augustinus indicat, cum sic dicentes inducit: Domine, cur tantam, & talem nobis gloriam praeparasti? Quod si haec nos humilitas in caelū euehit, aequum est eam hic amplecti, eique nos tanquam tabulae in naufragio credere, neque dubitare futurum, vt ei innixi, periculoso miserae huius vitae pelago traiecto, in caelestem tandem aliquando portum* DEI *misericordia perueniamus. Amen.*

Psal. 43. *Psal. 20.* *Matth. 25.*

TRA-

TRACTATVS QVARTVS.

DE PRAEPARATIONE AD SACRAM EVCHARISTIAM.

Confessio beneficiorum DEI.

OMINE DEVS *omnipotens, creator omnium, omnia obediunt tibi, & a te sibi praefixum ordinem seruant: soli homines, in quibus ego miserrimus sum, a tua voluntate recedimus. Id quod non solum a me peccatum esse, sed alios etiam volui meae esse voluntati obsequentes, nec homines modo ad imaginem tuam factos, sed etiam elementa volui mihi inseruire: adeoque, si secus accidisset quam volebam, aegre tuli, vti si cuncta ipse creassem. Cui quanto fuisset aequius si omnia restitissent, atque in meam cuncta mortem conspirassent, qui tua ipse fuissem mandata transgressus! Sed misericordia tua factum est, vt nec in me illa iniurias tuas vlta sint, nec de me ministri iustitiae tuae, meique hostes daemones*

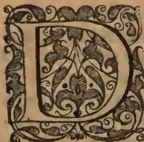
poenas

poenas sumpserint. Dißimulasti hactenus, Domine DEVS *meus mihiq; paenitentiae tempus bonitate tua immēsa concessisti, quo possē videlicet caecitatem meam agnoscere, atque aliter quam antea vitam instituere: eaque causa multis me mirandisque modis, nunc concionibus, nunc lectionibus, alias vero inspirationibus saepe admonuisti: quae tamen omnia cum facile obliuioni traderem, nullas in me firmas radices iaciebant. Sed cum medicina tua omnia vulnera mea (quamquam maxima) longe superaret, addidisti id etiam,* DEVS *meus, vt mihi te omnia visibilia praedicarent. Videbam morientes homines: cumque nemini viderem mortem parcere, sed vitam nostram aliquo tandem fine concludi, mouebat me quidem res haec, finemque vitae contemplanti lux quaedam affulgebat: sed, heu, facile inde mens auocata, in solitas facile tenebras recidebat: nec me (quae tua clementia semper fuit) vnquam, quanquam id saepe meritum, deseruisti, quin etiam alia subinde, atque alia remedia adhibebas. Cumq; satis tanto malo non essent visibilia haec, tu ipse, Domine, propius accessisti, dormientem excitasti, & ad cor meum dulciter allocutus, ita inuitasti, quasi te nunquam ego offendissem. Quod si ego beneficium, vt par erat, agnouissem, vel id vnum me semper in officio continuisset; sed, heu, offendi te saepius, saepiusque necesse fuit subinde cadentem a te leuari. Quodque dolendum mihi magis, magisque est, cum mihi tam saepe explorata benignitas tua humiliare maxime debuis-*

TRACTATVS QVARTVS.

DE PRAEPARATIONE AD SACRAM EVCHARISTIAM.

Confeſſio beneficiorum DEI.

OMINE DEVS *omnipotens, creator omnium, omnia obediunt tibi,& a te ſibi praefixum ordinem ſeruant: ſoli homines, in quibus ego miſerrimus ſum, a tua voluntate recedimus. Id quod non ſolum a me peccatum eſſe, ſed alios etiam volui meae eſſe voluntati obſequentes, nec homines modo ad imaginem tuam factos, ſed etiam elementa volui mihi inſeruire: adeoque ſi ſecus accidiſſet quam volebam, aegre tuli, vti ſi cuncta ipſe creaſſem. Cui quanto fuiſſet aequius ſi omnia reſtitiſſent, atque in meam cuncta mortem conſpiraſſent, qui tua ipſe fuiſſem mandata tranſgreſſus! Sed miſericordia tua factum eſt, vt nec in me illa iniurias tuas vlta ſint, nec de me miniſtri iuſtitiae tuae, meique hoſtes daemones*

poenas

poenas sumpserint. Dißimulasti hactenus, Domine DEVS *meus mihiq; paenitentiae tempus bonitate tua immēsa concesisti, quo posē videlicet caecitatem meam agnoscere, atque aliter quam antea vitam instituere: eaque causa multis me mirandisque modis, nunc concionibus, nunc lectionibus, alias vero inspirationibus saepe admonuisti: quae tamen omnia cum facile obliuioni traderem, nullas in me firmas radices iaciebant. Sed cum medicina tua omnia vulnera mea (quamquam maxima) longe superaret, addidisti id etiam,* DEVS *meus, vt mihi te omnia visibilia praedicarent. Videbam morientes homines: cumque nemini viderem mortem parcere, sed vitam nostram aliquo tandem fine concludi, mouebat me quidem res haec, finemque vitae contemplanti lux quaedam affulgebat: sed, heu, facile inde mens auocata, in solitas facile tenebras recidebat: nec me (quae tua clementia semper fuit) vnquam, quanquam id saepe meritum, deseruisti, quin etiam alia subinde, atque alia remedia adhibebas. Cumq; satis tanto malo non essent visibilia haec, tu ipse, Domine, propius accessisti, dormientem excitasti, & ad cor meum dulciter allocutus, ita inuitasti, quasi te nunquam ego offendissem. Quod si ego beneficium, vt par erat, agnouissem, vel id vnum me semper in officio continuisset; sed, heu, offendi te saepius, saepiusque necesse fuit subinde cadentem a te leuari. Quodque dolendum mihi magis, magisque est, cum mihi tam saepe explorata benignitas tua humiliare maxime debuis-*

debuisset, diuinaque consolatio tua ad id valeret, vt affectiones meas facilius mortificarem: tantis abusus beneficiis, humilitatisque, & mortificationis propriae oblitus, tuis etiam donis efferebar, aliisque eorum me causa praeferebam, quae me magis, magisque humilem reddere debuerant. Neque id tibi satis fuit, Domine DEVS *meus, cur me desereres, quod in rem meam a te facta, in proprium ego damnum cuncta conuertebam: sed adiecisti plura, maiorique mecum misericordia vsus, consolationem tuam, quae mihi superbiae causa erat, subtraxisti: vt vel sic agnoscerem tuum esse donum, quod nisi te dante habere non possem, nec te auferente, aliquamdiu etiam retinere. Et (quod mihi reliquis maius videtur) me ita rursum consolari dignatus es, quasi ego, vt me con-*
Psal. 115. *solatione priuares, non meruissem.* Quid retribuam tibi, o Domine, pro omnibus quae retribuisti mihi? *Sufficere haec quidem mihi debuerant, vt tuas laudes nunquam intermitterem, sed mea me rursum iniquitas in aliud malum coniecit: cum enim frequenter experirer consolationes tuas, his, tanquam mihi deberentur vti coepi: cumque noua semper beneficia esse agnoscere debuissem, atque in singulis consolationibus, charitatem tuam, & misericordiam renouatis laudibus confiteri, cum tu beneficia renouares, nouam ego ingratitudinem pro gratia referebam. Vsus es etiam hic, Domine, misericordia tua, lumenque quo malum istud agnoscerem, & agnito morbo remedium quaererem, conces-*

concessisti: quo etiam viderem, quoties ipse mihi impedimento fuissem, tuisque vocationibus restitissem; tu vero meam quanta cum charitate semper salutem quaesiisses. Intelligo id iam Domine, me mihi damnationis causam esse, atque id agere vt peream; te vero id velle, atque id quaerere, vt saluus sim. Quod cum ita sit, cur sim tam caecus, tam vero mihi inimicus, vt a me non quam longissime abeam, teque vnum sequar, quando ego mihi mortis, tu mihi vitae causa es? iustumque est, vt cum desero voluntatem tuam, meamque facio, me creaturae tuae eo vsque persequantur, dum perimant. Nam si tibi obediens sum, omnia mihi scio esse dulcia futura, quando omnia seruiunt tibi, cui velim ego ad mortem vsque obedire. O immensa bonitas, & vnicum peccatorum refugium, misereat te miseri huius, quem proprio sanguine redemisti. Scis, Domine, quam infirmus sim, vtque satis non fuerit vocasse te, & propria manu cor meum tetigisse, sed esse necesse, vt nunquam inspirare intermittas, meq; semper mouere, vt faciam voluntatem tuam: alioqui si taceas, ero similis descen- *Psal. 142.*
dentibus in lacum; *& simulac deserueris, me ipse perdam. Fac, Domine, agnoscam, quid tibi debeam cum sancta inspiras, quantaque debeam diligentia exequi quod iubes: in eo enim frequēter pecco, quod tuas inspirationes negligo, vel eis remisse admodum obtempero. Agnoscam, inquam, Domine, quantae misericordiae sit quod iubes, quantoque amore iubes.*

iubes. Agnoſcam etiam quam tuis praeceptis obedientiam, & diligentiam debeam: etenim ſi terrenorum Regum praeceptis tanta cum diligentia obeditur, tantoque honori ducitur eorum iuſsis parere; quanta par eſt & obedientia, & ſolicitudine
Deut. 20. *tua iuſſa capeſſere, qui es tu* Rex Regum, & Dominus dominantium! *Agnoſcam te, cum inſpiras, qui ſis, & ego, cui loqueris, qui ſim: agnoſcam, inquam, te, qui iubes, creatorem eſſe, me vero, cui iubes, puluerem eſſe, & cinerẽ; finem autem praecepti nominis tui ſanctificationem, cui gloria omnis, & honor debetur. Intelligam etiam praemium, quod iis qui humiliter, & diligenter tua mandata fuerint executi, in caelis praeparaſti. Video quidem, o caeleſtis Pater, indignum me eſſe qui exaudiar: ſed ſi reſpicis Filium tuum vnigenitum, per quem id peto, ſi eius merita, & quod pro me ſoluit ſanguinis pretium attendas, exaudies orationẽ meam: cum praeſertim ille nobis ita promiſerit iamiam moriturus,*
Ioan. 16. quidquid in nomine eius a te peteremus, *nos eſſe conſecuturos. Aequum eſt itaque, Domine, vt fiat quod ille promiſit: cum praeſertim, niſi ita fiat, nos, vt debemus, voluntatẽ tuam facere non poſsimus.*

PRAEPARATIO AD SACRAM EVCHARISTIAM.

QVIBVS *diuina miſericordia conceſſum eſt, vt ſacroſanctum Sacramentum frequentent, hos tribus ante diebus habitationem tanto hoſpiti*

praepa-

praeparare non pigeat. Et primo quidem die supplicandum erit aeterno Patri, vt per eam charitatem, qua sic dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, sic etiam mouit Patrum sanctorum, Patriarcharum, & Prophetarum corda vt Filij sui charissimi aduentum magnis precibus flagitarent: quippe qui diuino lumine illustrati, intelligerent in illo vno suam esse salutem positam, perque horum etiam merita, lacrymas, & desideria, nostra dignetur ad hoc sacrosanctum sacramentum corda praeparare, quando veritatis ore dictum est: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: *atque ad id, vtendum erit sequenti oratione, tempore matutino.* *Ioan. 6*

Oratio.

Excita, Domine, corda nostra ad praeparandas Vnigeniti tui vias, vt per eius aduentum purificatis tibi mentibus seruire mereamur. Qui tecum viuit, &c.

Excitatorium.

Emitte agnum, Domine, dominatorem terrae, de petra deserti ad montem filiae Sion. *Petet autem, cum haec dicit, a Domino augeri sibi sancta desideria, eamque mentis munditiem concedi, qua Filij* DEI *templum fieri possit.* *Esai. 16.*

Aliud Excitatorium.

Quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad videndum eum?

Vesperi vero ad Angelorum Reginam eundum

erit, eique flexis genibus supplicandum, nobis praeparationis gratiam impetret: offerendae autem ei nouem Angelicae salutationes.

Prima quidem, commemorando eius desiderium, quo tanquam peccatorum mater Domini aduentum, adeoque humani generis remedium tantopere exspectauit: simul etiam supplicando, vt ipsius meritis, & DEI, & salutis animarum feruentia desideria consequamur.

Secunda vero, illam ipsius praeparationem commemorando, quam habuit semper ad diuinam gratiam; simulq; supplicando, vt nobis a DEO dignam ad Sacramentum hoc praeparationem impetret.

Tertiam vero offeremus cum humilitatis eius memoria, qua DEI Filium in incarnatione suscepit: atque vt itidem nos eum humiliter recipiamus supplicabimus.

Quartam autem, in eius amoris memoriam, quo sine dolore natum complexa est, supplicantes vt eum nos itidem charitate amplectamur.

Quinta erit in doloris memoriam, qua de cruce depositum suscepit in gremio: petemus vero, vt cum passionis CHRISTI sensu eum recipiamus.

Sexta vero, in eius fidei memoriam, qua eum, quem resurrecturum sperabat, in sepulchro posuit: petemus vero, vt cum incremento fidei CHRISTVM suscipiamus.

Septimam offeremus, supplicantes vt per praeparationem quam ad Spiritus sancti aduentum pro se, &

ſe, & Eccleſia tota fecit, nobis a DEO *gratiae incrementum obtineat, quo digne* CHRISTVM *ſuſcipere valeamus.*

Octauam autem, vt per deuotionem, qua CHRISTVM *ipſa in Sacramento ſuſcipiebat, nos etiam deuote ſuſcipiamus.*

Denique nonam cum offeremus, ſupplicabimus, vt per gaudium & laetitiam, qua a Filio in die Aſſumptionis recepta eſt in caelum, nos itidem CHRISTVM *cum ſpirituali gaudio recipiamus.*

Dies ſecundus.

Secundo die ſupplicandum CHRISTO, *vt qua charitate dignatus eſt in mundum venire, eumque morte aeterna eripere, nos ſuo aduentu viuificet: quando ipſe dixit nos, niſi eius carnem manducemus, vitam habere non poſſe.*

Oratio matutina.

Excita, quaeſumus, Domine potentiam tuam, & veni: vt ab imminentibus peccatorum noſtrorum periculis te mereamur protegente eripi, & te liberante ſaluari. Qui viuis, &c.

Toto hoc die in eo ponenda eſt opera, vt CHRISTI *ſanguine conſcientia noſtra mundetur: eaque cauſa meditandae erunt ſeptem ſanguinis* CHRISTI *effuſiones, videndumque quid nobis ornamenti deſit, atque id omne a* CHRISTO *petendū, quem ſumus ipſi hoſpitio ſuſcepturi: ſupplicandumque ei, vt ſuis diuitiis, diuinoque cordis ſui theſauro pau-*

 pertati

pertati nostrae subueniat. Inde enim expectandum cuique est, quod ad ornandum domum nostram fuerit opportunum. Petemus vero id his verbis, quae excitatorij loco esse poterunt.

Excitatorium.

O Rex gentium, & desideratus earum,
Esai. 28. lapisq; angularis, qui facis vtraque vnum,
Genes. 2. veni, salua hominē, quem de limo formasti.

Aliud Excitatorium.

E sursum Agnus mittitur,
Laxare gratis debitum,
Omnes pro indulgentia
Vocem demus cum lachrymis.

Vesperi adeunda erit mater DEI, *cuius nobis manibus hic panis datus est: orandumque vt quando hoc sacrum conuiuium in crucis mensa apparatum est, per eos quos sensit ad crucem dolores, nobis hanc a* DEO *gratiam impetret, vt Filij sui passionis participes simus.*

Offeremus vero ipsi quinque orationes Dominicas, totidemque salutationes Angelicas, supplicantes, efficiat suis precibus apud DEVM, *vt* CHRISTI *quinque vulnera in cordibus nostris imprimantur.*

Dies tertius.

Die tertio supplicandum Spiritui sancto, vt qua charitate Apostolorum corda & ad se recipiendum praeparauit, & adueniens die Pentecostes repleuit, nostra corda inflammet, atque ita praeparet, vt eum toto corde, totisque viribus amemus, qui se nobis

nobis ex tanta dedidit charitate. Id vero hisce verbis petendum.

Oratio matutina.

Mentes nostras, quaesumus Domine, Paracletus, qui a te procedit, illuminet, & inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem. Qui tecum viuit, &c.

Hoc die conandum est, vt eo sint feruentiora desideria, vehementioresque affectus, quo propior est solemnitatis dies: eorumque more, qui ostia claudunt, quo possint domũ commodius ornare, claudendi erunt sensus, & animae potentiae ad interiora reuocandae: vocandus autem hospes saepe his verbis.

Excitatorium.

Veni creator Spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia
Quae tu creasti pectora.

Aliud Excitatorium.

Hierusalem surge, & sta in excelso, *Baruch 5.*
& vide iucunditatem, quae veniet tibi a DEO tuo.

Vesperi oranda erit sponsa Spiritus Sancti, & peccatorum mater, perque eam Spiritus sancti gratiam obtestanda, qua templum sanctissimae Trinitatis facta est, nostrae vt paupertati succurrat, cui ille suum ita aduentum promisit: Si quis diligit *Ioan. 14.*
me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, &

mansionem apud eum faciemus.

Recitanda vero septies, Aue Maria, *quo dona Spiritus sancti impetremus.*

Ne vero post communionem in ingratitudinis vitium incidamus, in gratiarum actione tres item dies consumemus.

Primus dies.

Primo die agendae gratiae Patri aeterno pro creationis beneficio, quod in communione renouatum est: quos enim suà bonitate ad imaginem, & similitudinem suam crearat, eadem nos in Eucharistiae sacramento renouat, suamque, quae in nobis fuerat peccato deformata, imaginem reformat.

Recitabimus autem versus hos nouem, & caelestes creaturas ad patris nostri qui in caelis est, laudes in hunc modum inuitabimus.

Daniel. 3. Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate, & superexaltate eum in secula.

Benedicite Angeli Domini Domino, benedicite caeli Domino.

Benedicite aquae omnes quae super caelos sunt Domino, benedicite omnes virtutes Domini Domino.

Benedicite Sol, & Luna Domino, benedicite stellae caeli Domino.

Benedicite imber, & ros Domino, benedicite omnis spiritus Domini Domino.

Benedicite ignis, & aestus Domino, benedicite frigus, & aestas Domino.

Benedicite rores, & pruina Domino, benedicite gelu, & frigus Domino.

Benedicite glacies, & niues Domino, benedicite noctes, & dies Domino.

Benedicite lux, & tenebrae Domino, benedicite fulgura, & nubes Domino.

Hoc, inquam, modo creaturas inuitabimus, vt pro nobis DEO *gratias agant, pro illis, inquam, beneficiis in Sacramento praestitis, quorum nos vel verba ista Cantici admonent. Fecit enim nos ex hominibus Angelos, ex terrenis caelestes; effusisque in nos gratiae, & lachrymarum aquis, admiranda suae charitatis opera declarauit: illuminauit Sole iustitiae, vt praesentis vitae lunam, id est, inconstantiam contemnerèmus: conuèrtit cordis nostri frigus in suae charitatis ardorem, nostrasque luce sua tenebras depulit: grandinem denique, fulgura, & nubes affectuum nostrorum remouit. Ita versus praedicti, non tantum gratiarum actiones, sed etiam monimenta quaedam erunt beneficiorum* DEI *in Eucharistiae sacramento acceptorum: si videlicet per singula verba, singula* DEI *beneficia in Sacramento praestita recolamus.*

Interdiu excitanda mens erit, & hoc subinde exercitium ita renouandum.

Excitatorium.

Benedicimus DEVM caeli, & coram omnibus viuentibus confitebimur ei, quia fecit nobiscum misericordiam suam. *Tob. 12.*

Aliud Excitatorium.

Psal. 102. Benedic anima mea Domino; & omnia quae intra me sunt, nomini sancto eius. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Vesperi ad Reginam nostram, & DEI Patris filiam adeundum, recitataque ter salutatione Angelica, agendae ei gratiae, de praeparatione ipsius ad incarnationis mysterium, quo tanquam medio ad nos caelestis hic panis peruenit: maximum vero id est beneficium, quod quam ederimus caro, & quem bibimus sanguis ex virgine acceptus sit; quodque eius meritis, & precibus, & ad CHRISTVM suscipiendum digne praeparemur, & nostra nobis a DEO peccata remittantur: quare pro omnibus Virgini agendae sunt gratiae.

Dies secundus.

Diei secundi matutino tempore, CHRISTO DEI Filio, & Domino nostro, de redemptionis beneficio, cuius hoc Sacramentum monumentum est, gratiae agendae: inuitandaque terra ad DEI laudem, quam sibi DEI Filius tanta benignitate factus homo coniunxit; dicendumque, Benedicat terra Dominum, laudet, & superexaltet eum in secula: ascendit enim ipse, assumpta terra nostra, in Caluariae montem, vt germinaret terra nostra, quae ex se tribulos, & spinas post Adami maledictionem producere nouit.

Benedicite montes, & colles Domino.

Bene-

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino. Benedicite fontes, *id est, lachrymae*, Domino. Benedicite maria, *dolorũ sciluet*, & *sanguinis* flumina Domino, *qui pro nobis tantis cum doloribus sanguinem fudit*. Benedicite cete, *id est, maximi quique Sancti*, & omnia quae mouentur in *eiusmodi* aquis, *id est, reliqui iusti*, Domino. Benedicite omnes volucres caeli Domino, *id est, contemplaturi, qui in supremo cordis nidificant*. Benedicite omnes bestiae, & pecora, *id est, peccatores*, Domino, *qui eorum peccata remittit*. Benedicite filij hominum Domino, *per quem facti sunt filij* DEI. *Hoc, inquam, modo agendae erunt* DEO *gratiae, recitatis illis quinque versibus Cantici, quorum iam hic fecimus mentionem.*

Excitatorium ad DEI *laudem.*

Benedicimus DEVM caeli, *&c. vt supra.*

Aliud animae Excitatorium.

Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnis retributionis eius. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus. *Psal. 102.*

Vesperi adeunda Regina & Domina nostra DEI *mater, recitataq; ter* Aue Maria, *agendae ei gratiae, quod lacte proprio, magnisque laboribus panem hunc nobis ad victum dederit, in crucis ara pro nobis tanquam propositionis panem, atque in altari in nostrum & remedium, & leuamen, aeterno Patri*

offerendum, atque in sacrario ad solitudinis nostrae consolationem reponendum. De his, inquam, atque aliis nobis in Sacramento eius intercessione collatis beneficiis, erunt Virgini agendae gratiae.

Dies tertius.

Tertio die agendae gratiae de beneficio adoptionis, & regenerationis, eiusque in sacra communione confirmationis. Est enim hic vere panis filiorum, non mittendus canibus, *id est, iis qui ad peccatorum vomitum reuertuntur. Est, inquam, panis, quem cum comedimus, augetur in nobis adoptionis*
Rom. 8. *spiritus,* in quo clamamus, Abba pater. *Est*
Psal. 102. *etiam fons, in quo* renouatur *animae,* sicut aquilae, iuuentus sua, *id est, quam in baptismo accepit pulchritudo, atque innocentia: augetur enim huius panis vigore virtutes, & fides, & dona reliqua, quae animae in baptismate infusae faciunt eam esse Israël.*

Benedicat *igitur* Israël Dominum, laudet, & superexaltet eum in secula. *Cumque anima se totam cum hac hostia, & sacrificio, Sacerdotum more* DEO *offerat, eiusque virtute ex illo-*
Matth. 25. *rum numero serui simus, quibus dicitur*: Euge, & intra in gaudium Domini tui (*est autem Domini gaudium, se nobis in Eucharistiae sacramento tantopere communicare: sunt enim ipsius* de-
Prouerb. 8. liciae, esse cum filiis hominū.) Benedicite Sacerdotes Domini Dominó. Benedicite serui Domini Domino. Benedicite *etiam* spiri-

ſpiritus, & animae iuſtorum Domino: *facit enim hoc Sacramentũ veros adoratores, qui* DEVM *in ſpiritu, & veritate adorent, vnumque cum* DEO *ſint charitatis vinculo, eorumque animae vt ſint ſedes ſapientiae efficit.* Benedicite ſancti, & humiles corde Domino, *per quem ſancti ſunt, quique ad ipſos tanta cum humilitate deſcendit.* Benedicite Anania, Azaria, Miſaël Domino, *id eſt, tres animae potentiae, quas tanquam tres illos pueros ab incendio liberauit ſuae gratiae rore: intellectum quidem ab ignorantia, & errore, memoriam autem ab ingratitudine, & obliuione, à tepiditate vero, & malitia voluntatem* Laudate *ergo,* & ſuperexaltate eum in ſecula Benedicamus Patrem, & Filium, cum ſancto Spiritu, laudemus, & ſuperexaltemus eum in ſecula. Benedictus es Domine in firmamento caeli, & laudabilis, & glorioſus, & ſuperexaltatus in ſecula.

Excitatorium ad laudem.

Benedicimus DEVM caeli, *&c. vt ſupra.*

Excitatorium animae.

Benedicite Domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius. *Pſal. 102.*

Benedic anima mea Domino, qui replet in bonis deſiderium tuum, renouabitur, vt aquilae, iuuentus tua. *Pſal. 102.*

Veſperi miſericordiae Reginam, & Spiritus ſancti ſponſam adibimus: eique recitata ter ſalutatione Ange-

Angelica, gratias agemus, quod charitate maxima, redemptionis nostrae causa, Filium Patri in cruce obtulerit. Quod si homines his quorum opera redempti sunt, & seruitute liberati, magna se intelligunt obligatione deuinctos; matri huic misericordiae, quae pro libertate nostra carnem suam, suum sanguinem, amorem, vitam, bonum denique omne pro nobis dedit, quantum, quaeso, debemus! aut pro his, atque aliis in nos ab ipsa collatis beneficiis, quas possumus quaeso, grates persoluere? non id quidem opis est nostrae, sed quas possumus tamen (nam quas debemus, non possumus) & sanctißimae Trinitati, & beatißimae Virgini, & Sanctis omnibus referamus. Amen.

TRACTATVS QVINTVS.

QVO SPIRITVALIS QVAE- *dam exercitatio, ad nostri cognitionem comparandam, in septem dies hebdomadae distributa continetur.*

PROLOGVS.

E ex illis simus, *qui acceperunt in vanum animam suam*, duo sunt nobis frequenter consideranda; quid videlicet DEVS erga nos fecerit, quid etiam nos erga DEVM faciamus: vt diuturna meditatione istarum rerum ad cor conuersi, cum vtilitate infirmitatem nostram agnoscamus, & ingentia quae quotidie a DEO accipimus beneficia; & eundem Dominum totis viribus, omnique conatu diligamus in hac vita, vt eodem postea in perpetua illa perfruamur. Haec exercitatio in septem partes distribuetur, vt singulis hebdomadae diebus singulae etiam partes respondeant. Ad calcem item cuiuscunque *Psal. 61.*

partis,

partis, breuis quaedam oratio proponetur: aliquot praeterea ſcripturae verba, quorum frequenter memoria reuocata, toto illo die ad meditationem excitemur, illi exercitationi in materiam propoſita adiungentur: quae propterea verba, poſthac *Excitatorem* nuncupabimus. Qua ex re fructum ille ſane percipiet, qui in eadem ſe diu exercebit. Vt enim incaleſcit qui ad ignem accedit; ſic qui ad diuini amoris flammas orando pie, vel meditando accedit, inflammetur neceſſe eſt. Age ergo anima deuota, DEO excitare: id enim tibi proponitur, quod beatorum Seraphim officium eſt, hoc eſt, ſine intermiſſione diligere: id nobis concedat Dominus. Amen.

PRAEPARATIO ANTE EXERCITIVM.

CONFESSIONE *interna conſcientiam examinet, dolorem peccatorum pro viribus habere ſtudeat, ſacram confeſſionem proponat, coniungat oratione͂ Dominicam cum Angelica ſalutatione: preceturque* CHRISTVM *Dominum, vt diuinae cognitionis lumine, igneq; ſui amoris animam ſuam ita colluſtret, atque inflammet, vt ſuis viribus diffidens, diuina bonitate nitatur. & eo etiam quod hanc ſuam miſeriam Redemptori noſtro praeſentem, & ab illo aeterni Patris oculis oblatam fuiſſe intelligat.*

Et ita

Et ita ad orandum sibi gratiam concedi humiliter postulabit his verbis: Quia non possumus cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex DEO est, 2. Cor. 3.

Veni creator Spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia
Quae tu creasti pectora.

Die Lunae.

Quid DEVS *erga nos? perpendam me antequam essem nihil fuisse, ab eo me fuisse procreatum, ab eodem vt essem accepisse.*

Quid nos erga DEVM? *vt a tanta illa gratiae dignitate mea culpa exciderim, & quod ipsius manibus constructum fuerat, meis destruxerim.*

Quid DEVS *erga nos? vt me ad suam imaginem, & similitudinem conformauerit.*

Quid nos erga DEVM? *vt ipsius imaginem ac similitudinem infecerim: vsque vili pretio adductus, tantae rei fecerim iacturam.*

Quid DEVS *erga nos? vt quod me creauerit, nullũ aliud tanti operis pretium a me exigat, quam vt se mihi donet.*

Quid nos erga DEVM? *cum id quod a me exigit, tam sit mihi vtile, ego tamen nihil ab eo volui, nisi ipsum fugere, ab eodemque discedere, quasi separatus ab eo viuere possem.*

Consideratio.

Vltimo loco perpendam eius benignitatem, qui

cum

cum nosset qualis futurus essem, humanam naturam induit, vt mea crimina ipsius sanguine luerentur. Atque ita finem impones meditando hoc incarnationis mysterium, gratias agens pro tanto beneficio.

Oratio.

Agnoscam, quaeso, Domine, creator caeli & terrae, quam bonus mihi tu, quam malus ego ipse mihi sim: vt videns me destruere quod construis, delere quod in me depingis, eo nomine perpetuas mecum geram inimicitias, quousque tua misericordia me constringat, & ab omni crimine coerceat: sic enim fiet, vt tu omnia in me opereris. Ergo, Domine, cum
Ioan. 5. *tu ipse dicas,* Pater meus vsque modo operatur, & ego operor; *operentur, obsecro, in me ma-*
Psal. 35. *nus tuae, &* manus peccatoris non moueat me, *vt clarificent te opera tua, & ex illis in caelesti curia Angeli glorificent te.*

Excitator.

Oseae 13. Perditio tua ex te Israël, auxilium autem tuum ex me.

Die Martis.

Quid DEVS erga nos? *vt me ex terra procrearit, quo me puluerem, & cinerem agnoscerem, iustusque essem meae indignitatis aestimator, & ideo*
Psal. 69. *vere* egenus, & pauper *a Domino misericordiam semper efflagitarem.*

Quid nos erga DEVM? *vt hoc beneficio abusus, consulto a meae indignitatis aspectu oculos remouerim; viuens quasi immortalis, a meae imbecillitatis memo-*

memoria animum auocarim: cum tamen ab eius recordatione tantus fructus proueniat.

Quid DEVS *erga nos? Quid in meo est capite? quid ex ore, oculis, naribus effluit? stomachus vero quid est, nisi sentina quaedam? quid amaritudo fellis, & vniuersi corporis corruptio, vt haec iusto iudicio aestimem, & meam conditionem agnoscam?*

Quid nos erga DEVM? *vt capiti puluinos molles subiecerim: hanc mei corporis foeditatem, quam delicate, quam solicite tractauerim, quanta temporis iactura, quo fructu, vt vermibus pararem escas.*

Quid DEVS *erga nos? quid post mortem futurus sim, vt corpus in foetorem vertetur, vt ab omnibus deseretur. Quae omnia* DEVS *fecit, ne in re tam vili, & caduca amorem meum collocarem.*

Quid nos erga DEVM? *iniquus fui, qui pulcherrimam animam male tractauerim, vt foetido corpori indulgerem: qua ex re quibus stimulis in mortis articulo compungi debeo: denique quam male in mortali corpore amorem fixi, & immortalem animam neglexi.*

Consideratio.

Perpende tanta hac naturae nostrae foeditate benignissimum DEVM *non fuisse deterritum, quo minus eam susciperet, & ad tot labores, & acerbitates nasceretur Et ita in meditatione mysterij Natiuitatis finem facies, ob tantum beneficium gratias agendo* DEO.

Oratio.

Iob 7. *Domine*, quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? *Si tua beneficia ille non cognouit, quia nec ſuam miſeriam: cognoſcat tandem, quaeſo, mala quae geſſit, quia ſuae fuit oblitus miſeriae. Intelligat ſe non intellexiſſe falſi honoris ſpecie deceptum. Quapropter a te, clementiſſime Domine, peto ſuppliciter,*
Iob 17. *vt, tua ope adiutus*, putredini dicam, pater meus es tu, & ſoror mea vermibus; *& vere intelligam, teipſum mihi adiutorē, te refugium eſſe, qui caeli, & terrae verum es bonum; cuius manibus opus manuum tuarum me totum committo: ne me, quaeſo, deſpicias, Domine. Fac vt vere poſſim dicere,*
Pſal. 26. Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem aſſumpſit me: *cui debetur omnis gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Excitator.

Iob 13. Quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentū quod comeditur a tinea.

Die Mercurij.

Quid DEVS *erga nos? perpendā quanto amore meam animam tribus potentiis ditauerit, vt mihi memoriam conceſſerit, vt tot beneficiorum recordatione ipſum diligerem, & tantae bonitatis memoria repetita delectarer.*

Quid nos erga DEVM? *quibus in rebus meam memoriam verſari ſim paſſus: quam ſit oblita ſuſcepti beneficij: quam deberem erubeſcere, quod res tam*

turpes

turpes in eam condiderim: quodque tam sim diligens, vt ea in hoc vas stultus inferam, quae mihi post afferant interitum.

Quid DEVS *erga nos? vt menti lumen praetulerit, vt veritatis lux tenebras depelleret, semperque diuinae misericordiae immensũ pelagus cõteplarer.*

Quid nos erga Deum? vt defectu cognitionis intellectum excaecauerim, diuino rebellis lumini: vt vere possim cum Dauid dicere: Comprehenderunt me iniquitates meae, & non potui vt viderem. Psal. 39.

Quid DEVS *erga nos? vt voluntati eam facultatem inseruerit, qua percipiebat diuini amoris dulcedinem: vt ea mihi quasi arrha quaedam sit aeternae felicitatis, & mei arbitrij libertate, ac* CHRISTI *meritis* DEV'M *amans,* DEVS *quodammodo fiam.*

Quid nos erga DEVM? *vt meam voluntatem passus sim esse mancipium rerum, quae tam mihi sunt acerbae, & molestae: & quidem quam vili me ipse vendidi, quid perdidi, quid obtinui: perdidi vitam, lucrifeci mortem; consors diuinae naturae esse desij, & daemonis feci me vile mancipium.*

Consideratio.

Perpendam CHRISTVM *voluisse circumcidi, & in tam tenera aetate pretiosissimum sanguinem fundere, propterea quod ego nolui in meis potentiis superflua resecare. Et ita in meditatione istius mysterij finem imponere orationi debeo.*

 Oratio.

Oratio.

Quid, Domine, in caducis rebus reperire potuit mea memoria, vt illis tuum locum daret? quid praeter te assequi potuit mea intelligentia dignum, quod intelligeret? quid praeter te voluntas mea reperire potuit dignum, quod amaret? Dolor vere est, non amor, quicquid praeter te diligitur. Ergo quando ex praepostero voluntatis amore, & intellectus obscuratus est, & memoria oblita tui: tu, Domine, propter te ipsum, amaritudinem, quaeso, infunde omnibus iis quae praeter te diligo, vt sic ea refugiam, teque solum diligam, qui meus amor esse voluisti. Amen.

Excitator.

Psal. 34. Retribuebant mihi mala pro bonis, & odium pro dilectione.

Die Iouis.

Quid DEVS *erga nos? vt mihi oculos dederit, vt ex creaturarum pulchritudine, eius, qui eas donauit, amorem elicerem, eumque in omnibus, quae oculis sese offerunt, perpetuo diligerem.*

Quid nos erga DEVM? *vt oculis meis hostibus eius aditum patefecerim, & creaturarum pulchritudine abusus, quasi quidam basiliscus aduersus me, & contra proximum meum, habenas concupiscentiae laxauerim.*

Quid DEVS *erga nos? vt mihi aures concesserit; vt vocis sponsi audita dulcedine, anima mea quodammodo liquefieret.*

Psal. 57. *Quid nos erga* DEVM? *vt* tanquam aspis surda

ſurda *cauda aures obſtruxerim, ne ſanctas inſpirationes audirem, quas tamen aures murmurationibus aperui.*

Quid DEVS *erga nos? vt mihi odoratum conceſſerit, quo odorum ſuauitate, qui afflantur e floribus, excitatus, ipſum laudarem, & in odorem currerem vnguentorum eius: florum ſuauitas me potius ad terrenas voluptates illexit, & cum peccatoribus dixi:* Coronemus nos roſis, antequam marceſcant: *deſerui veſtigia pedum Domini, & rerum foetore captus erraui.* Sapient. 2.

Quid DEVS *erga nos? quanta liberalitate varios, ſuauiſſimoſque cibos ſuppeditarit; quorum dulcedine expleto guſtu, donatoris amorē cognoſcerem, & ſpiritualiter guſtarem quam ſuauis eſt Dominus.*

Quid nos erga DEVM? *immenſa gula voracis draconis naturam indui, & tantum beneficium in perniciem meam conuerti: ex quo verum ſpiritualium rerum guſtum amiſi, & fel peccatorum melle dulcius ſum arbitratus.*

Quid DEVS *erga nos? dedit manus, vt ea operarer, quae gaudium, atque laetitiam Angelis afferrent, quae in ipſa morte me ſequerētur, nec prius deſererēt, quam in beatorū eſſem numerum cooptatus.*

Quid nos erga DEVM? *manus meae foeditatem operatae ſunt: tantum abeſt, vt Angelis gaudio fuerint mea opera, vt iuſtos potius ingenti affecerint dolore: denique ea ſum operatus, quorum conſortium vereor, & quae me damnationis reum faciunt.*

Conſideratio.

Perpendam Dominum, vt meorũ criminum poenas lueret, in deſerto a ſpiritu ductum, pro mea gula ieiunaſſe. Et in hoc myſterio meditationem occupabo.

Oratio.

Domine, quid dicã de oculis meis, quibus tanquam follibus cum ex creaturarum aſpectu accendere deberem ignem amoris tui, iiſdem potius inferni in me ignem accẽdi, tot videlicet deprauatis cupiditatibus?

Quid dicam de mearum aurium ſurditate, quas miſerorũ vocibus patere nolui? Conſiderabo cuius rei gratia conceſſa ſit mihi lingua, & quibus in rebus eadem ſim vſus. Quomodo recenſere potero, quarum potiſsimum rerum ſuauitate me capi permiſerim? quid dicam de operibus manuum mearum? quid reſpondebo, cum ſim ego ipſe qui feci? Quo me vertam neſcio: nam licet ſolus ceciderim, non ſcio tamen ſolus exurgere. Vere amici & proximi mei deceperunt, &
Pſal. 37. *deſeruerũt me, & propterea* cor meum conturbatũ eſt, & dereliquit me virtus mea. *Reſpice ergo, Domine, vnicum refugium meum, afflictionem meam, & propter tuam bonitatẽ fer opem huic miſeriae. Conforma, Domine, ſenſus meos ad tuam voluntatẽ, tuamq; gloriam, ad quam creaſti eos. Amen.*

Excitator.

Hier. 9. Aſcendit mors per feneſtras, ne ambuletis in vanitate ſenſus.

Die Veneris.

Quid DEVS *erga nos? vt mihi peccanti creaturarum*

rarum obsequium non ademit: vt vitam, viresque tribuit, quibus ego tamen ipsum offendebam.

Quid nos erga DEVM? *non modo non me creaturarum vsu cognoscebam indignũ, sed potius si quid deerat conquerebar; nec ad aliud vitam optabam, & vires, quam vt meae indulgerem voluntati: nec mirabar terram meorum scelerum pondus sustinuisse.*

Quid DEVS *erga nos? sua protectione a visibilium, & inuisibilium hostium manibus eripuit me, in quo etiam, vt in* Caim, *suum posuit signum, ne videlicet daemones ex me tot criminũ poenas repeterent.* *Genes. 4.*

Quid nos erga DEVM? *quos hostes vitare debui, eos ipsos quaesiui: illis me peccando tradidi, quibus mors mea cordi est: in eorum societate securum, in morte denique me viuum arbitrabar.*

Quid DEVS *erga nos? vt me per amicos admonebat, per concionatores docebat, instruebat per Angelos, aliorum funeribus excitabat: illudque vero offerebat, quod ego impetrare votis omnibus nunquam meruissem.*

Quid nos erga DEVM? *clausi aures amicorum consiliis; cor concionibus, & inspirationibus: oculos a memoria mortis auerti, vt ei parerem tyranno, qui neque aliud potest, neque aliud vult, quam me acerbissimis poenis afficere: & Regem caelestem deserui, qui vt me ab illis liberaret, eas ipse in se pertulit sponte.*

Consideratio.

Perpende DEVM, *vt te a morte liberaret,*

acerbißimam crucis mortem pertulisse. Et hoc mysterium meditationis materia esto.

Oratio.

Quid, Domine, in te reperi, vt te persequerer? quid in me, vt me diligerem? Quid tu a me, cum peccantem tolerabas; vel quid ego a me sperare poteram, cum te offendebam? Vere infinita est tuae misericordiae multitudo. Haec me, obsecro Domine, ad tuum amorem alliciat: haec mihi vt in tuo obsequio permaneam persuadeat: haec me ad tuas laudes hortetur, vt creatione sum, ita sim totus tua gratia tuus. Amen.

Excitator.

Esai. 5. Quid eſt quod debui vltra facere vineae meae, & non feci? an quod expectaui vt faceret vuas, & fecit labruſcas?

Die Sabbati.

Quid fuisset erga me faciendum DEO? *Merito memoria, quae* DEI *oblita est, in inferno esset punienda, vt obliuionem sibi sempiternis poenis luendam fore recordaretur: vt intelligentia tot sceleribus commeruit poenam eandem, vt illo misero statu cognosceret remedia, quibus in hac vita se potuisset ab illis poenis liberare: quantus porro voluntatis dolor, quae hic noluit aliqua ex parte mortificari, si se vidisset in inferno penitus, ac sine fine mori.*

Quid debuissem facere erga DEVM? *vt metuere deberet memoria, ne vnquam posthac in* DEI *obliuionem incideret: quam deberet in posterum esse ad di-*

ad diuinum obsequium solers, & perspicax mea intelligentia; quam voluntas in eiusdem amore ardens, & inflammata: me denique, vt cum deberem remedium adhibere, denuo tamen nouis sceleribus, nouis etiam poenis obligatum in inferno collocem.

Quid fuisset erga me faciendum DEO*? quam graues oculis meis, & formidabiles tenebrae essent futurae, & aspectus daemonum: quam horribiles auribus gemitus damnatorum: quam intolerabilis naribus inferni foetor: quam amarus gustui calix tormentorum: quam crudelis tactui aeternus ignis.*

Quid debuissem facere erga DEVM*? iis ad meam salutem perspectis, de nulla aduersitate, quae occurrat, mirari mei oculi iure poterunt: nullam aures infamiam, aut conuitium; nullum foetorem odoratus respuere; nullam gustus amaritudinem: manus denique hunc nostrum, si opus esset, ignem non extimescerent, vt illum sempiternum vitare possent: sed ego stultus labores omnes in illud tempus reijcio, in quo omnis labor aeternus est.*

Quid fuisset erga me faciendum DEO*? suae gratiae protectione a peccato me praeseruat, & consequente ab inferno, a quo me singulis momẽtis liberat. Quoties illi debeo hanc aeternae poenae liberationem! quoties de integro me ipsum mihi reddidit!*

Quid debuissem facere erga DEVM*? solicitus quaero illis me vinculis charitatis exoluere, vt ab illis liber in praeceps ruam. Possum ne ego recensere, aut meminisse quoties hoc a Domino beneficium acceperim?*

rum? & tamen denuo me eius hostibus trado.

Consideratio.

Perpende Dominum ad inferos descendisse, vt sanctos Patres inde educeret: eoq; tempore eius corpus in cruce pependisse, sub qua beatißima Virgo manebat. In quo mysterio finē impones meditationi.

Oratio.

Psal. 87. *Vere possum, Domine, dicere, quia* repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. O *quoties a mortis me faucibus reuocasti! quoties in easdem me miser induxi! Ergo, Domine, si mea omnia in meum spectant interitum, si tua omnia mihi vitam afferunt, cognoscam, quaeso, me, vt me ipse fugiam; cognoscam, quaeso, te, vt me totum tibi dedam, cuius sola clementia & me creauit, & toties ab interitu liberauit. Amen.*

Excitator.

Psal. 93. Nisi quia Dominus adiuuit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.

Die Dominico.

Quid DEVS *erga nos? vt nobiscum ipse sit,* in
Act. 17. quo viuimus, mouemur, & sumus: *vt nos dormientes tueatur, vt nullo tempore derelinquat.*

Quid nos erga DEVM? *quantum mouere me hoc debuit, vt eius paenitentiam susciperem, & eum diligerem, qui tam prope, & perpetuus mihi comes est: & tamen dum haec ipse facit, ego multa admisi scelera, & flagitia.*

Quid DEVS *erga nos? videt mea crimina is*

qui

qui omnia videt, & remedium meis malis quaerit.

Quid nos erga DEVM*? oblato remedio non vtor; quin meae cupiditati modis omnibus cupio satisfacere.*

Quid DEVS *erga nos? post haec tamen omnia suauiter disponit: vt virtutes inserat in animum, occasionem captat.*

Quid nos erga DEVM*? tanta bonitate, & patientia quod ille plantauerat, ego momento temporis eradicaui, ac perdidi.*

Quid DEVS *erga nos? ne euellam iterum eas,* DEVS *conseruat humilitate, & confusione mei: vt iis quasi radicibus nixae virtutes, in me perficiantur, & perseuerent.*

Quid nos erga DEVM*? licet diuina misericordia eas non eradicauerim, permitto tamē arescere: & tot deprauatis cupiditatibus obruo, vt merito mirari debeam, si quādo eas post tot impedimēta in me reperio.*

Quid DEVS *erga nos? dum sum in gratia, amore se mihi tradit: & vt charitatem in me aleret sui, sanctißimum Eucharistiae sacramentum instituit: denique in omnibus se mihi donare vult, neque a me aliud exigit, quam vt se recipiam.*

Quid nos erga DEVM*? tot noxiis distractus rebus, in hanc vnam tam salutarem animum non intendo: ingrato animo Angelorum panem mihi oblatum respuo; vt nihil aliud facere videar, quam impedire bona eius in me collata.*

Consideratio.

Perpende ipsum resurrexisse: & quantum debea-

mus

mus aeterno Patri, quod ea vulnera, quae nos fecimus, ipſe glorificauit. Conſidera item ipſum ad Patris ſedentem dexteram noſtris operibus honorari, timendumque eſſe vehementer eius iudicium, ſi ea praua ſint; permagni autem noſtra referre, ſi ipſum ſemper praeſentem habeamus. Atque haec meditationis eſto materia.

Oratio.

O altitudo infinitae ſapientiae, vere in mari via tua, & ſemitae tuae in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur. Quam deberem mirari, cum in me bonum aliquod deſiderium eſſe video! multo vero magis cum illud exercere incipio, ſumme denique ſi expletum. Mirum eſt te in tam ſterilem terram iacere ſemina, & ex tam infructuoſo ſolo fructus colligere. O ſi cognoſcerem, Domine, me ſemen tuum perdere, quod in animam iacis; & cum primum germinat, illud conculcare pedibus, & cum iam albeſcit, & ad maturitatem peruenit, conuellere! vere in omnibus humiliarer, & ex tuis operibus bonis, quae in me video, ſummopere confunderer. Da ergo mihi, Domine, propter te ipſum, & propter tuam bonitatem, vt haec agnoſcam, vt ex eo ſanctiſſimum nomen tuum glorificetur in ſecula ſeculorum. Amen.

Excitator.

Auguſt. in Confeſſion. In me eras, & ego te non cognoſcebam: ſero te cognoui, bonitas infinita, ſero te cognoui.

TRA-

TRACTATVS SEXTVS.

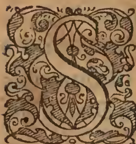
SVPER CANTICO TRIVM puerorum, cuius initium est: *Benedicite omnia opera Domini Domino.*

ARGVMENTVM.

MERITO quidem DEVM ob id laudamus, quod creauerit caelum, & terram, mare, & omnia quae in eis sunt: sed non minus pro his laudandus est, quae in se homo, tanquam in paruo mundo quodam, continet. Sunt enim, si quis diligenter aduertat, in hominis anima reliquarum creaturarum virtutes, atque operationes spiritualiter. Quamobrem in huius Cantici enarratione id agemus, vt ex animi interioribus eliciamus DEI laudes: non minus, vt speramus, DEO gratas futuras, quam si ex rebus exterioribus, quae nos, quod sint visibiles, facile ad DEI laudes excitāt, ipsum laudaremus. Erit quidem res haec, quam suscipimus, satis difficilis: nec enim facile est reperire in anima dies, & noctes, lucem, & tenebras, caelum denique, & terram: sed nihil minus putamus fructus ex ea ad DEI gloriam, & laudem perceptum iri, si nos modo diuina gratia non destituat.

Bene-

Benedicite omnia opera Domini Domino.

I *non sufficis, anima mea, benedicere Domino, pro vno solo eorum, quae in te misericordia sua operatus est; quomodo poßis eum pro omnibus operibus suis laudare, de quibus eos qui scribi possent libros nec ipse mundus capere posset? nec id mirum, quandoquidem operibus innumeris, innumerae & laudes debentur. Quid ergo facies, anima mea? aut quomodo tantas res tantula ipsa laudibus persequi poßis? Incipe tamen, &* DEVM *in quinque saltem operibus lauda, quando omnia eius opera laudare pro dignitate non sufficis. Primum igitur lauda, quod tanta cum perfectione, tum pulchritudine mundum condiderit; eumque, quod magis laudare debeas, condiderit tibi; teque, quod illa beneficia superat, ad imaginem, & similitudinem suam fecerit. Deinde, quod non solum te tibi dederit ex nihilo creando, sed & se ipse pro te tanta ex misericordia redimendo tradiderit. Tertio, propter reconciliationem, sine qua parum reliqua profuissent, si te, inquam, vbi in peccatum incidisti, daemonum laqueis non exoluisset, praeueniendo gratia sua, & te mirabiliter liberando. Reputans igitur tecum, & animo sedulo versans, quoties tibi, atque aliis peccatoribus eiusmodi beneficium* DEVS

praesti-

praestiterit, incipe Canticum, & dic: Benedicite *Daniel. 3.*
omnia opera Domini Domino. Laudate, &
superexaltate eum in secula. *Vere, vt scriptum est,* Magnificata sunt opera Domini, *Psal. 103.*
nimis profundae cogitationes eius. *Quarto, pro amore, quo animam impaßibilem quodammodo reddere solet. Videre enim est, qui* DEVM *perfecte amarunt, quantum frigore, calore, laboribus, & variis tribulationibus afflicti, non solum haec vsque ad mortem paßi sint, sed ea omnia magno etiam cum desiderio, magnaq; cum iucunditate tolerarint. Postremo, pro sanctis desideriis, quibus facit plerumque, vt qui martyres re ipsa non sunt, martyrij tamen meritum consequantur. Tanta est sanctorum desideriorum vis coram* DEO, *qui voluntatem quandoque acceptam fert sine operibus. Quis igitur poßit, aut sciat* DEI *laudes dicere, praesertim in terra aliena, in qua miseri exulamus? quis, inquam, poßit opera Domini pro dignitate laudare?*

Benedicite Angeli Domini Domino.

Angelos poßumus dicere superiores animae potentias, quae reliquis magis sunt ad diuinas laudes idoneae: vt potentiae in quibus sanctißimae Trinitatis imago sit. Laudet itaque anima mea memoria sua DEVM *suum, cuius, si quid in rebus dulce esse potest, est certe dulcißima recordatio, quemadmodum scriptum est:* Renuit consolari anima mea, *Psal. 76.*
memor

memor fui DEI, & delectatus sum. *Laudet intellectus relinquendo terrena, & caelestia sedulo quaerendo, vt absc̄odita sit vita nostra cum* CHRISTO, *& conuersatio nostra in caelis sit. Laudet voluntas toto corde, totisque viribus: nec enim in aliud creata est, quam vt* DEVM *amando quaereret, & inuento frueretur. Id quoties feceris, anima mea, tribusq; his potentiis* DEVM *laudaueris, (vt debes) eris tanquam Angelus* DEI. *Quod si te a* DEO *peccato separaueris, (quod tibi magnopere cauendum, & timendum est ne contingat) boni Angeli nomine, & dignitate amissa, in Luciferi societatem transibis, qui nunquam ad amissas* DEI *laudes est rediturus: tu vero dum viuis in carne, redire potes, merito sanguinis immaculati Agni, qui nobiscum multo aliter, quam cum Angelis, agere in hac parte dignatus est. O quam est aequum, omnes vt Angelos inuites ad* DEVM, *vel ob hoc vnum admirabile opus, pro quo ei infinitae gratiae debentur, aliqua saltem ex parte laudandum!*

Benedicite caeli Domino.

Quos alios dicimus caelos in anima, seu mundo isto minori, quam misericordias Domini? quibus vt caelum terram vndique cingit, & tegit, ita animam
Psal. 32. *ipse protegit, sicut scriptum est:* Misericordia Domini plena est terra: & *quidem sicut* caelos extendit vt pellem, *ita in animas nostras, pellibus hisce corporum cinctas, misericordias suas diffun-*

dit;

dit: vtque cor laetificat, atque dilatat caeli aſpectus, ita confirmat animam, & conſolatur memoria miſericordiarum DEI.

Benedicite aquae omnes, quae ſuper caelos ſunt, Domino.

Quanquam ſunt multae ſuper terram aquae, non aſcendunt tamen ſuper caelos, niſi iuſtorum lachrymae, diuini amoris calore expreſſae. Hae ſunt namque quae Angelos laetificant, & de quibus ſcriptum eſt: Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo. *Pſal. 55.* *Sunt quidem & lachrymae aliae, quas plerumque excutiunt ſenſualitatis amor, & terrenarum rerum affectus: ſed iſtae non modo non aſcendunt, ſed in infernum vſque recta deſcendunt. Lauda itaque, anima mea, Dominum, pro aquis his, quibus iuſtos tanquam pane cibat, facitque vt ea cuncta deſpiciant, pro quibus peccatores flere conſueuerunt. Sunt autem illae tanta conſolationis cauſa his, qui percipiendum a ſe ſperant earum fructum in caelo, cum* abſterget DEVS *(vt eſt in Apocalypſi)* *Apoc. 7.* omnem lachrymam ab oculis ipſorum: *vt nec ſine iis quietem capiant, nec cibum, aut ſomnum, ſed eis ſemper comitati, Dominum benedicentes, in caelum ſpiritu aſcendant.*

Benedicite omnes virtutes Domini Domino.

Vt magnum quiddam eſt, & admirabile, creaſſe

caelos cum aquis, de quibus diximus; nec minus mirum atque laudabile, vim tantam, & ordinem talem posuisse in eorum motibus: ita nobis laudandus est DEVS *pro ea virtute, qua ab ipso accepta, anima amoris affectibus se ipsa mouere potest: vtque nobis non solum* DEVS *caelos dedit, sed & virtutem etiam iis quibus mouerentur; ita animae non tantum aquas dat, sed mouet etiam vt eas a se desideret illa, & petat. Id quod vt intelligas, anima mea, quanti faciendum sit, aduerte, quod vt neminem*
Ioan. 5. *sanabant aquae* piscinae, *de qua est in Euangelio,* nisi ab Angelo prius motae, *ita nec lachrymis animas sanas reddi, nisi Spiritus sancti virtute illae exprimantur.*

Benedicite sol & luna Domino: benedicite stellae caeli Domino.

Tres videre est in hoc versu claritates, solis nimirum, lunae, & stellarum: quae sunt certe omnes laude dignissimae. Intellige vero tu, anima mea, solis nomine, solis iustitiae IESV CHRISTI *Domini nostri splendorem, ac lucem, qua te caecam, nascendo, & moriendo pro te, cognitionis suae luce perfudit. Claritatem vero lunae intellige Sanctorum exempla quae, dum in huius seculi tenebris agerent, nobis clarissima reliquerunt. Vt vero in luna est alias intensior lux, alias vero remissior: ita non omnes eadem luce Sancti resplendent. nam caeteros, tanquam plena luna, beatissima Virgo virtutum magnitudine,*

atque splendore longe antecellit; estque in caeteris, prout videlicet Dominus illorum quemque illustrare dignatus est, splendor inaequalis. Laudandus praeterea est Dominus in stellis, id est, ea luce, qua peccatores ex inferni tenebris eripit. Multi enim sunt, quos, cum negligenter vixerint, morituros tamen, sua gratia ita illustrare dignatur, vt feliciter vitam claudant: tanta est DEI *pietas erga indignos, quos, cum eorum tamen iniquitas supplicium mereatur, sua misericordia plerumque illustrat. Vt enim a sole isto visibili & luna, & astra reliqua lumen accipiunt: ita a sole iustitiae & iusti omnes, & peccatores etiam illustrantur.*

Benedicite imber & ros Domino

Vt gignitur tum imber, vbi in mediam aëris regionem vapores eleuati fuerint: ita spirituales aquae tum demum generantur; cum eorum, qui in terris vitam degunt, desideria in caelum conscenderint. Laudabis vero in rore Dominũ, qui quemadmodum solet mane rore demisso refrigerare terram, noctis calore depulso; ita post tribulationis noctẽ, tanquam mane, diuinae consolationis rore spiritum, vt possit ascendere in montẽ Domini, recreat, atque laetificat.

Benedicite omnis spiritus DEI Domino.

Intellige per spiritus hos, id est, ventos, Spiritus sancti dona: sine quibus nec magis viuere potest

anima, quam sine respiratione corpus, nec in portum, nisi iis flantibus, animae nauis aliquando peruenire. Haec enim audaces nimium animas timidas reddunt, faciuntque ex duris pias, sapientes ex rudibus, postremo ex debilibus fortes reddunt.

Benedicite ignis, & aestus Domino.

Benedicat Domino anima, quam illius ignis flamma incendit, de quo a Domino dictum est: Ignem veni mittere in terram: *diuini nimirum amoris ignem. Quod si vel pro scintilla vna summe laudandus est: quantas, quaeso, laudes ei debemus, cum fuerit amor vehementissimus, nempe in morte, qua se charitatis vis maxime prodit! Vt aestum hoc loco possimus intelligere vehementissimum charitatis ardorem, quo incensus Laurentius, & reliqui Martyres, ea fecerunt, pro quibus a nobis* DEVS *nunquam satis digne laudari possit.*

Luc. 12.

Benedicite frigus, & aestas Domino.

Vt non solum necessarius est calor ad fructus colligendos, sed & frigore opus est, quo compressa terra eos ferre possit: ita nobis non tantum opus est diuino amore, sed illud est interdum necessarium, vt nos frigidos etiam quandoque experiamur: quo non solum magis agnoscamus, quid differat status vterque, cum nimium incalescimus amore, & cum nimio algore

frigesci-

frigescimus; sed eo diligentius contendamus ad ignem accedere, quo magis frigemus: vt qui intelligamus, eo magis necessarium esse nobis calorem, quo fuerit frigus intensius. Ita omnipotens Dominus, qui omnia suauiter disponit, *& plerumque calorem dat, & interdum etiam frigidos nos esse permittit, idque ad gloriam suam, & rem etiam nostram, vt diximus.* Sap. 8.

Benedicite rores, & pruina Domino.

De verno rore supra dictum est: nunc de hyemis rore, atque pruina, quae nox (vtpote longior, adeoq; frigidior) albiora reddit, dicendum est. Laudemus igitur Dominum, qui, quo est tribulationis longior, & laboriosior nox, eo spiritualem rorem candidiorem efficit, & puriorem. Maius enim est eo meritum, quo fuerit dolor pro CHRISTO *acerbior: vt beati merito dicendi sint, qui pro eo multa passi sunt, sic enim maiora in caelo praemia meruerunt.*

Benedicite gelu, & frigus Domino.

Quae rigescunt frigore, si quidem animalia sunt, moueri non possunt: si vero arboris fructus, amittunt saporem. Similia patitur a peccato anima, nam & moueri ad bonum non potest, & diuinarum consolationum suauitatem non percipit. Cum videris ergo, o anima mea, quempiam frigore isto rigentem, laudabis Dominum, cuius nisi te ignis ardor incenderet,

tu itidem rigeres. Cum tamen vides proximum tanto frigore premi, eius te misereat, ne, si non compatiaris, te simile frigus itidem corripiat. Itaque ad DEI *laudes fac vt frigus excitet, & vt te, dum illum subueniendo quasi calefacis, diuini amoris flammae corripiant.*

Benedicite glacies, & niues Domino.

Duo sunt glaciei, & niuis velut propria: alterum, quod sunt valde frigida: alterum, quod post tempestatem tranquillo iam tempore pulcherrima apparent. Simile quiddam reperire posis in peccati frigore: nam cum in id incideris, magna est tanquam oborta tempestas: at vbi humani affectus mitigati fuerint, & velut animae tempus tranquillum redditum, DEVS *bone, quam est pulchrum, & iucundum spectaculum, cum ea velut nix liquefit, diuinitus immisso gratiae calore! Itaque dicit Propheta:* Si fuerint peccata vestra tanquam coccinum, velut nix dealbabuntur.

Esai. 1.

Benedicite noctes, & dies Domino.

Noctes *sunt aduersitatis tempora, prosperitatis autem* dies: *vt enim in prosperitate splendent omnia, ita in aduersitate contenebrescunt. Quod si velis euadere, anima mea, noctis huius pericula, quae impatientia affert, tum etiam pericula diei vitare, in*

quae solet ingratitudo, & superbia conijcere; nullum profecto praesentius remedium inuenies, quam si iustum Iob imitatus, Domini nomen, siue quod ille dederit, seu abstulerit, semper benedicas: ita implebitur in te quod ait Propheta: Per diem non te vret sol, nec luna per noctem. *Psal. 120.*

Benedicite lux, & tenebrae Domino.

Cum te videris, anima mea, aliqua gratiae, vel deuotionis luce persundi, & DEVM *lauda, quando idcirco dat, vt se laudes; & operam da, vt ea quae recepisti, maiora reddas, quo possis magis benedicere Domino: nec cessare tamen debes a laudibus* DEI, *si te videas in tenebris esse, & velut sensibili gratia destitutum: tum enim tanquam aurum in fornace probaris, facitque de te Dominus periculum, sisne ei fidelis seruus, an vero se tantum laudes orationis dulcedine captus. In eiusmodi itaque tenebris posita, confirma fide viua orationem tuam. Et quidem si non animum in ea tribulatione despondes, nec laudes* DEI *intermittis, nihil est quod dubites futurum, vt de hac nocte dici possit:* Nox sicut dies illuminabitur, itemque sicut tenebrae eius, ita & lumen eius. *Psal. 138.*

Benedicite fulgura.

Quae dicimus fulgura, *nisi sanctas inspirationes, quae fulgurum more, & ea quae tangunt corda*

veluti comburunt, & quocunque accedunt, timorem incutiunt? emittuntur enim a DEO, *& ad caelestia negotia, tanquam* DEI *legati, cum animas sanctas conuocant, tum vt poßint videre* DEVM *Deorum in Sion, suauiter disponunt.*

Et nubes Domino.

Nubes dicere possumus iustitiae desideria: sic enim sancti Patriarchae, & Prophetae olim a DEO *petebant:* Pluant nubes iustum. *Quoties ergo videris in te, anima mea, eiusmodi nubes, id est, desideria, Dominum lauda, quia scriptum est:* Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Esai. 45.

Matth. 5.

Benedicat terra Dominũ, laudet, & superexaltet eum in secula.

O quantum debet benedicere DEO *puluis, & cinis, qui in fictilibus vasis tantum thesaurum reponere dignatus sit! Considera vero, anima mea, duabus de causis praecipue tam admirandas res in luto nostro Dominum facere voluisse: altera, quo eius magnitudo, potentia, atque clementia magis agnoscerentur, adeoque ei gratiae infinitae haberentur, qui vilitatem nostram respicere dignatus sit: altera, quo nos in humilitate conseruaret, ne videlicet donorum suorum magnitudo, & multitudo extolleret. Nam & ea causa voluit nos terram istam gestare, vt qui agnosceremus quam viles simus, non solum eum*

eum benediceremus, sed & laudaremus etiam, & superexaltaremus in secula.

Benedicite montes, & colles Domino.

Montes intelligamus hoc loco eos, qui perfectionis montes ascenderunt: de his enim scriptum est, quod beneplacitum est DEO habitare in eis. *Psal. 67.* *Laudent tamen etiam colles, id est, qui ascendere desiderant; etenim de iis etiam scriptum est:* Beati *Psal. 83.* qui disponunt ascensiones in cordibus suis. *Vt enim colles sunt quasi montes, ita qui perfectionem (vt par est) desiderant, ab ea non longe absunt.*

Benedicite vniuersa germinantia in terra Domino.

Dici non potest, quae, & quanta creauerit Dominus in mundo hoc visibili, nec quae, aut quanta in hominis inuisibilem spiritum soleat infundere. Quis enim dicat spirituales animae flores, & fructus, quaeque facit oriri in nobis Dominus, alias quidem amore eliciens, alias vero timore perterrens? aut quis tribulationum, & consolationum fructus? quis merita? quis DEI *amorem admirabilem, & eam, quae animas nostras tractat, (quibus cum esse suas dicit delicias) sapientiae profunditatem possit enarrare? Quando ergo non sufficis singula persequi, anima mea,* benedic *(quemadmodum est in Cantico) pro vniuersis* Domino.

Benedicite fontes Domino, benedicite maria, & flumina Domino.

Fontium aquas, eas intellige lachrymas, quas videndi DEVM *desiderium vehemens solet exprimere, de quo ait Propheta:* Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te DEVS. *Maris vero amaras aquas, eas dicere possumus, quas contritio, & de peccatis dolor solet excutere, iuxta illud Prophetae:* Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animae meae *& illud Iob:* Loquar in amaritudine animae meae. *Denique fluminum aquae Apostoli sunt, & item Sancti reliqui, de quibus scriptum est:* Eleuauerunt flumina vocem suam: *quorum exempla imitandi, aut conuersatione, & societate fruendi, cum nos desiderium vehemens accendit, tum vero tertij generis lachrymas effundimus.*

Psal. 42. Esai. 38. Iob 10. Psal. 92.

Benedicite cete, & omnia quae mouentur in aquis, Domino.

Admirabile quidem est spectaculum, cum pisces, & cete in mari moueri conspiciuntur sed non minus est admirandum, si quis ea, quae in contemplationis aquis mouentur, aspiciat. Hic enim non solũ malum deserendi, bonumque prosequendi, atque eiusmodi

alia

alia vota multa conspicias, sed & charitatis vehementia quaedam desideria, quibus nec immania cete conferri possint. Iis impulsus Moyses dicebat Aut dimitte illis, aut dele me de libro vitae. Exod. 32.
Optabat etiam Apostolus anathema esse pro Rom. 9.
fratribus suis *secundum carnem: & alibi,* Quis nos, *inquit,* separabit a charitate DEI? tribulatio? an gladius? an mors? *Lauda ergo, anima mea, Dominum pro his quae mouentur in aquis istis, id est pro amoris affectibus, quos Spiritus sanctus tanquam in aquis deuotionis in nobis excitat.* Rom. 8.

Benedicite omnes volucres caeli Domino.

Admirabilis quidem est auium tam varia multitudo, tantaque varietas: sed non sunt minus admirabiles considerationes illae virtutum DEI, *quae auium more solent in contemplatione in caelum ascendere: vtque itineris sui nullum aues vestigium derelinquunt, ita plerumque accidere solet iis, qui in contemplatione positi in sublime tolluntur. Fiunt enim adeo extra se spiritus virtute, & considerationis bonitatis* DEI, *sapientiae, potentiae, atque clementiae dulcedine in altum sublatae, vt nullum videantur itineris sui vestigium reliquisse. O quantum debent ij benedicere Domino, qui, cum in carne sint, perinde agunt, ac si Angeli essent! Benedicant ergo aues caeli Domino, quas nihil dubium est in caelum esse admittendas, quando in se habent eum inhabi-*

inhabitantem Spiritum, eumque columbina simplicitate referunt, qui in specie columbae aliquando voluit hominibus apparere.

Benedicite omnes bestiae, & pecora Domino.

Duo bestiarum genera intelligimus in hoc versu, fit enim hic mentio domesticarum, & ferarum: domesticas intellige carnis nostrae passiones, inimici enim hominis, domestici eius : *feras autem reliquos hominis hostes, mundum nimirum, atque daemonem. Quoties ergo se anima ab his videt diuina gratia liberatam, toties benedicat Dominum: eoque vehementius laudet, quo se ab his saepius male tractatam esse meminit. Ne vero iterum in eorum manus incidat, praesentissimũ putet esse remedium, assiduam orationem: hac enim & debiles redduntur hostes, & nos efficimur fortiores: in hoc item ex consideratione peccatorum nostrorum, quae* bestiae *merito dici possunt, magnus solet & amoris* DEI, *& diuinarum laudum fructus percipi ab his, quibus, cum* diligant DEVM, omnia cooperantur in bonum. *Lauda itaque, anima mea, Dominum, qui te ab his bestiis sua misericordia eripuit, & dic cum Propheta:* Anima mea sicut passer erepta est de laqueo venantium: benedictus Dominus, qui non dedit me in captionem dentibus eorum.

Mich. 7. Rom. 8. Psal. 123.

Bene-

Benedicite filij hominum Domino.

Vbi ventum est ad creaturarum finem, admonentur filij hominum benedicere Domino: quandoquidem ea causa & creaturae supradictae creatae sunt, & quae per illas superius significari diximus, sunt hominibus a DEO *spiritualia dona infusa, vt laudet his Dominum: quippe qui, vt eius gratia reliqua facta sunt, ita est ad* DEI *laudes cantandas creatus. Vnde in Psal. non petit ab homine* DEVS *nec vitulos, nec hircos, sed laudis potius sacrificium.* Psal. 49.
O filij hominum, vsquequo graui corde? *cur non aduertitis ea causa creaturas omnes vobis esse a* DEO *datas, vt ipsum laudaretis? nec pro tanto beneficio aliud a vobis postulari, quam id quod est adeo per se dulce, vt & eo se Angeli magnopere oblectent, & Sancti sibi gloriosum ducant? Benedicite filij hominum Domino, nec committatis, vt vos a Creatore creaturae abducat: id potius videte, quemadmodum creaturae reliquae a conditione sua* DEO *semper sunt obsecutae. Cur igitur solus homo ingratus sit? & qui tanta est dignitate, vt dictum sit de hominibus a* DEO, Dij estis, *se sinat in hac parte a creaturis reliquis superari?* Psal. 4. Psal. 81.

Benedic Israël Dominum, lauda, & superexalta eum in secula.

Israëlis *nomine intelligitur, qui* DEVM *videt: vident*

vident autem DEVM, qui mundo sunt corde. sicut
Matth. 5. *scriptum est*: Beati mundo corde, quoniam ipsi DEVM videbunt: *& quidem hi eo magis debent DEVM laudare, quo ab illo maiora beneficia receperunt: tantoque diuinum nomen maiori studio sanctificare, quanto sunt ab eo puriores, sanctioresve effecti. Quod nisi ita faciant, timere debent, vt a quibus sit exacte talenti ratio exigenda.*

Benedicite Sacerdotes Domini Domino.

Sacerdotũ munus est, DEO sacrificia offerre: qui ergo in se sentiũt eiusmodi desideria, vt se non putent satisfacere, si se ipsi DEO offerant, nisi etiam alios huc adducant; idq; ponũt in maximo DEI beneficio, si aliorum saluti possunt consulere; benedicant Domino pro tanto munere, atque in eo perseuerent. sunt enim tanquam Angeli, qui in cõspectu DEI incensum adolent, fragrantemq; sacrificiorum odorem in caelum vsque magno Sanctorũ gaudio emittunt.

Benedicite serui Domini Domino.

Quo intelligatur quanta obligatione teneantur benedicere Domino serui eius, legatur quod ait Pro-
Psal. 133. *pheta*: Ecce nunc benedicite Domino omnes serui Domini, qui statis in domo Domini: *& quidem magnam piis afferre consolationem non solum mansio in domo Domini, sed & cogitatio etiam*

etiam eo aliquando tandē perueniendi, ſicut ſcriptum eſt: Quam dilecta tabernacula tua Domine! *Pſal. 83.* concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini: *& alibi,* Elegi, *inquit idem Pſalmiſta, Ibidem.* abiectus eſſe in domo DEI mei magis, quã habitare in tabernaculis peccatorum.

Benedicite ſpiritus, & animae iuſtorũ Domino, benedicite ſancti, & humiles corde Domino.

In Sapientiae libro ſcriptum eſt: Iuſtorum animae in manu DEI ſunt: *Sap. 3.* *debent ergo iuſti benedicere Domino, cuius pretioſi ſanguinis merito iuſtificati ſunt: atque itidem facere debent ſancti, & humiles. Nam* DEVS humilibus dat gratiam, *1. Pet. 5.* ſuperbis autem reſiſtit: *nec horum ei laudes gratae ſunt, ſicut ſcriptum eſt:* Non eſt ſpecioſa *Eccli. 15.* laus in ore peccatoris. *dicitur etiam huic in Pſalmo:* Quare tu enarras iuſtitias meas, & *Pſal. 49.* aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Benedicant itaque iuſti Domino, rectos *Pſal. 32.* enim decet collaudatio.

Benedicite Anania, Azaria, & Miſaël Dominũ, laudate, & ſuperexaltate eum in ſecula.

Si conſideres, o anima mea, viſibiles creaturas, benedices tu quidem Domino. inuiſibilia enim,

& aeter-

Rom. 1. *& aeterna* per visibilia cognoscuntur. *Nec vero minus, si consideres quid in te spiritualiter, quomodo, & quando operetur* DEVS, *laudabis eum, & superexaltabis in secula: idq; puritate, fide, & charitate ea, qua benedixerunt Domino tres isti pueri, qui nec minas timentes, nec ignis vim,* DEI *laudes (vt par erat) facile rebus caeteris antepofuerunt.*

Benedicamus Patrem, & Filium, cũ sancto Spiritu, laudemus, & superexaltemus eum in secula. Benedictus es, Domine, in firmamento caeli, & laudabilis, & gloriosus, & superexaltatus in secula.

Tu enim es DEVS *noster, summisque laudibus dignus, qui creasti propter hominem caelum, & terram; vtque hominem* DEVM *faceres, homo fieri dignatus es: cui debetur gloria, & honor in secula seculorum. Amen.*

FINIS.

EIVSDEM

P. FRANCISCI BORGIAE

DE RATIONE CONCIONANDI

SEV

PRAEDICATIONE EVANGELICA

LIBELLVS.

INDEX CAPITVM.

P. FRANCISCI BORGIAE DE RATIONE CONCIONANDI LIBELLVS.

CAPVT I.

Praeparatio ad concionandi munus, cum timore, & fiducia DEI.

QVI *ex officio, Superiorumque iussu, de superiore loco ad populum de verbo* DEI *disserere student, ij optimo iure cum Propheta dicere possunt,* Timor, & tremor venerunt super me. *Timor quidem ob muneris magnitudinem; tremor vero, quia me ipse probe explorans, quae doceo eadem re praestare debeo, ne minacem illam vocem audiam:* Quare tu enarras iustitias meas, &c. *Ex altera parte, si taceo, & talentum a Domino mihi creditum defodio, timor quoque, & tremor erit, ne aliquando ad me quoque pertineat illud:* Vae mihi, quia tacui. *Nec enim modicae culpae affinis est, qui vbera, & lac doctrinae filiis* DEI *esurientibus negat. Quod crimen qui committunt, crudeles perinde sunt, atque lamiae; de quibus per Hieremiam Prophetã* DEVS *sic expostulat:*

Psal. 54. *Psal. 49.* *Isai. 6.*

Thren. 4. Lamiae nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos; filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto. *Si suggestum concionaturus ascendo, vereor, ne negligenter me comparauerim, careamque zelo honoris* DEI, *& salutis proximorum: timeo ne ambitione peccem, aut inanis gloriae studio: quae vitia vanum hominem, & sui amore occaecatum comitari solent. Si, vt boni Ecclesiastae, seu Concionatoris munus expleam, & diuino Spiritu, gratiaque caelesti opus est: quale nam hoc meum domiciliũ est, quod* DEI *Spiritus inhabitare velit? cum cor hoc meum latronum spelunca sit, nidus*

Exod. 4. *serpentum, antrumque daemonum. Si Moyses, &*

Hierem. 1. *Hieremias se coram* DEO *purgant, detrectantque legationem, quod se indignos, & ineptos huic muneri,*

Isai. 6. *balbos item, & infantes cognoscerent: Si Isaias igne indigebat, quo Angeli manu vterentur, & mundarentur labia, prius quam caelestẽ nuntium proferret:*

Luc. 1. *Si innocentissimae vitae* CHRISTI *Praecursor, iam inde a puero paenitentiam sectatus, solitudinis asperitatem amplectitur, vt hic mundi Redemptorem, Agnumque* DEI *digito melius commonstraret:*

Matth. 3. *Si denique Saluator ipse antequam ad Euangelicam praedicationẽ aggrederetur, baptizari prius in Iordane voluit, & caelos aperiri, vnde potestas docendi a Patre caelesti accepta hac voce, ab omnibus*

Matth. 4. *exaudiretur,* Ipsum audite: *Si desertum ingreditur, ieiunat, pugnat cum daemone, & vincit: quomodo non timebo, qui in desertum non abij? quomodo non*

non tremam, qui in mundi horto desideo, nec caelos mihi apertos video, sed infernum potius merito peccatorum? neque Patris aeterni vocem parendo audiui, sed daemonum potius sibila auscultaui? neque tentationes superaui, sed illis deditus captiuum me tradidi?

Gentium Doctor Paulus humo affligitur, & oculorum lumen, ne mundum aspiciat, amittit: DEVS *enim Euangelij praedicatorem humiliari vult, atque terrena haec aspicere prohibet. Quomodo ego superbus, & in terrenis rebus lynceus, in caelestibus, & aeternis caecus? qua fronte cathedram Sanctorum ascendam, & eloquar quae non satis intelligo? quomodo docebo, quae ipse non seruo? Humili hac sui cognitione, & pudore vilitatis suae se ipse concionator cognoscat, atque deijciat, magni muneris, quod sustinet, habita ratione. Verum, ne animo deficiat, cauendum; neque ignauus reddatur timore, vt dicendi, ac reprehendendi viribus, & neruis careat: neue amittat sanctam illam libertatem, auctoritatem, & zelum huic officio pernecessaria. Temperandi itaque, & corrigendi timores illi amore, & fiducia* DEI: *animumque addat suae imbecillitati, atque tristitiae, fortitudine, & gaudio Spiritus sancti necesse est. Quare in mentem illi veniat, quantam* DEI *oculis voluptatem adferant, omnibusque adeo caelitibus gaudium, pedes praedicantium Euangelium; sic enim per Prophetam Spiritus sanctus ait:* Quam speciosi pedes euangelizantium pacem,

Actor. 9.

Isai. 9.

euangelizantium bona. *Diffisus itaque scientiae, & talento, sistat se* DEO; *petatq; sapientiam, gratiam, virtutem, & fortitudinem; dicatque humili*
Psal. 138. *veritate*: Domine, non est sermo in lingua
Psal. 50. mea: *&*; Domine labia mea aperias, & os meum annunciabit laudem tuam. *Tu si,* DEVS, *opem fers; vitam emendabo, & per semitas tuas ducam fratres meos; & ante actae vitae meae errata medicinam illis adferent, atque remedium.*
Psal. 50. Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te
Matth. 9. conuertentur. *Et si tu, o* DEVS, *negas bonum esse; vinum nouum Euangelij tui mittere in vtres veteres, & laceros; qualis anima mea tot vitiis inquinata digna erit, quam tu manu tua renoues, & adornes; ne in me liquor ille pereat, nec proximi miseri-*
Psal. 50. *cordia tua priuentur?* Cor mundum crea in me DEVS, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. *Et quanquam vitio meo manus habeo*
Genes. 27. *Esau, erit vox mea Iacob, tractans magnalia tua, & misericordias; & acquiram mihi, & fratribus meis benedictionem tuam. Hac fiducia vade, o Ecclesiastes, gladioque accingere, quod est verbum* DEI; *& Spiritum sanctum ora, vt se verbis tuis insinuet, cordaque auditorum penetret; qui solus claues habet, & aperit quando vult*; vt detur tibi sermo,
Ephes. 6. *quemadmodum Apostolus ait,* in apertione oris tui cum fiducia, notum facere mysterium Euangelij, pro quo legatione fungeris, ita vt in ipso audeas, prout oportet, loqui. *Legatione*

tione enim fungeris, siue ex officio, quo teneris, siue ex obedientia, quae tibi hoc munus mandat.

CAPVT II.

Quale studium concioni adhibendum.

HAC *praeparatione, oratione, & sui cognitione instructus Euangelium legat, quod explanandum suscepit, facto priusc onscientiae examine, quam librum aperiat: puluis enim peccatorum oculos spiritus impedit, quo minus possit a vilibus pretiosa discernere, vt oportet, teste Propheta, facere illum, qui* **Hier. 15.**
DEI *ore, & lingua loqui vult. Lecto Euangelio, sanctorum Patrum, Ecclesiae Doctorũ veterum expositionem consulat, & recentiorum eos, qui ingenio suo magis quadrant: petatque a* DEO *Spiritum, quem cum illis Sanctis communicauit, in explicando Euangelio. Nam sine illo Spiritu frigide saepe dicet Concionator, & fructum ex auditoribus non colliget. Caueat diligenter Ecclesiastes, ne formulis, & phrasibus haereticorum vtatur. Sanctorum Patrum scripta attente legat, nec audacter, quae ab illis dicta sunt, proferat; illi enim saepe, vt tempora tum ferebant, cum scriberet, & quo fine scribebant, non errarunt: nonnulla dixerunt, quae, si in hoc saeculo incidissent, non erant dicturi. Nec illorum verba citet in suggestu, impugnandi gratia, vel refellendi; id enim esset Sanctorum auctoritati derogare, & populum offendere. Habeat illos potius humili sensu magistrorum loco, iisque addictus sit, gaudeatque se instru-*

mentum esse gloriae accidentalis Sanctorum, renouando honorifica praedicatione sanctam, quam docuerunt, doctrinam, litterisque mandarunt ad DEI *gloriam, & Euangelij incrementum, animorumque salutem. Vitabit tanquam scopulos, inuenta a se, atque excogitata temere plebi obtrudere: quin potius receptam Scripturae interpretationem libenter amplectatur, optimamque interpretandi rationem existimet, Scripturam per alia Scripturae loca interpretari, & Patrum loca inter se componere. Vulgatam Bibliorum lectionem religiose sequatur, sensum sequutus sanctorum Augustini, Hieronymi, Gregorij, Ambrosij, atque Chrysostomi: Glossam item, quam Interlinearem, & Ordinariam vocant, non fastidiat. Scripturae loca interpretari non audeat, nisi bene intellecta. Tanquam rem sigillo obsignatam reuerenter Scripturam, & humiliter tractet, praemissa precatione, adhibitoque diligenti studio: sic fiet, vt* DEVS *abdita resignet, & quasi*

Matth. 11. *tenebris obducta reuelet. Solet enim* quae abscondit sapientibus huius mundi, reuelare ea paruulis; *quod curiosi, & superbi non consequuntur, sed humilibus datur. Lectis iam diligenter interpretibus sacris, ruminet accurate, attenteque consideret, atque inuenta disponat. Animum inde sacrarij loco, & adytorũ conseruet, haustis tanquam diuitiis ex thesauris* DEI *familiarium sanctorum Patrum. Meminerit eidem* DEO *clauem tradere, cordisque sui custodiam commendare, tanquam*

capsu-

capsulam doctrinae caelestis; vti vere cum Propheta Regio dicere queat : In corde meo abscondi eloquia tua, vt nunquam peccem tibi. *Sic itaque munitus si interdum, vt fit humanitus, a daemone laedaris, pudeat te tui, paeniteatq;, humiliter confugiens statim, tanquam ad anchoram, ad Confessionis sacramentū. Meminerit quoque thesaurum se portare in vasis fictilibus, quae* DEO *commendet, vt thesaurus ille tutus sit a furto daemonis, & inanis gloriae. Quemadmodum fecisse accepimus beatum Franciscum,* DEVM *sic identidem appellando:* Custodi, Domine, tuos ipse thesauros; cognoui enim furem me esse; alioqui eos ipse vel furto auferam, vel hosti tradam.

Psal. 118.

1. Cor. 4.

CAPVT III.

De meditatione ante concionem.

NEC *satis ducat Ecclesiastes, legisse, studiumq; adhibuisse, memoriaque complexum esse dicenda; verum in mentem illi veniat Eliae Prophetae exemplum, qui comparatis iis quae ad sacrificium necessaria essent,* DEVM *orauit, ignem de caelo mitteret, quo victima incenderetur :* Et cecidit ignis Domini, *inquit Scriptura,* & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides. *Idem & ille precetur, oretque Dominum cum Hieremia :* De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. *Credat itaque absque hoc igne mansurum crudum cibum, & insipidum, vt ne conuiuae*

3. Reg. 18.

Thren. 1.

quidem concoquere poßint. Hic vero ignis precando parari, & meditando solet, vt expertus ille, qui dixit, In meditatione mea exardescet ignis.

Psal. 38.

Hac meditatione instructus Concionator, ex Euangelio, quod in manibus est, attributa hauriat diuinae quidem potentiae in miraculis; sapientiae vero in doctrina Praeceptionum, & Consiliorum; bonitatis denique in misericordiae effectis. Sumat & inde virtutes Fidei, Spei, & Charitatis; humilitatem item, patientiam, fortitudinem, castitatem, misericordiam, & reliquas. Re enim explorata comperiet nullum esse Euangelium, ex quo spiritualis homo, nulla vi allata, non queat haurire id genus excellentis virtutis. Sententias expendat, & verba; a quo, & ad quem prolata; quo fine, tempore, & occasione dicta: in omnibus enim mysteria reperiet, si DEVS *illi clauē intelligentiae Scripturarū dederit.* DEVS *enim aeternus,* qui primum loquutus est in Prophetis, post nobis loquutus est in Filio. *Et hic quidem sermo non est in Euangelio mutus, sed iis diserte, qui aures audiendi habent, loquitur.*

Hebr. 1.

Tingat se praesentem sermonibus a CHRISTO *habitis, & ad viuum auditoribus exprimat, voce potius quam gestu. Obseruet minas, ad terrorem incutiendum; misericordias vero* DEI, *& beneficia ad amorem* DEI *conciliandum.* Timor *enim animum a vitiis deterret, vt contra* amor *ad virtutem inflammat. Induat Ecclesiastes eas animi affectiones, quas auditorum animis imprimere vult: nec enim*

alios mouet, qui non se prius mouerit, incenderit, atque inflammarit: vnde & quidam olim ait, si vis me flere, dolendum est Primum ipsi tibi. *Horatius in Arte Poët.*

Consolationi erit futuro Concionatori in laboribus, atque vigiliis considerare CHRISTVM *Dominum, cum illa verba, quae interpretanda suscepit, diceret, Patrem in Verbo diuino spectasse, & quasi iam coram esset praedicaturus, quaque attentione auscultarent auditores: animaduertat quoque,* CHRISTVM *hominem, pro illis se obtulisse, qui illum audirent. Speret itaque, conciones tali patrocinio, ac praeparatione fructum allaturas,* DEO*que Patri offerat, vt Filius obtulit; rogetque, vt verus infirmorum animorum medicus auditoribus medicinam impertiatur Euangelij, quantum iis opus esse non ignorat. Roget quoque medicum illum Doctrinae panem, quem ad suggestum inops affert, in manibus suis multiplicari patiatur, & auditoribus largiatur. Quod nisi fecerit, neque qui plantat, neque qui rigat, adferent emolumentum; quin potius damnum concionatori adferet praedicatio: quemadmodum imperitus medicus nocet aegroto, si ignorantiae culpa, aut negligentiae, pharmaca praepostere porrigat. Ad finem meditationis dolorem expendat, quo* DEVS *offensus angitur; & zelum, quo vri oportet, vt & illius amore, & in ouium salutem mortem non detrectet. Qua quidem in re si se profecisse sentit, argumento est, meditationem bene spiritui suo cessisse: vt Euangelium meditatum*

in libro

Apocal. 10. *in libro Apocalypsis beati Ioannis quod amaritudinem affert ventri*, etsi in ore tuo videatur dulce tanquam mel. *Sciat quanto plures lacrymas effuderit, tanto melius gustare faciet populum myrrhae amaritudinem. Tandem dabit illi Dominus intelligentiae lumen spiritualis; scriptum est enim:*
Psal. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis, *modo humili gratiarum actione recipiatur, & donum gratuitum, nulliusque meriti esse sui agnoscat. Et si nullum alium laborum fructum recipiat e lectione, ante meditationem, illo contentus sit, memor illam etiam esse gratiam, donumque* DEI. *Certus etiam sit, si his bene vtatur, maiora se accepturum. Meminerit praeterea, praeceptorem non solere alteram discipulo lectionem dictare, donec priorem bene teneat. Denique, si in nihil recipiendo humiliare se nouit, non exiguum Concionator fructum capiet.*

CAPVT IV.

De dispositione concionis.

QVAE *legerit, meditatusque fuerit Ecclesiastes, ordine digerat necesse est: qui ordo loco libri erit, quo memoriae causa quotidiana notamus. Dici enim non potest, quantum ordo, dispositioque memoriam iuuet: si enim multa collegerit, magnamque rerum copiam in suggestum attulerit, sed rudia omnia, & indigesta; & confuse omnia, perturbateque dicet, & fastidium auditoribus sine fructu pariet.*

Deinde

Deinde aut non intelligit auditor, aut nihil memoria retinet; & rerum permiſtio efficit, vt nihil perſuadeas, voluntatemque non moueas. In vniuerſitatis creatione ordo docetur, & in aedificiis exſtruendis: vt mediis concionibus Spiritus ſanctus in cordibus habitet fidelium. Primo creauit DEVS *(vt imaginamur) materiam primam informem: hinc lucem, & terram, ceteraque, quae materiam & illuſtrarent, & adornarent, donec ad hominem creandum peruentum eſt; omniaque ſuo loco collocauit. Idem concionatori ſentio faciendum; qui locum primo eligat Topicum, argumentum hinc ducet, materiamque doctrinae, quaeque ſermone perſuadere populo cupit: deinde conquiret, quid ea de re ſancti Patres docuerint, meditabiturque Euangelium; hinc ornabit eleganti ordine, omniaque locis accommodis diſponet, partes digerendo, donec intellectui factum ſit ſatis. Ad haec habeat Locos multos communes in promptu, ſententiarumque copiam, auctoritatum vim, rationum momenta, Metaphoras, ſeu translationes, tropos, & figuras ſacrae Scripturae, exempla, hiſtorias, & ſimilitudines: qualia noſtra memoria ſingulis libris collecta, & edita legimus; vtilius tamen ſuis quiſque vigiliis, & lucubrationibus vtitur. Caueat tamen, ne quid praeter rem adferat, ſciatq; quae ſuo loco, & tempore placent, & iuuant; ea ſi loco ſuo moueas, neque vtilia ſunt, nec perſuadent. Prophetarum loca recte explicata docent, & admiratione ipſa mouent, fructumque afferunt, praeſertim*

ſertim cum DEVS *expoſtulat cum hominibus, & eae prophetiae vehementer mouent, quas in lege gratiae impletas videmus. Interdum vtile erit Euangelium diei explanare ordine, & ad verbum, hauriendo hinc, inde quae ad mores pertinent: quo potiſſimum concionantis referri labor debet. Nonnunquam vero, explicato paraphraſi quadam Euangelio, periodum aliquam, vel ſententiam Euangelij ſumat, quae luminibus illuſtrata, magnam dicendi, & amplificandi materiam ſuppeditabunt. Verum tanta in his varietas exiſtit, quanta eſt ingeniorum, cum non ſolum quae vni placeant, alteri diſpliceant, verum etiam plerunque quae nobis hodie probabantur, poſtridie improbantur: vt quae hodie componens ſibi placebat, die ſequenti reijciat.*

Conciones primum calamo ſcribere, prudentis eſt hominis, & periculum vitantis: percommodum item ſequentibus annis. Verum ſcribēdi rationem variam varij tenent: alij compendio quodam quae dicturi ſunt, & ſumma capita notant: alij tribus, quatuorve folijs integram orationem diffuſe ſcribunt; nec audent verba publice facere, niſi prius ea ſcripſerint, memoriaeque de ſcripto mandarint: quod laborioſum eſt, & inſipientium, meticuloſorum potius, quam in concionandi artem expertium. Et vero his alligari verbis, dicentis vim (ſpiritū vulgo appellant) continere videtur, & refrenare; quo minus libere audeat Concionator obiurgare, & vehementius, diuino Spiritu ſuggerente, dicere. Sunt & qui

mediam

mediam viam, quam probo, tenent; vt vna pagina rem, de qua dicturi sint, summatim, & methodice complectantur: quin & verba apposita ad rem ipsam adiungunt, ordineque omnia disponunt. Sic fit, vt liberiore, cum res postulat, campo excurrere possint, ad amplificandum sermonem, & eloquentiae vim ostentandam; vtque affectus mouere possint, subitario dicendi impetu. Et haec quidem ratio, mea quidem sententia, tuta est, & frequens.

Phrases, dicendique modus, & verba, cauendum ne affectata adhibeantur, & plus aequo conquisita; haec enim & dicentis animum exsiccant, & audientis. Vitanda contra & verba sordida, rustica, & barbara, & obsoleta: sit itaque sermo castus, quem nemo aestimator aequus facile reprehendat. Descripta iam concione, repetat interdum, vt memoriae non solum infigatur, verum etiam vt decentibus verbis, gestuque, & actione exprimat, priusquam in publicum prodeat; praesertim si non magna dicendi venustate, naturae beneficio, & arte polleat, nec vsum concionandi habeat.

Sunt qui memoria locorum vtuntur, & artificiosa, quam ab Oratoribus, adhibitis imaginibus, didicerunt. Sed vidi his impediri saepenumero magis, quam iuuari. Mediam itaque viam hic quoque tenere iuuat: vt in margine orationis scriptae, sex, vel octo locis praecipuis notas pingat, vt crucis figuras, litteras, & numeros: quibus memoria comprehensis, fidere possit, si forte, vt saepe accidit, memoria exciderent,

derent, quae didicisset; vel inter concionandum turbaretur: ad quas Notas, tanquam ad anchoram, confugere queat.

Opportunum tempus concionis memoriae mandandae, est pridie vespertinis horis accurate ediscere, priusquam quieti se nocturnae, somnoque necessario tradat, vt a somno euigilans, species impressae occurrant; cubitu vero surgens exigat a memoria quae pridie, tanquam deposita, tradidit. Orationem, quoque ad DEVM *matutinam ea de re instituere poterit, de qua verba ad populum facturus est, vt sibi ipse persuadeat, quod aliis dicendo persuadere conatur. Facilius enim id consequetur, vt alios in suam sententiam rapiat, qui sibi primum persuaserit, quod ab aliis extorquere nititur.*

Neque vero minus studium est adhibendum in iis, quae dicenda non sunt, quam in iis, quae dicenda videbuntur. Verba itaque de re controuersa, & graui expendat, ne quid excidat imprudenti, quod cum Scholastica pugnet Theologia. Et si forte humanitus, vt fit, aliquod verbum imprudenter excidisset, aut sententia, quae in malum sensum rapi posset, & periculose sonet; statim ipse, priusquam ad alia pergat, perspicue explicet necesse est: ne quod scandalum, aut offendiculum, quasi secius de religione sentiat Concionator, in auditorum animis relinquatur: nam, vt Propheta ait, Eloquia Domini, eloquia casta. *Psal. 11.*

CAPVT

CAPVT V.

Quomodo se ipse comparabit, & cum fructu alios iuuabit.

MATER, *vt lacte nutriat infantem, se alit primum, curatque valetudinem, & solidos cibos mandit, quos in infantis os ingerit. Ad eundem modum Concionator, vt spiritualem escam populo, quem filiorum loco habet, commode praebeat, prius ipse cibum mandet, vt sic in os infantis ingerat. Quare sacrificet pie, oret, ieiunet, vigilet, lacrymetur, flagellis se verberet, corpusque paenitentia subigat spiritui, & domet. Sic fiet, vt peccata, quibus tanquam a daemonibus multi occupantur, citius expellat; nam, vt* CHRISTVS *ait,* Hoc genus daemoniorum non eijcitur, nisi per orationem, & ieiunium. *In precando* DEVM, *eiusdem Domini exemplum imitetur, qui, cum ad caelestem Patrem properaret, sic orabat:* Pater, cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo; nunc autem ad te venio, serua eos, &c. *His tanquam cõmendatitiis litteris, quas nobis vita abiens reliquit, vti ad* DEVM *Patrem oportet, qui eas preces, haud dubie, libenter accipiet.* *Matth. 17.* *Ioan. 17.*

Angelorum quoque subsidium imploret, a Seraphinis quidem amorem petat, a Cherubinis scientiam, & lumen; de ceteris Hierarchiis sua dona postulet, quae a DEO *acceperunt. Praecipue vero ab Angelo custode auditorum potestatem sibi fieri*

postulet, docendi eos, tanquam discipulos, qui eius sunt custodiae commissi. Pudori quoque sit, eos docere ausum, qui tales nacti sint & magistros, & custodes. Quorum si disciplina nihil profecerunt, quomodo tua, qui imperitus sis, & peccator, doctrina proficient? Roga item, vt inspirando ea suppleant, quae in te desiderantur, vel ob imperitiam, vel negligentiam tuam; vel denique ne ab Angelo tuo illud audias, Medice, cura te ipsum: *ipse serua, quam fers legem; & fac ipse prior, quod iubes. Sic ex concionibus vtile quid hauries animae tuae commodo. Da itaque operam, vt boni magistri officio fungaris, re ipsa exequendo, quae doces: vt de caelesti illo Do-*
Actor. 1. *ctore accepimus, qui* coepit primum facere, *quam* docere.

Cum aliquam virtutem persuadere studiose cupis, eius Sancti auxilium implora, qui in ea excelluit, dum in terris versaretur. Exempli causa, de Patientia verba faciens, commenda te, tuaque D. Iobo: si de Paenitentia ages, Magdalenam appella: si de Continentia, & Castitate, Iosephum: si de Caritate, eum discipulum, quem dilexit IESVS: *vt horum apud* DEVM *intercessione singulas illorum virtutes consequaris, & meritis, per* DEI *misericordiam, vt cum fructu populus & verbum* DEI *simul audiat, & custodiat.*

Verum cum ambitionis aestus oppugnare, atque vtinam ne expugnare, concionantes soleat; praesertim si audientium frequens sit concursus: armet se ipse, pugnetq;

pugnetq; cum hoste illo, qui viperae instar cor ipsum, & sanguinem bonum, tanquam veneno corrumpere solet Huic malo hoc esto remedium. Suggestum conscensurus, verecundia ducatur, & pudore; quasi palinodiam canere pergat, & quae dixit, retractare sit iussus. Re vera enim, si recta rem ratione expendas, hoc agis, dum virtutem laudas, atque commendas; retractas ea, & reuocas, quae turpiter antea peccando commisisti, cum toties D E V M *offendebas. Se itaque, suaque opera accuset, & damnet; ipse sibi praeco sit, & carnifex. Quae cum ita sint; quid, o infelix cinis, si publice palinodiam canis, teque retractas, superbis? si tuam ipse vitam condemnas, cur extolleris? Triduo ante concionem studium sit obsequi tribus Trinitatis personis: primo die* D E O *Patri memoriam commenda, postero die Filio intellectum, tertio die Spiritui sancto offer voluntatem. Si quid forte memoria excidet, Patrem caelestem appella. si alicuius loci difficilis explanationem, vel arcanum aliquid sacrae Scripturae inuestigas, ad Filium confuge; cum te aridum, & sine deuotione comperies, roga Spiritum sanctum, vt sui amoris ignem in corde tuo accendat: vt sic omnes animae potentiae instrumenti loco sint* D E O *acceptae; quo illis bene ad illius laudem, & gloriam vtaris.*

CAPVT VI.
Suggeſtum aſcenſuro quid agendum.

CONSCENSVRVS *ad dicendum animi puritatem in primis curet, & purae conſcientiae examen adhibeat, tanquam mox habita concione, rationem reddere debeat animae, & ſiſtere ſe ante tribunal, iudiciumque iuſti* DEI. *Qua de cauſa in mentem illi veniat, Filium* DEI IESVM CHRISTVM *ſuggeſtum, & cathedram Crucis conſcendiſſe, vt mortem ibi oppeteret. Apoſtolū item ſanctum Andream ex Cruce concionatum, eamque miris antea laudibus extuliſſe, in eaque exſpiraſſe. Sic qui nunc verus eſt* CHRISTI *crucifixi Concionator, ita in ſuggeſtu ſtare debet, vt praeparatus ſit, cruciatus perferre, imo & mortem oppetere, in teſtimonium, & defenſionem verbi* DEI, *quod concionatur, & Eccleſiae Catholicae Romanae, matris noſtrae, & magiſtrae.*

Cogitet etiam Eccleſiaſtes, ſe eſſe inſtar machinae, ſeu bombardae bellicae, qua, tanquam ariete, muros ſuperbos Babyloniae quatere vult DEVS, *atque proſternere: ſe vero ſimilem eſſe pulueri tormentario, & fictilem, & aeris inſtar grauem, frigidum: puluerem ſe eſſe nigrum, ſordidum, foetidum, & ad inquinandum alios aptum, quos tetigerit; qui puluis, vt finem conſequatur ſuum ignem illi applicare neceſſe eſt ſancti Spiritus. qui illum incendat, vt olim, Pentecoſtes die, corda Apoſtolorum ignitis*

linguis inflammauit. Quo dono vt potiaris, & luce, & igne, humiliter, & cum fiducia recites Hymnum:

Veni creator Spiritus,
Mentes tuorum visita;
Imple superna gratia,
Quae tu creasti pectora. *&c.*

CAPVT VII.

Concionatoris officium in suggestu.

IN suggestu non turbetur animo, neque sibi displiceat, si perpaucos ad concionem confluxisse viderit: quin potius mirari oportet, existere vnum aliquem, qui illum audire patienter non recuset. Consideret, tametsi pauci ad audiendum venerint, nihil meriti sibi detractum iri: imo tantum addet lucri, quantum adimit, ne inanis gloriae vitio tangatur. CHRISTVM *itaque, magistrũ summum, praesentem habeat. Concionatorem caelestem, qui paucis saepe discipulis, & vni mulierculae infimae conditionis praedicare non erubuit, summo etiam & labore, & lassitudine longae viae.* Ioan. 4. & 8.

Paratus sit etiam silere, dato iam a comite silentij signo, tametsi vix dimidium dixerit eius, quod attulit: praestat enim per obedientiam silere, quam sine illa diserte loqui. Erit tamen prudentiae ita sermonem temperare, vt vna hora absolui concio queat; neque enim extendi vlterius debet: nec proficit auditor, imo taedio afficitur, nauseamq; concipit etiam de auditis, si horam Concionator excedat.

Gestus, motusque corporis, personae & decoro conueniant, & officio: respondeant vero rei, de qua agitur. Cauendum ne in gesticulando nimius sit, vt Histrionis personam in scena agere videatur; nec contra ita quietus stet, atque immobilis, vt statua, non homo, videatur. Meminerit, actionem, & pronunciationem principem esse Oratoris partem, teste Demosthene, & velut orationis vitam.

In Historiis narrandis vitanda prolixitas: fastidium enim pariet, tempusque, quo docendus potissimum populus est, amittet.

Cum peccatorem reprehendet, cogitet se ipsum reprehendere. Se enim peccatorum maximum aestimet necesse est. Id erit perfacile, quando nullius, imo ne omnium quidem auditorum, tot errata agnoscit, quot ipse se commisisse conscius nouit. Sic docendo, fructumque auditoribus adserendo, ne ipse quidem expers eiusdem fructus erit.

Non pigeat, pudeatque sententias, & praeclare dicta ab aliis concionari, licet sint aequales, & sui temporis scriptores: respiciens in exemplum CHRISTI,*qui cum Sapientia esset Patris, eadem tamen*
Marc. 3. *praedicare non erubuit, quae ante illum Praecursor Ioannes, nimirum de Paenitentia, in deserto concionatus erat. Hinc etiam discat Ecclesiastes, saepe verba facienda publice, priuatimque, exhortandumque populum esse ad paenitentiam. Ille enim sensuum ductu, & deprauata consuetudine, ruit in delicias, mundique voluptates. Animaduertat,* DEVM *per*

Hiere-

Hieremiam falsos appellare Prophetas, qui non praedicent paenitentiam. Prophetae, *inquit*, tui viderunt tibi falsa, & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad paenitentiam prouocarent. Thren. 2.

Si concionanti forte quis rumor obstrepat, patienter ferat, neque animo turbetur, vel iracundiam ostendat: ne dum patientiam alios docet, se ipse palam refellat, quod ea virtute careat. Meminerit, se maiori antea impedimento aliis fuisse, quo minus DEI *vocem audirent, quam sibi nunc obstrepunt. Si quid dicto opus sit, vt rumor conquiescat, modeste id fiat, absque animi perturbatione, vt auctoritati simul, & humilitati locus sit.*

In reprehendendis moribus, & vitiis, prudentiam adhibeat, & modestiam: si enim verba animos offendunt, vel aspere, & acerbe id fiat, maius erit offendiculum, & detrimentum, quam emolumentum, & emendatio. Prudentis est medici, catapotia inaurare, vt a debili stomacho suauiter accipiantur: & quamuis inaurata sint, nihilominus operantur. Correctio fraterna sit cum candore, & in caritate; vt facile appareat, proficisci ab animo pio, vereque Christiano, & commiserante, quique eius, qui reprehenditur, salutem quaerat; ostendat item, se neminem improbum existimare, aut notare, tantum cauere velle, ne huiusmodi peccata committantur, vel improbus sit. Verba ita temperabit, vt si quis laesum se suspicetur, molesteque ferat, vere dicere Concio-

nator poßit, non eius causa dictum esse. Temperari autem correctio fraterna potest, & mitigari, allato aliquo loco, vel exemplo sacrae Scripturae, vel ex SS. Patribus, quibus eadem vitia reprehendantur. Vt enim non tu es qui loqueris, sed Spiritus sanctus; ita nec se iure laesos esse doctrina tua conqueri poterunt. Denique reprehensio commiserationem ostendat, non indignationem, aut odium cuiusquam. Habeat & personarum delectũ, quas reprehendit; sic
1.Timot.5. *enim docet, iubetq; Apostolus Paulus, senes vt patres, anus vt matres reprehendẽdas. Incredibile dictu est, quanto studio daemon Euãgelico melli fel admiscere in reprehendendo conetur, vt multos hac ratione ab audiendis concionibus deterreat, vel inuidiam, & odium zelotis Ecclesiastis conciliet. Si quando visum erit necessarium saluti, & conseruationi eius, qui corrigitur, vt vulnus detegatur, & cauterium adhibeatur, & oleum etiam suauitatis addendum esse*
Exod. 8. *meminerit: sic enim* DEVS *olim durum Pharaonem accepit, quem & plagis multis affecit; mox flagellum auertit, vt ad se rediens resipisceret, moresq; placide emendaret. Si inter concionandum loca occurrant, quae tamen domi non cogitasset, non temere proferat, tanquam non satis matura. Solet enim daemon saepenumero haec suggerere, vt concionantem turbet, vel auocet a re aliqua, de qua agebatur, cogitatione rei non magni momenti: nisi forte spiritus sui robur agnoscat, lumenque ingenij, & ad rem ipsam facere videatur, vt vel silentio rem praeteriisse, scru-*

puli

puli religionem inijcere posset. Quod si accidat, redeat statim ad ea quae domo meditata attulit, habito respectu caelestis doctrinae: ne nimia sui fiducia, vt fit, in errorem labatur.

Haereses, & errores, qui cum Catholica pugnant veritate, ne temere, & sine delectu tractet in suggestu Concionator: propterea quod eorum rudes, & imperiti, nihil his proficiant; & quamuis doceri possint, praestat tamen non attingere. Scimus enim maiorem esse daemonis astutiam, quam humanam prudentiam, & vigilantiam. Prudentis itaque Ecclesiastae officium erit, robur addere argumentis Catholicae fidei, & cum ea pugnans mendacium refellere alia via: vt verbi gratia, cum se occasio offeret, confirmabit obedientiam Romanae Ecclesiae debitam; firmabitque Scripturae locis, & rationibus virginitatis donum, caelibatum Sacerdotum: enumerabit fructus Religionum, Religiosorumque hominum: exaggerabit meritum bonorum operum, & paenitentiae: hortabitur ad obedientiam Principum, & Antistitum Ecclesiasticorum, & secularium: item de fructu indulgentiarū, tam pro viuis, quam pro vita functis: & intercessionis vtilitatem, & inuocationem Sanctorum commendabit, vt & cultum reliquiarum, & memorias illis consecratas. Et haec quidem omnia prudens Ecclesiastes sancto zelo ita temperabit, vt qui nouerit contrarios esse errores, intelligat qua ratione refelli possint: qui vero non nouerit, in sua permaneat simplicitate,

& se ipse consoletur, habeatque ad manum, si forte intus, exteriusque tentaretur in fide, quo se tueatur. In prouinciis vero haeresi contaminatis, non opus est hac cautione, sed aperte, tamen in caritate, & visceribus doloris, haereticorum fraudes, caecitatem, & errores deteget. Quod tamen non aggrediatur in suggestu, nisi omnibus neruis ingenij, doctrinae vi, & spiritu, & argumentorum pondere adhibito: ne, dum sanare vult, plus noceat, vsus infirmis argumentis.

Vitandum & illud, ne in corona hominum indoctorum agat de gradibus perfectionis spiritus, & de Orationis, & Contemplationis sublimitate: pauci enim intelligent, & multi animum in tanta luce despondebunt. Si enim videat se scopum non attingere, qui proponitur, vulgus se errare putat, suaque opera bona nullius esse meriti, & quae coeperant, modica. Alij vero carnis serui illa irrident, nec facile assentiuntur huiusmodi Orationis, & Contemplationis sublimitati. Sic fit, vt & Concionator inanis gloriae vitio periclitetur, & auditor vacuus domum, & aridus redeat. Consultum itaque fuerit, vt doctrinam ad auditorum captum temperet, ac moderetur.

Vitabit Auxeses, hoc est, exaggerationes nimias, & Hyperbolas, & laudes sine exceptione, & comparationes odiosas de praestantia Sanctorum inter se: nec virtutes, vel opera, temere ita extollat, vt ceteris omnibus anteponat. Nam praeterquam, haec sine

ſine auditorum fructu dicuntur, ſi ad examen, & trutinam vocarentur, negocium concionanti faceſſere poſſet huiuſmodi exaggerationes. Tutius itaque fuerit candide loqui, & moderate.

Non ſatis ſit virtutes laudaſſe, & Sanctos, ſed & media oſtendat, & viam, qua inuitari queant auditores: oſtendens interea ſpinas, quae viam illam ad aeternam ſalutem impeditam reddũt. Viae, quas ad virtutem patefaciet, multae ſint, & faciles: alij enim alias ingrediuntur.

Quo populum libentius ſe audire videt, & attentius, atque frequentius, eo audacius veritatem, in iis quae oportet, exponat: vitia item, & abuſus non taceat, memor illius Saluatoris noſtri, qui quo die ab Hebraeis honorificentius cum applauſu, & ramis acceptus fuit, cantantibus illis, Benedictus *Matth. 21.* qui venit in nomine Domini, *eo ipſo die eiecit e templo ſumma ſeueritate, & flagellis ementes, & vendentes.*

Vitabit & illud, ne humano reſpectu, aut ſpe commodi adductus, & lucri, munus exerceat ſuum: niſi volet lepram peccatorum, quam a populo aufert, in ſe recipere, vt Gieſo auaro accidiſſe legimus, qui le- 4. Reg. 5. pram in ſe ſuſcepit, quam Nabamo diuina gratia conuerſo abſtulerat.

CAPVT

CAPVT VIII.

Dimiſſa concione, Concionatori quid agendum.

FINITA *concione vbi ſe in cubiculũ Eccleſiaſtes receperit, gratias aget* DEO, *quod opera ſua in tam ſublimi miniſterio, vtilique fine, vti voluerit. Repetat memoria errata, quae concionãdo commiſit, vt ſe ipſe humiliet, vtq; alias eadem fugiat. Sic fiet, vt munitus ſit aduerſus laudes, & adulationes aliorum, & contra caecum ſui amorem, & inanem gloriam: quae apertis mendaciis fallunt. & excaecant, niſi ſpiritus ſit humilis, atque ſubactus. Vt autẽ ſe ipſe humiliter cognoſcat, ſuamque miſeriam effugiatque adulationes, dicat:* Summe DEVS, quoties hodie contra me miſerum peccatorem ſententiam dixi! Quantum inter ſe pugnant apud me dicta, & facta! Tepidus ego, & delicatulus, quam in alios ſeuerus ſum excitando, & reprehendendo! contra in me quam mollis ſum, & blandus! Mihi ipſe quam facile ignoſco, ceteris vero minime! Vide quo modo de Euangelica perfectione diſſerere audeat, qui tam longe ab ea diſtat, violator praeceptorum tuorum. Equidem leoni ſimilis videor, qui cauda ſua pedum veſtigia delet: ſic ego operibus, & vitae veſtigiis obſcurare videor eam, quam verbo doceo, doctrinam.

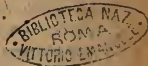
Si forte dicent amici, fructum te concionando referre, dic cum humili Virgine Maria: Magnificat *Luc. 1.* anima mea Dominum. *& cum Propheta Regio:* Dico ego opera mea Regi. *Regis enim* *Psal. 44.* *caelestis sunt omnia, quae caeli ambitu continentur, ipsique omnis gloria debetur. Et hic quidem fructus est grani in terram cadentis, & mortui, cum ipse* *Ioan. 12.* *vult, & quantum ei placet.* Nos vero serui inu- *Luc. 17.* tiles sumus: & cum omnia fecerimus, quae oportet, nondum satisfecimus. *Si forte contra dici inaudieris, nullum ex tuis concionibus fructum apparere satis tibi sit morem gessisse imperanti, quae res non modici quaestus est. Et dicas:* Saltem, Domine DEVS, quando nulli rei satis idoneus sum, testis esse possum, & praeco diuinae tuae voluntatis, praedicans legem tuam ore meo hominibus: vt iustificeris in ser- *Psal. 50.* monibus tuis, & vincas cum iudicaris. *Illud quoque consolationis sit cogitanti, tametsi fructus non appareant hominibus, saepe tamen* DEVM *solere clam percipere, corda auditorũ mouendo, quae solus ille scrutatur, & videt sub hominum vero aspectum non cadunt. Memineris & Apostolos, & discipulos* IESV CHRISTI *Euangelium praedicando per totum terrarum orbem, paucos saepe mouendo, modicum fructũ retulisse, quem post mortem illorum, tanquam ex semine natum, colligi* DEVS *voluit.*

Audis fortasse murmur de te natum esse, caue turberis, si causam non dederis: immo gratias DEO *age,*

age, qui audit detractiones & blasphemias, quas & ille concionatus in terris audiuit, postquam & docendo, & aegrotos sanando omni bono de Iudaeis meritus esset. Et quamuis alij per te non profecerint, saltem tibi profuisse videare concionando. Vide quantum te praedicatione Euangelica obstrinxeris, vt eadem quae aliis praeceperis, seruanda tibi esse scias. Si enim contra atque docueris feceris, similis eris sepulcris dealbatis, foris quidem albis, & ornatis, intus vero ossibus, & foetore plenis.

His, & similibus meditationibus humilem se Concionator seruet necesse est: & quanto erit humilior, tanto etiam maiores fructus reportabit, eritque gratior DEO *Opt. Max. qui perfectissimus est Euangelicae praedicationis magister, & vnicus humilium Concionatorum Doctor: cui cum Patre, & Spiritu Sancto laus, & gloria in secula seculorum. Amen.*

FINIS.

Emendanda in aliquot exemplaribus.

Pagina 261. *linea* 12. beneficio, *lege*, benefico. *pag.* 446 *lin.* 14. componens sibi placebat, *lege*. componenti placebant. *lin.* 24. insipientium, *lege*. incipientium. *lin.* 25. artem expertium, *lege*. arte experientium. *pag.* 448. *lin.* 7. euigilans, *lege*, euigilanti.

AD

FRANC. BORGIAM

IOANNES VERZOSA

CAESARAVGVSTANVS.

QVALIS *ab arce fluat ſtellantis gratia caeli*
In noſtras & quanta animas, cum poſcimus, vt nos
Reſpiciat CHRISTI *bonitas, faciatque beatos:*
Exemplum, Franciſce, *exſtas hoc tempore rarum*
Borgia: *qui donis Fortunae ingentibus auctus,*
Et titulis, ſummuſque opibus mirabilis olim:
Vt tua diuino ſunt corda impulſa fauore,
Ducebas quae pulchra, fugis; mentemque operoſam
Virtute ignota priſcis Sapientibus ornas.
Nec guſtas quod dulce, niſi almum nomen IESV,
Incuruat cui ſe omne genu: quantoſque libenter
Ponebas in venatu, hippodromoque labores;
Aeterna vnde ferunt victores praemia, pcnis:
Nec poſitos ante eſſe doles: ex quo tibi rectum
Noſſe datum, ſaniſque oculis diſcernere verum.
Nunc Praeſes poſt Loiolam gregis, atque Lainem,
Tertius electi, lata pietate, ſeueris
Doctrinis, vitaque rudi ad caeleſtia tutum
Chriſticolis oſtendis iter; dubiaque in arena
Stare mones vnum contra tres quemlibet hoſtes.
Certe ego ſeu te contemplor, ſeu verba ferentem
Auſculto ſacra e ſuggeſto: protinus omnis
In partes feror inde tuas, mutorque repente;
Vt vox amotum terris excelſa ſub oras
Sublimem leuat aethereas: ſic conſona factis
Verba tua, & verbis ſic ſunt tua conſona facta.

APPROBATIO.

Libellus hic *De ratione concionandi, & praedicatione Euangelica,* R^di^ Patris FRANCISCI BORGIAE, Ducis Gandiae, & Societatis IESV Praepositi Generalis Tertij, doctus, ac pius est, vtilisque futurus omnibus diuini verbi praeconibus. Quare praelo committi tuto posse iudico. Datum Antuerpiae, Nonis Nouemb. 1597.

Siluester Pardo, S. Theologiae Licentiatus, Cathedralis Ecclesiae Antuerp. Canonicus, *librorumque Censor.*